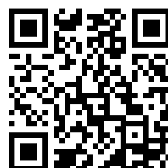
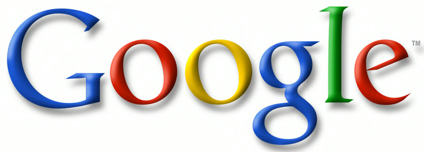

INDIANENSIS UNIVERSITATIS SIGILLUM
LUX
ET VERITAS
MDCCCXX

NORDISK TIDSKRIFT

FOR

FILOLOGI.

NY RÆKKE.

9

NIENDE BIND.

KØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SÖN).

TRYKT HOS J. JÖRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER).

1889—90.

Bidrag til Fortolkningen af Lovindskriften fra Gortyn.

Af M. Cl. Gertz.

Det er naturligt, at dette Monument, der er enestaaende i sin Slags og i det mindste efter min Dom det betydeligste og for vor Kundskab til den græske Oldtid vigtigste Stykke blandt alle de hidtil opdagede græske Indskrifter, har vakt mere end almindelig Interesse for sig, og at allerede en betydelig Række baade Filologer og Jurister have arbejdet paa dets Fortolkning. Jeg tillader mig i den følgende Afhandling ogsaa at yde mit Bidrag dertil og haaber, at det ikke vil findes overflødigt.

Ved en Forelæsning over de græske Statsantikviteter i Efteraaret 1886 anvendte jeg en Række Timer til med mine Tilhørere at gjennemgaa en Del af denne Indskrift, og jeg førtes derved ind paa en indtrængende Undersøgelse af hele Monumentet. Herved benyttede jeg først alene Comparettis og Bücheler-Zitelmanns Udgaver, og paa dette Grundlag fandt jeg allerede det meste af, hvad jeg i det følgende har fremsat om den rette Maade at læse og tyde Indskriftens Enkeltheder paa; derefter gjennemgik jeg den paany med omhyggelig Benyttelse ogsaa af Fabricius's Udgave, Darestes Oversættelse og særlig Lewys og Brødrene Baunacks Udgave; senere endnu stiftede jeg Bekjendtskab med de Bidrag til Læsningen og Fortolkningen, som ere ydede i forskjellige Tidsskrifter af Bücheler (Rh. Mus. XL—XLI), Blass (Neue Jahrb. 131), Dittenberger (Hermes XX), Meister (Beiträge zur Kunde der indog. Spr. X), Merriam (the American Journal of Archaeology 1885; sidste

Del kjender jeg ikke), Schaube (Hermes XXI), og desuden i forskjellige Recensioner; derimod kjender jeg ikke Bernhöfts eller J. Simons Arbejder, og en og anden Recension er vel ogsaa undgaaet min Opmærksomhed eller har jeg ikke kunnet faa fat paa. Det er gaaet, som jeg kunde vente, at adskilligt af det nye, jeg ved den første Gjennemgang fandt, senere viste sig ogsaa at være fundet af andre, hvis Arbejder jeg benyttede paa et senere Trin; da jeg imidlertid havde fundet det ganske selvstændig, har jeg ikke villet undlade at omtale dette paa de forskjellige Steder, idet det jo har sin Interesse og Betydning for Erkjendelse af Sandheden, at flere uafhængig af hinanden have opdaget det samme; Spørgsmaalet om Prioriteten er kun af underordnet Betydning, og jeg overlader gjærne den første Plads til de andre, som ere komne mig i Forkjøbet med at bekjendtgjøre, hvad de havde fundet. Jeg vil endnu blot tilføje, at min Afhandling har ligget færdig siden Foraaret 1887; nogle Henvisninger til Brudstykkerne af den yngre Gortynske Lov, som er bekjendtgjort af Comparetti i Museo Ital. di antich. class. II, ere først indbragte ved den endelige Revision af Afhandlingen i Marts 1888, da jeg først lærte disse Stykker at kjende.

I.

(Ved de lodrette Streger betegnes Liniernes Afslutning i Indskriften; hver 5te Linies og hele Columnens Afslutning betegnes ved en dobbelt Streg. I [ ] tilføjes de Bogstaver, der antagelig have staaet paa Stenen, men nu ere tabte; Bogstaver, der indesluttes mellem <> ere tilføjede ved Conjectur; ( ) betegner, at det indesluttede læses paa Stenen, men vist skal udslettes; store Bogstaver antyde, hvor en Rettelse af et Bogstav er foretagen.)

Sect. I. Cap. I.

§ 1. *Ος κ'ελευθεροι ε δολοι μελλει αν|πιμολεν, προ δικας με αγεν.* Col. l. 1—

§ 2. *αι δ|ε κ'αγει, καταδικακσατο το ελευθερ|ο δεκα στατερανς, το δολο πεντ|ε, οτι αγει, καὶ δικακσατο λαγασαι|| εν ταις τρισι αμεραις. [α]ι [δε] κα| με [λαγ]ασει, καταδικαδδετο το μεν| ελευθερο* l. 2—1

Afhandlingen falder i 3 Dele. Først har jeg givet en dansk Oversættelse af hele Indskriften, formet saaledes, at jeg bestræbte mig for klart at lægge for Dagen, hvordan jeg opfattede hvert enkelt Punkt. Dernæst har jeg i Rækkefølge behandlet en lang Række enkelte Steder i Loven og søgt at paavise, hvordan de bør læses og fortolkes; jeg har herved væsentligst holdt mig til og knyttet mine Bemærkninger til, hvad der var fremsat af Bücheler-Zitelmann og Brødrene Baunack, hvis Arbejder over Indskriften ubetinget indtage den første Plads af alt, hvad der hidtil er fremkommet. Realfortolkningen har været det væsentligste for mig, og derfor er jeg særlig kommen til at holde mig til Zitelmann, snart med Kritik imod ham, maaske oftere endnu saaledes, at jeg mere indgaaende har søgt at forsvare og begrunde de af ham vundne Resultater, hvor de vare blevne antastede af andre. Endelig har jeg behandlet Spørgsmaalet om Indskriftens Totalitet, om dens Gjenstand og System i Lovoptegnelsen, med særligt Hensyn til Schaubes Afhandling herom.

For Kortheds Skyld har jeg betegnet de forskjellige Udgaver med Begyndelsesbogstavet af Udgivernes Navne; altsaa: BZ = Bücheler-Zitelmann; Bk = Baunack; C = Comparetti; D = Dareste; F = Fabricius; L = Lewy.

I.

Novelle til den Gortynske Husstandsret.

1ste Afsnit. Om Husstanden i dens Forhold udadtil til andre Husstande.

1ste Kapitel: Stridigheder om en Persons Tilhøren til en Husstand.

§ 1. Den, som agter at føre Proces om en Person, der er fri eller befinder sig som Slave hos en anden, maa ikke lægge Beslag paa ham eller føre ham bort fra den anden, før Rettens Afgjørelse falder. I.

§ 2. Hvis han desuagtet gjør dette, skal Dommeren kjende ham pligtig til at bøde 10 Staterer, naar den bortførte er en fri, og 5 Staterer, naar det er en Slave, fordi han gjør dette, og endvidere skal Dommeren paabyde ham at slippe den bortførte inden tre Dage. Og gjør han ikke

στατερα, το δολο [δα]ρκν|αν τ[ας] αμερας ϝεκαστας, πριν κα λα|γασει. το δε χρονο τον δι[κα]στ||αν ο[μ]νυντα κρινεν. αι δ' αννιοιτο| με αγεν, τον δικασταν ομ[ν]υντ|α κρ[ι]νεν, αι με αποπονιοι μαιτυς.|

§ 3. *αι δε κα μολει ο μεν ελευθ[ερ]ον| ο δ[ε δ]ολον, καρτονανς εμεν,|| [οτερο]ι κ' ελευθερον αποπονιον|τι.* l. 14

§ 4. *αι δε κ' ανπι δολοι μολιοντι | πονιοντες ϝον ϝεκατερος εμ|εν, αι μεν κα μαιτυς αποπονει, κ|ατα τον μαιτυρα δικαδδεν · αι||δε κ' ε ανποτεροις αποπονιοντι | ε μεδατεροι, τον δικασταν ο|μνυντα κρινεν.* l. 17

§ 5. *ε δε κα νικαθει ο | εκον, [τ]ομ μεν ελευθερον λαγ|ασαι ταν πε[ν]τ' αμεραν, τον δε δο||λ[ον] ες κερανς αποδομεν.* l. 23

§ 6. *αι δε| κα με λαγασει ε με αποδοι, δικακ|σατο νικεν το μεν ελευθερο | πεντεκοντα στατερανς και σ|τατερα τας αμερας ϝεκαστ||ας, πριν κα λαγασει, το δε δολο| δεκα στατερανς και δαρκναν| τας αμερας ϝεκαστας, πριν κ' α|ποδοι ες κερανς. ε δε κα καταδι|κακσει ο δικαστας, ενιαυτοι π||ραδδεθθαι τα τριτρα ε μειον, | πλιον δε με. το δε χρονο τον δι|κασταν ομνυντα κρινεν.* l. 26

§ 7. *αι δε | κα νασυει ο δολος, ο κα νικαθε|ι, καλιον αντι μαιτυρον δυον δ||ρομεον ελευθερον αποδεικσατ|ο επι τοι ναοι, οπε κα νασυει, ε α|υτος ε αλος προ τουτο · αι δε | κα με καλει ε με δεικσει, κατισ||[τατ]ο τα ε[γραμ]ενα · αι δε κα μεδ'||αυτον αποδοι εν τοι ενιαυτοι,| τανς απλοονς τ[ι]μανς επικατ|αστασει.* l. 38

dette, skal Dommeren kjende ham pligtig til at bøde, hvor det drejer sig om en fri, 1 Stater, og hvor det drejer sig om en Slave, 1 Drachme for hver Dag, der yderligere gaar hen, indtil han slipper ham; er der Tvivl om disse Dages Antal, skal Dommeren skjønne herom, idet han aflægger Ed. Men hvis han benægter at have foretaget Bortførelsen, skal Dommeren ligeledes under Edsaflæggelse udtale sit Skjøn herom, medmindre der da foreligger Vidneudsagn i Sagen.

§ 3. Hvis den ene Part paastaar, at den omstridte Person er fri, den anden, at han er Slave, skal den Parts Vidners Udsagn have mest Vægt, der udsige, at han er fri.

§ 4. Hvis Parterne derimod strides om en Slave, idet hver især paastaar, at denne er hans Ejendom, saa skal Dommeren, hvis der foreligger Vidneudsagn (fra den ene Side), dømme i Overensstemmelse hermed; men hvis der enten foreligger Vidneudsagn fra begge Sider eller ikke fra nogen af Siderne, skal Dommeren skjønne i Sagen under Edsaflæggelse.

§ 5. Hvis den, som har den omstridte Person i sit Værge, taber Sagen, skal han inden 5 Dage slippe den, der er kjendt fri, og overgive i Modpartens Hænder den, der er tilkjendt denne som Slave.

§ 6. Hvis han ikke gjør dette, skal Dommeren dømme ham til at erlægge i Bøde, for den frie 50 Staterer og 1 Stater for hver Dag, der yderligere gaar hen, indtil han slipper ham, for Slaven derimod 10 Staterer og 1 Drachme for hver Dag, indtil han overgiver ham i Modpartens Hænder. Men man (ɔ: den vindende) skal afkræve (den tabende Bødesummen) inden et Aar fra den Tid, da Dommeren har dømt ham, saa at Bødesummen allerhøjst naar det tredobbelte af den ham fradømte Slaves Værdi, men ikke mere; og er der Tvivl om Dagenes Antal, skal Dommeren skjønne herom under Edsaflæggelse.

§ 7. Hvis Slaven, med Hensyn til hvis Besiddelse han har tabt sin Sag, har Tilhold i et Tempel, skal han i Nærværelse af to fuldmyndige, fribaarne Vidner stævne sin Modpart hid og paavise ham Slaven ved det Tempel, hvor han har Tilhold, og dette skal han enten gjøre personlig eller en anden paa hans Vegne; men hvis han ikke foretager denne Stævning eller ikke kan paavise Slaven, skal han

§ 8. αι δε κ' αποθανει μ|ολιομενας ταδ δι[κα]ς, ταν απ|λοον τιμαν καtιστασει (scribd. καταστασει). l. 45—

§ 9. αι δ||ε κα κο[σμ]ιον αγει ε κοσμιοντο|ς αλλος, ε κ' αποσται, μολεν, κάι κ|α νικαθει, κατισταμεν α[π' α]ς||[αμερα]ς αγαγε τα εγραμενα. l. 50—

§ 10. [το]ν [δ]ε νενικαμενο κα[ι τον κα]||ταχειμενον αγοντι απατον| εμεν. l. 55—Col. II. 2.

Cap. II.

§ 1. Αι κα τον ελευθερον ε| ταν ελευθεραν καρτει οιπει, εκα|τον στατερανς καταστασει. α|ι δε κ' απεταιρο, δεκα. αι δε κ' ο δολο||ς τον ελευθερον ε ταν ελευθερα|ν, διπλει καταστασει. αι δε κ' ελε|υθερος ϝοικεα ε ϝοικεαν, πεντε | δα[ρ]κνανς. αι δε κα ϝ[ο]ικευς ϝοικεα | ε ϝοικεαν, π[εν]τε στατερανς.|| ενδοθιδιαν δολαν αι καρτει δαμ|ασαιτο, δυο στατερανς κατασ|τασει · αι δε κα δεδαμν[α]μεναν πε|δ' αμεραν, [ο]δελον, αι δε κ' εν νυτ|τι, δυ' οδελονς. ορκιοτεραν δ' ε||μεν ταν δολαν. Col. II l. 2—16

§ 2. αι κα ταν ε|λευθεραν επιπερεται οιπεν ακε|νοντος καδεστα, δεκα στατε|ρανς καταστασει, αι αποπονιο|ι μαιτυς. l. 16—20

§ 3. αι κα ταν ελευθεραν|| μοικιον αιλεθει εν πατρος ε εν α|δελπιο ε εν το ανδρος, εκατον | στατερανς καταστασει. αι δε κ' ε|ν αλο, πεντεκοντα. αι δε κα ταν | το απεταιρο, δεκα. αι δε κ' ο δολος l. 20—28

erlægge de foreskrevne Bøder. Og hvis han heller ikke skaffer Modparten selve Slaven i Hænde inden Aarets Udløb, skal han yderligere erlægge saavel Bødesummens Beløb som Slavens Værdi én Gang til.

§ 8. Hvis den omstridte Slave dør, medens Processen om ham staar paa, skal han (, naar han taber Sagen), betale hans Værdis Beløb én Gang.

§ 9. Hvis det er en Kosmos eller en anden en Kosmos tilhørende Person, der foretager Bortførelsen, skal han, naar han har nedlagt sit Embede, føre Proces om den bortførte, og hvis han taber denne, skal han erlægge de foreskrevne Bøder, beregnede fra den Dag af, da han foretog Bortførelsen.

§ 10. Den som bortfører en Slave fra den, der har tabt Processen om ham, eller en pantsat Slave, skal dette ikke komme til Skade. II.

2det Kapitel: Om Husstandens Krænkelse ved Voldtægt eller Hor fra en Persons Side, som tilhører en fremmed Husstand.

§ 1. Hvis nogen (fri Mand) øver Voldtægt mod en Borgers Søn eller Datter, skal han bøde 100 Staterer; øver han det mod en fri Ikke-Borgers, skal han bøde 10; øver en Slave eller Livegen det mod en Frimands (Borgers eller Ikke-Borgers), skal han bøde det dobbelte af disse Beløb; øver en Frimand det mod en Livegens Søn eller Datter, skal han bøde 5 Drachmer; øver en Livegen det mod en Livegens Søn eller Datter, skal han bøde 5 Staterer. Hvis nogen tager en kjøbt Husslavinde, som endnu er Mø, med Vold, skal han bøde 2 Staterer; er hun ikke Mø, skal han, hvis han gjør det ved Dagen, bøde 1 Obol, hvis derimod ved Nattetid, 2 Oboler; og Slavinden skal være nærmest til at aflægge Ed i Sagen.

§ 2. Hvis en stræber efter at opnaa Samleje med en fri Kvinde, idet . . . ., skal han bøde 10 Staterer, hvis et Vidne bevidner det.

§ 3. Hvis en gribes i Hor med en Borgers Hustru i hendes Faders eller Broders eller Mands Hus, skal han bøde 100 Staterer, men hvis det sker i en andens Hus, 50; hvis han gribes i Hor med en fri Ikke-Borgers Hustru, 10 Sta-

[τα]||ν ελευθεραν, διπλει καταστασε|ι . αι δε κα δολος δολο, πεν|τε.

§ 4. *προϝειπατο δε αντι μαιτ|υρον τριον τοις καδεσται|ς το εναιλεθεντος αλλυεθ||θαι εν ταις πεντ' αμεραις,| το δε δολο τοι πασται αντι| μαιτυρον δυον . αι δε κα μ|ε αλλυσεται, επι τοις ελον|σι εμεν κρεθθαι, οπαι κα λε||ιοντι.* l. 28—36.

§ 5. *αι δε κα πονει δολο|σαθθαι, ομοσαι τον ελο|ντα το πεντεκονταστα-τε|ρο και πλιονος πεντον αυ|τον ϝιν αυτοι ϝεκαστον επ||αριομενον, το δ' απεταιρο | τριτον αυτον, το δε ϝοικε|ος τον πασταν ατερον αυτ|ον, μοικιοντ' ελεν, δολοσαθ|θαι δε με.* l. 36—45.

Cap. III.

§ 1. *Αι κ'ανερ [κα]ι [γυ]||να διακρ[ι]νον[τ]αι, τα ϝα α|υτας εκεν, ατι εκονσ' ειε π|αρ τον ανδρα, και το καρπο τ|αν (ν)εμιναν, αι κ'ει ες τον ϝο|ν αυτας κρεματον, κὀτι || [κ']ενυπανει ταν [εμινα]ν, ατι κ'ει, και πεντε στατερανς, αι κ'ο α|νερ αιτιος ει τας [κ]ε[ρ]ευσι|ος.* Col. II l. 45—55.

§ 2. *α[ι] δε πονιοι ο [αν]ερ [με αι]|[τιος εμ]εν, τον δικασταν || ομνυντα κρινεν.* 55—Col. III, 1.

§ 3. *αι δε τι αλλ|ο περοι το ανδρος, πεντε στ|ατερανς καταστασει, κὀτι| κα περει αυτον κὀτι κα παρ|ελει αποδοτο αυτον.* l. 1—5.

§ 4. *ον δε κ'||εκσαννεσεται, δικακσαι τ|αν γυναικ' απομοσαι ταν αρ| τεμιν παρ αμυκλαιον (παρ) ταν| τοκσιαν.* l. 5–9.

terer. Hvis en Slave gribes i Hor med en Frimands Hustru, skal han betale det dobbelte af disse Beløb; hvis det er med en Slaves Hustru, bøde han 5 Staterer.

§ 4. Man skal i 3 Vidners Nærværelse tilsige den i Hor grebnes Frænder, at de skal udløse ham inden 5 Dage; er han en Slave, skal man tilsige hans Ejer det i 2 Vidners Nærværelse. Og hvis han ikke faar sig udløst, skal de, som har grebet ham, have fri Raadighed til at gjøre med ham, som de vil.

§ 5. Hvis han paastaar, at den anden har lokket ham i en Fælde, skal denne anden, som paastaar at have grebet ham i Hor, i Forening med Mededsmænd aflægge Ed paa, at han virkelig har grebet ham i Hor og ikke lokket ham i en Fælde; han skal sværge selv femte, hvor Bøden er 50 Staterer eller derover, saaledes at hver især nedbeder alt ondt over sig (, hvis de sværger falsk); hvis Kvinden er en Ikke-Borgers Hustru, skal han sværge selv tredje, og hvis det er en Slaves Hustru, skal denne Slaves Ejer sværge selv anden paa lignende Maade.

3dje Kapitel: Om Ægteskabs Opløsning ved Hustruens Bortsendelse eller ved Mandens eller den barnløse Hustrus Død, og om Formuesforholdets Ordning herved mellem Mandens Husstand og Hustruens oprindelige Husstand.

§ 1. Hvis Mand og Hustru skilles, da skal hun have sin egen Ejendom, alt hvad hun havde, da hun gik ind til Manden, fremdeles Halvdelen af Formuesudbyttet, hvis der findes noget saadant Udbytte af hendes egen Ejendom, fremdeles Halvdelen af hvad hun ved personligt Arbejde har bragt til Huse, hvad det saa end monne være, og endelig 5 Staterer, alt under den Forudsætning, at det er Manden, som er Skyld i Skilsmissen.

§ 2. Men hvis Manden benægter at være Skyld deri, skal Dommeren skjønne herom under Edsaflæggelse. III.

§ 3. Hvis hun bortfører noget andet, som tilhører Manden, skal hun bøde 5 Staterer og tilbagegive selve det, som hun fører bort og som hun tager fra ham.

§ 4. Er der Ting, med Hensyn til hvilke hun benægter at have gjort dette, skal Dommeren paabyde hende at af-

2

§ 5. ο τι δε τις κ'απομο|σανσαι παρελει, πεντε στατ||ερανς καταστασει και το κρ|εος αυτον. l. 9–11

§ 6. αι δε κ'αλλοτρι|ος συνε<σ>σαδδει, δεκα στ[ατ]ε|ρανς καταστασει. το δε κρε|ιος διπλει, ο τι κ'ο δικαστας || ομοσει συνεσσακσαι.| l. 12–

§ 7. Αι ανερ αποθανοι τεκνα κατ|αλιπον, αι κα λει α γυνα, τα ϝα| αυτας εχονσαν οπυιεθθα|ι, κάτι κ' ο ανεδ δοι κατα τα εγ||ραμμενα αντι μαιτυρον τρ|ιον δρομεον ελευθερον. αι| δε τι τον τεκνον περοι, ενδι|κον εμεν. l. 17–

§ 8. αι δε κα ατεκνον| καταλιπει, τα τε ϝα αυτας εκε||ν, κὀτ[ι] κ' ε[νυ]πανε[ι τα]ν εμ[ι]ν|αν, κα[ι τ]ο καρπ[ο] το ενδ[ο]θεν π|εδα τον επιβαλλοντ[ον] μοιρα|ν λακε[ν], κάι τι κ' ο ανεδ δοι, αι εγ|ραττται. αι δε τι αλλο περοι, εν||δικον εμεν. l. 24–

§ 9. αι δε γυνα ατεκ|νος αποθανοι, τα τε ϝα | αυτας τοις επιβαλλονσι απ|οδομεν, κὀτι ενυπανε ταν ε|μιναν, και το καρπο, αι κ'ει ες || τον ϝον αυτας, ταν εμινα|ν. l. 32–

§ 10. κομιστρα αι κα λει δομεν | ανερ ε γυνα, ε ϝεμα ε δυοδεκ|α στατερανς ε δυοδεκα στατ|ερον κρεος, πλιον δε με. l. 37–

§ 11. αι κ||α ϝοικεος ϝοικεα κριθει δυο | ε αποθανοντος, τα ϝα αυτα|ς εκεν. αλλο δ'αι τι περοι, ενδ|ικον εμεν. l. 40–

lægge Renselsesed ved den buebærende Artemis's Billede, som staar ved Amyklaion.

§ 5. Hvis nogen, naar hun har aflagt denne Renselsesed, fratager hende noget, skal han bøde 5 Staterer og tilbagegive selve Gjenstanden.

§ 6. Hvis en Tredjemand hjælper hende med at skaffe noget bort (fra Mandens Hus), skal han bøde 10 Staterer og det dobbelte af den Tings Værdi, som Dommeren efter Edsaflæggelse skjønner at han har hjulpet hende med at skaffe bort.

§ 7. Hvis en Mand dør og efterlader sig Børn, maa Hustruen, om hun vil det, indgaa nyt Ægteskab, og hun skal da have sin egen Ejendom og desuden det, Manden maatte have givet hende efter Lovens Forskrifter herom i tre fuldmyndige, fribaarne Vidners Nærværelse. Men hvis hun fører noget bort, som tilhører Børnene, skal der rejses Retsforfølgning mod hende.

§ 8. Hvis Manden derimod efterlader hende barnløs, skal hun baade have sin egen Ejendom og Halvdelen af alt, hvad hun har bragt til Huse ved personligt Arbejde, og endvidere skal hun sammen med Mandens arveberettigede erholde en Andel af alt det i Huset tilstedeværende Formuesudbytte, og desuden (have), hvad Manden har givet hende efter Lovens Forskrifter. Men fører hun noget andet bort, skal der rejses Retsforfølgning mod hende.

§ 9. Hvis en Hustru dør barnløs, skal (Manden) udlevere til hendes arveberettigede baade hendes egen Ejendom og Halvdelen af alt, hvad hun har bragt til Huse ved personligt Arbejde, og Halvdelen af Formuesudbyttet, hvis der findes noget saadant stammende fra hendes egen Ejendom.

§ 10. Hvis Mand eller Hustru (, naar en af dem dør,) vil give (den overlevende) Gave for ydet Pleje, maa man give enten et Klædningsstykke eller 12 Staterer eller en Gjenstand af 12 Staterers Værdi, men ikke mere.

§ 11. Hvis en Livegens Hustru skilles fra ham, enten ved hans Død eller medens han endnu lever, skal hun have sin egen Ejendom. Men hvis hun fører noget andet bort, skal der rejses Retsforfølgning mod hende.

Cap. IV.

§ 1. *Αι τεκοι γυνα κ|ε[ϱ]ε[νο]νσα, επελευσαι τοι α||νδϱι επι στεγαν* l. 44—
αντι μαιτ|υϱον τϱιον. αι δε με δεκσαι|το, επι ται ματϱι εμεν το
τεκ|νον ε τϱαπεν ε αποθεμεν. οϱκ|ιοτεϱοδ δ' εμεν τος καδεστ||ανς
και τος μαιτυϱανς, αι | επελευσαν.

§ 2. *αι δε ϝοικεα τε|κοι κεϱευονσα, επελευσαι | τοι πασται το ανδϱος,* l. 52—C
ος ο|πυιε, αντι μαιτυϱον [δυ]ον. || αι δε κα με δεκσεται, επι τοι| IV. 8.
πασται εμεν το τεκνον τοι τ|ας ϝοικεας. αι δε τοι αυτοι αν|τιν
οπυιοιτο πϱο το ενιαυτ|ο, το παιδιον επι τοι πασται || εμεν τοι
το ϝοικεος. κὀϱκιο|τεϱον εμεν τον επελευσαν|τα και τος μαιτυϱανς.

§ 3. *γ|υνα κεϱευονσ' αι αποβαλοι | παιδιον πϱιν επελευσαι κα[τ]||α* l. 8—11
ια εγϱαμμενα, ελευθεϱο μ|εν καταστασει πεντεκοντα | στατεϱανς,
δολο πεντε και ϝ|ικατι, αι κα νικαθει. οι δε κα μ|ε[τ]ι[ς] ει
στεγα, οπυι επελευσε||ι, ε αυτον με οϱει(αι), αι αποθ|ειε το
παιδὶον, απατον εμεν.|

§ 4. *αι κυσαιτο και τεκοι ϝοικ|εα με οπυιομενα, επι τοι τ[ο]| πατϱος* l. 18—23
πασται εμεν το τ||εκνον. αι δ' ο πατεϱ με δοοι, ε|πι τοις τον
αδελπιον πασ|ταις εμεν.

4de Kapitel: Om Børn, der fødes af fraskilte eller ugifte Kvinder, med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvem der skal have Raadighed over dem, eller til hvilken af de to Husstande de skal høre.

§ 1. Hvis en (fribaaren) Kvinde, der er fraskilt, føder Barn, skal man bringe det til hendes Mand hen til hans Hus i Nærværelse af 3 Vidner; og hvis han ikke vil modtage det, skal det staa til Moderen, enten hun nu vil opfostre eller udsætte Barnet; og hendes Frænder og Vidnerne skal være nærmest til at aflægge Ed (til Afgjørelse af det Spørgsmaal), om de har bragt Barnet hid (til Manden).

§ 2. Hvis en livegen Kvinde, der er fraskilt, føder Barn, skal man bringe det til den Mands Ejer, som havde hende til Hustru, i Nærværelse af 2 Vidner; og hvis han ikke vil IV. modtage det, skal Kvindens Ejer have Raadighed over Barnet. Men hvis hun atter skulde indtræde i Ægteskab med den samme Mand inden Aarets Udløb, skal denne Mands Ejer have Raadighed over Barnet. Og han, som har bragt Barnet hid, samt hans Vidner skal være nærmest til at aflægge Ed.

§ 3. Hvis en fraskilt Kvinde udsætter sit Barn uden først at bringe det hen til den, som Loven byder, saa skal hun, hvis det er et fribaarent Barn, bøde 50 Staterer, hvis det er et livegent, 25, hvis hun bliver kjendt skyldig heri af Retten. Men hvis Manden ikke har noget Hus, hvorhen hun vil kunne bringe Barnet, og hun saa ikke kan faa ham for Øje, saa skal det ikke komme hende til Skade, om hun udsætter Barnet.

§ 4. Hvis en livegen Kvinde, som ikke er gift, undfanger og føder, skal hendes Faders Ejer have Raadighed over Barnet; men hvis hendes Fader ikke lever, skal hendes Brødres Ejere raade over det.

Sect. II. Cap. I.

§ 1. *Τον πατερα τον | τεκνον και τον χρεματον κ|αρτερον εμεν ταδ δαισιος, || και ταν ματερα τον ϝον αυ|τας χρεματον.* Col. I l. 23—

§ 2. *ας κα δοοντι,| με επαναγκον εμεν δατε|θθαι. αι δε τις αταθειε, αποδ|ατταθθαι τοι αταμενοι, α||ι εγραπται.* l. 27—

§ 3. *ε δε κ' αποθανει τις, | <σ>τεγανς μεν τανς εν πολι, κα|τι κ' εν ταις <σ>τεγαις ενει, αι|ς κα με ϝοικευς ενϝοικει ε|πι χοραι ϝοικιον, και τα προβατα κα||ι καρταιποδα, α κα με ϝοικεος ει,| επι τόις υιασι εμεν, τα δ' αλ|λα χρεματα παντα δατεθθα|ι καλος, και λανκανεν τος μ|εν υιυνς, οποττοι κ' ιοντι, δυ||ο μοιρανς ϝεκαστον, ταδ δ|ε θυγατερανς, οποτται κ'ιον|τι, μιαν μοιραν ϝεκαστα[ν].|* l. 31—

§ 4. *[δ]ατε[θθ]αι (?) δε και τα ματρ[ο]ια, ε| κ' αποθα[νε]ι, αιπε[ρ] τα [πατροια] ¦| ε[γραπτ]αι.* l. 44—

§ 5. *αι δε χρεματα με ει|ε, στεγα δε, λαχεν ταθ θ[υγ]ατε|ρας, αι εγραπται.* l. 46—

§ 6. *αι δε κα λε|ι ο πατερ δοος ιον δομεν τα|ι οπυιομεναι, δοτο κατα τ|α εγαμμενα, πλιονα δε με.|* l. 48—

§ 7. *οτειαι δε προθθ' εδοκε ε επεσ|πενσε, ταυτ' εχεν, αλλα δε με ||απολαν[καν]εν.* l. 52—Col. V, l.

§ 8. *γυνα ο[τ]εια κ|ρεματα με εκει ε [πα]τροδ δο|ντος ε [αδ]ελπιο ε επισπεν|σαντος ε απολα[κ]ονσα, α|ι οκ'* (fort. *αποκ'*) *ο αιθ[α]λευς <σ>ταρτος εκοσ||μιον, οι συν κυ[λ]λοι, ταυτ|ας μεν α[π]ολανκανεν, ταιδ δε προθθα με ε[ν]δικον εμ|εν.* l. 1 9

2det Afsnit. Om Husstanden i dens indre Forhold og visse dermed i nøje Forbindelse staaende Punkter. (Det formuesretlige Forhold mellem Medlemmer af samme Husstand; dernæst Formuens Overgang til beslægtede ved en Husstands Opløsning.)

1ste Kapitel: Om Børns Andel i Forældrenes Formue.

§ 1. Faderen til Børnene skal ogsaa have Raadighed over Formuens Deling, og Moderen ligeledes over (Delingen af) hendes egen Ejendom.

§ 2. Saa længe de lever, skal de ikke være nødte til at foretage nogen Deling; dog, hvis en (Søn) rammes af en Pengebøde, skal man (ɔ: Arveladeren) afsondre en Del (hans Arvelod) til ham i Overensstemmelse med denne Lovs Regler.

§ 3. Men naar en (Fader) dør, skal Husene i Byen og fremdeles alt, hvad der findes i de Huse, i hvilke ikke en paa Landet boende Livegen bor, og fremdeles Smaakvæget og Storkvæget, medmindre det tilhører en Livegen, tilfalde Sønnerne; men al den øvrige Ejendom skal man dele smukt mellem sig, og Sønnerne, saa mange som der er, skal erholde hver især en dobbelt Lod, men Døtrene, saa mange som der er, hver især en enkelt Lod.

§ 4. Ogsaa Moderens Ejendom, naar hun dør, skal man dele efter Reglerne om Faderens Ejendom.

§ 5. Findes der ikke andre Ejendele end et Hus, skal Døtrene have Lod efter denne Lovs Regler.

§ 6. Hvis en Fader, medens han lever, vil bestemme Medgift for sin Datter, der indgaar Ægteskab, skal han give i Overensstemmelse med denne Lovs Regler, men ikke mere.

§ 7. Men hvis han tidligere, før denne Lov udkom, har givet eller tilsagt nogen Datter noget, skal hun have dette, men maa ikke faa andet ved Arvedelingen. V.

§ 8. For saa vidt nogen gift Kvinde ikke har Ejendom enten efter Gave eller Tilsagn fra Fader eller Broder eller ved at have faaet Arv, saa skal disse Kvinder (, som befinder sig i denne Stilling) fra og efter det Aar, da Aithaleusskaren beklædte Kosmosembedet gjennem Kyllos og hans Embedsbrødre, tage Arv; men for dem, der er (i denne

Cap. II.

§ 1. *Ε κ' απ[ο]θανει ανερ ε γυν|α, αι μεν κ'ει τε[κν]α ε ες τε||κνον τεκ[να] ε ες τουτον τε|κνα, τουτος εχ[εν] τα κρεμα|τα.* Col. V l. 9—1

§ 2. *αι δε κ[α] μετις ει τουτο|ν, (α)αδελπιοι δε το [α]ποθανον|τος κέκς αδε[λ]πιον τεκν||α ε ες τουτον τεκνα, τουτ|ος εκεν τα κρεματα.* l. 13—1

§ 3. *αι δε κα | μετις ει τουτον, αδευπιαι δ|ε το αποθανοντος κές ταυτ|αν τεκνα ε ες τον τεκνον τε||κνα, τουτος εκεν τα κρεμα|τα.* l. 17—2

§ 4. *αι δε κα μετις ει τουτον, | οις κ' επιβαλλει, οπο κ'ει, τα κρ|ε-ματ[τα] τουτος αναιλεθθα|ι.* l. 22—2

§ 5. *αι δε με ειεν επιβαλλοντε||ς, τας ϝοικιας [ο]ιτινες κ'|ιοντι ο κλαρος, τουτους ε|κεν τα κρεματα.* l. 25—2

Cap. III.

§ 1. *Αι δε κ'οι| επιβαλλοντες οι μεν λει|οντι δατεθθαι τα κρεματ||α, οι δε με, δικακσαι τον δι|καστανεπι τοιλ λειονσι δ|ατεθθαι εμεν τα κρεματα π|αντα, πριν κα δαττονται. | αι δε κα δικακσαντος το δ||ικαστα καρτει ενσειει ε α|γει ε περει, δεκα στατεραν|ς καταστασει και το κρει|ος διπλει.* l. 28—3

§ 2. *τνατον δε και καρ|πο και ϝεμας κάνπιδεμας κ||έπιπολαιον κρε-ματον αι κα μ|ε λειοντι δατε[θθαι λακεα], τ[ο||ν δικαστ]αν ομνυντα κρινα|ι πορτι τα μολιομενα.* l. 39—44

§ 3. *[α]ι [δ]||ε κα κρεματα δατιομενοι || με συνγιγνοσκοντι αν|πι ταν δαισιν, ονεν τα κρεμ|ατα, κὸς κα πλειστον διδοι αποδομενοι ταν τιμαν | δια[λ]ακοντον τ[α]ν επαβο||λαν ϝεκαστος.* l. 44—51.

Stilling) fra et tidligere Tidspunkt af, skal der ikke være Adgang til at rejse Retskrav (paa Arv).

2det Kapitel: Om fjærnere staaende Personers Arveret.

§ 1. Naar en Mand eller en Hustru dør, saa skal, hvis der er Børn eller Børnebørn eller Børnebørns Børn, disse have Ejendommen.

§ 2. Men hvis ingen findes af disse, men derimod Brødre af den afdøde og Børn af Brødre eller Børn af Brødres Børn, skal disse have Ejendommen.

§ 3. Men hvis ingen findes af disse, men derimod Søstre af den afdøde og Børn af disse eller Børn af disse Børn, skal disse have Ejendommen.

§ 4. Men hvis ingen findes af disse, skal de ellers arveberettigede, hvorfra deres Ret saa end skriver sig (?), modtage Ejendommen.

§ 5. Men findes der slet ingen arveberettigede, saa skal de, som udgjør Husets Klaros, have Ejendommen.

3dje Kapitel: Regler for Arvedelingsmaaden.

§ 1. Hvis af dem, som er berettigede til Arv, nogle vil foretage Deling af Ejendommen, men andre ikke, skal Dommeren i Retten paabyde, at Ejendommen skal staa under deres Raadighed, der vil foretage Deling, indtil man foretager denne. Og hvis nogen, efter at Dommeren har udstedt dette Paabud, med Vold trænger sig ind eller bortfører eller bortslæber noget, skal han bøde 10 Staterer og det dobbelte af den bortrøvede Gjenstands Værdi.

§ 2. Hvis de arveberettigede ikke i Mindelighed vil foretage en Deling i Lodder af den levende Besætning og Afgrøden og Klæder og Smykker og Bohave, skal Dommeren, idet han aflægger Ed, skjønne over disse Tings Deling, saaledes at han tager Hensyn til de af Parterne nedlagte Paastande.

§ 3. Hvis de, naar de deler Ejendommen, ikke kan blive enige med hinanden om Delingen, skal de stille Ejendommen til Salg, og efter at have solgt den til den højstbydende

§ 4. δατιομε|νοιδ δε χρεματα μαιτυρα|νς παρεμεν δρομεανς ελε|υθερονς τριινς ε πλιανς. || l. 51–5

§ 5. θυγατρι ε διδοι, κατα τα αυτ|α. Col. V 1–2.

Cap. IV.

§. 1 Ας κ'ο πατεδ δοει, τον το π|ατρος χρεματον παρ υιεος | με ονεθθαι μεδε καταθιθ|εθθαι. ατι δε κ' αυτος πασετ||αι ε απολαχει, αποδιδοθθο, | αι κα λει. μεδε τον πατερα τα το|ν τεκνον, ατι κ' αυτοι πασον|ται ε απολαχοντι, μεδε τα τ|ας γυναικος τον ανδρα απο||δοθαι μεδ' επισπενσαι, μεδ' | υιυν τα τας ματρος. l. 2–1

§ 2. αι δ|ε τις πριαιτο ε καταθειτο ε ε|πισπενσαιτο, αλλαι δ' εγρατ|[τα]ι, αι ταδε τα γραμματα εγ||ρα[τται, τα μεν]|χρεματα επι ται ματρι εμ|εν κ'επι ται γυναικι, ο δ'απο|δομενος ε καταθενς ε επι|σπενσανς τοι πριαμενοι || ε καταθεμενοι ε επισπεν|σαμενοι διπλει κατασταισει, κ'αι τι κ' αλλ' ατας ει, το απ|λοον. τον δε προθθα με εν|δικον εμεν. l. 12–

§ 3. αι δε κ'ο αντιμ||ολος απομολει αμπι το χρ|εος, οι κ' αμπιμολιοντι, μ|ε εμεν τας ματρος ε τα|ς γυναικος, <. . .>, μολεν, οπε κ' επ|ιβαλλει, παρ τοι δικασται,||ε ϝεκαστο εγρατται. l. 25–3

§ 4. αι δε κ' α|ποθανει ματερ τεκνα καταλιπο|νσα, τον πατερα l. 31–3

skal de ved Deling erholde hver især den dem tilkommende Andel af de indkomne Summer.

§ 4. Naar de foretager Delingen af Ejendommen, skal mindst tre fuldmyndige, frie Mænd være tilstede hos dem som Vidner.

§ 5. Saaledes ogsaa, naar en bestemmer sin Datter en Medgift. VI.

4de Kapitel: Forbud mod Husstandsmedlemmers Indgriben i hinandens Formuesrettigheder og Regler for derved foranledigede Processer.

§ 1. Saa længe Faderen lever, maa ingen modtage noget af Faderens Ejendom ved Kjøb eller Pantsættelse fra Sønnens Side; men hvad Sønnen selv har erhvervet sig eller arvet, maa han sælge, om han har Lyst. Heller ikke maa Faderen bortsælge eller bortlove Børnenes Ejendom, hvad de selv har erhvervet sig eller arvet, heller ikke Manden Hustruens Ejendom, ej heller Sønnen Moderens.

§ 2. Hvis da nogen skulde kjøbe eller tage som Pant eller lade sig love noget imod nærværende Lovs Bestemmelser, saa skal (for Fremtiden), som denne Lov byder, Ejendommen staa under Moderens og under Hustruens Raadighed, og den, som har solgt eller pantsat eller lovet, skal til den, der har kjøbt eller faaet som Pant eller modtaget Løfte, betale det dobbelte af Gjenstandens Værdi og desuden, hvis der ellers er tilføjet ham noget andet Tab, dettes Beløb én Gang. Men med Hensyn til Handlinger af denne Art, som ere foretagne i Tiden før nærværende Lov, skal ingen Retsforfølgning kunne rejses.

§ 3. Men hvis Modparten for Retten fremfører den Paastand om den Gjenstand, hvorom de fører Proces, at den ikke tilhører Moderen eller Hustruen, <saa skal Dommeren skjønne herom under Edsaflæggelse; og hvis hin faar kjendt for Ret, at Gjenstanden ikke tilhører Moderen eller Hustruen>, skal man derefter føre Proces om den paa den Maade, som det sig hør og bør, for den Dommer, for hvem Loven byder at gjøre det angaaende hver enkelt Gjenstand.

§ 4. Naar en Moder dør og efterlader sig Børn, skal Faderen raade over Moderens Ejendom, men han maa ikke sælge

καρτερον εμεν | τον ματροιον, αποδοθαι δε με| μεδε καταθεμεν, αι κα με τα τεκ||να επαινεσει δρομεες ιοντε[ς].|

§ 5. *[α]ι δε τις αλλαι πριαιτο ε κατα|θειτο, τα μεν κρεματα επι τοι|ς τεκνοις εμεν, τοι δε πριαμ|ενοι ε καταθεμενοι τον αποδ||ομενον ε τον καταθεντα ταν| διπλειαν καταστασαι τας τ|ιμας, κάι τι κ'αλλ' ατας ει, το α|πλοον.* L. 37-4

§ 6. *αι δε κ' αλλαν οπυιει, τα τ|εκνα [το]ν [μ]ατροιον καρτερον||Σ εμεν.* L. 44—

Sect. III.

a) *Αι κ' εδ δυ[σμενιανς] πε|ρα[θεντ' ε] εκς αλλοπολιας υπ' αν|ανκας εκομενοΝ κελο[μ]ενο τι|ς λυσεται, επι τοι αλλυσαμεν|οι εμεν, πριν κ' αποδοι τ[ο] επιβα||λλον. αι δε κα με ομολογιοντ|ι αμπι ταν πλεθυν ε με [κ]ελομε||[ν]ο αυτο [λ]υσαθθαι, τον δικασ|ταν ομνυντα κρινεν πορτι τα| [μ]ολιομε[να].* L. 46—

b) ?? *κειθερο* ? *ον* ? | ?? || *επι ταν ελευθεραν ελθον οπυιει, | ελευθερ' εμεν τα τεκνα . αι δε κ'| α ελευθερα επι τον δολον, δολ' εμ|εν τα τεκνα . αι δε κ' ες τας αυτ|ας ματρος ελευθερα και δολα || τεκνα γενεται, ε κ' αποθανει α | ματερ, αι κ' ει κρεματα, τονς ελε|υθερονς εκεν. αι δ' ελευθεροι| με εκσειεν, τονς(ς) επιβαλλον| τανς αναιλεθαι.* l. 55—C VII. 1

c) *Α[ι] κ' εκς αγ||ορας πρ[ι]αμενος δολον με π|εραιοσει ταν ϝεκσεκοντ' αμ|εραν, αι τινα κα προθ' αδικε|κει ε υστερον, τοι πεπαμεν|οι ενδικον εμεν.* l. 10—15

eller pantsætte noget deraf, medmindre Børnene (ɔ: Sønnerne), naar de er fuldmyndige, giver deres Samtykke dertil.

§ 5. Hvis en da imod denne Lovs Forskrifter skulde kjøbe eller lade sig pantsætte noget (af Faderen), skal Børnene have Raadighed over Ejendommen, og han, som har solgt eller pantsat, skal til den, som har kjøbt eller faaet som Pant, bøde det dobbelte af Gjenstandens Værdi og erstatte ham det Tab, der ellers maatte være forvoldt ham, med dets Beløb én Gang.

§ 6. Hvis (Faderen) tager en anden Hustru, skal Børnene have Raadighed over deres Moders Ejendom.

3dje Afsnit: Om visse uregelmæssige Forhold, der kan begrunde en Persons Henhøren til den ene eller den anden Husstand. Arveregler i et saadant Tilfælde.

a) Hvis en er solgt som Slave til Fjendeland eller fastholdes under Tvang af en anden Stat og nogen da udløser ham paa hans Opfordring, skal han være under dens Raadighed, som har udløst ham, indtil han har betalt ham, hvad han bør. Men hvis de ikke kan blive enige angaaende Summen eller ikke om, at han har foretaget Løskjøbelsen efter hans egen Opfordring, skal Dommeren under Edsaflæggelse afgive sit Skjøn i Henhold til Parternes Paastande.

b) (Hvis nogen har en Tjener og) denne gaar ind til en fri VII.
Kvinde og faar hende til Hustru, skal Børnene være frie; men hvis det er den frie Kvinde, som gaar ind til Tjeneren, skal Børnene være livegne (Slaver) (og tilhøre Tjenerens Herre). Og hvis der af den samme Moder fødes baade frie og livegne Børn (Slavebørn), saa skal, naar Moderen dør, de frie Børn have Ejendommen, hvis saadan findes; men hvis der ikke findes frie Børn af hende, skal hendes andre arveberettigede overtage hendes Ejendom.

c) Hvis nogen, som har kjøbt en Slave paa Torvet, ikke lader Kjøbet gaa tilbage inden 60 Dage, skal der rejses Retskrav imod (ham som) Ejer for de Forseelser, Slaven maatte have begaaet mod nogen saavel før som efter Kjøbet.

Sect. IV. Cap. I.

§ 1. *Ταμ πα||[τ]ροι[ο]κο[ν] οπυιεθαι αδελπι|οι το πατρος τον ιοντον τοι| πρειγ[ι]στοι . αι δε κα πλιες πατ|ροιοκοι ιοντι κἀδελπι[ο]ι το πα|τρος, [τ]οι επιπρειγιστοι οπυι||εθαι.* l. 15–2

§ 2. *αι δε κα με ιοντι αδελπιο|ι το πατρος, υιεεδ δε εκς αδελ|πιον, οπυιεθαι ιοι τοι [ε]ς το π|ρειγιστο · αι δε κα πλιες ιοντ|ι πατροιοκοι κὐιεες εκς αδε||λπιον, αλλοι οπυιεθαι τοι επ|ι τοι ες [τ]ο πρει[γι]στο.* l. 21–

§ 3. *μιαν δ'|εκεν πατροι[ο]κον τον επιβαλ|λοντα, πλιαδ δε [μ]ε.* l. 27–

§ 4. *αδ δε κ' αν|ορος ει ο επι[β]αλλον οπυιεν ε|| α πατροιοκος, [σ]τεγαν μεν, αι|| κ' ει, εκεν ταν πατροιοκον, ταδ| δ' επικαρπιας παντος ταν εμ|ιναν απολανκανεν τον επιβ|αλλοντα οπυιεν.* l. 29–3

§ 5. *αι δε κ' απο||δρομος ιον ο επιβαλλον οπυ|ιεν εβιον εβιονσαν με λει οπ|υιεν, επι ται πατροιοκοι εμε|ν τα κρεματα παντα και τον κ|αρπον, πρειν κ' οπυιει.* l. 35–40

§ 6. *αι δε κα || δρομευς ιον ο επιβαλλον ε|βιονσαν λειονσαν οπυιε|θαι με λει οπυιεν, μολεν τος| καδεσταν̣ς τος τας πατροι|οκο, ο δε δικα[σ]τ[ας] δι[καδδε]||το οπυιεν εν τοις δ[υ]οις με|νσι. αι δε κα με οπυιει, αι εγρα|ται, τα κρεματα παντ' εκονσα|ν, αι κ' ει αλλος, τοι επιβαλλοντ|ι, αι δ' επιβαλλον με ειε, τας||πυλας τον αιτιοντον οτιμ|ι κα λει, οπυιεθαι.* l. 40–53.

§ 7. *αι δε κα το|ι επιβαλλοντι εβιονσα με λε|ι οπυιεθαι, ε ανορος ει ο επιβ|αλλον, [απ]ογν[οι δε μεν]εν || α πατροιοκος, στεγαμ μεν,|* l. 52–Col. VIII, 8.

4de Afsnit: Om Arvedøtre og Husstandens Opretholdelse gjennem dem.

1ste Kapitel: Om Ægteskab med Arvedøtre.

§ 1. En Arvedatter skal ægte en Farbroder, den ældste af dem, der er. Er der flere Arvedøtre og flere Farbrødre, skal hine ægte disse efter Alderen.

§ 2. Hvis der ikke er Farbrødre, men Sønner af Farbrødre, skal Arvedatteren ægte den først berettigede af dem, nemlig Sønnen af den ældste Farbroder; er der flere Arvedøtre og flere Sønner af Farbrødre, skal den ældste Arvedatter ægte Sønnen af den ældste Farbroder, den næste Arvedatter den næstfølgende Farbrodersøn og saa fremdeles.

§ 3. Den ægteskabsberettigede maa kun faa én Arvedatter til Ægte, men ikke flere (efter hinanden).

§ 4. Saa længe den ægteskabsberettigede er umoden til at indgaa Ægteskab eller Arvedatteren er umoden (uanset om han er det eller ej), skal Arvedatteren have Huset, hvis et saadant findes, men den ægteskabsberettigede skal erholde Halvdelen af Udbyttet af hendes samtlige Formue.

§ 5. Hvis den ægteskabsberettigede, naar han er i Alderen mellem 16 og 18 Aar, uagtet saavel han som hun er moden til Ægteskab, ikke vil ægte hende, skal Arvedatteren raade over hele Formuen og dens Udbytte, indtil han ægter hende.

§ 6. Hvis den ægteskabsberettigede, naar han er fuldmyndig (over 18 Aar), ikke vil ægte Arvedatteren, skjønt hun er moden til Ægteskab og villig til at ægte ham, saa skal Arvedatterens Frænder anlægge Sag imod ham, og Dommeren skal i Retten paabyde ham at ægte hende inden to Maaneder; og hvis han da ikke ægter hende, som skrevet er, saa skal hun i Besiddelse af hele sin Formue giftes med den nærmest derefter ægteskabsberettigede, hvis en saadan findes; men findes der ingen saadan, maa hun gifte sig med hvem hun vil af dem der bejler til hende af hendes Stamme.

§ 7. Hvis Arvedatteren, skjønt hun er moden, ikke vil ægte den (ligeledes modne) ægteskabsberettigede, eller hvis

αι κ' ει, εν πολι ταμ πατροιοκο|ν εκεν κἀτι κ' ενει εν ται στεγ|αι, τον δ' αλλον ταν εμιναν δ|ιαλακονσαν αλλοι οπυιεθ||αι τας πυλας τον αιτιοντον | οτιμι κα λει, αποδατεθαι δ|ε τον κρεματον ιοι.

§ 8. *αι δε με| ειεν επιβαλλοντες ται (παι) π|ατροιοκοι, α[ι ε]γρατται, τα κρ||εματα παντ' εκ[ον]σαν τας πυ|λας οπυιεθ[α]ι οτιμι κα λει.|* l. 8—11

§ 9. *αι δε τας πυλ[α]ς μετις λε|ιοι ο[π]υιεν, τος καδεστανς| τος τας πατροιοκο ϝει[π]αι κ||ατα [ταμ πυλ]αν, οτι ου λ[ει ο]πυ|ιεν τις, κἀι μεν τις [κ' ο]πυιει, ε|ν ταις τριακοντα, ε κα ϝειπον|τι, αι δε μ<ε>, αλλοι οπυιεθαι, οτι|μι κα νυναται.* l. 13—

§ 10. *αι δε κα πατρο||ς δοντος ε αδελπιο πατροιο|κος γενεται, αι λειοντος οπ|υιεν, οι εδοκαν, με λειοι οπυ|ιεθαι, αι κ' εστετεκνοται, δια|λακονσαν τον κρεματον, αι ε||γρατται, [αλλ]οι οπυιεθ[αι τα]ς π|υλα[ς].* l. 20—

§ 11. *αι δε τεκνα με ειε, παντ'| ε[κ]ον[σ]αν τοι επιβαλλοντι οπυ|ιεθαι, αι κ' ει· αι δε με, α[ι] εγρατ|αι.* l. 27—

§ 12. *(α)ανερ αι αποθανοι πατροι||οκοι τεκνα καταλιπον, αι κα λει,| οπυιεθο τας πυλας οτιμι κα ν|υναται, ανανκαι δε με.* l. 30—

§ 13. *αι δε τε|κνα με καταλιποι ο αποθανον,| οπυιεθαι τοι επιβαλλοντι, α||ι εγρατται.* l. 33—

§ 14. *αι δ' ο επιβαλλον τ|αν πατροιοκον οπυιεν με επ|ιδαμος ειε, α δε πατροιοκος | ορινα ειε, τοι επιβαλλοντι ο|πυιεθαι, αι εγρατται.* l. 36—40

denne ikke er moden og hun beslutter ikke at ville vente, saa skal Arvedatteren have Huset i Byen, hvis et VIII.
saadant findes, og alt, hvad der er i Huset, og erholde Halvdelen af den øvrige Ejendom, hvorefter hun maa ægte en anden af sin Stamme, hvem hun vil af dem der bejler til hende; men hun skal afgive til den først berettigede hans Andel af Ejendommen.

§ 8. Findes der ikke nogen, som er berettigede til at ægte Arvedatteren efter de givne Regler, saa maa hun i Besiddelse af al sin Ejendom ægte den af sin Stamme, hvem hun vil.

§ 9. Men hvis ingen af Stammen af sig selv melder sig til at ægte Arvedatteren, skal hendes Frænder bekjendtgjøre blandt Stammen, at ingen af sig selv har meldt sig; og hvis herefter nogen vil ægte hende, skal han ægte hende inden 30 Dage, efter at Bekjendtgjørelsen er sket; men hvis ikke, maa hun ægte en hvilken som helst anden, hvem hun nu kan faa.

§ 10. Hvis en bliver Arvedatter, efter at hendes Fader eller Broder har givet hende bort i Ægteskab, og hvis saa den Mand, hvem de har givet hende, nok vil beholde hende som Hustru, men hun ikke vil beholde ham til Mand, saa maa hun, forudsat at der er Børn af Ægteskabet, gifte sig med en anden af sin Stamme efter at have erholdt sin Andel af Ejendommen efter Lovens Regler herom.

§ 11. Men hvis der ikke er Børn, saa skal hun i Besiddelse af al Ejendommen ægte den, der er berettiget til Ægteskab med hende, hvis en saadan findes; i modsat Fald (maa hun ægte) efter de herom givne Regler.

§ 12. Hvis Arvedatterens Mand dør efterladende hende Børn, maa hun, om hun vil, ægte den af sin Stamme, hvem hun kan faa, men hun skal ikke være tvungen dertil.

§ 13. Hvis derimod den afdøde Mand ikke efterlader hende Børn, skal hun ægte den, der er berettiget til Ægteskab med hende efter Lovens Regler.

§ 14. Hvis den, som er nærmest berettiget til Ægteskab med Arvedatteren, opholder sig i Udlandet, og Arvedatteren er giftefærdig, skal hun ægte den nærmest efter hin berettigede efter Lovens Regler.

§ 15. πατροιο||κον δ'εμεν, αι κα πατερ με ει ε α|δελπιος ες το αυ[το] πατρος. l. 40—4

Cap. II.

§ 1. Τον | δε κρεματο[ν κα]ρτερονς εμεν τ|ας ϝεργα[σ]ια[ς τος] πατροανς| [τ]α[δ δε . . . . .]ιας δια[λ]α[νκα]ν||εν [τ]αν εμιναν, ας κ' α[ν]ορ[ο]ς ει.| l. 42—4

§ 2. αι δ' αν[ο]ροι ιατται με ειε επ|ιβαλλον, ταν πατροιοκον καρ|τεραν ε[μ]εν τον τε κρεματον κ|αι το καρπο, κὰς κ' αν[ο]ρος ει, τ||ραπεθαι [π]αρ ται ματ[ρ]ι, αι δε μ|ατερ με [δοοι, υπο τ]οι<μ> [μ]ατροσι | τραπεθα[ι]. l. 47—5

§§. αι δε τις οπυιοι τα|ν πατροιοκον, αλλαι δ' [εγ]ραττια, | πεδ'ο ε-[γρα]τ<α>ι κοσμ[. . . . . . .] || τονς επιβα[λλοντανς] . . . . . . l. 53—Col. IX, 1.

§ 3. [αι τις κ'ανορον πα]τροιοκον κα|ταλιπει, ε αυ[τα εβιονσ' επαινε|σει, τος πατροανς ε το]νς ματροαν|ς καταθεμεν [και αποδοθαι υπερ|| αυτας, και οντο δ]ικαιαν εμεν τ|αν οναν και ταν κα[ταθεσιν · αι δ'|αλλαι πρι]αιτο τις κρεματα ε | καταθειτο τον τας πα[τροιοκο, τ|α μ]εν [κρε]ματα επι ται πατροιοκ||οι εμεν, ο δ' αποδομενος ε κατ|αθενς τοι πριαμενοι ε καταθε|μενοι, αι κα νικαθει, διπλει κα|ταστασει, κὰι τι κ' αλλ' ατας ει, τ|ο απλοον επικαταστασει, α||ι [τα]δε τα γ[ραμμ]ατ' [εγραττια . τ]|ο[ν δ]ε προθα μ[ε εν]δικον εμεν.| l. 2—17

§ 4. αι δ' ο αντιμολος απομ[ολ]ιο|ι α[νπ]ι το κρεος, οι·κ' αντιμολι| οντι, με τας πατροιοκο [εμ]εν,|| ο δ[ικ]αστας ομνυς κρινετο . αι l. 18—24.

§ 15. For Arvedatter skal en regnes, naar hun ikke har Fader eller Broder af den samme Fader.

2det Kapitel: Om Bestyrelsen af Arvedøtres Ejendom.

A. § 1. Over Driften af Arvedatterens Ejendom skal hendes Farbrødre raade, og af (Overskudet?) skal de erholde Halvdelen, saa længe hun ikke er moden til Ægteskab.

§ 2. Hvis en Arvedatter, der er umoden, ikke har nogen, der er berettiget til Ægteskab med hende, skal hun have Raadighed over baade selve Ejendommen og dens Udbytte, og saa længe hun er umoden, skal hun opfostres hos sin Moder, men hvis Moderen ikke lever, skal hun opfostres under Morbrødrenes Opsigt.

Tillægsparagraf til 1ste Kapitel (glemt paa det Sted, hvor den skulde staa): Hvis nogen ægter en Arvedatter i Strid med Lovens Bestemmelser, skal de ægteskabsberettigede (anlægge Sag, understøttede af den Kosmos, som Loven siger?).

B. § 3. (Hvis nogen efterlader sig en umoden Arvedatter, eller IX. hvis Arvedatteren selv, naar hun er moden, giver sit Samtykke dertil, maa hendes Farbrødre eller Morbrødre pantsætte og sælge paa hendes Vegne, og under denne Betingelse) skal Salget og Pantsættelsen have Retsgyldighed; men hvis nogen for Fremtiden i Modstrid mod denne Lovregel skulde kjøbe eller modtage som Pant Ejendele af dem, der tilhører Arvedatteren, skal Arvedatteren have Raadighed over Ejendelene, og den, som har solgt eller pantsat, skal til den, som har kjøbt og faaet som Pant, hvis denne taber Processen om Gjenstanden, bøde det dobbelte af dennes Værdi og ydermere erstatte ham det Tab, han ellers maatte have lidt, med dets Beløb én Gang, efter nærværende Lovs Bestemmelse; men med Hensyn til Handlinger af denne Art, som er foretagne i Tiden før nærværende Lov, skal der ikke kunne rejses nogen Retsforfølgning.

§ 4. Men hvis Modparten for Retten paastaar om den Gjenstand, hvorom de fører Proces, at den ikke tilhører Arvedatteren, saa skal Dommeren skjønne herom under Edsaflæggelse. Og hvis hin saa faar kjendt for Ret, at

| *δε νικασαι με τας πατρ[οι]οκ|ο ε[με]ν, μολεν, οπε κ'επιβαλλει, ε | ϝεκαστο εγραττ αι.*

Sect. V.

a. § 1. *Αι αν[δ]εκσ|αμ[ε]νος ε νενικαμενο[ς ε ενκ]||οιοτανς οπελον ε δια-βαλομε|νος ε διαϝειπαμενος αποθα|νοι, ε τουτοι αλλο///ς επιμο-λ|[εν λε]ιο<ι>, προ το ενιαυτο, ο δε δικα|στας δικαδδετο πορτι τα [απ]οπ||ονιομενα.* l. 24—

§ 2. *αι μεν κα νικας επι|μολει, ο δικαστας κὀ μναμον, |αι κα δοει και πολιατευει, Αι δε <με>, μ|αιτυρες οι επιβαλλοντες, αν-δοκ|α<δ> δε κἐνκοιοταν και διαβολας κ||αι διρεσιος μαιτυρες οι επιβ|αλλοντες αποπονιοντον.* l. 31—

§ 3. *ε δε κ' α|ποϝειποντι, δικαδδετο ομοσ|ας τα* (fort. *ομοσ|αι τε*) *αυτον και τους μαιτυρ|ανς νικεν το απλοον.* l. 37—

§ 4. *υιυς α||ι κ'ανδεκσεται, ας κ' ο πατε<δ> δοει, |αυτον α[τ]εθαι και τα χρεματα,| ατι κα πεπαται.* X. l. 40—

b. § 1. *Αι τις κα περα|ι συν[αλ]λ[ακ]σει. ε ες περαν(?) επι|θεντι με αποδιδοι, αι μεν κ' α||ποπονιοντι μαιτυρες εβιοντ|ες το εκα-τονστατερο και πλιο|νος τρεες, το μειονος μεττε|ς το δεκαστατε-ρον [δυ]ο, το μει|ονο[ς] ενΣ, δικαδδετο πορ[τ]ι τα ||αποπο[ν]ιομενα.* l. 43—

Gjenstanden ikke tilhører Arvedatteren, skal man derefter føre Proces om den paa den Maade, som det sig hør og bør, <for den Dommer>, for hvem Loven byder at gjøre det angaaende hver enkelt Gjenstand.

5te Afsnit. Om Gjældsforpligter, der paahviler en afdød eller fraværende, og deres Overgang paa dennes arveberettigede, samt visse analoge Tillægsbestemmelser.

a. § 1. Hvis en Mand, der er gaaet i Kavtion for en anden eller er Skyldner efter Tabet af en Proces eller i Følge Laan paa Hypothek eller efter Tærningspil (?) eller efter mundtlig Aftale, afgaar ved Døden, og hvis saa en anden bagefter vil gjøre sit Retskrav paa ham gjældende, skal han gjøre det inden Udløbet af et Aar, og Dommeren skal da dømme efter de foreliggende Udsagn (af Vidner).

§ 2. Hvis man anlægger en saadan Efterproces i Anledning af en tidligere vunden Proces, skal den daværende Dommer og Retsskriver, forudsat at de lever og opholder sig her i Byen, gjøre disse Udsagn, men i modsat Fald skal de, som er pligtige (kvalificerede) dertil, gjøre det som Vidner; men anlægger man den i Anledning af Kavtion eller Laan paa Hypothek eller Spillegjæld eller mundtlig Aftale, skal de, der er pligtige dertil, gjøre Udsagn som Vidner.

§ 3. Hvis Vidnerne nægter at vidne, skal Dommeren paabyde, at Sagsøgeren skal aflægge Ed, og dømme Vidnerne til at bøde Processummens Beløb én Gang (?).

§ 4. (Analog Tillægsbestemmelse:) Hvis en Søn gaar i Kavtion, medens hans Fader lever, skal det mulige Tab ramme ham selv og den Formue, han selv besidder.

b. § 1. Hvis en Borger, der bor i Udlandet, har sluttet Kontrakt, og hvis han saa, naar den anden sender ham Bud til Udlandet med Ordre, ikke betaler ham, hvad han er skyldig, saa skal Dommeren dømme i Henhold til Vidnernes Udsagn, hvis der foreligger saadanne, fra 3 voxne Vidner, hvor Gjældssummen er 100 Staterer og derover, fra 2, hvor den er mindre indtil 10 Staterer, fra 1, hvor den er endnu mindre.

§ 2. *αι δε μαιτυρε||[ς] με [απ]ο[π]ονιοιεν, ε κ' ε[λ]θει ο συ|ναλλαχσα[ν]ς, οτερον [κα κ]ελε[τ]αι ο | μεντο[μ]ενος, ε απομοσαι ε συν||* . . . . . . L. 51–

§ 3. **amissa est cum prima parte Col. X.**

c. § 1. **amissa fere est, potest haec fuisse:** *[ανερ γ|υναικι αι τι κα λει δομεν, με| πλιον ε πεντεκοντα στατερ|ανς ε πεντεκοντα στατερο]ν|| κρεος . [τος δ'επ]ιβ[αλλονιανς, |αι ο ανερ π]λια δ[οιε], αποδον|τανς το [αργυρ]ιον, [εκεν τα κρ|εματα, αι κ]α λει[οντι].* Col. X L. 7(?)–

§ 2. *ματρι | δ' υιυν[ς αι τι κ]α λ[ει δομεν ε]||κατον στα[τ]ερα[νς] ε μειον, π|λιον δε με · αι δε πλια δοιε, αι|κα λειοντ' οι επιβαλλοντες, τ|ον αργυρον αποδοντες τα κρ|εματ' εκοντον.* l. 14–

§ 3. *αι δε τις οπε||λον αργυρον ε αταμενος ε μ|ολιομενας δικας δοιε, αι | με ειε τα λοιπα ακσια τας α|τας, μεδεν ες κρεος εμεν ταν | δοσιν.* l. 20–

§ 4. *αντρο[π]ον με ονεθα||ι κατακειμενον, πριν κ' αλλυ[σ]||εται ο καταθενς, μεδ' αμπιμο|λον, μεδε δεκσαθαι μεδ' επισ|πενσαθαι μεδε καταθεθαι . αι | δε τις τουτον τι ϝερκσαι, μεδ||εν ες κρεος εμεν, αι αποπονιο|ιεν δυο μαιτυρες.|* L. 25–

Sect. VI.

§ 1. *Ανπανσιν εμεν, οπο κα τιλ λ|ει.* l. 33 3

§ 2. *αμπαινεθαι δε κατ' αγοραν | καταϝελμενον τομ πολιατα||ν απο το λαο, ο απαγορευοντι ·| ο δ' αμπαναμενος δοτο τ|αι εταιρειαι ται ϝαι αυτο ιαρε|ιον και προκοον ϝοινο.* l. 34–3

§ 2. Hvis der ikke foreligger Vidneudsagn, og hvis saa Kontrahenten kommer her til Byen, saa skal han, efter den Opfordring Sagsøgeren nu stiller til ham, enten fralægge sig sin Forpligtelse med Ed eller x

§ 3. . . . .

c. § 1. [Hvis en Mand vil give sin Hustru (eventuelle Enke) en Gave, maa han give hende (saa og saa mange) Staterer eller en Gjenstand af samme Værdi, men ikke mere; giver han mere, skal hans arveberettigede, hvis de vil, kun udbetale hende Pengene, der kan tilkomme hende, og ellers have Ejendommen].

§ 2. Vil en Søn bestemme sin (eventuelt overlevende) Moder en Gave, maa han give 100 Staterer eller derunder, men ikke derover. Giver han mere, skal hans arveberettigede, om de vil, kun udbetale hende Pengene, der kan tilkomme hende, og ellers have Ejendommen.

Analoge Tillægsbestemmelser.

§ 3. Hvis en, der er i Gjæld eller er idømt en Pengebøde ved en Proces eller er i Færd med at føre en Proces, giver en Gave, og hvis saa Resten af Ejendommen ikke i Værdi svarer til Gjælden eller Bøden, skal Gaven være ugyldig.

§ 4. En Slave, der er pantsat, maa man ikke kjøbe (af Pantsætteren) eller modtage (som Gave) eller lade sig love eller modtage som Pant, førend den, der har pantsat ham, har faaet ham indløst; heller ikke med en Person, der er Gjenstand for en Retsstrid, maa man foretage saadanne Handlinger. Men hvis nogen gjør noget af dette, skal det være ugyldigt, naar to Vidner vidne i Sagen.

6te Afsnit: Om Adoption.

§ 1. Det skal være tilladt at antage en Adoptivsøn, fra hvilken Familie man vil.

§ 2. Man skal adoptere offentlig paa Torvet, naar Borgerne er forsamlede dér, fra den Sten, hvorfra Talerne holdes. Og den, som har adopteret, skal give sin Hetaireia et Offerdyr og en Kande Vin.

§ 3. *κ'αι| μεν κ' ανελεται παντα τα κρε||ματα και με συν(ν)ει γνεσια τ|εκνα, τελλεμ μεν τα θινα και| τα αντροπινα τα το ανπαναμε|νο κἀναιλεθαι, αιπερ τοις γ|νεσιοις εγρατται . αι [δ]ε κα με ¦ λει τελλεν, αι εγρατται, τα κ[ρ]ε|ματα τονς επιβαλλοντανς εκε|ν.* l. [illegible]

§ 4. *αι δε κ' ει γνεσ[ι]α τεκνα τοι αν|παναμενοι, πεδα μεν τον ερσ¦ε-νον τον αμπαντον, αιπερ αι θ||ε[λε]ιαι απο τον αδελπιον λαν-κα¦νοντι, αι δε κ' ερσενες με ιον|τι θελειαι δε, [ϝ]ισϝομοιρον ε||[μεν τ]ον ανπαντον. και με ε|παναγκον εμεν τελλεν τ[α τ|ο αν]παναμενο, και τα κρεμα|τ' αναιλΕθαι, ατι κα κατα[λιπε|ι ο αν]παναμενος, πλιυι δε τον|| ανπαντομ με επικορεν.* l. 45– XI,

§ 5. *[αι δ'α|πο]θανοι ο ανπαντος γνεσια | τεκνα με καταλιπον, παρ το[ς τ|ο αν]παναμενο επιβαλλονταν|ς ανκορεν τα κρεματα.* l. 6–

§ 6. *αι δ[ε κα ||λει] ο ανπαναμενος, αποϝειπ|αθθο κατ' αγοραν απο το λα[ο, ο| απα]γορευοντι, καταϝελμεν|ον τον πολιαταν, ανθε-με[. . | . . . . σ]τατερανς εδ δικαστ||εριον, ο δε μναμον προ κσεν|ιο (?) αποδοτο τοι απορρεθεντι.|* l. 10–

§ 7. *γυνα δε με αμπαινεθθο μεδ'|ανεβος.* l. 18–

§ 8. *κρεθαι δε τοιδδε, α|ι ταδε τα γραμματ' εγραπσε, || τον δε προθθα, οπαι τις εκει α|μπαντυι ε παρ αμπαντο, με ετ' ι|νδικον εμεν.|* l. 19–

Addita.

a. *Αντροπον ος κ' αγει προ δικας, | αιει επιδεκεθαι.||* l. 24

§ 3. Hvis den adopterede ved Arv overtager hele Formuen, og
der ikke ved Siden af ham findes kjødelige Børn, skal
han fyldestgjøre sin Adoptivfaders religiøse og verdslige
Forpligtelser og overhovedet overtage Formuen paa samme
Maade, som Loven paabyder det for de kjødelige Børn.
Vil han ikke fyldestgjøre disse Forpligtelser, som Loven
byder, saa skal de ellers arveberettigede have Formuen.

§ 4. Men hvis Adoptivfaderen ogsaa har kjødelige Børn, saa
skal Adoptivsønnen, hvis der er Sønner, tage Arv sammen
med disse efter den Regel, hvorefter Søstre erholder Arve-
lod af deres Brødre; hvis der derimod ikke er Sønner,
men kun Døtre, skal Adoptivsønnen have lige Andel med XI.
disse. Og Adoptivsønnen skal da ikke være nødt til at
fyldestgjøre Adoptivfaderens Forpligtelser; og (i alt Fald)
skal han kun overtage de Ejendele, Adoptivfaderen efter-
lader ham, (med de derpaa hvilende Forpligtelser?), men
yderligere Indrømmelser skal han ikke gjøre.

§ 5. Hvis en Adoptivsøn dør uden at efterlade sig kjødelige
Børn, skal Formuen vende tilbage til dem, der ellers var
arveberettigede efter hans Adoptivfader.

§ 6. Hvis Adoptivfaderen vil det, maa han atter frasige sig
Adoptivsønnen (og skal da gjøre dette) paa Torvet, naar
Borgerne er forsamlede, fra den Sten, hvorfra Talerne
holdes, og han skal henlægge to (?) Staterer i Retslokalet,
og Retsskriveren skal give dem til den forstødte Adoptiv-
søn som en Gjæstegave (?).

§ 7. En Kvinde maa ikke adoptere, ej heller en umyndig
Person.

§ 8. Ved Tilfælde af Adoption nu og i Fremtiden skal
man forholde sig efter de Bestemmelser, som nær-
værende Lov indeholder; men med Hensyn til dem
fra Tiden før denne Lov, skal der ikke længere kunne
gjøres noget Retskrav gjældende, hvorledes nogen saa end
er stillet enten som Følge af at være adopteret eller ved
Arv efter en Adoptivsøn.

Spredte Tillægsbestemmelser til Loven.

a. Den, som beslaglægger og bortfører en Person, før Pro-
cessen om ham afgjøres, skal altid modtage ham hos sig.

b. § 1. *Τον δικασταν, οτι μεν κατα| μαιτυρανς εγραπται δικαδδ|εν ε απομοτον, δικαδδεν αι ε|γραπται, τον δ'αλλον ομνυντ|α κρινεν πορτι τα μολιομεν||α.* l. 26—31

§ 2. *Αι κ'αποθανει αργυρον| οπελον ε νενικαμενος, αι με|ν κα λειοντι, οις κ'επιβαλλει| αναιλεθαι τα κρεματα, ταν α|ταν υπερκατισταμεν και το|| αργυριον, οις κ'οπελει, εκοντ|ον τα κρεματα. αι δε κα με λει|οντι, τα μεν κρεματα επι τοι|ς νικασανσι εμεν ε οις κ'ο|πελει το αργυριον, αλλαν δε|| μεδεμιαν αταν εμεν τοι|ς επιβαλλονσι.* l. 31—4

§ 3. α[τ]εθαι δε υ|περ μ[ε]ν το [πα]τρος τα πατρο|ια, υπε<δ> δε τας ματρος τα μα|τροια.|| l. 42—4

c. *Γυνα ανδρος α κα κρινεται, | ο δικαστας ορκον αι κα δικακ|σει, εν ταις ϝικατι αμεραις α|πομοσατο παριοντος το δικα|στα, οτι κ'επικαλει. ^προϝ[ε]ιπατ||ο [δ'ο υπ]αρκον τα<δ> δικας ται γυνα|ικι και τοι δικασται και [τ]οι| μ[να]μονι προτεταρτον αντι μ||* l. 46—5

d. Col. XII vv. 1—15 desunt.

e. *Ματρι υιυΝς ε α[ν]ερ γυναικι | κρεματα αι εδοκε, αι εγρατ|το προ τονδε τον γραμματον, | με ενδικον εμεν. το δ'υστε|ρον διδομεν, αι εγραπται.||* Col. XI l. 16—

f. *Ταις πατροιοκοις, αι κα με | ιοντι ορπανοδικασται, α|ς κ'ανοροι ιοντι, κρεθαι κατα | τα εγραμμενα. οπε////// δε κα | πατρ[οι]οκος με ιοντος επι||βαλλοντος μεδ' ορπανοδικ|ασταν παρ ται ματρι τραπε|ται, τον πατροα και τομ ματ|ροα τονς εγραμμενονς τ|α κρεματα και ταν επικαρπι||αν αρτυεν, οπαι κα <νυ>ναυται κα|λλιστα, πριν κ'οπυιεται. οπυι|εθαι δε δυοδεκαϝετια ε πρει|γονα.* l. 21—3

---

b. § 1. Hvad der staar skrevet i Loven at Dommeren skal dømme om i Henhold til Vidneudsagn eller Ed, derom skal han dømme, som Loven foreskriver; med Hensyn til de andre Ting skal han under Edsaflæggelse skjønne, med Henblik paa Parternes Paastande.

§ 2. Hvis en Mand dør, der skylder Penge eller har tabt en Proces, da skal de, som er berettigede til ved Arv at overtage hans Formue, hvis de vil betale Processkylden for ham og ligeledes den anden Pengegjæld, til hvem han skylder den, have Formuen. Men hvis de ikke vil det, skal de, som har vundet Processen, eller de, til hvem han skylder Pengene, have Raadighed over hans Formue, og der skal da ikke ramme hans arveberettigede noget andet Tab.

§ 3. Faderens Ejendom skal hæfte for Faderens Skyldforpligtelser, og Moderens Ejendom for Moderens.

c. Naar Dommeren har paalagt den Kvinde, som skilles fra sin Mand, at aflægge Renselsesed, skal hun inden 20 Dage ved Ed i Dommerens Nærværelse rense sig for den Beskyldning, Manden rejser mod hende. Og den, som begynder Processen, skal 4 Dage forud i Nærværelse [af Vidner] erklære for Kvinden og Dommeren og Retsskriveren . . . . XII.

d. . . . .

e. Hvis en Søn (allerede før nærværende Lov) har givet sin Moder eller en Mand sin Hustru Ejendele til Gave i Overensstemmelse med de Lovregler, som gjaldt forud for nærværende Lov, skal der ikke i den Anledning kunne rejses Retsforfølgning. Men for Fremtiden skal man give efter nærværende Lovs Forskrifter.

f. Overfor umyndige Arvedøtre skal man, hvis der ikke findes Overformyndere, rette sig efter denne Lovs Forskrifter. Men naar en Arvedatter i det Tilfælde, at der ikke findes nogen til Ægteskab med hende berettiget, ej heller Overformyndere, opfostres hos sin Moder, saa skal en Farbroder og en Morbroder til hende, som Loven siger, bestyre hendes Formue og Udbyttet deraf saa fordelagtigt som de kan, indtil hun bliver gift. Indgaa Ægteskab maa hun, naar hun er tolv Aar eller derover.

II.

§ 1. Til Kol. I, 1 — II, 2.

I, 1—2. Det er næppe tænkeligt andet, end at Ordene ελευθερος og δολος her, ligesom ogsaa i de nærmest følgende Linier indtil L. 14, maa betegne den Status, som den omstridte Person faktisk har haft forud for det Tidspunkt, da Retsstriden begynder, og om hvis Berettigelse der før dette Tidspunkt ej har været nogen Tvivl, ligesom den efter Lovbestemmelsen her ikke tør forandres ved Selvtægt fra den Parts Side, der ad Rettens Vej vil søge at faa Forholdet forandret, cfr. Z p. 83. Naar dette er saaledes, er Z's Bemærkninger til dette Sted p. 79 ikke ganske korrekte; thi det er da klart, at Ordene ος κ'ελευθεροι μελλει αντιμολεν kun kan betegne det af Z under Nr. 2, b) anførte Procestilfælde, nemlig det, hvorved der paastaas, at en Person, der paa det angivne Tidspunkt faktisk er ελευθερος, bør være Petitors Slave (vindicatio in servitutem); derimod involverer Ordene ος κα δολοι μελλει αντιμολεν de to andre Tilfælde, nemlig Z's Nr. 1 — Striden om Ejendomsretten til en Person, der baade i det givne Øjeblik faktisk er Slave og hvis Slavestilling opretholdes af begge de stridende Parter, og dernæst Z's Nr. 2, a) = vindicatio in libertatem, hvor Petitor paastaar, at en Person, der i Øjeblikket faktisk befinder sig som Slave hos Modparten, bør være fri. Ved de samme Ord, ελευθερος og δολος, som de forekommer i Lin. 15—23, betegnes derimod den Status, som under Processen paastaas som retmæssig tilkommende den omstridte Person; og endelig betegner de samme Ord i Lin. 23 ff. den Status, som efter Domskjendelsen tilkommer den hidtil omstridte Person. Saaledes vexler altsaa disse Ords Betydning efter de forskjellige Stadier af den hele Proces, hvortil de forskjellige Lovparagrafer knytter sig. Smlgn. (dog paa en noget forskjellig Maade) Vexlingen i Betydningen af ελευθερος (og γυνα) nedenfor ved II, 2—10. Ved ο εκον i L. 23 tænkes der da nærmest paa den Part, som har den

Person hos sig, der indtil Domskjendelsen faktisk stod som Slave og som en ham tilhørende Slave, saa at alle disse Ord: ε δε κα νικαθει ο εκον . . . ες κεραυς αποδομεν mest direkte refererer sig til de to Tilfælde, der laa involverede i Ordene ος κα δολοι μελλει αντιμολεν; men heller ikke det Tilfælde, der var betegnet i Ordene ος κ' ελευθεροι μελλει αντιμολεν, tør naturligvis her være ladet ude af Betragtning, og til dette refererer sig da af Ordene i Lin. 23 ff. blot disse: ε δε κα νικαθει ο εκον, τον δολον ες κεραυς αποδομεν, og ο εκον er da her, som Z. ogsaa rigtig siger, at forstaa om den Part, som for Retten optraadte som assertor libertatis for den Person, der før Kjendelsen faktisk var fri, men som Petitor gjorde Krav paa som sin Slave, og som Dommeren nu har tilkjendt ham som hans Slave. Netop paa Grund af, at Dommeren nu har erkjendt ham for Slave, kan hans assertor, der har taget ham under sin Beskyttelse og vel ogsaa faktisk har ham i sit Hus for at sikre ham foreløbig, betegnes som hans i Øjeblikket værende Ejer, ο εκον.

For saa vidt der i Ordene ος κα δολοι μελλει αντιμολεν er Tale ogsaa om Processen om Ejendomsretten til en Slave, kan Lovbestemmelsen her i L. 1—2 [hvad ogsaa Merriam har gjort] sammenstilles med den Lovbestemmelse af Zaleukos, der omtales hos Polyb. XII, 16, 4, og som bød: τοῦτον δεῖν κρατεῖν τῶν ἀμφισβητουμένων ἕως τῆς κρίσεως, παρ' οὗ τὴν ἀγωγὴν συμβαίνει γίνεσθαι, hvilke sidste Ord af Kosmopolis hos Lokrerne udlagdes saaledes: παρὰ τούτων τὴν ἀγωγὴν αἰεὶ γίνεσθαι, παρ' οἷς ἂν ἔσχατον ἀδήριτον ᾖ χρόνον τινὰ γεγονὸς τὸ διαμφισβητούμενον, altsaa som Thalheim Gr. Rechtsalterth. p. 113 udtrykker det, at „Zaleukos den thatsächlichen Besitz einer streitigen Sache bis zum richterlichen Austrage dem letzten bonae fidei possessor zugesichert hatte“. Jeg ser ganske bort fra Sætningens Anvendelse paa det specielle, særdeles vanskelige Procestilfælde, som omtales hos Polybios. Hos Strabon p. 260 hedder det om Zaleukos's νομογραφία, at han συνέταξεν αὐτὴν ἔκ τε τῶν Κρητικῶν νομίμων καὶ Λακωνικῶν καὶ ἐκ τῶν Ἀρεοπαγιτικῶν; dette betegner næppe andet, end at man senere har fundet visse Lighedspunkter mellem hans Lovgivning og de andre, som nævnes, uden at det er nødvendigt at

tænke sig hans som en direkte Afledning[1] af de andre; alle udgaar de fra en fælles græsk Grundkilde.

I, 10—11. το δε χρονο τον δικασταν ομνυντα κρινεν. Hvad Bk mener, naar han p. 120 skriver: „Unter χρονος verstehen wir überall in Col. I die Zahlungsfrist", er mig ikke rigtig klart; men skal man dømme efter de paafølgende Ord: „lässt der Verurteilte die ihm vom Richter unter Schwur zuerkannte Frist verstreichen, ohne zu zahlen, so wird die Busse eingetrieben", saa synes det, som om han forstaar det om en den domfældte af Dommeren indrømmet Frist, inden hvis Udløb den Bødesum skulde være betalt, som han efter Reglen i L. 6—10 var forpligtet til at betale, fordi han havde undladt at efterleve Kjendelsen i den første Forproces om den egenmægtige ἀγωγή (L. 2—6) gjennem et vist Antal Dage, efterat den ham til denne Kjendelses Efterlevelse lovligt indrømmede Frist af de første 3 Dage (dette betyder Artiklen ταῖς) efter dens Fældelse var udløben. Er dette hans Mening, maa denne Tolkning dog sikkert erklæres for urigtig. Skulde der overhovedet indrømmes den domfældte nogen saadan Frist, hvortil der ikke synes at have været fjærneste Grund, saa var det dog naturligt, om dens Varighed var bleven fastslaaet direkte ved Loven selv (som paa det af Bk anførte Sted hos Cauer[2] N. 121 C, 23 ff), saaledes at den blev éns for alle, medens det var lidet naturligt at overlade det til Dommerens Skjøn (tilmed under Ed!) at bestemme Fristens Længde, saa at den kunde blive forskjellig for de forskjellige, uagtet deres Forseelse var éns. Og hvorfra faar Bk sit „so wird die Busse eingetrieben"? og af hvem bliver den inddreven? Derom har Loven jo ikke et eneste Ord. For mig staar det da som sikkert, at χρονος, som Z p. 85 ogsaa antager, maa betegne det Antal Dage efter Udløbet af den lovlige Frist af 3 Dage, hvori den domfældte sidder Kjendelsen i den første Forproces overhørig, og for hvilke han skal betale Mulkt for sin Trods mod Kjendelsen efter Reglen 6—10. Men hvordan kan der være Tale om, at Dommeren under Ed kan komme til at afgive sin Kjendelse om, hvor stort Antallet af disse Dage er, naar jo dog baade Udgangspunktet, hvorfra Dagene skal

tælles, nemlig Udløbet af 3 Dages Fristen, og Endepunktet, hvortil Tællingen skal gaa, nemlig den Dag, da den domfældte virkelig efterlever Kjendelsen, maa betragtes som staaende vitterligt fast for alle? (Jeg tror nemlig ikke, at den Bemærkning af Z kan være rigtig: „es hätte ja doch, wenn inzwischen der Ducirte freigegeben war, zweifelhaft sein können, wann die Freigebung geschehen sei".) Man skulde jo mene, at man simpelt hen kunde optælle Dagene. Der maa vel snarest her tænkes paa forskjellige Undskyldningsgrunde, som den domfældte kunde anføre til Forsvar for, at han ikke havde efterlevet Kjendelsen inden den lovlige Frists Udløb eller overhovedet ikke i den Tid, for hvilken Modparten krævede Dagsmulkter af ham, og i Henhold til hvilke den domfældte kunde paastaa sig helt eller delvis fritaget for at betale den ham afkrævede Bødesum; Dommeren maatte da ved denne anden Forproces (6—11) efter sin bedste Samvittighed skjønne om saadanne Undskyldningsgrundes Gyldighed og derefter fastsætte Forsømmelsestidens Dageantal og dermed Bødens hele Beløb. Paa saadanne „Hinderungsgrunde der Rückgabe" tænker ogsaa Z; hvad Lovgiveren særligt har tænkt paa, faar vi vist Oplysning om i Parallelstedet nedenfor L. 37 ff., hvor der efter den aldeles enslydende Sætning το δε κρονο . . κρινεν (i hvilken κρονος betegner det Dageantal, for hvilket der skal betales de i Lin. 26—34 omtalte Dagsmulkter for Forsømmelse af at efterleve Kjendelsen i selve Hovedprocessen ud over den i L. 23—26 indrømmede lovlige Femdagesfrist efter Kjendelsens Fældelse) følger Sætningen: αι δε κα ναευσι ο δολος κτλ. Det kunde jo nemlig lige saa godt indtræde her under Forprocessen, at den, som egenmægtigt havde foretaget den lovforbudte ἀγωγή af en omstridt Person (f. Ex. af en andens Slave, som han vilde kræve som sig tilhørende), mistede denne Person igjen derved, at den unddrog sig ham og søgte Tilflugt i et Tempel, og det kunde da være umuligt for ham at efterkomme den i Lin. 5—6 mod ham afgivne Kjendelse om Personens Udlevering og Restitution i dens tidligere, forud for ἀγωγή bestaaende Status. For øvrigt kunde der vel ogsaa nok tænkes andre Undskyldnings-

grunde, til hvilke Billighed bød at tage Hensyn ved Mulktens Fastsættelse; men denne maa sikkert, siden den saaledes særligt fremhæves, have været den hyppigst forekommende. Det er vel da ogsaa utvivlsomt, at Bestemmelserne i Lin. 38—45, skjønt de formelt alene er knyttede til Kjendelsen i Hovedprocessen, dog ogsaa maa gjælde med Hensyn til den anden i Lin. 6—11 omtalte Forproces om ulovlig ἀγωγή, hvis under dennes Forløb den samme Undskyldningsgrund, at ο δολος νασυσι, anføres.

I, 11—12. αι δ' αννιοιτο με αγεν. Præs. Inf. αγεν staar ingenlunde istdf. Aor. ἀγαγεῖν, men betegner den tidligere udførte Handling (ἀγαγεῖν) som endnu i dette Øjeblik, da Processen om ἀγωγή begynder, vedvarende i sine Virkninger (som ἔχειν); ἄγειν er altsaa = ἀγαγεῖν καὶ ἔχειν. [Saaledes er ogsaa I, 5 οτι αγει = ὅτι ἤγαγε καὶ ἔχει. Siesbye]. Bestemmelsen her danner Modsætningen til den i L. 2—3: αι δε κ' αγει, ved hvilke Ord der altsaa betegnes den for alle vitterlige ἀγωγή, hvis Foretagelse heller ikke ὁ ἄγων søger at benægte. Det er klart, at for saa vidt overhovedet en Benægtelse af denne Art fremkom, maatte Spørgsmaalet om dens Sandhed afgjøres og afgjøres i Disfavør af Neganten, før den i L. 3 omtalte καταδίκη i den første Forproces kunde finde Sted, og Bestemmelsen her i L. 11—13 kan altsaa kun knytte sig til den første Forproces; det vilde vist være altfor frit med Z p. 85 f. at lade den knytte sig ogsaa til den anden Forproces og at lade Ordene εἰ ἀρνέοιτο μὴ ἄγειν ogsaa gjælde = εἰ φωνέοι λαγάσαι ἐν ταῖς τρισὶν ἡμέραις; men det er ogsaa tvivlsomt, om der i det hele kunde fremkomme noget Spørgsmaal herom, da man jo dog skulde synes, at det maatte være vitterligt for alle, om dette var sket eller ikke sket.

I, 14—17. Til dette Sted bemærker Z p. 88, 37: „Und wenn Zeugenaussagen ganz fehlen? Dann wohl auch hier freie Entscheidung des Richters“. Men hvis det skulde være saaledes, havde der sikkert udtrykkeligt staaet en derpaa lydende Bestemmelse i Loven; at underforstaa den her fra Lin. 22 f. gaar næppe an, da Tilfældene er saa forskjellige. Det synes altsaa, som om den, der har villet

hævde, at den omstridte Person var hans Slave, ubetinget har været forpligtet til at føre Vidner for sin Paastands Rigtighed, og naar han kunde gjøre dette, medens Modparten ikke fremførte Vidner for Frihedspaastanden, gav Dommeren hin Medhold, hvorimod i det Tilfælde, at ingen af Parterne førte Vidner, Dommerens Kjendelse afgjort maatte lyde paa Frihed. Man maa herved betænke, at det jo ogsaa i Reglen maa have været lettere for den, der vilde hævde sin Ret til en som Slave, at skaffe Vidner paa, at han var det, end for Modparten at faa Vidner paa sin Paastand; naar hin altsaa ikke kunde skaffe Vidner, betragtedes det naturligt som Bevis paa hans Sags Slethed, og dette (i Forbindelse med de andre Betragtninger, som Bk p. 121 godt har fremstillet) har ledet til at begunstige assertor libertatis. — I Beg. af L. 16 bør man vist med Blass i Neue Jahrb. 131 p. 479 læse [οτερο]ι s. nedfr. IX 53 og Buecheler: Rh. Mus. XLI p. 310.

I, 34—37 er et meget omstridt Sted. Bk vil (i Overensstemmelse med C og D) sætte Kommaet først efter πραδδεθθαι og lade Forsætningen ende her, hvorved det saa bliver nødvendigt at underforstaa πραδδεθθαι ogsaa i Hovedsætningen: „wenn aber der Richter <gegen ihn> das Urteil fällt, dass nach Jahresfrist <die Busse von ihm> eingetrieben werden solle, so <soll sie> höchstens das Dreifache <des Wertes betragen>“ (korrektere skulde det hedde: „so soll höchstens d. D. d. W. eingetrieben werden“; D's og L's Mistydning af de sidste Ord, navnlig af τα τριτρα, forbigaar jeg). Denne Tolkning hænger sammen med Bk's ovenfor omtalte Antagelse af, at der skulde have været indrømmet Dommeren Ret til efter eget Skjøn at fastsætte en Betalingsfrist for disse Forsømmelsesbøder, en Antagelse, som jeg, som sagt, finder i sig selv urimelig; Umuligheden af Tolkningens Rigtighed paa dette Sted fremgaar yderligere deraf, at man paa denne Maade jo kommer til at savne et Modsætningsled, omhandlende det eller de Tilfælde, hvor Dommeren fastsætter en kortere, maaske ogsaa en længere Betalingsfrist end et Aar. Ogsaa har den hele Sætning, forekommer det mig, betænkelige logiske Mangler. Jeg betragter det

med BZ (og L) som sikkert, at Forsætningen bør ende med Ordet δικαστας, og at Hovedsætningen er Ordene ενιαυτοι πραδδεϑϑαι, og de følgende Ord betragter jeg som en til denne Hovedsætning knyttet Bestemmelse; men Sammenhængen er efter min Mening noget anderledes, end de antager. Med Hensyn til ε δε κα opfatter nemlig disse Lærde εἰ her som en Betingelseskonjunktion, hvilket efter min Mening slet ikke gaar an; thi da der ved Ordet καταδικακσει her jo utvivlsomt sigtes til den i L. 26 ff. (δικακσατο νικεν) omtalte Bødekjendelse, som afgives af Dommeren mod den i Hovedprocessen domfældte Part, der trodser Kjendelsen, og afgives i en Efterproces, som vistnok finder Sted meget snart efter Udløbet af 5 Dages Fristen, naar den domfældtes onde Vilje har manifesteret sig tilstrækkeligt, saa er et „dersom“ her aldeles ikke paa sin Plads, da Dommeren jo ubetinget skal καταδικάζειν. Blass l. l. p. 479 har rigtig gjort opmærksom paa, hvad ogsaa jeg uden at kjende hans Bemærkninger havde set, at dette ε κα i visse Tilfælde antager den simple Tidskonjunktions Betydning, saaledes som i denne Indskrifts I, 52; IV, 31; 44 f.; V, 9; VI, 31; VII, 6, hvor det betyder: „naar, efterat“; det findes ogsaa paa denne Maade paa Steder, hvor som her en Tidsfrist udtrykkeligt er angiven (ἐὰν δὲ . . ., ἐνιαυτῷ = „i Løbet af et Aar, efterat“), cfr. ndfr. VIII, 18: εν ταις τριακοντα, ε κα ϝειποντι, hvor Bk p. 86 uden Grund vil læse ε = ἧ; lidt forskjelligt er Stedet hos Cauer[2], 121 C 18 ff., hvor der er angivet et bestemtere Tidspunkt, efterat . .; herhen hører sikkert ogsaa det af Bk l. l. anførte Sted af Cauer[2], 119, 42: προ ἁμερᾶν δέκα, ἧ κα μέλλωντι ἀναγινώσκεν = „10 Dage før det Tidspunkt, naar“. (Vistnok mindre rigtigt anfører Blass som Exempler derpaa fra denne vor Indskrift Stederne I, 23; IX, 37, 52) *).

*) Senere Bemærkning (1888): Fire nye Exempler findes i de nye Brudstykker af den yngre Gortynske Lov (Comparetti i Mus. Ital. di antich. class. II, 2) Col. IV 6. f. (bis) με αποδοϑϑαι, ἰ κ'απελϑει, το ενιαυτο; Col. VII, 15: αι κα με περαιοσει, ε κα πριαται, εν ταις τριακοντ' αμεραις; Col. VI, 16: ε κ'αποδοι το οπελομα, αυτος μολετο. Comparetti har nu ogsaa erkjendt den rette Betydning af dette ε κα (= ἐάν = ἐπήν) s. l. l. p. 616.

Hvad dernæst angaar πραδδεθθαι, da er det, eftersom man jo baade kan sige πράττειν og (hyppigere) πράττεσθαί τινά τι = „kræve, indfordre noget af en“, lidt tvivlsomt, om man skal tage πραδδεθθαι (med L) i aktiv Betydning, saa at Subjektet bliver „man“ ɔ: „den, som har vundet Hovedprocessen“, eller om det med Bk og B skal tages med passiv Betydning; men tages det passivt, vil man vist have at underforstaa som Subjekt „han“ ɔ: den, der har tabt Hovedprocessen (ὁ ἔχων) og senere er idømt Forsømmelsesbøderne, og jeg tror, at det er mindre rigtigt, om det end maaske sprogligt kan forsvares (cfr. Polyb. I, 72, 2), naar B som Subjekt dertil vil tage τα τριτρα, hvilket tværtimod snarere er Tingsobjektet, der bliver staaende uforandret ved Passiven (Madv. Synt. § 25); jeg anser det dog for rigtigst (med Ussing) at tage det som aktivt, da Aktiven passer bedre til Lovsproget. Hvorledes τα τριτρα og de andre Akkusativer grammatisk er at knytte til πραδδεθθαι, har jeg allerede angivet; dog vil jeg tilføje, at de synes mig at være knyttede (efter Meningen) noget løseligt dertil. Hele Stedet oversætter jeg da saaledes: „men naar Dommeren har afgivet sin Bødekjendelse, saa skal man (ɔ: den vindende) kræve <den domfældte for Bødesummen> i Løbet af et Aar derefter (ɔ: efter Bødekjendelsens Fældelse), nemlig for en Sum, der er lig den tredobbelte Værdi eller mindre, men ikke mere“. Det er klart af de herefter følgende Ord, at dette Krav, i det mindste naar der rejses Strid om Forsømmelsestidens Varighed, maa stilles ved et nyt Møde mellem Parterne for Dommeren (den anden Efterproces efter Hovedprocessens Afgjørelse), hvorved Dommeren da ogsaa har at høre paa mulige Undskyldningsgrunde for Forsømmelsen og derefter at bestemme Forsømmelsestidens Dageantal og Størrelsen af det hele paaløbne Bødebeløb. At den domfældte foruden at betale dette Bødebeløb ogsaa var pligtig til at udlevere selve Slaven, hvis dette ikke allerede var sket, behøver vel næppe at siges.

Det er klart og er allerede indset af andre, at hele denne Bestemmelse kun angaar det Tilfælde, hvor der er Tale om Udlevering af en Slave (altsaa om Udlevering af

den, der før Hovedkjendelsen var Slave hos ὁ ἔχων, til den vindende Modpart som hans Slave, eller om Udlevering af den, der før Hovedkjendelsen var fri hos sin assertor libertatis, til den vindende Modpart som hans Slave); det viser Ordene τα τριτρα, som umuligt kan forstaas anderledes end som = τὰ τρισσὰ τῆς τιμῆς, og om τιμή kan der kun være Tale ved en Slave. Men hvad Bestemmelser gjælder der da, naar Talen er om den, der ved Hovedkjendelsen er erklæret for fri? Man kunde maaske tænke paa, at lade Ordene ε δε κα καταδικακσει ο δικαστας, ενιαυτοι πραδδεθθαι ogsaa gjælde om ham, saa at denne Bestemmelses Indskrænkning til særligt at gjælde om Slaven først indtraadte ved Tilføjelsen af Ordene τα τριτρα κτλ., og man maatte da antage (hvad Bk synes at gjøre p. 122), at naar Talen var om en fri Mand, kunde Bøderne voxe for hele Aaret uden den med Hensyn til Slaven gjældende Grænse; men det er lidet rimeligt, at Loven, om dette havde været dens Mening, ikke skulde have betegnet det udtrykkeligt. Er det da saaledes, som Z p. 91 siger, at „das Gesetz hier sachlich eine Lücke hat"? Ja, i visse Maader er det saa; men jeg antager, at dette Forhold har havt sin gode Grund og maa forklares anderledes, end det sker hos Z. Har man end indrømmet ὁ ἔχων Lov til at beholde den, der ved Hovedkjendelsen var erklæret for fri, endnu i 5 Dage derefter uden Bøder og indtil den første Efterproces mod de i L. 26—31 omtalte Bøder, saa har man dog ikke villet gaa videre; en yderligere Fastholden af ham som Slave har sikkert været betragtet som ἀνδραποδισμός, som en Kriminalforbrydelse, og om denne har der i Følge den hele Natur af Lovgivningen i alle disse Kolumner, der udelukkende drejer sig om privatretlige Forhold, ikke kunnet være Tale her. Et lignende Forhold vil vi finde senere i Lovens andet Kapitel (II, 24, s. ndfr.). Det er da ikke uuderligt, at Bestemmelsen her blot angaar Slaver; det samme er ogsaa Tilfældet med de herefter følgende Lovparagrafer, idetmindste indtil L. 50. Det er da ogsaa urigtigt, naar Bk opfatter Bestemmelsen her i L. 34—37 som en Parenthes; og desuden, hvad er dog Parentheser i en Lov for en Uting?

Der opstaar dernæst det Spørgsmaal: hvad er Meningen med hele denne Lovbestemmelse og særligt med at sætte Grænse for det Beløb, hvortil Forsømmelsesbøderne kan stige? Herom er følgende at sige. Man vil naturligvis straffe den forsømmelige og Kjendelsen trodsende domfældte ved at lade ham betale disse klækkelige Dagmulkter, hvis samtlige Beløb kan naa en ret betydelig Højde, naar han gjennem længere Tid forsømmer at efterleve Kjendelsen; men paa den anden Side har man dog ikke villet begunstige underfundig Færd til Skade for ham af Procesvinderen, som muligvis nok i visse Tilfælde kunde have Fordel af at lade sin Modpart gjennem længere Tid vedblive at forsømme Kjendelsens Efterlevelse, navnlig naar Slaven var daarlig og Bødesummen kunde voxe ubegrænset. Procesvinderen, som selv skal inddrive Bøderne, har vel nemlig nok Ret til at kræve Modparten strax eller hvad Øjeblik han vil, men han har ingen Pligt til at gjøre det strax, men blot den Pligt at gjøre det inden et Aars Forløb, saa at han altsaa kan lade en rum Tid gaa hen. Lad os antage, at Bødesummen derved, at man ventede saa længe som muligt med at kræve den, altsaa et helt Aar paa 354 Dage, voxede til sit højest mulige Beløb, saa vilde dette for en Slaves Vedkommende, hvorom der jo alene er Tale, efter de angivne Satser i L. 31—34 blive 354 Dr. + 10 Staterer = 374 Drachmer; da nu dette Beløb allerhøjst maa udgjøre det tredobbelte af Slavens Værdi, vilde denne være = 125 Drachmer. Det vilde sikkert være en temmelig daarlig Slave, der ikke kostede mere, og det Udbytte, Herren kunde have af hans Arbejde, vilde vel næppe kunne beløbe sig til en Drachme om Dagen; man ser altsaa, at hans Herre endda kunde tjene en Del ved at lade sin gjenstridige Modpart rolig beholde ham saalænge som muligt; men fandt man sig nu endogsaa i, at Herren havde denne Fortjeneste, fordi man paa denne Maade straffede den andens Trods mod Retten, saa var det dog urimeligt, om man havde villet indrømme ham den uden nogensomhelst Grænse. Og der gaves jo endnu Slaver, f. Ex. Børn, hvis Værdi var ringere (s. Büchsenschütz, Besitz und Erwerb p. 201 ff.); var Slaven saa-

ledes kun 100 Drachmer værd, vilde det højeste Bødebeløb blive 300 Drachmer, saa at Herren ikke kunde staa sig ved at lade Modparten beholde ham mere end højst 280 Dage, om han end for denne Tid havde Udbytte af at lade det ske. (Var Slaven paa den anden Side af betydelig større Værdi, f. Ex. blot to Miner, vilde Herren ved at undlade at kræve ham udleveret jo ikke engang kunne faa det dobbelte af hans Værdi i Bøde for et helt Aar, og jo dyrere han var, desto mere maatte det ligge i Herrens egen Interesse at kræve ham tilbage hurtigst muligt.)

Z p. 90 mener, at denne Bestemmelse her knytter sig ikke alene til Bødekjendelsen i den første Efterproces efter Hovedprocessen, men ogsaa til Bødekjendelsen i den anden Forproces i Lin. 6—11. Formelt kunde dette maaske gaa an, hvis Ordene i Lin. 37—38 *το δε κρονο . . κρινεν* stod i Lin. 34 efter *κεραυς*; dog kunde det selv da være betænkeligt, eftersom Bestemmelsen her kun angaar Slaver, medens der i Lin. 6—11 ogsaa er Tale om frie Mænd. Men der vil da ved denne Antagelse komme ret besynderlige Forhold frem. Hvis nemlig den, som ved egenmægtig, ulovlig *ἀγωγή* satte sig i Besiddelse af en Slave, der var hos en anden Herre, som en ham selv tilhørende Slave og beholdt ham paa Trods og saa blev idømt de i Lin. 6—11 omtalte Bøder derfor —, hvis han, siger jeg, senere vandt Hovedprocessen og fik sig Slaven tilkjendt som sin, hvordan skulde det saa gaa med Bøderne? Ja, saa underligt det end kan synes, skulde han vel betale dem til Straf for sin Trods; men de kunde da vel i det højeste løbe paa indtil Hovedkjendelsens Dag, som dog næppe med denne simple Procesmaade har kunnet lade vente paa sig et helt Aar, og saa har han dog sikkert ikke skullet udlevere sin egen Slave til den uretmæssige Ejer for enten strax at faa ham tilbageleveret igjen af denne eller, hvis denne undlod det, saa at kræve Forsømmelsesbøder af ham. Det synes mig rimeligt, at Sagen om Bøderne i den anden Forproces i det hele har maatte foreligge afgjort, før Kjendelsen i Hovedprocessen kunde finde Sted, saa at den her foreliggende Bestemmelse alene angaar den første Efterproces. Sandsynligvis er den Selvhjælp, som omtales som

tilladelig i I, 55 f.: τον δε νενικαμενο αγοντι απατον εμεν, hyppigt kommen til Anvendelse efter den i Lin. 7 omtalte καταδίκη, og der har dermed været sat en Grænse for Tilvæxten af disse Bøder; om, hvordan de skulde inddrives, oplyses der intet. Jeg skal imidlertid indrømme, at Sagen er noget dunkel; og der gives vel nok de Tilfælde, hvor Bestemmelsen her passende kunde komme til Anvendelse efter den anden Forproces, nemlig hvis den uretmæssige ἄγων siden, inden han endnu havde udleveret sit Rov, tabte Hovedprocessen og endda beholdt den røvede Slave.

I, 45—48. Her kan jeg ikke være enig med Bk i at forbinde Ordene μεδ' εν τοι ενιαυτοι, og de to af ham anførte Steder af Indskriften, som skal bevise Tilladeligheden heraf, beviser den ikke; i VI, 29 har μολεν to forskjellige Bestemmelser hos sig, nemlig 1) οπε κ' επιβαλλει, som sigter til Formlen for Sagsanlæggelsen, og 2) παρ τοι δικασται, ε (= παρ' ᾧ) ϝεκαστο εγρατται, om Sagens Forum; og i IX, 7 (16) hører αλλαι slet ikke sammen med αι ταδε τα γραμματ' εγρατται. Heller ikke kan μηδέ forbindes med det følgende αὐτόν, hvilket ellers vilde være det naturligste, fordi man ikke kan se, hvad der skulde danne Modsætningen til αὐτὸν, som dog nødvendig kræves, naar man oversætter Ordene ved „heller ikke ham selv" eller „ikke engang ham selv". Z p. 92, 55 har da vistnok Ret, naar han antager μηδέ for anvendt her i Tilknytning til det foregaaende μὴ . . μὴ; det hører altsaa til hele Sætningen αυτον αποδοι εν τοι ενιαυτοι = „og hvis han heller ikke udleverer ham selv i Løbet af det første Aar" (vel efter Hovedkjendelsen). Der er i den foregaaende Paragraf (L. 38—43) Tale om et Tilfælde, hvor den domfældte, som ikke udleverer Slaven strax efter Hovedkjendelsen og den dertil knyttede lovlige Femdagesfrist, kan blive fritaget for at betale de fastsatte daglige Forsømmelsesmulkter (enten helt, hvis Slaven er flygtet fra ham til Templet endnu før Femdagesfristens Udløb, eller delvis, hvis det først er sket nogen Tid efter dette Tidspunkt, nemlig i dette Tilfælde fra den Dag af, da Slaven bevisligt er flygtet til Templet); men det er en Selvfølge, at om han end kan slippe for Forsømmelsesbøderne, kan han dog ikke fritages for sin Forpligtelse til at udlevere Slaven; hvordan han nu kan faa

fat paa denne, ja det maa blive hans egen Sag (thi det er for ham Forpligtelsen stadig gjælder til at ἀποδοῦναι εἰς χεῖρας, og der kan ikke være Tale om, at Procesvinderen, naar han faar Slaven paavist i Templet, selv skal søge at faa fat paa ham), men i det mindste inden et Aar skal Slaven være udleveret. Hertil føjes der nu i Lin. 43—45 den Bestemmelse, at hvis den domfældte enten ikke paa behørig Maade stævner den vindende Modpart hen til Templet (hvor Slaven virkelig er) og paaviser ham dér for Modparten*), eller hvis han vel stævner Modparten til Templet, men ikke kan paavise ham Slaven dér (fordi han ikke er dér og Foregivendet er falsk), skal hans Undskyldning for ikke at have udleveret Slaven ikke komme ham til gode ved den anden Efterproces, men han skal betale Forsømmelsesbøderne til det højeste Beløb, de eventuelt efter Reglerne kan naa; og Forpligtelsen til at udlevere selve Slaven vedbliver naturligvis at være uforandret. Hertil knyttes saa den næste Lovbestemmelse, den hvorom vi her tale, og dens Mening maa sikkert være denne: „hvis han <ikke blot ikke benytter sig af de Udveje, Loven tilsteder ham at benytte for at fri sig for Forsømmelsesbøderne, saa at altsaa disse vedblive at voxe til deres højeste lovlige Beløb, men> heller ikke udleverer selve Slaven i Løbet af det første Aar efter Hovedkjendelsen (hvilket er den længste Frist, der indrømmes ham), saa skal han nu <efter Aarets Ende> *yderligere* erlægge (ἐπικαθιστάναι) τανς απλοονς τιμανς“. Man synes her ikke at have lagt skarpt nok Mærke til Pluralisformen i disse sidste Ord; Z (D og C) forstaar dem i det mindste ganske, som om der stod Singularis, og de øvrige har ikke klart angivet, hvad de mener, naar de oversætter „die einfachen Schätzungen“ (L) eller „die einfachen Bussen“ (Bk). Sagen er denne: inden Aarets Udløb kunde den domfældte endnu slippe med 1) at betale Forsømmelsesbøderne til det højeste opnaaede Beløb og 2) at udlevere Slaven; men naar Aaret er gaaet til Ende, uden at han har opfyldt disse Forpligtelser, skal han ikke alene opfylde begge disse Krav, men de bliver hvert især

*) Dette har sikkert maattet gjøres umiddelbart efter Slavens Flugt til Templet.

(derfor Pluralis τιμανς) fordoblede for ham, saa at han nu 1) skal betale Forsømmelsesbødernes*) hele Beløb dobbelt og 2) udlevere Slaven og derhos betale dennes Værdi én Gang til; dette sidste vil vel da, naar han ikke er i Stand til at udlevere selve Slaven, fordi han ikke har kunnet faa ham ud fra Templet, blive forandret derhen, at han maa betale Slavens Værdi dobbelt og saa slipper fri for Forpligtelsen til at udlevere selve Slaven. En vis Analogi til dette Forhold i den Gortynske Ret har man i Athen i den saakaldte δίκη ἐξούλης (som actio judicati) og i Bestemmelserne om Statsskyldnere, der ikke betalte deres Gjæld inden den yderste Frists Udløb. Det er vel ogsaa rimeligt, at i Gortyn det offentlige har sat sig i Bevægelse for nu efter Udløbet af den yderste Frist at tvinge den trodsige domfældte til at efterleve den saaledes skærpede Kjendelse; muligvis har Bestemmelserne om Rettergang for at fremtvinge dette staaet i et andet Afsnit af den hele Gortynske Ret end dette, der hidtil er opdaget.

Naar den Lovbestemmelse, vi her har behandlet, er knyttet saa nøje til den om, hvordan det skal gaa med Forsømmelsesbøderne i det Tilfælde, at den domfældte (rigtigt eller falsk) vil undskylde sin Forsømmelse med, at Slaven var tyet til et Tempel, saa er vel Grunden dertil den, at netop snarest en saadan domfældt vilde afvente den yderste Frist til Aarets Udløb og endog overskride denne Termin. Var hans Undskyldning virkelig sand og havde han paavist dens Sandhed paa behørig Maade for Modparten, saa slap han vel for Forsømmelsesbøderne, men hans Forpligtelse til at udlevere Slaven holdt sig naturligvis uforandret, som før blev bemærket, og han var da naturlig opfordret til at vente til den yderste Termin, der var ham indrømmet til Slavens Udlevering, for at forsøge, om han dog ikke kunde faa ham fat, inden denne Tid kom; kunde han ikke faa ham fat forinden og udløb saaledes Fristen, er han da sikkert sluppet med at betale Slavens dobbelte Værdi alene.

*) Ogsaa i den yngre Indskrift Col. VI, 7 findes Plural. τας τιμανς om Bødebeløb; hvad der for øvrigt dér muligvis kan have været Grunden til Pluralisformens Brug, er det os nu ikke muligt at angive.

Men den, som enten var saa ligegyldig, at han ikke vilde benytte Lovens Vej til at slippe for Bøderne ved at stævne Modparten til Templet og dér paavise ham Slaven, skjønt han kunde det, eller som løj i sit Foregivende om, at Slaven var i Templet, idet han i det mindste ikke kunde paavise ham dér, han viste et saa trodsigt Sindelag mod Retten, at man sikkert kunde vente, at han vilde fortsætte sin Trods til det yderste, hvorfor han da ogsaa med rette ramtes af den skarpeste Straf, Loven i det hele kjendte. Om andre domfældte var det vel næppe tænkeligt, at de vilde gaa saa vidt; de vilde næppe vente længere med at opfylde deres Forpligtelser, end til den anden Efterproces, hvor Kravet paa Forsømmelsesbøderne stilledes til dem, var bleven afgjort.

I, 48—50. I Modsætning til Z p. 93 kan jeg kun forstaa Ordene μολιομενας ταδ δικας om „den Tid, i hvilken selve Hovedprocessen varer“, fra dens Anlæggelse til dens Afgjørelse ved Domskjendelse; Ordet δικα selv viser ogsaa naturligt hen til denne Opfattelse, og Bødesatsen, ταν απλοον τιμαν, taler aldeles bestemt derfor. Jeg forudsætter her, at der ikke finder nogen ulovlig ἀγωγή Sted og altsaa heller ingen Forproces, men at Slaven (d. v. s. den, som ved den endelige Domskjendelse bliver erkjendt for at være Slave, eller om hvis Slavestand der i det hele aldrig har været Tvivl, medens der derimod er Tvivl om Ejendomsretten til ham; hele denne Paragraf handler nemlig ogsaa blot om Slaven) lige til sin Død bliver hos den, der før Processens Anlæggelse var hans bonae fidei possessor, henholdsvis hans assertor libertatis eller hans Herre. Det er da en Selvfølge, synes jeg, at naar Processen om ham er rejst, maa den fortsættes, indtil der kommer en Ende paa den ved en Domskjendelse, uanset om Personen i Mellemtiden dør. Gaar nu Kjendelsen ud paa, at assertor libertatis eller den hidtilværende Herre har Ret, saa er der naturligvis ikke Tale om Pengebetaling hverken i den ene eller den anden Retning; men gaar Kjendelsen dem imod, er det jo lige saa naturligt, dels at assertor libertatis, fordi han har forholdt den retmæssige Ejer hans Slave, nu, da han paa Grund af Slavens Død ikke kan ud-

levere ham selv til den retmæssige Ejer, dog maa betale denne hans Værdi, dels at den tidligere Herre ligeledes maa erstatte den, som nu er erkjendt for retmæssig Ejer, Slavens Værdi; men der kan heller ikke godt være Tale om anden Erstatning end den simple Værdi, da det jo forudsættes, at baade assertor libertatis har handlet bona fide ved at hævde den afdødes Frihed, og at den tidligere Herre har været bona fide possessor af den afdøde Slave. Hvis der, som Z mener, ogsaa (og endda nærmest) var Tale om, at Slaven døde i Tiden efter Hovedkjendelsens Fældelse (og vel ogsaa Femdagesfristens Udløb), ser man ingen Grund til, at den domfældte, som havde beholdt Slaven ud over denne Tid, skulde slippe med blot at erstatte hans simple Værdi og ikke tillige betale Forsømmelsesbøder for Tiden mellem Femdagesfristens Udløb og Slavens Dødsdag. Som Subjekt for αποθανει er det da ogsaa naturligt fra Lin. 39 at underforstaa ο δολος, ο κα νικαθει.

Medens jeg nu saaledes maa hævde, at denne Lovbestemmelse tænker paa, hvad der kunde ske under selve Hovedprocessen, og i alt Fald aldrig paa, hvad der kunde ske efter dennes Tilendebringelse ved Domskjendelsen, finder jeg det meget rimeligt, at den kunde overføres og anvendes ogsaa paa Forprocessen. Naar en imod Loven havde sat sig i Besiddelse af en Slave, der var i en Herres Besiddelse, enten for at hævde hans Ret til at være fri eller for at hævde sin Ejendomsret til ham, og Slaven saa døde, inden denne Proces ὅτι ἄγει blev afgjort, saa maatte vel ὁ ἄγων betale den ulovligt bortførte Slaves Herre Slavens Værdi. Beviste han saa senere sin Ret, idet vel Processen alligevel er bleven fortsat til Hovedkjendelsen, saa har den uretmæssige Ejer maattet betale ham Slavens Værdi tilbage (, og for den, der blev erklæret for fri, har det vel kunnet være en Bøde, der svarede til hans Værdi under den Forudsætning, at han var Slave). Men et saadant Tilfælde vilde vel dog kun yderst sjælden indtræffe, da det er utvivlsomt, at Forprocessen er bleven afgjort meget hurtigt. Og for øvrigt kunde det vel ogsaa oftest indtræffe, at hele Forprocessen

faldt efter den Tid, da Hovedprocessen allerede var anlagt.

I, 50—54. (Læsemaaden er usikker i Slutningen; jeg følger B og Bk.) Det drejer sig her især om Fortolkningen af Ordene ε κοσμιοντος αλλος. Medens jeg anerkjender Bk's rigtige Forklaring paa Ordene ε κ'αποσται („naar han har fratraadt sit Embede“), undrer det mig højligt, at han har kunnet fremsætte (væsentlig efter C; for øvrigt har ogsaa Blass p. 479 det samme) en saa besynderlig Forklaring paa Ordene ε κοσμιοντος αλλος, som at de skulde betyde: „oder ein andrer <einen Sklaven> von jemandem während dessen Kosmiontats“. At der ikke kunde anlægges en Proces mod en Kosmos under hans Embedstid, finder jeg ganske naturligt, og dertil er der jo Analogier nok andre Steder fra; men at en Kosmos, naar han blev forurettet eller ansaa sig for forurettet, under sin Embedstid ikke skulde have haft Lov til at forfølge Forurettelsen, som enhver anden Mand havde, var unaturligt og finder vistnok heller ingen Analogi andre Steder; man maatte da ogsaa have næret en utrolig Mistillid til Dommerens Retfærdighedsfølelse for at forbyde dette. I Hovedsagen findes den rigtige Tydning af Ordene hos BZ: „oder auf eines Kosmos Anordnung ein Andrer“, og hos L: „oder <ihm>, während er Ordner ist, ein andrer“. Men det er for det første næppe grammatisk forsvarligt; L's Tydning vilde ubetinget kræve et κοσμιοντι, ikke κοσμιοντος, og den absolute Genitiv, som efter BZ skal foreligge i κοσμιοντος (hvilket vel skal være — „idet en befaler det som Kosmos“), støder i alt Fald her min Sprogsans, foruden at det paa denne Maade ikke klart betegnes, hvad der dog skulde betegnes, at den omtalte ἀγωγή sker i Kosmens Interesse, hvilket ogsaa snarere vilde kræve κοσμιοντι. Om „ein amtliches ducere“ kan der fornuftigvis ikke være Tale i denne Sammenhæng, men ἄγειν maa forstaas i Henhold til L. 1—2 (cfr. Z p. 97). Men dernæst er der maaske ogsaa fra Meningens Side Indvendinger at gjøre mod denne Tydning; man kan nemlig ikke, synes det, nøjes med Bestemmelsen „en anden“ slet og ret, men maa have lidt nøjere Oplysning om, hvad Stilling denne anden indtager, for at

man kan forstaa, hvorfor ikke denne anden selv kommer til at spille nogen Rolle i den paafølgende Proces, men kun Kosmen; at dette nemlig er Tilfældet, synes Bestemmelsen ε κ' αποσται bestemt at vise, lige som det ogsaa er underligt, at en almindelig fri Mand, der egnede sig til selvstændigt at optræde som Retssubjekt, selv om han foretog sin ulovlige Handling paa Anstiftelse af en Kosmos, ikke skulde kunne drages til Ansvar derfor under Kosmens Embedstid. Dog kunde man her sige, at Kosmen jo saa alligevel vilde blive indviklet i Processen, hvilket ikke maatte ske, og at derfor Sagens Behandling mod ham udsattes, til Kosmen fratraadte sit Embede. Af Hensyn til det grammatiske maa jeg imidlertid tage det paa en anden Maade, og jeg tror da sikkert, at vi i κοσμιοντος har en simpel Genetivus possessivus; κοσμιοντος αλλος er da — „en anden, som tilhører en Kosmos“, enten hans Slave eller en af ham afhængig fri Person, f. Ex. hans Søn, der altsaa ubetinget kan antages at handle i hans Ærende. Som Subjekt for Infinitiverne μολεν . . κατισταμεν maa man, tænker jeg, tage τον κοσμιοντα (eller subsidiært maaske, skjønt jeg tvivler lidt derom, den af ham afhængige αλλος, for saa vidt denne Person i det hele egner sig til at være Retssubjekt); og μολεν betyder ikke „so soll man processieren“, som om det var den, fra hvem Personen er bortført, der nu, efter at Kosmen var fratraadt, skulde anlægge Sag imod ham, men det betyder (som vel B har det): „so soll er (Kosmen eller hans Substitut) processieren“. Den, som ἄγει, er jo nemlig, som L. 1—2 viser, den samme som den, der μέλλει ἀμφιμολεῖν om den omstridte Person, som hvis retmæssige Ejer han betragter sig, og det er da ogsaa ham, der μολεῖ, naar Processen anlægges; altsaa i dette Tilfælde Kosmen. Det passer ogsaa godt, at de to Infinitiver μολεν og κατισταμεν saaledes faar samme Subjekt. Forholdet er altsaa dette: overfor Kosmen gjør man i Betragtning af hans høje Stilling den Undtagelse fra Lovreglen i L. 1—2, at man indrømmer ham selv personlig eller en anden af ham afhængig Person paa hans Vegne og i hans Interesse Retten til i hans Embedstid at foretage ἀγωγή af en Person, han kræver Ret til som sin Slave; men

for at ikke denne Indrømmelse skal friste nogen Kosmos til at misbruge sin Embedsmagt saaledes i egen Interesse, kræver Loven, at Kosmos øjeblikkelig, naar han har nedlagt sit Embede, skal anlægge Proces mod den, fra hvem han har foretaget sin ἀγωγή, for at bevise sin Ret til at have foretaget den; og kan han ikke dette (αι κα νικαθει, nemlig i Hovedprocessen, hvorimod Forprocessen her falder bort), saa skal han, foruden at tilbagelevere Slaven eller frigive den, der ved Dommen erklæres for fri, betale de i Lin. 7 ff. fastsatte Bøder for den ulovlige Beslaglæggelse, regnede lige fra den Dag, da han foretog Beslaglæggelsen (saa at ikke engang de 3 Dage i L. 6 kommer ham til gode), og indtil Kjendelsen i Hovedprocessen falder. Det er en Selvfølge, at hvis han efter denne Kjendelse ikke øjeblikkelig efterlever den, rammes han endvidere som enhver anden Privatmand af de Forsømmelsesbøder, der omtales i L. 26 ff., ligesom overhovedet vel alle Bestemmelserne i L. 24—50 komme til Anvendelse paa ham.

I, 55 — II, 2. Jeg slutter mig her til Læsemaaden hos BZ og Bk og finder den rigtige Forklaring fremsat hos Z p. 98 (under a) og p. 99. Blot vil jeg tilføje, at denne Paragraf saavel som den forangaaende i L. 50—54 indeholder mere tilsyneladende end virkelige Undtagelser fra Hovedreglen i L. 1—2; navnlig gjælder det da om denne sidste Paragraf, da den her omtalte ἄγων, efter som hans Ret til den Person, som beslaglægges, er aldeles utvivlsom, slet ikke kan gaa ind under Bestemmelsen i L. 1: ος κα μελλει αντιμολεν.

§ 2. Til Kol. II, 2—45.

II, 2—10. Bestemmelserne synes ved første Øjekast at være noget mangelfulde og at lade flere mulige Tilfælde uomtalte; men dette beror alene paa Tvetydigheden af Ordet ελευθερος, som synes mig at være overset eller dog ikke skarpt nok fremhævet af de tidligere Kommentatorer*). At

*) Med Hensyn til Ordet γυνα er dets Tvetydighed paapeget af Z p. 112: i III, 44 (ligesom i hele det 2det Kapitel) betyder det den

τον ελευθερον ε ταν ελευθεραν i II, 2—3 betyder den frie Borgers Søn eller (ugifte) Datter, er klart nok deraf, at det til Modsætning i det følgende Led har απεταιρο, som = „en Afetairos's Søn eller ugifte Datter". Subjektet er i disse to første Led nødvendigvis ὁ ἐλεύθερος, hvad der fremgaar af det følgende (3dje) Modsætningsled, men dette ὁ ἐλεύθερος maa her forstaas i videre Betydning end det tilsvarende Ord i L. 2—3, idet det maa omfatte baade Borgere og Afetairer, der som personlig frie modsættes Slaverne. I samme videre Betydning maa man tage ελευθερος og ελευθερα i L. 6—8. Det er altsaa klart, at man har stillet Borgere og Afetairer aldeles éns med Hensyn til Forbrydelser af denne Art, som blev begaaede af dem, og deri er der dog ikke nogen Ubillighed; at man har stillet dem forskjelligt med Hensyn til Forbrydelser, der blev begaaede mod dem, er i god Sammenhæng med Forholdet i alle græske Stater, som jo altid stiller Borgeren højere i Værd end den personlig frie Ikke-Borger (cfr. L p. 7, 16 extr.). I L. 16 er det usikkert om ελευθερα skal tages i den snævrere eller den videre Betydning; er det sidste Tilfældet, er det at mærke, at her gjør det ingen Forskjel, om det er en Borgers eller en Afetairos's Datter, den i denne Paragraf (L. 16—20) omtalte Forbrydelse udøves imod, lige som det heller ikke gjør nogen Forskjel, af hvad Stand Gjerningsmanden er; en lignende Forbrydelse mod en δωλα eller ϝοικεα synes derimod slet ikke at være bleven straffet. — I L. 20 maa ταν ελευθεραν betegne en Borgers Hustru paa Grund af Modsætningen til ταν το απεταιρο i L. 25; Subjektet (Gjerningsmanden) er i begge disse Tilfælde (L. 20—25) ὁ ἐλεύθερος i den videre Betydning, da Modsætningen i L. 25 er ο δολος; ελευθεραν i L. 26 er ogsaa at tage i videre Betydning, baade om Borgerens og om Afetairos's Hustru, og ο εναιλεθεις i L. 30 er ὁ ἐλεύθερος i den videre Betydning.

Mærkeligt er det, at der i dette Stykke kun indeholdes Bødebestemmelser, medens der slet ikke tales noget om,

fribaarne Kvinde i Mods. til ϝοικεα; men i IV, 9 indbefatter γυνα begge Klasser af Kvinder.

hvordan Beviset skal føres for selve Faktum; det synes at tyde paa, at Bødebestemmelserne er noget nyt, som i alt Fald i denne Form først indføres ved denne Lov, medens man derimod m. H. t. Bevisførelsen for Faktum har henholdt sig til ældre Retsregler. Tør man maaske af den Omstændighed, at der i L. 15 omtales Ed som Bevismiddel, slutte, at Spørgsmaalet om Faktum i disse Sager altid er bleven afgjort i Henhold til den krænkede Persons Ed? Vidneudsagn var jo for øvrigt ogsaa tænkelige her, og Ed er maaske først kommen til Anvendelse, naar saadanne ikke fandtes. Samme Bemærkning kan for øvrigt gjøres om adskillige andre Paragrafer i denne Lov.

II, 11. ενδοθιδια δολα forklares vel rigtigt af BZ og Bk om den for Penge kjøbte Husslavinde, i Modsætning til ϝοικεα. Men det er noget underligt, at der ikke tales om lignende Forseelser mod mandlige δοῦλοι χρυσώνητοι. Tør man maaske deraf uddrage den Slutning, at saadannes Tal i det mindste paa den Tid, hvorfra denne Lovgivning stammer, (ligesom i Sparta) har været saa ubetydeligt, at man ikke har fundet det værd at omtale dem særligt i Loven? Nedenfor i IV, 34 omtales ϝοικεες επι κωραι ϝοικιοντες; deraf maa man vel kunne slutte, at der ogsaa har været ϝοικεες, som har boet i Byen, og disse har da gjort Tjeneste som θεράποντες hos deres Herrer, saa at man ikke har trængt meget til kjøbte Slaver. At der imidlertid ogsaa har været saadanne paa denne Lovgivnings Tid, maa betragtes som sikkert, selv om deres Antal har været ringe; cfr. Z p. 64, 44 (; med Hensyn til det dér gjorte Spørgsmaal, om Bestemmelserne i Lovens første Kapitel ogsaa blot gjælder om de kjøbte Husslaver, antager jeg, at de dog først og fremmest gjælde om ϝοικεες).

II, 16—20 er hidtil næppe bleven forstaaet eller forklaret rigtigt. BZ og L tager Indskriftens επιπερεται for at være — ἐπιφέρηται; L oversætter dernæst ἐπιφέρηται οἰφεῖν ved „verführt zum Beischlafe“ uden nogen nærmere Forklaring; B oversætter det ved „verführt zur Begattung“, idet han p. 19 i Noten bemærker, at ἐπιφέρηται her maa tages „medial: wenn er sich zubringen oder nachkommen lässt, mit sich

führt“ [saaledes ogsaa Ussing], og i Overensstemmelse hermed mener ogsaa Z p. 107, at den Forbrydelse, hvorpaa der tænkes her, maa være „Verführung, ein nicht gewaltsames Stuprum mit einer auf Bitte und Forderung des Thäters einwilligenden freien Frau“. Men der er mig ikke noget Sted bekjendt, hvor ἐπιφέρηται har den Betydning (= ἐπάγηται), som B vil tillægge det, og jeg tror, at den i det hele er uforenelig med Begrebet af Verbet φέρω. Hertil kommer saa, hvad Z p. 108 ogsaa med rette finder besynderligt, at denne „Verführung“, som andensteds sættes lige med μοιχεια, her straffes saa mærkelig mildt i Sammenligning med Voldtægt. Bk (ligeledes Meister og D) tage επιπερεται = ἐπιπειρᾶται, og Bk oversætter: „wenn jemand einen Anfall auf die Freie macht, sie zu missbrauchen“, D: „celui qui aura commerce avec une fille libre“; Konstruktionen med Akk. kunde vel forsvares ved Henvisning til Pind. Pyth. II, 34, men Sammensætningen ἐπιπειρᾶσθαι findes vist næppe ellers, og jeg ser ikke, hvad ἐπί skal til. Hvad dernæst angaar Ordene ακευοντος καδεστα, opfatter B p. 12 dem = ἀκούοντος καδεστᾶ og oversætter dem saaledes: „und es hört es (= davon) ein Verwandter“; men selv forudsat Rigtigheden af ακευοντος = ἀκούοντος vilde Præsens (ɔ: Samtidens) Participium dog næppe kunne bruges her for at betegne en Handling, som jo i Tid maatte falde efter Hovedverbets Handling, og den hele Bestemmelse vilde desuden, som Z p. 107 f. siger, være temmelig overflødig. Blass forstaar Ordene saaledes: „gegen oder ohne den Willen des Nächstverwandten“; men det er meget problematisk, om ακευων kan være = ἄκων, og desuden staar der ikke den bestemte Artikel foran καδεστα; endelig tør det vel forudsættes omtrent som en Selvfølge, at det ikke sker med Slægtningens Vilje, saa at Bemærkningen bliver overflødig; og skulde det tilføjes, vilde man savne et Modsætningsled, hvori det forudsattes, at det skete med Slægtningens Vilje. Bk, D og L husker paa Hesychios's Glosse: ἀκεύει · τηρεῖ, Κύπριοι, og Bk oversætter: „und ein Verwandter gewahrt es“ (formodentlig under selve Handlingen, saa at Præsens Participium bliver rigtigt); men foruden at τηρέω jo ikke simpelt hen betyder „at blive var“, saa gjælder og-

saa mod denne Tolkning den samme Indvending, at Ordene i denne Form indeholde en temmelig overflødig Bestemmelse; og desuden er det ikke let at se, hvorfor saa et Vidne skulde kræves til foruden selve denne καδεστας. L oversætter: „während der Vormundschaft eines Verwandten“ og ligeledes D: „qui est sous la garde d'un parent“, og Z p. 108 finder ogsaa denne Tydning mulig, men erklærer med rette, at den hele Bestemmelse paa denne Maade bliver ganske overflødig, da man kun kunde forklare sig dens Tilføjelse under den vistnok (i alt Fald naar der tænkes paa ærbare Kvinder) uantagelige Forudsætning, „dass die Gortynischen Frauen unter Umständen auch ganz selbständig und unbevormundet gewesen seien“; jeg vil tilføje, at hvis denne Bestemmelse overhovedet skulde ind, maatte man allerede have ventet at finde den tidligere, da allerede den i L. 3 og ff. omtalte ελευθερα dog fortrinsvis, ja maaske udelukkende, betegner den unge ugifte Pige, som selvfølgeligt altid befinder sig under en Værges Opsigt.

Medens jeg nu ikke kan slutte mig til nogen af disse Forklaringer, maa jeg desværre indrømme, at jeg ikke selv er i Stand til at opstille nogen sikker ny Forklaring; men maaske kan jeg dog give nogle Vink, som kan lede andre paa Vej. Det tør vel da anses for sikkert, 1) at der her tales om en Forbrydelse, der er nær beslægtet med den i L. 2—16 omtalte, hvortil jo Ordet οιπεν viser hen; 2) at denne Forbrydelse maa have haft en væsentlig mildere Charakter, hvad den lave Strafansættelse viser. Dens mildere Charakter er nu sikkert ogsaa antydet ved, at man istdf. καρτει οιπεν i det foregaaende her faar Udtrykket επιπερεται οιπεν; det synes mig (og ogsaa V. Thomsen) her naturligst at opfatte επιπερεται = ἐπιφέρηται, men da dette Verbum næppe i nogen af de ellers bekjendte Betydninger kan forbindes med ταν ελευθεραν (det personlige Udtryk) som Objekt, maa det vistnok forbindes med Infinitiven οιπεν, hvortil da ταν ελευθεραν kan slutte sig som Objekt. For Forbindelsen af ἐπιφέρεσθαι med Inf. kjender jeg kun ét Exempel, nemlig Polyb. 29, 9, 5 (Hultsch p. 1205, 28 f.): τῶν δὲ πολλῶν ἐπιφερομένων βοηθεῖν, hvor ἐπιφέρεσθαι maa betyde: „tragte efter“ med Bibetydningen: „tilkjendegive denne

deres Iver i Ord"; det er jo en bekjendt Sag, at Sindsstemningsverber meget ofte anvendes til ogsaa at betegne Sindsstemningens Udtryk i Ord eller paa anden Maade. Saaledes maa επιπερεται οιπεν her vel nærmest antages at betyde: „tragter efter (og ved sin hele Færd viser, at han tragter efter) Samleje med den frie Kvinde (naturligvis ulovligt, udenfor Ægteskab)". Her bliver altsaa Tale om Forsøg paa at opnaa ulovlig kjønslig Omgang, uden at dette dog virkeligt opnaas, saa at Forbrydelsen blot faar Charakteren af et Attentat, om det endda kan kaldes saa; men den onde Vilje maa dog have lagt sig saa klart for Dagen, at der, naar der rejses Klage derover fra den fornærmede Piges eller hendes Formynders Side, kan være Tale om at faa dens Tilstedeværelse godtgjort ved Vidneudsagn. En uoverstigelig Vanskelighed møder mig derimod i Ordene ακευοντος καδεστα, hvis Bogstaverne læses rigtigt paa denne Maade; thi der var vel ogsaa Mulighed for at læse ακευον τος καδεστα(δ) — ἀκεύων τοὺς κηδεστάς (angaaende δ for νς cfr. III 50; VII, 29; om Udeladelsen af δ foran δ cfr. IX, 35. 41; XI, 44. 51; angaaende dets Udeladelse her paa Grænsen mellem For- og Eftersætning smlgn. Udeladelsen af σ i IV, 31 f. πσ(σ)τεγανς; yderligere kan det bemærkes, at man ellers overalt i Indskriften kun finder καδεσται i Flertal). Men hvilken af Læsemaaderne man end vælger, finder jeg ikke, at man kan komme nogen Vegne med Hesychios's Glosse ἀκεύει · τηρεῖ; og det er vel ogsaa tvivlsomt, om man har Ret til at benytte den, da den anføres som kyprisk, ikke som kretisk. Læser man ακευοντος καδεστα, skulde det snarest betyde: „idet en eller anden Slægtning af Pigen begunstiger hans Plan og hjælper ham derved"; det vilde være en yderligere formildende Omstændighed ved Sagen for ham, og om Rufferens Straf har der vel været talt paa et andet Sted. Ved den anden Læsemaade skulde man vente Betydningen: „idet han søger at besnakke eller paa anden Maade bevæge Pigens Frænder, som jo ellers passer paa hende, til at lukke Øjet til for hans Planer mod Pigen". Men jeg har intet at anføre til Støtte for disse Tydninger af ακευεν.

II, 24. Kommentatorerne har rigtigt gjort opmærksom paa, at den her omtalte Bødebestemmelse bekræfter Efterretningen hos Ailian V. H. XII, 12; naar Ailian kun har omtalt denne ene Bøde (50 St.), medens der her nævnes flere, er det vel, fordi de Tilfælde, hvori denne Bøde faldt, var de hyppigst forekommende. Angaaende det, at de hos Ailian omtalte Æresstraffe, der sluttede sig til Bøden, ikke omtales her, har Z p. 44 f. udtalt sig meget rigtigt, naar han formoder, at Bestemmelsen herom har kunnet staa i det Afsnit af den Gortynske Lovgivning, der omhandlede Strafferetten.

II, 36. Med Hensyn til Opfattelsen af *δολοσαθθαι* har Bk efter min Mening sikkert Ret. B oversætter det: „er habe ihn geknechtet“, men dette kan jo ikke være sket; der skulde i alt Fald have staaet: „er habe ihn knechten wollen“, men dette kan ikke ligge i den brugte Verbalform. Subjektet derfor er naturligvis *τὸν ἑλόντα*; om ham siges det, at han „i egen Interesse og for at gjøre sig en Fordel deraf har lokket den saakaldte paagrebne i en Fælde“, saa at denne enten slet ikke har begaaet eller tænkt paa at begaa den ham paasigtede Forbrydelse eller dog i alt Fald ikke er greben paa fersk Gjerning, hvilket efter Lovens Mening nødvendigvis maa til, hvis dens Bestemmelser skal kunne anvendes paa ham. — Hvis *ὁ ἑλών* (som her, lidt anderledes end i L. 34 f, *τοις ελονσι*, maa betyde „den, som paastaar at have grebet den anden“) ikke med den foreskrevne Ed af sig selv og Mededsmænd har kunnet bevise sin Paastands Rigtighed, er han utvivlsomt bleven ramt af Straf, fordi han saaledes har lagt Snarer for den anden; men ogsaa dette har vel henhørt under Strafferetten, og i alt Fald har det været behandlet for en anden Dommer end den, der er virksom ved de i denne Lov omhandlede Sager; derfor omtales dette Tilfælde ikke yderligere her.

§ 3. Til Kol. II, 45 — III, 44.

III, 7—9 *απομοσαι ταν Αρτεμιν παρ Αμυκλαιον παρ ταν τοχσιαν.* At F (L, B og Bk) har Ret i at skrive Ordene saaledes (i

Modsætning til C og D), kan der ingen Tvivl være om; men der kan, tror jeg, rejses det Spørgsmaal, om ikke Stenhuggeren skulde have begaaet en lille Fejl her. Er Læsemaaden rigtig, maa man oversætte med Bk: „den Reinigungseid zu leisten bei der Artemis, <indem sie> an das Amyklaion, an die Bogengöttin <herantritt>“; B og L har vel ogsaa den samme Opfattelse af Ordene, skjønt de i deres Oversættelser ikke har Bk's Tilføjelser, hvilke ogsaa kan have deres Betænkeligheder. Det bliver da nødvendigt at forstaa *Αρτεμιν* om den fra sit Billede adskilte, usynlige Gudinde selv; men gjør man dette, saa havde det dog været naturligt, at Ordene *παρ ταν τοκσιαν* havde staaet nærmest efter *Αρτεμιν*, foran *παρ Αμυκλαιον*. Selve Forbindelsen *ταν Αρτεμιν παρ Αμυκλαιον* synes, naar man ikke vil optage Tilføjelsen „indem sie herantritt“, snarere at tyde paa, at man har at forstaa *ταν Αρτεμιν* om den i sit Gudebillede tilstēdeværende og af det repræsenterede Gudinde; men for at man saa ikke skal faa to Billeder af *Ἄρτεμις* paa samme Sted (thi *τὰν τοξίαν* maa ogsaa være et Artemisbillede), maatte man vel udslette *παρ* paa det andet Sted, idet man antog, at Stenhuggeren urigtigt havde gjentaget dette Ord (cfr. *αι* i IV, 16; *παι* i VIII, 9); man maatte da forbinde Ordene: *ταν Αρτεμιν ταν τοκσιαν*.

III, 9—12 og 12—16 synes mig at være slemt misforstaaede af BZ p. 124 f., hvorimod de øvrige har det rigtige; *τις* i L. 9 maa sikkert være den fraskilte Mand selv eller en, der handler i hans Ærende, naar han ved Selvtægt søger at sætte sig i Besiddelse af det, han paastaar er berøvet ham af den fraskilte Hustru, selv efter at han ved hendes Edsaflæggelse er berøvet Retten dertil; og *αλλοτριος* i L. 12 maa være en (fremmed) Tredjemand, der optræder som den fraskilte Hustrus Hjælper ved Tyveriet af noget af det, der tilhører Manden (; at det ikke ogsaa kan forstaas om Mandens Hjælper, følger ligefrem af Anvendelsen af Verbet *συνεκσάττειν*, der kun kan betegne Bortførelsen af den fraskilte Hustrus Gods fra hendes tidligere Mands Hus).

III, 29 havde ogsaa jeg, før jeg saa Bk's Bog, formodet, at der burde staa *μοιραν λακεν* (*λαχεῖν*), da *τακτάν*, som

B vilde skrive, vilde være et altfor ubestemt Udtryk. Dog er det at mærke, at man ved det næstfølgende Led *κἀι τι κ' ο αντεδ δοι, αι εγραπται* atter maa have Infinitiven *εκεν*, som først var brugt, til styrende Verbum.

III, 37. *κομιστρα* maa, siden det omtales i denne Forbindelse, aabenbart betegne en Gave fra Manden til Hustruen eller omvendt ved Ægteskabets Opløsning. Men for saa vidt dets Opløsning ved Skilsmisse her i Loven altid tænkes foregaaende under den Forudsætning, at Manden er *αἴτιος*, kan der efter al Rimelighed ikke være Tale om nogen Gave fra den ene til den anden i Skilsmissetilfælde; for saa vidt har altsaa BZ efter min Mening Ret imod Bk, naar de forstaar det om Gaver i Tilfælde af Ægteskabets Opløsning ved den ene Parts Død, og Bestemmelsens Plads i Loven taler ogsaa afgjort for dette. Men naar de forstaar det om „funeraticia", Hjælp til Begravelsesomkostningerne (*ἐκκομίζειν*), kan dette næppe være rigtigt, da disse jo dog vel ikke skulde udredes af den overlevende Parts Særformue alene; jeg sætter da med Bk Ordet i Forbindelse med *κομίζειν* i Betydningen „pleje, røgte", betragter det som en Analogi til det homeriske *θρέπτρα* og forstaar det om „en Gave", som af den døende skjænkes til den overlevende „til Tak for den særlig under den sidste Sygdom ydede Pleje".

III, 43—44. *αλλο δ'αι τι πεǫοι, ενδικον εμεν.* Cfr. Z p. 124, 63—64. De nærmere Regler herom maa have staaet i et andet Afsnit af den hele Gortynske Lovgivning, og man har her vel blot henholdt sig til den ældre Ret; ligeledes paa de Steder ovenfor, hvor det samme Udtryk findes.

§ 4. Til Kol. III, 44 — IV, 23.

IV, 4 er den rigtige Læsemaade, som L (og Blass p. 484) først har set, utvivlsomt denne: *οπυιοιτο προ το ενιαυτο*; jeg havde ogsaa fundet den, da jeg endnu kun benyttede Udgaverne af C og BZ, som skriver *οπυιοι το προτο ενιαυτο*, idet jeg baade tvivlede om Rigtigheden af *πρῶτος* som dorisk Form og tillige saa, at *οπυιεν* i aktiv Form ikke kunde gaa an, da det kun bruges om Manden, som tager en Kvinde

til Ægte, og aldrig kan bruges om den, der lader en Kvinde indgaa Ægteskab med en Mand; man maatte altsaa her have Mediumsformen οπυιοιτο om den fraskilte ϝοικεα, der ægter sin tidligere Mand paany. — Naar Z p. 113 om denne Bestemmelse siger: „Es ergibt sich hieraus vielleicht, dass die heirathende Häuslerin in die Gewalt des Herrn ihres Mannes trat“, saa at hun dermed skulde løses fra sit Forhold til sin tidligere Herre, kan dette næppe være fuldt rigtigt; hun kan i alt Fald ikke blive sin Mands Herres Ejendom paa samme Maade som Manden selv, da hun jo ved Skilsmisse træder tilbage under sin forrige Herre, hvad der klart fremgaar af, at hendes Barn kan komme til at tilhøre denne, lige som han ogsaa optræder som hendes Patron.

En tilsvarende Bestemmelse om, hvad der skulde ske, naar et ved Skilsmisse ophævet Ægteskab mellem fribaarne Personer stiftedes paany, findes ikke; men her kommer jo Spørgsmaalet om Ejendomsretten heller ikke med i Spillet. Det er vel en Selvfølge, at det efter Skilsmissen fødte Barn, hvis det da endnu levede, indtraadte som Barn i Faderens Hus, ganske som om Skilsmisse ikke havde fundet Sted.

IV, 22. επι τοις τον αδελπιον πασταις. Altsaa kunde hendes Brødre, der var ϝοικεες, have forskjellige Herrer; hvordan gik det til? De maa dog i alt Fald oprindeligt, saa længe de som Børn var i deres Faders Hus, alle sammen have tilhørt Faderens Herre. Det er vel at forstaa saaledes, at naar en Herre døde, delte hans Sønner hans ϝοικεες imellem sig lige som den øvrige Ejendom, saa at hver især fik de ϝοικεες, der hørte sammen med de Dele af Ejendommen, de fik; det kunde paa den Maade nok hænde, at ϝοικεες, som var Brødre, kom til at tilhøre forskjellige af den afdøde Herres Sønner, naar de efter deres egen Faders Død som fuldvoxne Mænd var anbragte paa forskjellige Dele af Faderens Herres Ejendomme. Deres forskjellige Herrer har da i Forening haft Ret til at bestemme, hvad der skulde gjøres med et uægte Barn af deres Søster, som vel har opholdt sig i Huset hos den ene

eller den anden af Brødrene, uden at hun dog derfor særligt tilhørte denne Broders Herre.

§ 5. Til Kol. IV, 23 — V, 9.

IV, 23—27. Her synes alle tidligere Kommentatorer at konstruere Ordene saaledes, at *τον τεκνον και τον κρεματον* bliver to sideordnede Genetiver, afhængige af *καρτερον εμεν*, medens *ταδ δαισιος* opfattes som en bagefter løst tilknyttet epexegetisk Genetiv (B) eller Gen. respectus (L: „hinsichtlich der Teilung“; Bk: „es unter sie zu teilen“). Men en saadan efterhængende Genetiv anser jeg for sproglig umulig ved Siden af de andre Genetiver, tilmed da den jo kun kan forbindes med den ene af de forangaaende Genetiver, nemlig med *τον κρεματον*; dernæst vil man ikke kunne forbinde Ordene *τον πατερα τον τεκνον καρτερον εμεν*, uden at der saaledes antages en patria potestas for Faderen, som der ellers langtfra er noget Spor af i denne Lov (cfr. Z p. 109, 1), og som i alt Fald her vilde omtales paa urette Sted. Jeg er derfor sikker paa, at Ordene bør konstrueres saaledes: *τον πατερα τον τεκνον* hører sammen (betegnende den virkelige, kjødelige Fader i Modsætning til en Stiffader); det følgende *και* betyder „ogsaa“ (ɔ: netop som Følge af sin Egenskab som den virkelige Fader); af *καρτερον εμεν* afhænger Genetiven *ταδ δαισιος*, som atter styrer den anden Genetiv *τον κρεματον*. Altsaa: „Faderen til Børnene skal ogsaa have Raadighed over Delingen af Formuen“ imellem dem. Ordene *καρτερον εμεν ταδ δαισιος* er selvfølgeligt at underforstaa i L. 27 efter *τον ϝον αυτας κρεματον*.

IV, 29—31. *αι εγρατται* kan efter min Mening, i det mindste paa dette Sted, naturligt kun forstaas om den her i Loven strax efter følgende Bestemmelse om Arveloddens Størrelse, ikke som en Henvisning til en ældre, før denne Lov gjældende Rets Bestemmelser, som Z p. 131 (og Schaube p. 216) mener; og jeg kan heller ikke antage Z's øvrige Udvikling her for rigtig. Det maa vist anses for sikkert, at under den her antagne Forudsætning om, at et af Børnene „var bleven idømt en Bøde“ (her vist ikke tillige: „havde lidt

et eller andet Formuestab", skjønt dette kunde vel αταθεις ogsaa betyde, cfr. ατα i VI, 43; IX, 14; Herod. I, 32, 4), har Faderen strax skullet anvise ham den Arvelod, der engang i Tiden (under Forudsætning af, at Formuen vedblev at staa paa samme Punkt som i det nærværende Øjeblik) vilde komme til at tilfalde ham efter Faderens Død; fuldstændigt at overgives til den domfældte, for at Bøden kunde blive betalt deraf, uden at det kom de øvrige Børn til Skade i nogen Maade, behøvede vel den saaledes afsondrede Arvelod ikke undtagen i det Tilfælde, at Bøden oversteg Arveloddens Værdi eller ækvivalerede dermed, men bestemt afsondres fra den øvrige Arvemasse maatte den, for at den Rest, der blev tilovers efter Fradrag af Bøden, kunde bestyres ganske for sig uden Forbindelse med de øvrige Søskendes Arveparter. Den Indvending mod denne Tydning af Ordene, som Z p. 131, 93 henter fra Bestemmelsen i IV, 32, har næppe noget at sige; det eneste Tilfælde, hvor der kunde synes at være nogen Vanskelighed, er vel det, hvor Arven kun bestod i ét Hus (IV, 46) eller ét Hus og desuden nogen rørlig Ejendom; men Husets Værdi har jo kunnet ansættes i Penge, og Størrelsen af den Lod, der skulde afdeles til den domfældte, bestemmes herefter; i Praxis er man sagtens kommen ud over denne Vanskelighed*).

IV, 31—37. Forklaringen af dette Sted, som den gives hos C, vilde med Nødvendighed kræve, at der i L. 33—35 istedenfor det, der nu staar, læstes: ενει, και τανς επι χοραι ϝοικιανς, αις κα μη ϝοικευς ενϝοικει („le case di campagna nelle quali non abiti un servo"); desuden bruger denne Indskrift aldrig Ordet ϝοικια i denne Betydning (thi anderledes staar det i V, 26), men kun στεγα. Mod D er den samme Indvending at gjøre. BZ oversætter: „und was in den Häusern

*) Ogsaa i IV, 48 maa jeg i Modsætning til Schaube p. 216 opfatte αι εγραπται som gaaende paa selve de her fremsatte Bestemmelser om Arveloddens Størrelse, ikke som Henvisning til den ældre Ret, som vist næppe, saaledes som det siden skal udvikles, kjendte til Arveret for Kvinden, og da vel særligt ikke i dette her foreliggende Tilfælde. Endnu mindre kan jeg billige Schaubes lignende Opfattelse m. H. til κατα τα εγραμμενα i IV, 50 f.

drin ist, denen kein Häusler inwohnt der auf der Stelle haust", og dette sidste „haust" præciseres af Z p. 137 nærmere saaledes, at det skal betyde „seine Wirthschaft hat", hvorved der tillægges dette Verbum ϝοικιον en ellers ikke bekjendt (og sikkert umulig) Betydning. Fælles for alle disse tre Fortolkninger er det, at ταις στεγαις i L. 33 sættes identisk med de i L. 32 omtalte στεγανς τανς εν πολι; Z p. 139 f. kommer som Følge heraf til den Antagelse, at de gortynske Borgere ikke havde nogen „selbstbewirthschaftetes Grundeigenthum", men at al Grundejendom paa Landet var overladt til Drift af deres ϝοικεες, og endvidere at de, da de dog havde Kvæg, har drevet dette „auf die gemeine Weide" (som rigtignok synes at have maattet tilhøre Mnoïterne snarere end Borgerne). Bk oversætter: „die Häuser in der Stadt und was <an Besitz> in den Häusern enthalten ist, ausser denen, in welchen ein Voikeus wohnt, der auf dem Lande sein Anwesen hat" (ogsaa en mærkelig Oversættelse af ϝοικιον); han maa, for at der skal være nogen Logik i denne Oversættelse, vel mene, at ved „den Häusern" maa der tænkes baade paa Huse paa Landet og i Byen. Jeg tror nu, at der er en Misforstaaelse i alle disse Oversættelser, netop liggende i Fortolkningen af ταις στεγαις i L. 33 paa den ovenfor angivne Maade. Det forekommer mig nemlig, at naar Sønnerne som et Præcipuum skulde have ogsaa alt det, der fandtes i Husene i Byen (efter Bk tildels ogsaa Landhusene), vilde de øvrige Søskendes Arv formindskes i en Grad, som er meget lidet trolig, navnlig naar man tænker paa, at de af det, som deltes, endda kun skulde have halv Part mod Sønnerne. Og foruden dette gjør vist ogsaa sproglige Grunde denne Fortolkning betænkelig: επι κορᾳι frembyder sig som en saa naturlig Modsætning til εν πολι, at det næppe gaar an at oversætte det anderledes end „paa Landet", hvad da ogsaa de fleste har antaget (cfr. Cauer[2] N. 119, 10; 181, 4), og Relativsætningen αις κα .. ϝοικιον knytter sig saa naturligt til ταις στεγαις, at den ikke kan skilles derfra; men naar saa er, bliver det nødvendigt at forstaa ταις στεγαις om Landhusene alene. Man bør altsaa vel oversætte saaledes: „Hu-

sene i Byen og alt hvad der findes i de Huse, som ikke en ϝοικευς bor i, der har sin Bopæl paa Landet". Sønnernes Præcipuum bliver da: 1) Husene i Byen, d. v. s. Bygningerne alene, uden Indbo eller anden Ejendom, som muligt findes i dem; 2) Indboet i de Landhuse, som ikke er beboede af ϝοικεες, vistnok væsentlig Avlsredskaber o. desl., som Sønnerne kan bruge til Driften af de Dele af Landejendommen, der ved Arvedelingen muligvis tilfalder dem; 3) Kvægbesætningen, for saa vidt noget af den ikke tilhører ϝοικεες som deres Privatejendom. Arvemassen, der gaar til Deling mellem alle Arvingerne efter den foreskrevne Regel, bestaar da af: 1) Møbler, Klæder, Penge osv., som findes i Byhusene; 2) Landhusene (uden Indbo og Besætning), som har tilhørt Arveladeren umiddelbart og hvorfra han har drevet en Landbedrift; 3) Landhusene (med det deri værende Indbo og dertil hørende ϝοικεες), som har været overladte til ϝοικεες, dog saaledes, at det Kvæg (og vel ogsaa det øvrige Indbo), som privat tilhører disse ϝοικεες, ikke gaar med ind under Delingen. Muligvis har ogsaa L opfattet Sagen paa denne Maade, skjønt han ikke udtrykkeligt i Noter lægger sin Opfattelse for Dagen.

IV, 43—44 tyder Tegningen af Indskriften hos F og C ganske vist, saaledes som ogsaa jeg selv havde set, hen paa den Læsemaade, som findes hos Bk: ϝεκασταν ϑ(υ|γ)ατε(ρα). αι δε και κτλ.; dog kan jeg ikke ret tro paa dens Rigtighed. At ϑυγατερα er en aldeles overflødig og Leddenes Symmetri forstyrrende Tilføjelse, siger Bk selv, og det er kun et tarveligt Forsvar for den, at nogen maaske, hvis dette Ord ikke var tilføjet, kunde falde paa at forbinde ϝεκασταν med μοιραν; thi saadant noget kunde intet fornuftigt Menneske falde paa. Dernæst vil der ved denne Maade at læse Stedet paa komme meget haarde Ellipser i den følgende Periode, idet man dér ikke blot maa supplere Verbet i Bisætningen: αι δε και τα ματροια <δατταιντο?>, men ogsaa den Infinitiv, som skulde udgøre Hovedsætningen: <δατεϑϑαι> αιπερ. τ. π. ε. Endelig synes selve Betingelseskonjunktionen i og for sig at være meget lidet passende, da det jo er en Selvfølge, at ogsaa Mødrenearven skal deles, naar Moderen dør. Den

af C foreslaaede Læsemaade giver det naturlige og i alle Henseender tilfredsstillende Udtryk for Meningen (ϝεκαστιν . |(δ)ατε(ϑϑ)αι δε και), og det kan næppe være muligt andet, end at Tegningen maa være lidt urigtig her.

IV, 48 — V, 9 indeholder Bestemmelser om Medgift til og Arveret for Døtre, hvilke Bestemmelser, som Z rigtigt har gjort opmærksom paa, finder deres naturlige Plads i dette Kapitel om Arveretten, efter som Medgiften skal træde i Stedet for en Arvelod. Hovedbestemmelsen indeholdes i den første Paragraf, IV, 48—51; baade Betingelsessætningens Form og Præsens Partcp. οπυιομεναι viser, at der her kun er Tale om saadanne Døtre, der bliver gifte i Tiden efter nærværende Lovs Udstedelse; for deres Vedkommende skal det være tilladt deres endnu levende Fader ved deres Giftermaal (eller Forlovelse) at give dem strax den Sum som Medgift, der ellers vilde tilfalde dem senere som Arvelod i Kraft af denne Lovs Bestemmelser og efter Reglen i L. 37 ff. Det er fuldkommen korrekt, naar der her i L. 49 staar δομεν alene, ikke δομεν ε επισπενσαι; et Tilsagn vilde nemlig her aldeles ikke have nogen Betydning, da det jo ikke kunde give dem nogen anden Ret, end de vilde have efter selve Loven. Den anden Paragraf, IV, 52 — V, 1, taler om saadanne Døtre, der enten allerede er bleven gifte før denne Lovs Udstedelse og ved deres Giftermaal har faaet anvist en Medgift af Faderen (der ogsaa her tænkes som levende endnu), hvad enten nu denne Medgift strax ved Giftermaalet er bleven udbetalt dem (εδοκε) eller blot er bleven tilsagt dem (επεσπενσε), eller som dog i det mindste, selv om Giftermaalet først fuldbyrdes efter denne Lov, allerede forud har faaet Tilsagn om en Medgift; Aorist Indikativ viser bestemt, at der er Tale om Bestemmelser, som er trufne før denne Lovs Givelse, og det foreskrives nu, at hvis saadanne Bestemmelser allerede er trufne, skal de staa ved Magt, selv om Medgiftens Størrelse efter dem ikke er lig med, men enten større eller mindre end*) den Arvelod, der

*) At der særligt tænkes paa dette sidste Tilfælde, viser Tilføjelsen: αλλα δε με απολανκανεν; og det var jo ogsaa det vigtigste; thi havde

vilde tilfalde disse Døtre efter nærværende Lov, hvis dens Bestemmelser kom til Anvendelse paa dem; end ikke i det Tilfælde, hvor Medgiften blot var tilsagt og ikke virkelig udbetalt, og hvor altsaa Forandring endnu var mulig, maa der rokkes ved det givne Tilsagn. — Den tredje Paragraf, V, 1—9, omhandler saadanne Døtre, der allerede har indgaaet Ægteskab før denne Lov (γυνα betyder „den gifte Kone"), men ikke har faaet eller har nogen Medgift eller Arv; med Hensyn til dem træffes der den Bestemmelse, at nogle af dem skal kunne faa Arv efter den nærværende Lovs Bestemmelser, medens der nægtes andre Ret til at kræve saadan Arv, og Grænsen mellem begge Klasser fastsættes utvivlsomt i L. 5 f. saaledes, at Kyllos's Kosmeaar paa en eller anden Maade bliver bestemmende for Adskillelsen mellem dem. Af Ordene πατροδ δοντος ε επισπευσαντος (om det endnu uopfyldte Tilsagn) fremgaar det, at deres Fader kan tænkes som endnu levende ved denne nærværende Lovs Udstedelsestid (som betegnes ved Præsens εκει — „har i det nærværende Øjeblik, da Loven udstedes"); men paa den anden Side viser Ordene αδελπιο (δοντος ε) επισπευσαντος, at Faderen ogsaa kan tænkes som allerede død før dette Tidspunkt, da ellers Broderen aldrig havde kunnet komme til at træffe saadanne Bestemmelser. Foruden de i disse Verber antydede to Maader, hvorpaa γυνα havde kunnet faa κρεματα, hvis hun havde faaet og havde dem, angives der nu ogsaa en tredje Maade, hvorpaa det samme kunde være sket, nemlig i Partcp. απολακονσα; da nu dette Verbum bruges om den enkelte Arving, som ved Arveladerens Død erholder sin Arvepart, saa ligger der i Anvendelsen af Ordet her dels det, at den omtalte Kvindes Fader (eller hvem der ellers kan tænkes som Arvelader i Forhold til hende) i dette Tilfælde tænkes som allerede død før det Tidspunkt, da denne Lov udstedes, dels, hvad der fremfor alt

---

en faaet mere, vilde hun vel ikke kræve nærværende Lov anvendt paa sig; men ganske vist kunde, som Ussing bemærker, de andre Arvinger i det Tilfælde, at der var lovet eller givet mere, kræve, at Løftet skulde være ugyldigt, eller at en Del af det givne skulde gives tilbage.

maa fremhæves, at det allerede før denne Lovs Udstedelse har været muligt for Kvinder at faa Arv, men at det desuagtet kunde være sket, at de ikke havde faaet den.

Det kan da være rigtigt nok, naar Z (p. 116 o. a. St.) siger, at Kvindens Arveret er noget nyt, der først er indført ved nærværende Lov; men ligesaa sikkert er det, at de allerede før denne Lov har kunnet **faa Arv**, saa at der allerede tidligere maa være gjort et væsentligt Skridt henimod at skjænke dem Arveret. Gangen i Udviklingen af Kvindernes Arveret i Gortyn antager jeg herefter har været følgende. Oprindeligt har Kvinderne sikkert hverken haft Arveret eller overhovedet faaet nogen Arv, hvorimod jeg ikke vil benægte Muligheden af, at de har kunnet faa en Medgift, uden at dog denne betragtedes som Erstatning for den manglende Arv; der kan saa i denne Periode muligvis være gjort Indsigelse for Retten mod Gaven, navnlig hvis en Fader havde givet Datteren noget for meget, og dette kan da have medført, at man senere ved en Lov har truffet den udtrykkelige Bestemmelse, at Faderen (Broderen) **kunde** give sin Datter (Søster) Adgang til Arv, dog uden at der var foreskrevet noget om hendes Arvelods Størrelse, saa at denne ganske afhang af Faderens (Broderens) Vilje, og han har saa tillige som Erstatning herfor kunnet give eller tilsige hende det, som ellers skulde være tilfaldet hende ved Arv, som Medgift strax ved hendes Giftermaal (— her har vi Bestemmelserne i den anden Paragraf, som vi før omtalte —); men endnu beroede det ganske paa Faderens (Broderens Vilje, om han vilde gjøre Brug af den Tilladelse, som denne Lov gav ham, og for saa vidt han ikke havde gjort det, kunde det Tilfælde indtræde, som omtales her i Begyndelsesordene af den tredje Paragraf: *γυνα οτεια χρεματα με εχει . . απολαχονσα.* Endelig kommer saa den nærværende Lov med den Bestemmelse, at Døtrene **skal** have Arveret efter Reglerne i IV, 31—48, og at der istedenfor den eventuelle Arvelod kan sættes en strax ved Giftermaalet udbetalt Medgift af Arveloddens Størrelse; og

ved Siden deraf træffer den saa i anden og tredje Paragraf visse Bestemmelser om, hvordan det skal gaa med de Døtre, som allerede er bleven gifte før nærværende Lovs Udstedelse, og paa hvilke den tidligere Lovs Bestemmelser enten er komne til Anvendelse (i Paragraf 2) eller ikke er komne til Anvendelse i deres Favør, fordi Faderen ikke har villet gjøre Brug af den Tilladelse, hin Lov gav ham (Paragraf 3). Med Hensyn til disse sidste Kvinder er det nu, at der statueres den ovenfor omtalte Adskillelse mellem dem i to Klasser, hvoraf den ene begunstiges, idet den nærværende Lov faar tilbagevirkende Kraft for deres Vedkommende, medens der ikke indrømmes den anden Klasse noget Retskrav i Henhold til denne Lov.

Det vil nu være naturligt at antage, at Kyllos's Kosmeaar, som er den Tidsgrænse, der bestemmer Adskillelsen mellem disse to Klasser, maa spille en vis Rolle i Kvindernes Arverets Udviklingshistorie i Gortyn, og der bliver da Spørgsmaal om, hvad det er for et Aar. Her antager nu C, D og Bk, at det er det Aar, fra hvilket selve den nærværende Lov stammer; men jeg anser dette for umuligt af flere Grunde. For det første er der den sproglige Grund, at der staar Præs. Indikativ *εκει* og Impf. *εκοσμιον*; man vil fra hint Standpunkt forsvare Anvendelsen af disse Tidsformer saaledes, at man siger, at de, der har affattet Loven, har tænkt paa, at den jo ogsaa er givet for Fremtiden, og at de derfor har hensat sig paa fremtidige Læseres Standpunkt, for hvem altsaa det Tidspunkt, da denne Lov blev givet, nemlig Kyllosaaret, ligger som noget forbigangent (derfor *εκοσμιον*), medens den først i Fremtiden indtrædende Forudsætning for denne Lovparagrafs Anvendelse, set fra denne fremtidige Læsers Standpunkt, vil være nærværende (derfor Præsens *εκει*). Men enhver Lov maa jo dog selvfølgeligt ved Valget af sine Tidsudtryk først og fremmest stille sig paa de Læseres Standpunkt, som skal læse den i dens Udgivelsesøjeblik, og naar den da vælger Præs. Indikativ, maa dette først og fremmest betegne selve dette Øjeblik, og Impf. maa i Forbindelse dermed betegne et forud for den selv liggende Tidspunkt; skulde der enten særligt eller derhos have været

betegnet et fremtidigt Tidspunkt, maatte der ikke have staaet *οτεια εχει*, men *οτεια κα εχει* (cfr. f. Ex. Tabul. Heracl. I. v. 121 ff.). Dernæst er, hvad ogsaa Z p. 141 gjør opmærksom paa, en saadan Datering af denne Lov selv enestaaende paa hele Lovtavlen, og jeg vil tilføje, at den er helt urimelig her; paa denne Maade, med den bestemte Angivelse af Kosmeaaret, kunde Loven have dateret sig i et Præscriptum foran hele Lovgivningen, og saa havde en lignende Datering kunnet findes inde i Loven (cfr. f. Ex. Tab. Her. I, 95. 121 f.); men naar intet Præscriptum fandtes, maatte der inde i Loven dateres paa lignende Maade, som vi ellers finde det overalt her i denne Lov, naar dens Datum angives som Udgangspunktet for Anvendelsen af en af dens Bestemmelser, nemlig ved denne Udtryksmaade: *αι οκα ταδε τα γραμματα εγραπται* (cfr. VI, 15; IX, 16; XII, 16 ff.); altsaa viser den Dateringsmaade, som her er valgt, ogsaa afgjort hen til, at der menes et forud for nærværende Lov liggende Datum. Endelig er der ogsaa, foruden de formelle Misligheder, som følger med denne Antagelse, svære Misligheder fra Meningens Side. Jeg forbigaar her D, hvis Oversættelse af V, 4—6 er ganske umulig (ou recueillis par elles dans un partage, avant l'année où Æthaléa fut pour la quatrième fois [archonte] et ou Kyllos et ses collègues furent Cosmes); jeg holder mig til Bk, med hvem C stemmer overens i det væsentlige i Oversættelsen af V, 1—7, idet de ogsaa begge har Læsemaaden i L. 4 f.: *ᾳ̃ ὄκ' ὁ Αἰθαλεὺς σταρτός, ἐκοσμίον οἱ σὶν Κύλλῳ* (hvor *ᾳ̃ ὄκα* skal være et kortfattet Udtryk for: *ᾗ ἐγράφετο, ὅτε*). Bk oversætter da saaledes: „Wenn eine Frau Besitztümer <gegenwärtig noch> nicht hat, sei es, dass . . . oder dass sie ihr als Erbteil zugefallen sind, <gemäss den Bestimmungen> wie <sie festgesetzt wurden>, als der A. Startos <die oberste Leitung hatte>, Kosmionten Kyllos und Genossen waren, — diese Frauen sollen sie erhalten". Jeg vil i alt Fald foreløbigt ikke anke over de mange Tilføjelser, heller ikke over, at *απολανχανεν* i L. 7 oversættes anderledes end det samme Verbum i L. 4, endelig heller ikke over det tilføjede „gegenwärtig noch", hvor „gegenwärtig" rigtignok er et løjerligt Ord, naar det erindres,

at εχει skal forstaas „fra en fremtidig Læsers Standpunkt“; men hvordan staar det nu til med hele denne Bestemmelse? For det første indeholder den eller kan den dog indeholde en umulig Forudsætning. Vi tænker os nemlig hensat i Fremtiden og møder der en Kvinde, paa hvem denne Lovparagraf skal komme til Anvendelse; Forudsætningen derfor er jo, at hun ikke har faaet eller har nogen κρεματα i det Øjeblik, hvortil vi tænker os hensat; men hvordan vil hun kunne være i denne Situation, naar den Mulighed tænkes, at hendes Broder kunde have givet eller tilsagt hende saadan Ejendom, hvilket jo nødvendigt forudsætter, at Faderen maa være død før dette antagne fremtidige Øjeblik, medens der paa den anden Side efter Ordene intet er til Hinder for, at han kan være død efter denne Lovs Givelse, hvilket tvært imod desto snarere vil være Tilfældet, jo længere fremme i Tiden man tænker sig dette Øjeblik liggende? maatte hun da ikke i Kraft af selve denne Lovs Bestemmelser ved Faderens Død være kommen i Besiddelse af κρέματα, naar da Loven ikke var bleven overtraadt? Og herpaa kan der dog vel ikke tænkes; thi Loven giver ikke den Forskrift, at den skal følges, for det Tilfælde, at den er bleven overtraadt: det vilde være en mærkelig Lovbestemmelse. Og fremdeles, hvordan kunde hun være kommen i den Situation κρεματα με εχεν, naar den Mulighed tænkes (ved Partcp. απολαχονσα), at hun kunde have modtaget Arv? Thi der maa dog vel herved først og fremmest tænkes paa Arv efter Faderen, som altsaa paa dette fremtidige Tidspunkt maa være død, hvoraf vilde følge, at hun maatte εχεν κρεματα, hvis ikke Loven var bleven overtraadt; paa anden Arv kan der ikke godt tænkes, da man, som Z p. 141 rigtigt siger, ikke kan forstaa, hvorfor Modtagelsen af anden Arv skulde kunne udelukke hende fra Arv efter Faderen. Men overser vi nu ogsaa disse Bibestemmelser, som gjør Forudsætningen for Lovparagrafens Anvendelse i Fremtiden umulig, og holder vi os alene til Ordene γυνα οτεια κρεματα με εχει πατρος δοντος, αι οχ᾽.... Κυλλος, ταυτας μεν απολανκανεν, hvad siger saa disse Ord i Bk's Oversættelse andet, end at Kvinder i Fremtiden, som ikke allerede er affundne ved Medgift efter nærværende Lovs Be-

stemmelser, skal tage Arv? Men denne Bestemmelse maa jo betragtes som aldeles overflødig efter den Bestemmelse om Kvindernes Arv, som allerede er givet i IV, 37 ff. Maaske kunde man tænke sig den gjentaget her af Hensyn til den følgende Modsætning; lad os derfor med det samme se lidt paa disse Ord: *ταιδ δε προϑϑα με ενδικον εμεν*, hvilket efter Bk skal være et forkortet Udtryk for: *ταύταις δέ, αἷς ἔδωκε — ᾗ ἔγραπτο προ τῶνδε τῶν γραμμάτων* og oversættes saaledes: „gegen die früheren aber (ɔ: imod de Kvinder, der paa en eller anden Maade havde faaet Gods efter en ældre Lovs Bestemmelser) soll nicht Klage anhängig gemacht werden". Jeg vil ogsaa her se bort fra de vilkaarlige Supplementer, som aldeles ikke naturligt kan udtages af det foregaaende, og blot spørge: hvorfor skulde der vel overhovedet kunne rejses Klage imod disse „tidligere" Kvinder? Det kunde dog vel kun være, fordi de havde faaet mere, end der tilkom dem efter nærværende Lov; men man skulde synes, at denne Bestemmelse ogsaa var temmelig overflødig, da man jo kunde holde sig til Ordene i IV, 52: *οτειαι δε προϑϑ' εδοκε ε επεσπενσε, ταυτ' εκεν.* Fortolkningen hos C synes for saa vidt at være rigtigere, som han vist opfatter *ταιδ δε προϑϑα* som en Interessens Dativ, altsaa = „de, som tidligere har faaet eller arvet, skal ikke have Adgang til at rejse nyt Retskrav"; men ogsaa paa denne Maade bliver Bestemmelsen ganske overflødig efter den i IV, 52 f.

Jeg antager det hermed for bevist, at der ved Kyllosaaret betegnes et Aar, som ligger forud for nærværende Lov, og Z er kommen til den samme Anskuelse (maaske ogsaa L); i det hele har Z vist den rette Opfattelse af Stedet, saa at min Udvikling blot skal tjene til yderligere at støtte hans Anskuelse. Naar nu dette Aar er valgt som Tidsgrænse mellem de to Klasser Kvinder, synes det mig, som før sagt, rimeligt, at dette Aar maa have spillet en vis Rolle i Kvindernes Arverets Historie i Gortyn, og jeg vil da opstille den Formodning, at det er det Aar, hvori hin af mig antagne første Lov blev given, der gav Faderen Tilladelse til at give sine Døtre Arv og, som Erstatning for den, en til den tiltænkte Arvelod svarende Medgift ved

deres Ægteskab. Det kunde synes naturligt og billigt at lade den nye Lov faa tilbagevirkende Kraft for de Kvinders Vedkommende, paa hvem denne ældre Lovs Bestemmelser havde kunnet komme til Anvendelse, men ikke er komne til Anvendelse, fordi deres Fader (Broder) ikke har villet gjøre Brug af den i hin Lov givne Tilladelse, saa at Broderen, hvis Faderen var død, nu sad inde med hele Arven, hvoraf han nu efter den nye Lov maatte give sin gifte Søster en Søsterlod; derimod har man ikke ment at burde tage noget Hensyn til de Kvinder, paa hvem ikke engang hin ældre Lov havde kunnet faa Anvendelse. Man kan også nok forstaa, at man, naar man først havde givet hin ældre Lov, ikke har kunnet blive staaende ved det halve Skridt henimod at give Kvinderne Arveret, som den betegner; var det f. Ex. passeret, at en Fader havde benyttet den givne Tilladelse paa den Maade, at han begunstigede en Datter alt for meget, maatte dette vække Modstand og medføre, at man enten gik tilbage til det gamle eller, hvad der var naturligere, nu tog Skridtet fuldt ud og fastsatte Arveret med bestemte Regler om Arveloddens Størrelse — og dette er vist sket snart efter den tidligere givne Lov. Lad os antage, at en Kvinde er bleven gift i sit 12te Aar, og at hendes Giftermaal er faldet i selve Kyllosaaret; hendes Fader kan da i dette Aar vel ikke have været under 30 Aar gammel; nu forudsættes der jo den Mulighed, at hendes Fader allerede kunde være død paa det Tidspunkt, da nærværende Lov udstedes; der kan da vel højst ligge 40 Aar mellem de to Loves Tid, men muligvis og vel snarere er det et meget kortere Tidsrum. — Det vil være klart, at den anden Paragraf altsaa indeholder en Bekræftelse af de Bestemmelser, der er trufne efter den ældre Lov; den tredje Paragraf har kun kunnet have Betydning for et kortere Tidsrum efter nærværende Lovs Udstedelse.

Selv om man nu imidlertid ikke skulde gaa ind paa denne Hypothese om Kyllosaarets Betydning, som giver en saa naturlig Forklaring paa nærværende Lovs Bestemmelser, saa maa man dog sikkert fastholde, at Kyllosaaret betyder et tidligere Tidspunkt, om Grunden til hvis Valg man da intet véd, og

altsaa oversætte saaledes: „For saa vidt nogen gift Kvinde ikke ejer nogen Besiddelse enten efter Gave eller Tilsagn fra Fader eller Broder eller ved at have faaet Arv, saa skal de gifte Kvinder, som befinde sig i denne Stilling fra og efter det Aar, da Aithaleusskaren beklædte Kosmeembedet <gjennem> Kyllos og hans Kolleger, tage Arv; men for dem, der er besiddelsesløse fra tidligere Tid, skal der ikke være Adgang til at rejse Retskrav“.

Hvad angaar Enkelthederne i Stedet, er der især Tvivl om den rette Læsning af Ordet αι i L. 4—5. Læsningen af dette Ord som ᾆ og de dermed følgende Forklaringer hos Bk og C har jeg allerede gjendrevet. I Revue crit. 1885, n. 44 vil Th. Reinach have ᾆ opfattet = depuis, cfr. VI, 15; IX, 15; men hvorfor staar saa ὄκα tilføjet her? At læse det som Artiklen αἱ (B) gaar ikke an, da der, hvis Artiklen overhovedet kunde bruges her, i alt Fald havde maattet staa Akk. τάς som Forløber for det kommende ταυτας μεν; thi Bestemmelsen her hører naturligvis sammen med Hovedsætningen ταυτας μεν απολανκανεν, ikke med den forangaaende relative Betingelsessætning γυνα οτεια (= αι τις γυνα) *). Derimod kan der være Mening baade i med L at læse det som Relativpronominet αἳ (skjønt der da vistnok for Tydeligheds Skyld allerede var bleven føjet et μεν til dette Relativ, s. Madvigs Synt. § 189 Anm. 4) og med F som Betingelseskonjunktionen αἰ. Ved begge disse Læsninger nødes man til at statuere en Ellipse, idet man maa underforstaa: κρεματα με εχονσι τουτον τινι τροποι σφισι γενομενα; desuden bliver man nødt til at opfatte οκα som noget unøjagtigt brugt, idet det her ikke betyder alene „dengang da“, men (Z p. 141): „dengang da og siden efter at“; man kunde her erindre om, at nedenfor i XI, 19 betyder τοῖδδε ikke alene „de nu levende“ men „de nu og i Fremtiden levende“, men det er dog noget anderledes, da Loven jo naturligt skuer frem fra sit eget Tidspunkt til Fremtiden. Betænkelighederne herved, som disse to Læsninger altsaa underligger, skjønt

*) Z p. 142 holder sig ogsaa til Læsningen αι, men for Resten afviger han lidt fra B p. 25, 4.

jeg anser dem for de eneste mulige, hvis Texten overhovedet er rigtig, har bragt mig paa den Tanke, om der ikke skulde foreligge en lille Fejl her enten fra Stenhuggerens eller fra vore Afskriveres Side. Skulde det ikke kunne tænkes, at der var indhugget (eller afskrevet) ASOK(A), medens det rigtige var ACOK(A)? Et ἀπόκα som parallel Dannelse til εἰςόκα og ἐξόκα (ἐξότε) og ensbetydende med det sidste vilde være ganske korrekt, saa at det ikke vilde have noget at sige, om det ellers ikke skulde findes bevidnet; og det vilde hjælpe os over alle Vanskeligheder. (ἀφότε citerer Steph. Thes. først fra Joannes Malalas, hos hvem det p. 176, 18 endog skal findes i Formen ἀπότε i Codd.; det skal ogsaa findes i nogle Codd. hos Diod. Sic. XIII, 64 extr. Ussing meddeler mig, at han ogsaa havde tænkt paa αποκα.)

Ordene i denne Sætning er ellers i det hele klarede rigtigt ved Bidrag fra de forskjellige Fortolkere. Der kan næppe være Tvivl om, at ὁ Αἰθαλεὺς σταρτός = de andensteds forekommende οἱ Αἰθαλεῖς, og at vi her har Navnet paa en Afdeling af Befolkningen i Gortyn, som vel kaldes en σταρτός, men maa være omtrent ensbetydende med, hvad der ellers hedder en φυλή, siden man ogsaa finder ἐπὶ τῶν Ὑλλέων (τῶν Δυμάνων) κοσμιόντων. Der har altsaa ved Siden af de tre gamle doriske Fyler i de kretiske Stæder ogsaa været andre Fyler, hvoriblandt den med Navnet Αἰθαλέες findes i flere Stæder; jeg minder her om Fylen Αἰγιαλέες i Sikyon, Ὑρνάθιοι i Argos, de 8 Fyler i Korinthos, hvoriblandt sikkert ogsaa de tre gamle doriske har været, da man jo finder 3 Fyler i Syrakusai og fra Kerkyra har Ὑλλέες bevidnet i Indskrifter (af de øvrige nævner Hesychios Fylen Κυνόφαλοι); paa samme Maade finder man i Teos og andre ioniske Stater to nye Fyler Βωρεῖς og Οἰνῶπες ved Siden af de fire gamle ioniske Fyler. Imellem disse Fyler er Kosmeembedet altsaa, synes det, gaaet paa Omgang; da den samme Fyle saaledes mange Gange kunde komme til at afgive Folk til Kosmeembedets Beklædelse (efter Aristoteles saaledes, at Kosmerne toges af visse fornemme Slægter, som der altsaa maa have været nogle af indenfor hver φυλή eller σταρτός), var det ikke nok ved en Datering at sige ἐπὶ Αἰθαλέων κοσμιόντων (ὅκ'

οἱ Αἰϑαλέες ἐκοσμίον), men der maatte ogsaa i en epexegetisk Genetiv (Nominativ) tilføjes Navnene paa dem af Fylens Medlemmer, som i det givne Aar var Kosmer. Saa faar vi da Udtrykket: *ὄκ' ὁ Αἰϑαλεὺς σταρτὸς ἐκοσμίον, οἱ σὺν Κύλλῳ*; saaledes maa der nemlig interpungeres, og det er meningsløst med Bk og L at sætte Komma efter *σταρτός*, forbinde *ἐκοσμίον* alene med *οἱ σὺν Κύλλῳ*, og saa rent ud af Luften gribe et Verbum, som vilkaarligt suppleres efter *σταρτός*. Forbindelsen *ὁ Αἰϑαλεὺς σταρτὸς* (= *οἱ Αἰϑαλέες*) *ἐκοσμίον* vækker ikke nogen sproglig Betænkelighed; Valget af Singularis vilde ogsaa ligefrem være umuliggjort ved, at Flertalsbetegnelsen *οἱ σὺν Κύλλῳ* skulde følge efter.

§ 6. Til Kol. V, 9 — VI, 2.

V, 23. Med Hensyn til Opfattelsen af Ordene *οπο κ'ει* følger jeg Z p. 144, Anm. 34; den Fortolkning, han har i Texten under a): „woher auch immer und wie sie verwandt sein mögen“, vilde vistnok kræve, at der stod Pluralis *ιοντι* istdf. *ει*. Dog er jeg ikke ganske sikker paa, at *ει* saaledes kan vise tilbage til *επιβαλλει* og betyde „deres Ret skriver sig“. Ussing vil tage *οπο κ'ει τα κρεματα* sammen i Bet. „dér, hvor Ejendommen er“, saa at det „kun er de paa Stedet boende Slægtninge, der arver, ikke de, der er flyttede bort eller bor i Udlandet“. Men *οπο κα* maatte i alt Fald betyde „dér, hvor saa end“, ikke simpelt „dér, hvor“, og saa bliver enten denne Bemærkning ganske overflødig eller foreskriver en lidet sandsynlig Deling af det paa forskjellige Steder liggende Gods mellem de paa de forskjellige Steder boende Arvinger; og desuden maa *οπο κα* i X, 33 (det eneste Sted, hvor det endnu findes) sikkert betyde: „hvorfra saa end“.

V, 25—28. Med Hensyn til Forstaaelsen af disse Ord (*κλαρος* — de livegne *κλαρῶται*) slutter jeg mig til Z p. 64 (144), Blass og Bk. Curt Wachsmuths Opfattelse (Gött. Nachr. 1885, n. 5) af Bogstaverne *οκλαρος* som et Adjektiv i Akk. Plur. = *ὁμοκλάρους*, hvilket atter temmelig vilkaarligt sættes = *ἰσοκλάρους*, kan jeg ikke gaa ind paa og dermed heller ikke paa at forstaa Ordene *τας ϝοικιας οιτινες κ'ιοντι*

— τοὶς οἰκείους — affines, besvogrede. Schaubes Forstaaelse af Stedet p. 222 synes at tyde paa, at han helt har overset Pronominet τουτους, hvis Tilstedeværelse gjør hans Fortolkning ganske umulig. Merriam vil forstaa κλαρος = γενος, γεννῆται, „the descendents, howewer remote, but still traced, of the original Dorian settler on the original allotment of land"; saa interessant denne Opfattelse end er, bør det dog vistnok betegnes som højst problematisk, om man tør tillægge κλαρος denne Betydning, og desuden kunde disse γεννῆται vel komme til at gaa med ind under de forud nævnte επιβαλλοντες.

V, 42 er det klart nok, at man skal supplere δατε til til δατεϑ(ϑ)αι men derefter mangler der endnu 4 eller 5 Bogstaver. Supplerer man nu med B καλῶς eller τινες, støder det efter min Mening lidt, at de forangaaende Ord staar i Genetiv, medens det dog havde været noget naturligere, om de havde staaet i Akkusativ som Objekt for δατεϑϑαι; jeg tror derfor, at man hellere bør supplere Subst. λαχεα, som kan være Objekt for δατεϑϑαι (ligesom man jo siger δάσασϑαι μοίρας) og styre Genetiverne. Hvis Arvingerne altsaa ikke vil dele disse Partier af Arven i ligelige Dele, hvorom de kan kaste Lod, skal Dommeren foretage Delingen, saaledes at han dog tager Hensyn til τα μολιομενα. hvorved vel menes de fra den ene eller den anden af de uenige Arvinger fremsatte Paastande om, at Arveladeren har tiltænkt dem den eller den bestemte enkelte Gjenstand af dem, der skal deles, eller noget lignende. Vod τνατα i L. 39 menes vel ikke blot Kvæget, men ogsaa (kjøbte) Slaver og Slavinder.

§ 7. Til Kol. VI, 2—46.

VI, 12—25. Her maa jeg erklære mig fuldkommen enig med Z p. 174 i hans Opfattelse af Forholdet mellem de to Sætninger αλλαι δ' εγραπται og αι ταδε τα γραμματα εγραπται; de har, saa fristende det end kunde være at forbinde dem med hinanden og henføre den sidste som Relativbestemmelse til den første, aldeles intet at gjøre med hinanden, men den første slutter sig til Forsætningen αι δε τις

. . επισπευσαιτο og indeholder blot i fyldigere Form den samme Modalitetsbestemmelse, som i Parallelstedet IX, 7 f. er givet med det blotte αλλαι (thi dette Supplement er vist sikkert), hvorimod den sidste slutter sig til Eftersætningen (τα μεν κρεματα κτλ.) som en denne indledende Modalitetsbestemmelse. Man bør altsaa oversætte saaledes: „Men hvis nogen *for Fremtiden* (denne Betegnelse ligger i Optativerne) skulde kjøbe (saadan Ejendom) eller lade sig den pantsætte eller tage mod Tilsagn derom, og der (selvfølgeligt i nærværende Lov) staar skrevet anderledes (= „tvært imod hvad denne Lov i de foregaaende Bestemmelser byder“), saa skal i Overensstemmelse med denne Lovs Bud (som følger) Ejendommen gives i Moderens eller Hustruens Vold osv.“ Z selv har rigtigt gjort opmærksom paa, at Stillingen af Sætningen αι ταδε τα γραμματ' εγραπται i IX, 15 f. tydeligt nok viser, at den knytter sig til Eftersætningen og ikke maa forbindes med αλλαι som Relativbestemmelse hertil, saaledes som det sker hos D, L og Bk (maaske endogsaa hos B); paa denne Maade vilde ogsaa denne Relativsætning blive ganske overflødig, da Sætningen αλλαι δ' εγραπται, hvis Perfektum viser, at der tales om nærværende Lovs Bestemmelser, alene for sig vil sige ganske det samme, som man faar ud ved at forbinde de to Sætninger (D: „contrairement à ce qui est écrit dans la présente loi“; Bk: „den gesetzlichen Bestimmungen, wie die gegenwärtigen hier lauten, zuwider“); eller ogsaa skulde man i den græske Text, for at den skulde svare til disse Oversættelser, have andre Udtryk, som f. Ex. αλλαι δε ταδε τα γραμματα εγραπται eller αλλαι ε ταδε τα γραμματα εγραπται (eller εχει). Oversættelsen af αι (= ᾗ) som „quando“ (Comparetti) eller „depuis“ (Reinach) er næppe tilladelig. Sætningen αι ταδε τα γραμματα εγραπται kunde maaske synes at være overflødig ved den af mig i Overensstemmelse med Z fulgte Fortolkning; naar den imidlertid er tilføjet, er dette vel sket dels for at betegne det følgende Lovbud som noget fuldstændig nyt, der ikke har været gjældende i den ældre Ret men først er indført ved nærværende Lov, dels for i Samklang med de forudgaaende Optativer bestemt at indskærpe, at nærværende Lovs Bestemmelser kun skal finde

Anvendelse overfor saadanne Retskrænkelser af den i Forsætningen omtalte Art, som maatte indtræde i Tiden efter nærværende Lovs Fremkomst; det samme indskærpes dernæst yderligere ved Tilføjelsen af Modsætningen: τον δε προϑϑα με ενδικον εμεν.

Med Hensyn til Forstaaelsen af Ordene τα κρεματα επι ται ματρι εμεν antager jeg, hvad jeg ogsaa har søgt at udtrykke i min Oversættelse, at de bør opfattes saaledes, som Z antyder i Noten 41 paa S. 173, medens han i Texten følger den Opfattelse, som findes hos alle de andre Fortolkere (undtagen maaske B), hvorefter det kun skulde paabydes, at den solgte (pantsatte, bortlovede) Gjenstand skulde tilhøre Moderen (Hustruen), hvem den uretmæssigt var berøvet. Dette var noget saa selvfølgeligt, at et saadant Paabud næsten maatte betragtes som overflødigt; desuden burde der vel saa ikke have staaet det altomfattende κρεματα, men κρεος; endelig maa man naturligt vente, at naar Sønnen (Manden), der staar som den naturlige Bestyrer af Moderens (Hustruens) Ejendom, misbruger denne sin Stilling til at disponere ulovligt over Ting af denne Ejendom, maa Bestyrelsen fratages ham helt og holdent; og dette er efter min Mening ogsaa netop bestemt i disse Ord, idet det siges, at Ejendommen fra nu af skal gives i Ejerindens Vold. Hvordan det saa derefter skal gaa med dens Bestyrelse, om hun skal bestyre den selv eller have en anden Værge, er et andet Spørgsmaal, til hvis Løsning Loven her ikke giver os noget Middel. Al Tvivl om, at denne Forstaaelse er den rette, bortfalder for mig ved Sammenligning med Anvendelsen af det samme Udtryk i V, 32 f.

Angaaende Ordene τον δε προϑϑα her og i IX, 17 deler jeg (efter at have raadført mig med V. Thomsen) ikke Bk's Opfattelse, at de bør tages som Maskulinum; det er for kunstlet med dette Udtryk, der, altfor kortfattet, skulde staa istedenfor det fyldigere: τον δε προϑϑα αλλαι τουτον τι πεποιεκοτον. Naturligst er det at tage det som Neutrum, og Genetiven er da den saa ofte i denne Indskrift forekommende Genetiv, der maa gjengives ved: „med Hensyn til". Ogsaa

τοιδδε og *τον δε προθθα* XI, 19. 21 tages sikkert bedst som Neutrum.

Reglerne om, hvordan den bedragne Moder (Hustru) skal faa sin Ejendom tilbage, over hvilken Sønnen (Manden) ulovligt har disponeret, er ikke angivne her i selve Loven, vel fordi det betragtedes som overflødigt. Sandsynligvis er det gaaet saadan til, at hun har rejst Sag mod den Tredjemand, der ved Kjøb eller Pantsættelse var kommen i Besiddelse af Gjenstanden (cfr. IX, 13: *αι κα νικαθει*. scil. *ὁ πριάμενος ἢ καταθέμενος*; thi skulde *ο αποδομενος ε καταθενς* være Subjekt, havde Ordene *αι κα νικαθει* vistnok maattet staa efter *καταθενς*). I denne Proces inddrages da Sønnen (Manden), som ved sin ulovlige Disposition har bragt Gjenstanden over til Tredjemanden; hvis nu Dommeren tilkjender hende Retten til Gjenstanden, maa Tredjemanden selvfølgeligt udlevere hende den, men han faar da Erstatning derfor af den uretmæssige Disponent efter Reglerne i VI, 18—24.

VI, 25—31. Dette Sted er af alle med rette paralleliseret med Stedet i IX, 18—24, men viser en paafaldende Kortfattethed i Affattelsen i Sammenligning dermed; fuldt ud skrevet burde der have staaet saaledes: *αι δε κ' ο αντιμολος απομολει ανπι το κρεος, 'οι κ' ανπιμολιοντι, με εμεν τας ματρος ε τας γυναικος. <ο δικαστας ομνυς κρινετο. αι δε νικασαι με εμεν τας ματρος ε τας γυναικος>, μολεν, οπε κ' επιβαλλει, παρ τοι δικασται, ε ϝεκαστο εγρατται.* Jeg er nu for mit Vedkommende temmelig sikker paa, at denne Kortfattethed skyldes en Fejl af Stenhuggeren, der paa Grund af det fremtrædende Homoioteleuton har oversprunget alle de indklamrede Ord; man har naturligvis maattet finde sig deri, naar Fejlen var gjort, da man jo ikke kunde kassere Indskriften, som var indhugget paa den allerede færdige Bygnings Væg, og Skaden var heller ikke stor, da man jo kunde holde sig til det senere kommende Parallelsted for at se, hvad Meningen var. Men at det er en Fejl, slutter jeg deraf, at Lovbestemmelsen her bliver ganske uklar ved denne Udeladelse, og at det kun bøder tarveligt paa Uklarheden, om man paa dette Sted forstaar *απομολει* som = „beviser for Retten, at ikke“, medens det i IX, 18 maa betyde, hvad der i sig selv ogsaa er rigtigere, „erklærer for Retten, at

ikke“; desuden er det jo klart, at hvis der skulde finde en Forkortelse i Formularen Sted paa noget af de to Steder, maatte det naturligt være, ikke paa det første Sted, men tvært imod paa det sidste, hvor jo da ogsaa virkelig Ordene *παρ τοι δικασται* er udeladte og ikke savnes, da Meningen af *ε ϝεκαστο εγρατται* er tydelig nok gjennem Parallelen med det første Sted. — Hvad nu dernæst Fortolkningen af Stedet angaar, erklærer Z sig i Grunden fallit i denne Henseende, om end ikke med rene Ord (p. 175); L indlader sig aldeles ikke paa nogen nærmere Forklaring her paa dette Sted, men ved Parallelstedet i Kol. IX erklærer han sig (p. 20, N. 65) ude af Stand til at forstaa, hvad der menes med den anden af de to dér omtalte Processer; de øvriges Forklaringer er saa usammenhængende og uklare, at jeg ikke kan slaa mig til Ro ved nogen af dem. Hovedspørgsmaalet, paa hvis Afgjørelse hele Stedets Forstaaelse beror, er dette: hvem er den omtalte *ὁ ἀντίμολος*? Vi har i Sagen, som den hidtil er omtalt, tre Personer, nemlig Moderen (Hustruen), Sønnen (Manden) og endelig Tredjemanden, som ved den ulovlige Disposition er kommen i Besiddelse af den omstridte Gjenstand; jeg vil betegne dem henholdsvis med M, S og T. Kan da nu *ὁ ἀντίμολος* være S? Ganske vist var han den, der nærmest havde Muligheden for at nedlægge den her omtalte Paastand, at Gjenstanden ikke tilhørte M; men da Kravet jo efter det før udviklede sikkert rettes af M mod T, hvorimod S kun impliceres i Sagen, kan S ikke godt betegnes som *ὁ ἀντίμολος* eller som den, der *ἀπομολεῖ*, hvilket vel dog kun kan siges om en procesførende Part. Saa maa altsaa *ὁ ἀντίμολος* nødvendigvis betegne T; thi den bestemte Artikel taler imod, at der kan menes en i Processen indtrædende Fjerdemand, der imod M rejser Krav paa den omstridte Gjenstand, hvad jeg en Tid havde tænkt paa. Og T kan vel ogsaa nok i Tillid til S, som er hans Auctor for Salgets Retmæssighed, rejse en saadan Paastand. Striden synes nu i Hovedsagen at dreje sig om, for hvilket Forum Ejendomsprocessen skal behandles. Hvis T ikke nedlægger den her omtalte Protest, men lader alt komme an paa, om M, paa hvem da hele Bevisbyrden i Sagen falder, positivt kan

bevise sin Ret til Gjenstanden, forhandles Sagen til den endelige Afgjørelse for den i hele denne Lov omtalte δικαστας, Familieretsdommeren, og taber han her Sagen, saa sker, hvad der er sagt forud i L. 12—25. Hvis han derimod bestemt nedlægger den Protest, με εμεν τας ματρος, saa kommer det først til en Forhandling for Familieretsdommeren, hvorved denne hører paa T's Grunde for sin Protest og saa i Henhold til, hvad han har faaet at høre, og sin subjektive Dom om T's hele moralske Personlighed under Ed udtaler sit Skjøn om, hvorvidt der bør tages Hensyn til hans Protest eller ej. Hvis han nu skjønner, at den ikke bør tages til Følge, saa forhandles selve Ejendomsprocessen videre for ham til den endelige Afslutning, som om Protesten slet ikke var nedlagt. Skjønner han derimod, at der er noget, som taler for Protesten, saa afviser han Sagen fra sit Forum; hans Kjendelse berøver ikke M Retten til at forfølge Sagen videre, idet hans Dom kun har Charakteren af et Præjudicium, men M maa gaa hen til en anden efter Sagens Art nærmere bestemt Domstol, idet Sagen skjønnes ikke at høre under Familieretten og den for dennes Omraade ansatte Dommer. Denne Ejendomsproces for det nye Forum, som M nu anlægger mod T, der er støttet af hint Præjudicium, som dog lige saa lidt som andre Præjudicia nødvendigt medfører, at Kjendelsen i Ejendomsprocessen af den nye Dommer gaar i samme Retning, er det da, som betegnes ved Ordene μολεν οπε κ' επιβαλλει . . . εγρατται. Subjektet for μολεν maa være M; Ordene οπε κ' επιβαλλει maa forstaas om Maaden og Formen, under hvilken M skal indlede Processen efter de derom foreskrevne, rimeligvis paa andre Tavler omtalte og os ubekjendte Regler, som kan have været forskjellige efter den omstridte Gjenstands forskjellige Art eller Værdi; Ordene παρ τοι δικασται ε (lokalt, — παρ οι) ϝεκαστο (Genetiv) εγρατται angiver derimod det nye Forum, for hvilket M skal procedere Ejendomsprocessen, og som ligeledes paa andre Lovtavler kan have været fastsat som forskjelligt efter Stridsgjenstandens Art og Værdi. Hvorledes nu Sagen videre har været behandlet for det nye Forum, faar vi naturligvis intet at vide om i denne Lov. Men det er vel nok at antage, at

hvis T tvært imod Præjudiciet skulde tabe sin Sag her, har det haft samme Følger for S, som om Sagen var behandlet til Ende for Familieretsdommeren.

VI, 31—36. Denne Bestemmelse fortolker Z p. 129 saaledes: „Beim Muttererbgut hat der Vater Verwaltung und Niessbrauch; bei Töchtern und so lange die Söhne minderjährig sind, unbeschränkt; sind die Söhne volljährig, so bedarf er zur Veräusserung . . . ihrer Zustimmung, — und da unser Gesetz wohl voraussetzt, dass bei Lebzeiten des Vaters das ganze Muttererbgut ungetheilt bleibt, sind dadurch auch die Töchter und minderjährigen Söhne geschützt“. Men altsaa skulde de (hvis jeg ellers her forstaar Z rigtigt) slet ikke være sikrede mod saadanne Dispositioner af Faderen, naar der ikke var voxne Sønner; thi disse Dispositioner maa vel dog gaa ind under „die Verwaltung“. Dette synes dog lidet rimeligt, og det kan næppe heller med rette sluttes af Ordene; thi disse forbyder i al Almindelighed Faderen at disponere over Børnenes Mødrenearv og indrømmer ham kun Tilladelse dertil i ét eneste Tilfælde, nemlig det, at der er voxne Sønner, som giver ham deres Samtykke til saadanne Dispositioner; men ellers maa det antages, at han i alle andre Tilfælde har været udelukket derfra, og da ganske specielt i det Tilfælde, hvor der kun var Døtre og umyndige Sønner, altsaa netop i det Tilfælde, hvor han efter Z's Mening skulde have haft den ganske uindskrænkede Dispositionsret. Skjønt Loven ikke angiver det, er det dog rimeligt, at Børnenes mødrene Frænder har kunnet varetage Børnenes Ret mod den egenmægtigt disponerende Fader i Henhold til den følgende Bestemmelse i L. 37—44.

§ 8ª. Til Kol. VI, 46—55.

VI, 46—49. Læsningen af disse Linier er, hvad Begyndelsen angaar, usikker. De Udfyldningsforsøg, som er gjorte af C og L, fører til saa aabenbare Urimeligheder, at jeg tror helt at turde forbigaa dem her, ligesom ogsaa D's Forklaring; BZ er ikke kommen til nogen sikker Anskuelse

om Læsemaaden; jeg holder mig da alene til Bk, der skriver og oversætter saaledes:

αἴ κ' ἐδ δυ[σμενίανς] πε|ρα[ιοθἒι] ἐκς ἀλλοπολίας ὑπ' ἀν|άνκας ἐχόμενος κέλο[μ]ένο τι|ς λυσέται: „Wenn jemand unter die Feinde verkauft ist, als zu fremder Stadtgemeinde gehörig unter Zwang festgehalten, und es löst ihn einer auf seinen Wunsch".

Herimod har jeg nu at indvende følgende: 1) at *περαιόω* skulde kunne bruges med samme Betydning som *περάω*, er ikke bevist; 2) *περαιωθῇ . . . ἐχόμενος* er et ugræsk og sproglig urigtigt Udtryk for *περαιωθεὶς . . . ἔχηται*; 3) man vilde næppe have brugt den absolute Genetiv *ἑλομένου* her istedenfor den simple Objektskasus *ἑλόμενον*; 4) Ordene *ἐξ ἀλλοπολίας . . ἐχόμενος* er enten ganske overflødige eller vel snarere endog urigtige, naar de opfattes saaledes, som Bk opfatter dem, thi ved at blive solgt til Fjendeland bliver man dog ikke „zu fremder Stadtgemeinde gehörig". Endelig er selve Formen *ἑλομένου* højst tvivlsom; thi i L. 52 mangler der et Bogstav foran *ελομενο*, og det kan næppe være andet end *K*, saa at der dér bør læses *κελομενο αυτο*, hvilket ogsaa passer lige saa godt som eller bedre end *ελομενο αυτο*; men naar saa er, bør man selvfølgeligt ogsaa i det foregaaende have Verbet *κέλομαι*, saa at Opfattelsen af *κελομενο* i L. 48 som = *καὶ ἑλομένου* næppe er holdbar. Jeg anser det da for rigtigere at skrive Stedet saaledes:

αι κ' εδ δυ[σμενιανς] πε|ρα[θεντ' ε] εκς αλλοπολιας υπ' αν|ανκας εχομενοN κελομενο τις λυσεται — „hvis nogen udløser den, der er solgt (som Slave) til Fjendeland, eller som fastholdes under Tvang af en fremmed Stat, paa den paagjældendes egen Opfordring".

Jeg har antaget, at Stenhuggeren ogsaa her, som flere andre Steder i Indskriften, har forvexlet Bogstaverne *N* og *M* og har skrevet *εχομενος* for *εχομενον*. Der sondres da (ved *ε* = *ῆ*) meget rigtigt mellem to forskjellige Maader, hvorpaa en Gortynsk Borger kan være kommen i den Situation at være bunden i Udlandet: han kan være bleven taget til Fange i Krig med en fjendtlig Stat og solgt som Slave til en af dennes Borgere, eller han kan muligvis som tilrejsende

eller Metoik i en hvilken som helst fremmed Stat (ikke just fjendtlig) have paadraget sig Skyldforpligtelser eller andre Forpligtelser, ifølge hvilke han er tvungen til at blive dér og ikke kan komme hjem, før han er løst derfra. Det alene fra dette Sted kjendte Ord ἀλλοπολία er en Dannelse, der svarer til ἀλλοδημία hos Platon Legg. p. 954 E og blot betyder ἄλλη πόλις; det forangaaende ἐκς har samme Betydning som ellers ὑπό ved Passiv (cfr. Madv. Synt. § 78 Anm.) og er valgt istedenfor ὑπό af Hensyn til det paafølgende ὑπ' ἀνάνκας. Der er skrevet κελομένον, ikke κελόμενον, dels for særligt med Vægt at fremhæve denne Omstændighed ved Løskjøbelsen (s. Madv. § 181 Anm. 6), dels fordi Akkusativen omtrent forbød sig af sig selv efter det forangaaende εχομενον. Præsens Participium kan særdeles godt forsvares, idet Opfordringen til Løskjøbelsen, om den end er fremsat forud for denne, dog tænkes som bestaaende under og gjentagen samtidig med Løskjøbelsen. Med Hensyn til dette Stykkes øvrige Fortolkning slutter jeg mig ellers ganske til Z p. 166 f. [Meister har ogsaa foretaget Rettelsen til εχομενον og indsat Verbet κελομαι lige som jeg; med hans øvrige Læsemaade kan jeg ikke være enig; endelig har ogsaa Comparetti i Mus. Ital. II, 2 p. 618 fundet, at vi her maa have Verbet κελομαι, som møder os igjen i den yngre Lov Kol. V, 4].

§ 8b. Til Kol. VI, 55—VII, 10.

Atter her er Læsningen af de første Ord meget usikker, og det er højst sandsynligt, at F ikke har kunnet læse Bogstaverne klart her i den nederste Linie, i det mindste ikke dem alle. Hvad Meningen af Ordene maa være, er uden Tvivl rigtigt indset og udviklet af Z p. 65 f., som har paavist, at Subjektet i det første Led maa være et Ord, der betegner en ufri Person, og at der gjøres Forskjel mellem to Tilfælde, nemlig 1) det, at den ufrie Person gaar ind til den frie Kvinde som hendes Mand, og 2) det, at en fri Kvinde træder ind i en Slaves Hus som hans Kone. Er dette rigtigt, hvad jeg for min Del ikke tvivler om, tilbagevises hermed

de Forklaringer, som er fremsatte af CDL. Af de overleverede Bogstaver *οεκειθεροτον*, hvorunder der muligvis i næste Linie har staaet et Par Bogstaver, hvoraf det første kan være et *Α*, har nu B dannet *ὁ ἐκεῖθ' ἐρωτῶν αἰ κ'*, Bk derimod *ὁ ἐκεῖθ' ἐροῖον* (hvorimod han ikke tager Hensyn til Bogstaverne i L. 56, men i Beg. af VII, 1 indskyder et *ἑ* = *αι*); begge Læsninger er, idet der ved dem begge bliver Tale om „en Person fra fremmed Land", udgaaede fra en Forestilling om en Sammenhæng mellem denne og den forangaaende Lovpassus, som vistnok er urigtig, i alt Fald højst problematisk, da det er klart, at vi her har en efter sit Indhold helt forskjellig Lovparagraf, der næppe kan staa i nogen som helst Forbindelse med den foregaaende. Læsemaaderne er da ogsaa i sproglig Henseende betænkelige, hvad de selv indrømmer, og kan kun klares ved temmelig halsbrækkende Fortolkninger, der endda ikke fører hen i den Retning, hvori de efter Z's sikkert rigtige Opfattelse af Meningen burde gaa. Idet jeg holder mig til denne og derhos antager, at F kan have fejlet med Hensyn til et Par Bogstaver, formoder jeg, at der skal staa: *οι* (= *ᾧ*) *κ' ει θεραπον,| αι κ' | επι ταν ελευθεραν ελθον οπυιει* = „hvis nogen har en Tjener og han gaar ind til en fri Kvinde og faar hende til Kone". Ved *θεράπων* forstaar jeg den hos Herren i Byen levende og som hans Vaabenknægt tjenende *ϝοικεύς*, idet jeg minder om, hvad der staar hos Eustath. ad Dionys. Perieg. 533, og ad Il. p. 1024: *θεράπων δοῦλον ὁπλοφόρον δηλοῖ κατὰ τὴν Κρητῶν γλῶσσαν*; naar der i det andet Led (VII, 3) ikke staar *θεράπων*, men *δοῦλος*, saa antager jeg *δοῦλος* her for en Fællesbenævnelse for *ϝοικεύς* og *χρυσώνητος δοῦλος*, hvilke i dette andet Tilfælde stilles aldeles lige, medens der i det første indrømmes *ϝοικεύς* en Begunstigelse, som man ikke har villet indrømme den anden Art Trælle efter deres i det hele meget lavere Stilling. Naar der er valgt Udtrykket med Dativ (*ᾧ κ' ἦι θεράπων*) istedenfor at sige *αἴ κα θεράπων ἐπὶ τ. ε. ε. ὀπυίῃ*, kan dette vel have sin Grund deri, at man ved denne Dativ har villet betegne den, til hvis Husstand Børnene af saadanne Ægteskaber skulde høre, i alt Fald naar de skulde være Slaver. Formodningsvis tilføjer jeg, at muligvis endnu ét af

de i F's Tegning givne Bogstaver kan reddes, hvis man tør antage, at man i denne Dialekt har kunnet sige *θερόπων* for *θεράπων*, ligesom man i Gortynisk og ellers har *ο* for *α* i *τέτορες* og (i det mindste i andre doriske Dialekter, cfr. Tab. Heracl. I, 103. 132) *κοθαρός* for *καθαρός*; smlgn. *γροφεύς* Cauer[2] nr. 58, 15; 120, 16. 31; 133, 2; 134, 3. Endnu maa jeg tilføje, at Th. Reinach i Rev. crit. 1885 nr. 44 var falden paa en lignende Tanke som jeg, idet han antog, at der i de dunkle Bogstaver skjulte sig Ordet *οἰκοθεράπων*.

§ 8°. Til Kol. VII, 10—15.

Her har ogsaa Ussing (smlgn. Comparetti i Mus. Ital. di antich. class. II p. 624 ff.) rigtigt indset, at det meget omstridte *περαιόω*, som er bleven forklaret paa mange, tildels ganske urimelige Maader, maa betyde „redhibere, lade Kjøbet gaa tilbage“ (egl. vel: „overføre Slaven igjen til sin forrige Herre“). *ὁ πεπαμένος* bliver da den samme Person som *ὁ πριάμενος*, dog vel at mærke saaledes, at hin Benævnelse som *ὁ πεπαμένος* = *ὁ πάστας* først egentlig tilkommer *ὁ πριάμενος* fra den Dag af, da de 60 Dage er forløbne, uden at han har ladet Kjøbet gaa tilbage i denne Tid; fra denne Dag af opløses da fuldstændigt Forholdet mellem Slaven og hans forrige Herre, og det er naturligt, at den nye Herre da ogsaa overtager Ansvaret for sin Slave, selv for hvad denne maatte have forset sig, før Kjøbet fandt Sted. Dativen ved *ενδικον εμεν* maa her betegne den, mod hvem Retskrav kan gjøres gjældende, og sprogligt set er dette vel lige saa godt muligt, som at Dativen kan betegne den, der kan rejse Retskrav, saaledes som den maatte forstaas i V, 7 f. Som det synes, har i den Gortynske Ret i den ældre Tid, før denne Lov forandrede Forholdet, den tidligere Herre endnu efter Salgets endelige Afslutning maattet bære Ansvaret for, hvad Slaven havde gjort, medens han var i hans Eje. Angaaende Antallet af „dies utiles“ til Redhibitionen havde Bücheler i Rhein. Mus. N. F. XL p. 478 rigtigt sammenlignet Stedet i Digg. XXI, 1, 31, 22, som ogsaa Ussing henviser til.

§ 9. Til Kol. VII, 15—VIII, 42.

VII, 54 ff. *ε ανορος ει ο επιβ|αλλον [κα]ι μ[ε λει μεν]εν | α πατροιοκος.* Saaledes supplerer B og Bk den i L. 55 molesterede Indskrift, og at de i Modsætning til FCL i det mindste efter Meningen har truffet det rette, kan der næppe være nogen Tvivl om. Derimod er det vist sikkert, at de ikke har truffet de rigtige Ord; thi det tredje Bogstav efter *αλλον*, hvoraf der endnu er Spor tilbage, har sikkert været et O, ikke et S (= *ι*), og det derpaa følgende Tegn kan vel have været et M, men det kan ogsaa godt have været de tæt til hinanden staaende Bogstaver *ΛΝ*; efter et Bogstavs Rum følger dernæst noget, der nærmest ser ud som Resten af et S, og saa er der Plads for 4 eller 5 Bogstaver, indtil man kommer til EN. Jeg tror derfor, at man bør læse, hvad der vil give samme Mening: *ε ανορος ει ο επιβαλλον, α π ο γ ν ο ι δε μενεν α πατροιοκος.* Verbet *ἀπογιγνώσκω* = „at opgive, beslutte sig til at ikke" har vel sædvanligt Artiklen (*τὸ* eller *τοῦ*) eller Nægtelsen *μή* foran den deraf afhængige Infinitiv; men at det ogsaa kan have den simple Infinitiv efter sig, er utvivlsomt, og det findes da ogsaa f. Ex. hos Plut. Thes. 6. Agesil. 24 extr. Anton. 34; Arrian Exp. I, 23, 5 osv. Bk vil tage *ε* som = *ει* — „wenn nämlich", idet han opfatter denne anden Betingelsessætning „als eine Erläuterung des ersten"; dette kunde gaa an, hvis der i den første Sætning stod „kan" og ikke „vil", men nu gaar det ikke an. Man maa vende tilbage til den ellers herskende Opfattelse af *ε* = *ἤ*, saa at der skjelnes mellem de to Tilfælde: 1) at hun vel kan, men ikke vil, og 2) at hun ikke kan i Øjeblikket og heller ikke vil vente, til Muligheden indtræder.

VIII, 13 *λειοι* — „vil af sig selv, uden nogen Opfordring fra andres Side"; smlgn. V, 42 *λειοντι*: „vil med det gode, i Mindelighed".

VIII, 16 gaar det sikkert næppe an at opfatte *ου λει οπυιεν τις* som et Spørgsmaal, da man næppe vil kunne paavise Exempler paa *ὅτι* anvendt foran et saadant Spørgsmaal; det maa opfattes som simpelt hen fremsættende (direkte eller vel snarest indirekte) Tale, og naar *λει* opfattes som *λειοι* i

L. 13, er der heller intet at anke paa denne Sætnings Forbindelse med det følgende.

§ 10. Til Kol. VIII, 42 — IX, 24.

VIII, 42—46. Her supplerer man den molesterede L. 45 saaledes: [κ]αι [τας επικαρπ]ιας δια[λ]α[νκα]νεν (FBL) eller [τ]ας [δ' επικαρπ]ιας δ. (C) eller [τ]α[δ δ'επικαρπ]ιας δ. (Bk). Sporene i Begyndelsen af Linien viser nærmest hen til τας eller ταδ; men επικαρπιας kan ikke være rigtigt. For det første er der foran Endelsen ιας som Rest af det forangaaende Bogstav en skraa Streg \ tilbage, som umuligt kan tilhøre Bogstavet C (= π). Dernæst passer επικαρπιας heller ikke efter Meningen; thi hvad skal vel tænkes som Subjekt for Verbet διαλανκανεν? Nærmest maatte man jo tænke paa τος πατροανς, og grammatisk taget er vel intet andet muligt; men naar disse skal have Halvdelen af ἐπικαρπία til Deling mellem sig (— dette betyder διαλανκανεν, der altid anvendes om den endelige, afsluttende Deling af noget mellem to eller flere, cfr. VIII, 4. 24; V, 50 —), og endvidere den ægteskabsberettigede i Henhold til Reglen i VII, 29—35 skal have den anden Halvdel deraf, hvad bliver der saa tilbage til Arvedatteren at leve af? Cfr. Z p. 159. Man kunde vel sige, at Farbrødrene saa skulde underholde og opdrage hende mod denne Godtgjørelse; men det var dog en lovlig stor Godtgjørelse, og det var urimeligt, om ikke i det mindste en Del af den εμινα τας επικαρπιας, som der her er Tale om, skulde henlægges til Forøgelse af Arvedatterens Formue og ikke gaa i Farbrødrenes Lomme. Skal da maaske den ægteskabsberettigede tænkes som Subjekt? Allerede af sproglig Grund gaar dette ikke an, da en Ellipse af dette Subjekt vilde være utilladelig; men desuden vilde jo saa Bestemmelsen her kun være en Gjentagelse af den i VII, 29 ff. Samme Indvendinger vilde der være at gjøre mod Opfattelsen af ὁ ἐπιβάλλων som Subjekt for ανορος ει; desuden er det jo her sikkert forudsat, at Onklerne og derimellem ὁ ἐπιβάλλων er myndige, siden de skal bestyre Formuen. Subjektet for ανορος ει kan kun være α πατροιοκος; men skulde,

hvad der nu er den eneste tilbagestaaende Mulighed, ταν πατροιοκον være Subjektet for διαλαυκανεν (Bk), havde det vistnok ogsaa udtrykkeligt maattet tilføjes; og desuden vilde denne Bestemmelse ogsaa have været overflødig, da man, naar intet andet udtrykkeligt bestemtes om den Halvpart af ἐπικαρπία, som blev tilbage efter Fradrag af den i VII, 29 ff. omtalte, maatte tænke sig, at den tilfaldt Arvedatteren. Der skal vistnok staa noget helt andet end ἐπικαρπίας, og jeg er temmelig sikker paa, idet jeg antager Stregen foran ιας for en Rest af M (= σ), at man bør læse: ταδ (eller τας) δε περιοσιας διαλαυκανεν, idet da τος πατροανς bliver Subjekt for dette Verbum. ὠσία som dorisk Form for οὐσία findes hos Plat. Cratyl. p. 401 C, hos Okellos o. a.*). Forholdet bliver da dette: Arvedatterens samtlige Formue (undtagen Huset) skal bestyres af alle hendes Onkler paa Faders Side i Forening, ikke udelukkende af den, som er berettiget til Ægteskab med hende, naar hun bliver myndig; naturligvis er denne Bestemmelse truffen, for at denne Onkel ikke som Enebestyrer af Formuen skal føle sig fristet til at gjøre sig selv uretmæssig Fordel ved Bestyrelsen deraf paa hendes Vegne. Af det samlede Udbytte af Formuens Drift, formodentlig for hvert enkelt Aar, skal nu efter Reglen i VII, 29 ff. den ægteskabsberettigede Onkel først forlods erholde Halvdelen (ἀπολαγχάνειν); af den anden Halvdel skal der først og fremmest tages, hvad der medgaar til Arvedatterens Underhold og Opdragelse og vel ogsaa Ydelser til Staten, og Overskudet (περιοσια), som bliver tilbage efter Fradrag af dette, skal deles i to Halvdele, hvoraf den ene henlægges til Forøgelse af Arvedatterens Formue, medens den anden Halvdel af dette Overskud overlades samtlige Onkler til indbyrdes Deling mellem sig (διαλαγχάνειν) som Godtgjørelse for deres Ulejlighed med Formuens Bestyrelse og for ved disse Fordele at bevæge dem til ærlig og samvittighedsfuld Bestyrelse af den (cfr. Dem. or. 27, 60 f.).

---

*) Om man maaske i den Gortynske Dialekt snarere skulde have en Form som περιασιας, tør jeg ikke afgjøre.

VIII, 47—53. Den molesterede L. 52 supplerer (C)B Bk (rigtigere end FL) saaledes: *αι δε μ|ατερ με [ειε, παρ τ]οι[ς μ]ατρωσι | τραπεθαι.* Men dette er næppe ganske rigtigt. Istedenfor *ειε* havde man snarere maattet vente *δοοι* som IV, 21; dernæst er *παρ* sikkert urigtigt ved Siden af den følgende Pluralis, da det vel dog sjælden vil være Tilfældet, at alle Morbrødrene bor sammen i ét Hus, hvilket jo maatte være Forudsætningen for, at Arvedatteren kunde opfostres *παρ τοις ματροσι* (anderledes er Forholdet med *παρ ται ματρι* VIII, 51 og XII, 26); da nu *τρέφεσθαι ὑπό τινι* („under nogens Varetægt og Opsigt“) er et ikke sjældent Udtryk, s. Papes Lex. s. v. *ὑπό B* 3, formoder jeg, at man ogsaa her bør skrive *υπο τοιμ ματροσι* („under Morbrødrenes Tilsyn“, medens hun selvfølgeligt vedbliver at bo i det hende af Faderen efterladte Hus). Der er dog den Ting i Vejen for at skrive *δοοι υπο*, at der efter Tegningen kun synes at være Plads for 6 Bogstaver; men det er jo muligt, at Rummet ikke er saa ganske nøjagtigt udmaalt, saa at der i Virkeligheden nok kunde staa 7; ellers vilde jeg skrive *ειε υπο*.

VIII, 53—IX, 1 har, som det tydeligt nok fremgaar af den bevarede Forsætning, indeholdt en Bestemmelse om, hvad der skulde ske i det Tilfælde, at nogen ægtede en Arvedatter i Strid med denne Lovs forud anførte Regler (*αλλαι δ'εγραπται*); men Bestemmelsen er bleven uklar ved Molesteringen af VIII, 55 og den øverste Del af næste Kolumne. Det er klart, at der maa have været aabnet en Udvej for *οἱ ἐπιβάλλοντες* til at forfølge et saadant Lovbrud; da der nu i IX, 1 sikkert har staaet *τονς επιβαλλοντανς*, er det højst sandsynligt, at vi her har Hovedsætningens Subjekt, og der kan vel heller ingen Tvivl være om, at Hovedsætningen har begyndt med VIII, 55 og har endt med IX, 1, da den derefter følgende Lovpassus vistnok har krævet alle Linierne fra IX, 2 af. Efter de usikre Spor af Bogstaverne i L. 55 vil jeg da opstille den Formodning, at der kan have staaet saaledes i Hovedsætningen fra L. 55: *CEΔOE[ΛPΛ]T (Λ)S KOΣMO* | *τονς επιβα[λλονταν̣ς μολεν]* = *πεδ' ὄ ἔγραται κόσμο* (= *μετὰ τοῦ κόσμου, μεθ' οὗ γέγραπται*) τ. ε. μ. — „saa skal de berettigede begynde Retsforfølgning i Forbindelse med

(ɔ: understøttede af) den Kosmos, med hvem Loven byder det". Det er højst sandsynligt, at i Gortyn en enkelt af Kosmerne har haft et Retshegemoni i saadanne Sager om Arvedøtre ligesom ἄρχων (og i visse Tilfælde πολέμαρχος) i Athen. Lovbestemmelsen er affattet meget kort, idet man paa dette Punkt har henholdt sig til den ældre Ret og ladet den vedblive at gjælde; ἔγρατται (der synes ved en Fejl at have staaet ἔγραττι; om ἔγραται — ἔγρατται s. VII, 47) henviser til denne ældre Ret lige som III, 20 f.; 29 f. X, 45; og deri har været angivet, hvilken Kosmos der havde disse Sager.

IX, 2—7. Det er naturligt, at ethvert Supplement her maa blive usikkert; men at Bk skulde have truffet det rette med sine Supplementer, er vist mere end tvivlsomt. Han formoder, at der har staaet, at „naar en efterlader en Arvedatter, skal hendes Farbrødre og Morbrødre, hvis de selv har Ejendom, have Lov til kun at pantsætte og sælge af denne deres egen Ejendom, og denne Pantsættelse eller dette Salg alene skal have Retmæssighed". Men hvilken logisk Sammenhæng er der vel her imellem Forsætning og Eftersætning? og er det ikke en ganske overflødig Lovbestemmelse at give en fuldkommen selvstændig Mand Tilladelse til at sælge og pantsætte af sit eget Gods (anderledes staar jo Sagen i VI, 5 f.)? og hvorledes vilde endelig en saadan Bestemmelse passe ind i Sammenhængen her, hvor der aabenbart kun skal tales om Dispositioner over Arvedatterens Gods? Der kan næppe være nogen fornuftig Tvivl om, at Z har Ret, naar han p. 160 mener, at her „ein Fall wird angegeben, in dem Verkauf und Verpfändung von Sachen der Erbtochter giltig sein soll"; det viser ogsaa den følgende Modsætning αι δ' αλλαι κτλ., som ellers vilde være meningsløs; og det er jo en Selvfølge, at Arvedatterens Farbrødre og Morbrødre, som bestyrede hendes Formue (cfr. XII, 23 ff.), herved maatte kunne komme til at foretage slige Transaktioner paa hendes Vegne og til hendes Fordel, og man har da sikkert ikke tænkt paa rent at forbyde dem at foretage slige Transaktioner, men kun fastslaaet, at de skulde gjøre det til hendes Tarv og ikke til egen Fordel. Herefter

kunde jeg tænke mig Stedet suppleret paa følgende Maade (med 24—25 Bogstaver i hver Linie):

[*αι τις κ'ανορον πα*]*τροιοκον κα*|*ταλιπει, ε αυ*[*τα εβιονσ' επαινε*|*σει, τος πατροανς ε το*]*νς ματροαν*|*ς καταθεμεν* [*και αποδοθαι υπερ* | *αυτας, και ουτο δ*]*ικαιαν εμεν τ*|*αν οναν και ταν κα*[*ταθεσιν. αι δ'*|*αλλαι πρι*]*αιτο* . . .

„Hvis en efterlader sig en umyndig Arvedatter, eller hun selv myndig (men endnu ugift) giver sit Samtykke dertil, maa hendes Farbrødre eller Morbrødre (— det kan jo nemlig tænkes, at der kun er Morbrødre —) pantsætte og sælge paa hendes Vegne (og i hendes Interesse), og under denne Betingelse skal Salget og Pantsættelsen have Retsgyldighed; men hvis paa nogen anden Maade (, end denne Lov byder, altsaa ikke med hendes Samtykke og ikke i hendes Interesse, men til Formuesbestyrernes egen Fordel og som om Gjenstanden tilhørte disse selv) nogen skulde kjøbe“ osv. — Det synes, som om efter den ældre Ret Formuesbestyrerne har kunnet handle mere selvraadigt, i alt Fald uden Arvedatterens Samtykke.

§ 11ª. Til Kol. IX, 24—43.

Dette Stykke handler om, hvorledes man skal søge forskjellige Arter af Forpligtelsesforhold opretholdte, naar den, paa hvem Forpligtelsen hvilede, er afgaaet ved Døden. De technisk-juridiske Udtryk, som forekommer her, gjør Fortolkningen vanskelig og usikker; desuden synes der at være Fejl, som skyldes Skjødesløshed hos Stenhuggeren, hvis da ellers Halbherr rigtigt har gjengivet, hvad der staar paa Stenen.

IX, 24—31. *ανδεκσαμενος* kan sikkert, efter hvad man kjender til dette Ord som Retsudtryk, kun betyde „den, der er gaaet i Kavtion for en anden som Selvskyldner“. Betydningen af *νενικαμενος* kan efter Anvendelsen af Verbet i denne Indskrift (f. Ex. I, 23. 55) heller ikke være tvivlsom; det maa betegne „den, som har tabt en Proces“, hvorved Forpligtelsen til en eller anden Udredelse er gaaet over paa ham; det er en lille Skjødesløshed ved Lovaffattelsen,

naar dette Participium er sat paa anden Plads i Rækken, medens det burde have staaet paa første Plads som νικα i L. 31, da dette Tilfælde ikke behandles ganske paa samme Maade som alle de andre. — Herefter har Bk og allerede Blass rigtigt indset, at der bør læses: ε ενκοιοτανς οπελον, og jeg selv havde ogsaa fundet det samme, før jeg kjendte deres Bemærkninger; det var mig nemlig klart, at det maatte være galt, naar de tidligere Behandlere af Indskriften i L. 34 f. læste: ανδοκα(δ) δ' εχεν κὁιοταν, da Infinitiven εχεν vilde være sprogligt uforklarlig, hvorfor man her maatte læse saaledes: ανδοκα(δ) δε κἐνκοιοταν (— και ενκοιοταν); jeg havde ogsaa sat Ordet i Forbindelse med forskjellige Hesychios-glosser: κοῖον (κῶον. κώϊον, κοῦον) — ἐνέχυρον; κοιάζειν (κωάζειν, κουάσαι) = ἐνεχυράζειν; κωαθείς — ἐνεχυρασθείς; κοίασον = σύνθες — compone pignore dato. Ordene betyder vel altsaa: „den, som skylder Panter"; Pluralis kan betegne de forskjellige Arter af Panter, som kan tænkes (ἐνέχυρον og ὑποθήκη). Det er at forstaa saaledes, at der blot har været en Aftale mellem Debitor og Kreditor om, at den og den af hins Ejendele skulde gjælde som Pant til denne, uden at denne enten havde faaet Ejendelen udleveret som haandfaaet Pant eller sat et Mærke derpaa som Hypothek; naar da Debitor var død, maatte Kreditor jo søge at faa Aftalen anerkjendt og opretholdt; man behøver næppe for at forklare Stedet at ty til Antagelsen af et lignende Forhold her som det, der omtales hos Dem. 34, 50, hvor der tales om en Skyldner τοῖς δανεισταῖς οὐ παρασχὼν τὰς ὑποθήκας. Bk vil have, at ἐνκοιότα skal betyde παρακαταθήκη, Depositum (idet han afleder κοῖον af κεῖμαι, hvilken Afledning, selv om den er rigtig, dog ikke behøver at medføre denne Betydning af ἐνκοιότα); Pluralis bliver paa denne Maade vanskeligere at forklare. Blass opfatter ενκοιοται som „Geld, für welches ein Pfand gegeben ist"; dette bliver i Realiteten den samme Tydning som min, hvis der da ikke ved „gegeben ist" menes, at Pantet virkelig skal være udleveret Kreditor, hvilket jeg ikke kan antage er sket; thi saa behøvede Kreditor jo næppe at frygte for sit Tilgodehavende. Herefter kommer Ordene ε διαβαλομενος ε διαϝειπαμενος, som er højst dunkle. Bk vil drage Oplysning

om Betydningen af disse Ord af det forangaaende ἐνκοιότα — παρακαταθήκη, uagtet det er temmelig vilkaarligt at statuere en Sammenhæng imellem disse Ord og hint; Retten dertil skulde bevises ved Fortolkningernes Rigtighed, men de er vistnok højst tvivlsomme. διαβαλομενος skal være = παρακαταθήκην ἀποστερήσας, „den som har vægret sig ved Udlevering af et Depositum"; men naar Debitor, hvad Aor. Partcp. viser, allerede har gjort sig skyldig heri en Tid før sin Død, hvorfor har Kreditor da ikke lagt Sag an imod ham strax, medens han selv endnu levede? hvorfor rejses Kravet nu først efter hans Død? Stedet i Aristoph. Schol. Plut. 373 giver heller ikke nogen sikker Støtte for denne Forklaring; af dette kunde man i det højeste komme til den Opfattelse, at διαβαλομενος betød „den, som har bedraget en", hvilket ogsaa nok kunde passe med, hvad man ellers véd om dette Ord. Er dette rigtigt, hvorom jeg dog tvivler, da saadant noget næppe hører herhen, maa man vel tænke sig, at Kreditor og Debitor have haft et vist Forretningsforhold med hinanden, hvorved denne har bedraget hin (f. Ex. som sin Kompagnon), og at Bedrageriet først er kommen for Dagen ved Debitors Død. L's (og Blass's) Forsøg paa at bringe dette Sted i Forbindelse med det dunkle Udtryk hos Plutarch sept. sap. conv. 3 (τοῖς αἰνίγμασι ὥσπερ ἀστραγάλοις χρῆται καὶ διαβάλλεται πρὸς ἐντυχόντας) og derefter at forstaa det, som om der her er Tale om „Spillegjæld", er maaske det, der kommer Sandheden nærmest; det antager ogsaa V. Thomsen. διαϝειπαμενος forklarer Bk om „den, som har truffet Aftale med en anden om Tilbagegivelse af et Laan eller Depositum"; jeg tror, at det betegner den, som har indgaaet en (hvilkensomhelst) mundtlig (men dog vel i Vidners Overvær sluttet) Kontrakt eller Aftale, og andet og mere har man heller ikke Ret til at slutte om Ordets Betydning af Stederne hos Aristot. Oecon. p. 1351^b, 5, Ethic. Eud. p. 1243^a, 31, ibd.^{b} 7 og Iamblich. vit. Pythag. § 124. I Overensstemmelse med sin Opfattelse af διαβαλλεσθαι = „würfeln" vil Blass opfatte διαϝειπασθαι = „wetten"; det kan maaske gaa an, men Parallelsteder findes næppe.

Hvad de nu herefter følgende Ord angaar, havde jeg lige som Bk og Blass først tænkt mig, at man skulde læse επιμολεσατο προ το ενιαυτο; det passer da ogsaa meget godt til Meningen. Subjektet for επιμολεσατο er selvfølgeligt den afdøde Skyldners Fordringshaver; ved ἐπί i Sammensætningen betegnes denne Proces som kommende bag efter, rejst efter hans Død. Men foran disse Ord gaar nu Bogstaverne εʘουτοιαλλο///ς (— der mangler vist intet, men mellem ο og ς har der vel enten staaet et forkert Bogstav, som Stenhuggeren har udslettet, eller ogsaa er det blot en Fejl i Stenen selv —). Disse har de fleste været enige om at læse som ἢ τούτῳ ἄλλος, hvilke Ord de drage hen til Forsætningen; kun C danner en Undtagelse, idet han tager ε — αἰ og oversætter: „se (c'è) altri per lui" og mener, at „si allude a chi possa rappresentarlo ne' suoi impegni dopo la sua morte", hvortil han saa knytter et mærkeligt Forsvar for Singularis ἄλλος; men dette „espressione troppo laconica" vil vist ingen gaa ind paa. L oversætter: „oder diesem (dem Verstorbenen) ein andrer <etwas schuldet>"; men en saadan Ellipse er ganske umulig, og dette er tilstrækkeligt til at fælde hans Forklaring, saa at jeg kan spare mig Gjendrivelsen af den, for saa vidt der er Tale om dens Mening. Mere sproglig tilladelig er vel Z's Forklaring (p. 170): „oder ein Anderer diesem (auf diese verschiedenen Weisen) <schuldend stirbt>" eller Bk's: „oder ein andrer <der zu> jenem <in solchem Schuldverhältniss steht">, scil. „stirbt"; dog falder det noget svært at forklare Dativen, der jo i alt Fald ikke kan sættes i Forbindelse med νενικαμενος, og Ellipserne er besynderlige nok. Men fra Meningens Side er der det at indvende mod denne Tolkning, at επιμολεσατο jo ikke kan have det samme Subjekt, naar der tænkes paa denne Tilføjelse ἢ τούτῳ ἄλλος, som naar der tænkes paa den forangaaende Hoveddel af Forsætningen; thi det er dog en Selvfølge, at Kravet paa den afdøde Debitors afdøde Debitor i anden Række (som betegnes ved ἄλλος) maatte rejses af hins Arvinger, medens derimod kun Kravet paa hin selv rejses af hans Kreditor. Desuden vilde de to Tilfælde ikke være væsentlig forskjellige, saa at der ikke var nogen Grund til at specificere det i Ordene ἢ τούτῳ

ἄλλος betegnede. Jeg tror nu, at der her ved en Fejl af Stenhuggeren er udfaldet nogle Bogstaver, som lignede de nærmest foregaaende, og at der skal læses: *ε τουτοι αλλος επιμολι<οι, μολε>σατο προ το ενιαυτο.* Eller ogsaa er de ganske utydelige Bogstaver først i L. 29 at læse anderledes, saa at der har staaet: *επιμολ|εν λειοι, πρυ το ενιαυτο* (scil *επιμολεν*, idet da denne Inf. er udeladt i Hovedsætningen, som i III, 37; VI, 1; VIII, 18; angaaende Overgangen derfra til Imper. *δικαδδετο* cfr. VII, 43—45; X, 33—37). Ved *αλλος* menes selvfølgeligt Fordringshaveren; det i sig selv noget ubestemte Udtryk, som ikke let kunde undgaas, naar der ikke skulde bruges vidtløftige Omskrivninger svarende til de forskjellige Participier, bliver efter sin Mening aldeles klart af den følgende Passus i L. 31 ff. *τουτοι* staar lidt unøjagtigt, men det er klart nok, at der i Virkeligheden menes hans „Bo og Arvinger“. Angaaende Oversættelsen af Ordene s. ovfr. S. 29.

IX, 31—37. I disse Linier indeholdes nu Reglerne om, hvem der skal kaldes til at vidne i Sagen, og der gjøres da en Forskjel mellem det Tilfælde, hvor Forpligtelsens Grund er en *νίκα*, at nemlig Fordringshaveren har vundet en Proces mod den afdøde, og de øvrige Tilfælde, hvor dens Grund er en eller anden af de andre nævnte Ting. For den rette Forstaaelses Skyld maa det her fastholdes, at *οἱ ἐπιβάλλοντες* aldrig i og for sig selv kan betyde „de beslægtede eller paarørende“, men det kan kun faa denne Betydning som Følge af Sammenhængen, hvori det staar; i og for sig selv betyder det kun dem, *οἷς ἐπιβάλλει τι* af den ene eller den anden Grund, og i Sammenhængen her er der kun Tale om dem, *οἷς ἐπιβάλλει μαρτυρεῖν*, hvem det tilkommer at vidne paa Grund af deres Forhold til det, der har været Forpligtelsens Grund. Det første Tilfælde, hvor denne Grund er *νίκα*, indeholdes da i disse Ord: *αι μεν κα νικας επιμολει, ο δικαστας κὒ μναμον, αι κα δοει και πολιατευει, οι δε μαιτυρες οι επιβαλλοντες*, hvortil er at underforstaa *αποπονιοντον* fra L. 37. Det er nu her klart i og for sig, at, naar Fordringens Grund er en *νίκα*, maa den Dommer, som i sin Tid har fældet den for Fordringshaveren gunstige Retskjendelse, samt hans Hjælper, den daværende Mnamon, være selvskrevne til at *αποπονιεν* om For-

dringens Retmæssighed, og man skulde paa Forhaand tro, at der ikke behøvedes yderligere Udsagn af andre; imidlertid antages det almindeligt, at der i dette Tilfælde endnu er andre egentlige Vidner (thi hine to har man vel ikke godt kunnet betegne med dette Navn), og at disse betegnes ved de følgende Ord οι δε μαιτυρες οι επιβαλλοντες. Her oversætter nu Bk: „so sollen (der Richter und der Mnamon, sofern ...), andererseits die Zeugen, nämlich die Erben des Gestorbenen . . . Aussage thun“; men hvor finder man „andererseits“ udtrykt saaledes som her ved det blotte δέ? og hvad har den dødes Arvinger, selv om επιβαλλοντες i denne Sammenhæng kunde betyde dette, at gjøre i denne Sag, da det jo dog maa betragtes som højst tvivlsomt, om de særligt har kunnet vide Besked om hin Proces? Det var jo da ogsaa besynderligt, om de skulde kaldes til at vidne i en saadan Strid, hvor de jo snarere maatte staa som Sagsøgerens Modpart. Blass fortolker omtrent som Bk: „sollen aussagen der Richter... und ausserdem als die Zeugen die verwandten“; her forstaar jeg oven i Kjøbet ikke Artiklen ved „die Zeugen“, den maatte da helst være borte. B har (efter Meningen) omtrent det samme som disse; DC betragter jeg det som overflødigt at gjendrive. L læser οἶδε, ikke οἱ δέ, og oversætter: „sollen diese (der R. und M.) als Zeugen und die Zuständigen (aussagen)“; men hvor kommer dette καὶ fra, som indskydes? Alle disse Fortolkninger har da deres Mangler, og en ny maa søges. Som ovenfor sagt, skulde man tro, at, hvis Dommeren og Mnamon levede og kunde udtale sig, maatte dette være nok, saa at der først blev Spørgsmaal om andre Vidners Udsagn, naar hines manglede; jeg tilføjer nu her, at denne Betingelsessætning αι κα δοει και πολιατευει indeholder noget i den Grad selvforstaaeligt, at man skulde anse den for ganske overflødig, som den staar her; den vil først faa nogen Betydning, naar dens Modsætning føjes til; men den mangler vi, hvis Overleveringen er rigtigt optegnet, og Stenhuggeren ikke har begaaet nogen Fejl. Antager vi derimod, at *O* i οι δε er urigtigt angivet eller indhugget istdf. *A*, og at Stenhuggeren har glemt *ME* foran μαιτυρες, faar vi baade hele Sætningen grammatisk rigtigt formet og en tydelig Tale, hvori intet Ord er overflødigt, og et Indhold,

der svarer til, hvad man maatte vente; da hedder det nemlig: *αι μεν κα νικας επιμολει, ο δικαστας κὀ μναμον. αι κα δοει και πολιατευει*, (scil. *αποπονιοντον*), *αι δε<με>, μαιτυρες οι επιβαλλοντες* (sc. *αποπονιοντον*), *ανδοκαδ δε .... αποπονιοντον*. Angaaende Enkelthederne i dette Sted, vil jeg blot endnu bemærke, at Bk vistnok mindre rigtigt opfatter *πολιατευει* — „bürgerliche Stellung hat", og at det afgjort er urigtigt, naar Z p. 54 synes at opfatte det som — „öffentlicher Beamter ist"; det betyder vistnok kun simpelt hen: „opholder sig i Staten, blandt Borgerne", med hvilken Betydning jeg ogsaa mindes at have set Ordet i de Delfiske Frigivelsesdokumenter (i Øjeblikket har jeg kun det Exempel, der findes hos Cauer [2] nr. $212_{,6}$, hvor K v i n d e n Nikaia sælges til Apollon, *ὥστε ἐλευθέραν εἶμεν π ο λ ι τ ε ύ ο υ σ α ν αὐτὰν εἴ κα θέλῃ*). Ogsaa Blass tager det simpelt hen = *ἐπιδημῇ*; der tænkes paa det Tilfælde, at han kan være rejst bort fra Staten og bo i et fremmed Land. Det er for Resten besynderligt, at Verberne er Singularis, som om Subjektet alene var *ὁ μνάμον*; naturligvis maa dog begge Verber forstaas lige saa fuldt om *ὁ δικαστάς*; s. Krügers Griech. Gramm. § 58, 3, 1 og 63, 4. For øvrigt synes dette Sted at vise, at i Gortyn den, som havde tabt en Proces, just ikke altid har skyndt sig saa særdeles med at udrede det, han efter at have tabt den skulde udrede, siden der kan være Tale om, at de da i Retten siddende Personer kan være døde, naar denne nye Proces kommer for. Endelig vil jeg bemærke, at det er klart, at det i det her omtalte Tilfælde vistnok kun er Sagsøgeren, der fører de paagjældende Vidner frem. Ved *οἱ ἐπιβάλλοντες* tænkes der da her sikkert nærmest paa dem, der har været Vidner ved de i sin Tid mellem Kreditor og den nu afdøde Debitor sluttede Transaktioner og derfor er inde i Sagen.

IX, 37—40. *ε δε κ'αποϝειποντι* oversætter C ved: „se (gli opponenti) oppongan diniego"; som Subjekt tænker han sig (mod al sproglig Rimelighed) den i L. 28 omtalte *αλλος* eller egentlig *ἄλλοι*. Stedfortræderne for den afdøde Debitor, og mener, at disse simpelt hen „benægter Rigtigheden" af Vidnernes Udsagn, hvad *αποϝειποντι* aldrig kan betyde. D siger: après avoir reçu les déclarations, le juge ...", som om *αποϝειποντι*

kunde være — αποπονιοντι*). Hvad L mener med sit: „wenn sie aber in Abrede stellen“, véd jeg ikke. B oversætter: „wenn sie aber versagen“, og Z p. 171, 28 forklarer αποϝειποντι — μὴ ἀποφωνίοιεν (IX, 52), „wenn sie nichts auszusagen wissen“; Bk synes at være af samme Mening (men for øvrigt knytter han nogle løjerlige Bemærkninger dertil p. 136 f. om, at der savnes et Modsætningsled, som skulde angive, hvad der skulde ske, αι μεν κα μαιτυρες αποπονιοντι: det, han savner, staar jo i L. 30: ο δικαστας δικαδδετο πορτι τα αποπονιομενα). Heller ikke denne Oversættelse synes at kunne forliges med den sædvanlige Betydning af αποϝειπαι; det kan sikkert kun betyde „hvis de nægter at vidne“, unddrager sig deres Vidnepligt, som altsaa har været bindende i Gortyn ligesom i Athen; alene paa denne Maade kan man ogsaa forstaa, at der i det følgende (efter Bk's vistnok rigtige Opfattelse af νικεν = φέρειν) kan blive Tale om en Bøde som Straf for de gjenstridige Vidner, hvorimod en Erklæring fra deres Side om intet at vide om Sagen næppe kunde paadrage dem Straf. — De følgende Ord skriver nu CL saaledes: δικαδδέτω ὀμόσας τὰ αὐτῶν καὶ τὸνς μαιτύρανς νικῆν τὸ ἁπλόον. C oversætter og omskriver dette saaledes: „giudichi giurando (il giudice) le cose loro, e il valore di una volta (la cosa o somma) vinta (in giudizio) abbiano (da chi soccombe in giudizio) i testimoni“. Herimod er at indvende: 1) δικαδδέτω ὀμόσας er et betænkeligt Udtryk af den Grund, at Dommeren ellers overalt i Loven kun aflægger Ed, hvor han κρίνει, aldrig hvor han δικάδδει, og disse to Udtryk holdes skarpt ud fra hinanden ellers; det skulde vel ogsaa hedde ομοσανς; 2) hvorfor skal man have Pluralisformen τὰ αὐτῶν, le cose loro? det var dog naturligt, at der kun tænktes paa én Sag og én Sag-

*) Ogsaa Blass p. 479 Not. 2 tager αποϝειπαι som Aoristform til αποπονιο og opfatter da ι som Tidskonjunktion = „efter at de har gjort deres Vidneudsagn“; men for ikke at tale om den højst tvivlsomme Berettigelse til at bringe disse to Verbalformer i Forbindelse med hinanden, da jo φωνέω har sin egen Aorist, saa omstødes hans Forklaring derved, at han i det følgende (med BZ) læser ὀμόσαντα ··· νικῆν; thi naar der er Vidneudsagn, tyer man ikke til Partens Ed.

søger, og det vilde være hensigtsløst at bruge Flertallet (hvorved der vel skal tænkes paa, at Sagerne kan rejses af de flere forskjellige Grunde, som er nævnede forud?); 3) endelig er det noget aldeles nyt, som næppe kjendes noget andet Steds fra og i sig selv er urimeligt, at Vidnerne skal have nogen Løn for deres Tjeneste i Sagen. L oversætter: „soll der Richter auf seinen Eid erkennen, dass es ihr Eigenthum, und dass die Zeugen gewinnen das Einfache“; herimod er de samme 3 Indvendinger at gjøre, og desuden den, at det er sproglig umuligt at udtrykke „dass es ihr Eigenthum“ ved *τὶ αὐτῶν*. Bk har den samme Skrivemaade paa det nær, at han, som sagt, skriver *νίκεν*, og han oversætter: „soll er nach Schwurentscheid in ihrer Sache das Urteil fällen, und dass die Zeugen das Einfache zu zahlen haben“; herimod gjælder de to første Indvendinger atter (og naar Bk vil forsvare *δικαδδετο ομοσας* ved Henvisning til *ομοσει* i III, 16, saa er det meget misligt, da *ομοσει* dér naturligst er at opfatte som et kortfattet Udtryk for *ομοσας κρινει*); mod Bestemmelsen om Vidnerne maa der siges, som ovenfor sagt, at den ikke passer, naar man tillægger *αποϝειποντι* den Betydning, Bk vil. BZ vil med en Rettelse skrive: *δικαδδέτο ὀμόσαντα αὐτὸν καὶ τὸνς μαιτύρανς νικῆν τὸ ἁπλόον*: „soll er urtheilen, dass schwöre er selbst und die Zeugen und ersiege das Einfache“; men det er rigtignok besynderligt, at Vidnerne, som „erklærer intet at vide om Sagen“, skal nødes til at sværge, endog om det blot var som Mededsmænd; man kan dog vel heller ikke antage, at alle Vidnerne er saa gunstigt stemte mod Sagsøgeren, at de frivillig vil være hans Mededsmænd, og Mededsmænd lader sig vel overhovedet kun tænke som frivillige; endelig, naar der er Tale om Anvendelsen af saadanne, kræves der vist altid et bestemt Antal, ikke som her et tilfældigt. Og saa er ogsaa Fortolkningen af *αποϝειποντι* næppe holdbar. — Man bør da vel gaa en anden Vej for at finde Meningen; og jeg tror da med BZ, at der i *ομοσας* virkelig er en Fejl, idet Stenhuggeren ved at tænke paa det hyppigt forekommende *ομνυς κρινετο*, *ομνυντα κρινεν* er kommen til at skrive *ομοσας*, hvor der burde have staaet Inf. *ομοσαι*; det følgende *ταυτον* læser jeg som

τ' ἀαυτὸν — τε αὐτὸν, idet α (hvis det ikke ved en Fejl er skrevet istdf. ε) er fordoblet ved en Stenhuggerfejl paa lignende Maade som i V, 14 (ααδελπιοι), VIII, 30 (ααvερ) og maaske III, 24 (κ'ααπεκνον); Elision af ε i τε foran det samme Pronomen findes f. Ex. i den kretiske Indskrift hos Cauer [2] nr. 119, 10. Herefter oversætter jeg hele Stedet saaledes: „Men hvis Vidnerne nægter at vidne, skal Dommeren dømme, dels at han selv (Sagsøgeren) skal sværge, dels at Vidnerne skal bøde den omstridte Gjenstands enkelte Beløb.“ — Naar Dommeren ikke kan faa Vidnerne til at udtale sig, og man ikke vil overlade det til hans eget Skjøn at afgive Kjendelse (κρίνειν), er der naturligvis ingen anden Udvej end den at bruge Sagsøgerens Ed paa sin Fordrings Retmæssighed som Bevismiddel og altsaa lade Dommeren paalægge ham en saadan Ed (cfr. III, 5 ff, XI, 47). Vidnerne, som antages at kunne vidne, saa at deres Vægring maa betragtes som en Spillen under Dække med Modparten, dømmes med rette til en Bøde, der tilfalder den vindende Part; hvis altsaa Sagsøgeren sværger, faar han ikke alene sin Fordring anerkjendt, men ogsaa dens Beløb én Gang til udbetalt af Vidnerne; hvis han derimod unddrager sig Eden, erkjendes selvfølgeligt hans Fordring for uberettiget, og Vidnerne, som saa antages at have villet begunstige ham, maa betale Fordringens enkelte Beløb til den afdødes Bo.

IX, 40—43. Her er der Tvivl om den Infinitiv, som har staaet i L. 42 efter αυτον, idet man kun har Bogstaverne α.εθαι sikre, hvorimod det andet Bogstav i Ordet er utydeligt. F har skrevet ἀλῖ,θαι, som vel næppe kan forklares paa nogen Maade; alle de øvrige skriver efter C's Forslag αγεθαι, uagtet rigtignok Sporene af Bogstavet (en lodret Linie) langtfra tyder paa Bogstavet γ (Λ). Men selve dette Ord bereder ogsaa Vanskeligheder for Forstaaelsen. Forbundet med αὐτόν som Subjekt maa det jo betegne, „at der skal lægges Beslag paa hans Person“, saa at han føres i Gjældsfængsel; men at antage en Personalexekution mod en Kavtionist, naar der ellers ikke er Spor af den i Loven, er dog højst betænkeligt, navnlig naar man tænker paa det fremskredne Standpunkt i Retsudviklingen, hvorpaa den

Gortynske Lov i det hele staar, og hertil kommer saa den endnu større Besynderlighed, at, da αγεθαι ogsaa skal forbindes med det følgende τα κρεματα som Subjekt, maatte man antage en Forbindelse af Personalexekution med Realexekution (se Z p. 131 f.). Og vilde man overhovedet kunne bruge Udtrykket: τα κρεματα αγεται? Jeg tror det ikke. Men jeg tvivler heller ikke om, hvad Sporene ogsaa klart nok viser hen til, at man skal læse: ατεθαι — ἀτῆθαι — ἀτᾶσθαι (af ἄτα — „Bøde, Skade, Tab"). Der foreskrives da, at „hvis en Søn gaar i Kavtion, medens hans Fader endnu er i Live, skal det muligvis derved foranledigede Tab og Skaden ramme ham selv (ikke hans Fader), og — tilføjes der til nærmere Bestemmelse — det skal ramme den Formue, som Sønnen selv besidder som sin Særejendom". Verbet ἀτᾶσθαι forbundet med en Personbetegnelse som Subjekt fandtes ovenfor i IV, 29 f., og den dér anførte Lovbestemmelse kan altsaa ogsaa komme til Anvendelse her, dog først naar det viser sig, at Sønnens Særeje ikke er i Stand til at dække Tabet ved Kavtionen; at Verbet ogsaa kan forbindes med et Tingssubjekt som τα κρεματα, er vel i Grunden en Selvfølge, men forøvrigt findes der sikkert ogsaa et andet Exempel herpaa i selve denne Lov, nemlig nedenfor i XI, 42, hvor mærkeligt nok ogsaa det andet Bogstav af denne Infinitiv er forvsundet, og hvor man ligeledes ved Konjektur har skrevet αγεθαι, skjønt her Udtrykket ατα i XI, 34 f. og 41 burde have vist hen til, at det rette Ord var ατεθαι — „rammes af Bøden, hæfte for Gjælden". [Blass har, som jeg siden har set, ogsaa villet sætte dette ἀτῆθθαι ind her i IX, 42; mærkeligt nok har han ikke set, at det skulde staa i XI, 42; han har villet indføre den aktive Aoristform αταασει istdf. αταϛ ει i VI, 23. 43 og IX, 14, hvilket jeg dog betvivler er rigtigt. I den yngre Gortynske Indskrift findes ατεθαι bevaret i Kol. V, 14.]

§ 11^{b}. Til Kol. IX, 43—X, ?.

Det er rigtignok vanskeligt at behandle dette Lovafsnit, hvis Begyndelse og tildels Midte er stærkt molesteret, og hvis Slutning ganske mangler, idet den maa have staaet

i de øverste 6—7 Linier af Kol. X; men jeg vil dog vove et Forsøg.

Strax i Begyndelsen er Bogstaverne i L. 44, som var indhuggede tværs over en Sammenføjning i Muren, noget utydelige, men der er dog Antydninger, som viser hen til, at der maa have staaet saaledes: αι τις κα περα|ι συναλλαχσει. Af det sidste Ord er Bogstaverne συν..λ..σει vist sikre nok; Bogstavet α er repræsenteret ved en skraa Streg under Sammenføjningen (/), og til det hører vel ogsaa den i nogen Afstand derfra staaende lidt buede Streg, der rigtignok snarest ser ud som Resten af et π (C), men muligvis er Stregen blot falden lidt uheldigt ud*); af det andet λ er den lodrette Streg under Linien tilbage, men det følgende αχ er helt borte. Imidlertid viser Ordets Forekomst i L. 52 f. hen paa, at man har haft det i det foregaaende, og det er vistnok lidet tvivlsomt, at CLBk med rette har skrevet συναλλαχσει her (B har συναλλαχσαντι, men dertil er der ikke Plads). Dernæst bør der vistnok med CL læses: ε ες περαν επιθεντι με αποδιδοι; kun om det sidste Bogstav i περαν kan der være Tvivl, og BBk har læst det som ς. Om hvad der derefter staar i L. 45—50 kan der ikke være Tvivl; et Par Smaafejl af Stenhuggeren har man rettet med Sikkerhed, nemlig εριοντες i L. 46 til εβιοντες og ενα i L. 50 til ενς, da Nominativen er absolut nødvendig. Hvad Fortolkningen angaar, vil jeg her ikke indlade mig paa at imødegaa de forskjellige afvigende Anskuelser, men blot fremsætte min egen, som maa tale for sig selv. Ordet περα opfatter jeg = ἡ περαία γῆ, „Udlandet“ (eller blot „fremmed Stat“, som ligger udenfor Gortyns Grænser), cfr. Aischyl. Suppl. 249 (262); vi har det først i local Dativ περαι, dernæst i Akkusativ styret af ες i

*) Blass p. 484 har, idet han fulgte dette Spor, skrevet συνπλεροσει („er med til at befragte et Skib“, hvorefter επιθεντι ogsaa forstaas i lignende Retning); ogsaa jeg har været inde paa det samme, men har opgivet det, dels fordi der saa burde staa συμπλεροσαντι, hvortil Sporene slet ikke viser hen, dels fordi paa denne Maade Kontrahentens blivende Ophold i Udlandet ikke faas frem, og dette er sikkert nødvendigt for at forklare, at Sagen kan være omtalt her i denne Lov.

Formen ἐς περαν. Vanskeligt er Verbet επιθεντι; Bk har aldeles vilkaarligt, trods Præpositionens Forskjellighed, sat det i Forbindelse med Subst. ενκοιοτα og oversætter da „einem, der ihm von auswärts <Geld> anvertraut hat“, uden at kunne anføre noget til Støtte herfor; jeg holder mig til den velbekjendte Betydning af Ordet „give Paalæg, Ordre“ og sætter Stedet her særligt i Forbindelse med Steder som Herod. III 42: ἐς Αἴγυπτον ἐπέθηκε „gav (et Brev) i Kommission at sende til Ægypten“; V, 95 (Thukyd. I, 129), og jeg forstaar da ες περαν επιθεντι — „den, som har sendt Bud til Udlandet“ til sin kontraktmæssige Debitor dér om Udbetaling af det, der ifølge den indgaaede Kontrakt skyldes ham. Læser man ες περας επιθεντι, hvad der vel ogsaa er muligt, maatte det betyde: „den, som har sendt Bud med Ordre om at faa sig den kontraktmæssige Udbetaling sendt hjem fra fremmed Land“. Forholdet tænker jeg mig er dette: en Gortynsk Borger har sluttet en Kontrakt med en eller anden Gortynier, der har bosat sig i en fremmed Stat (ikke med en Borger af en fremmed Stat, da Loven jo kun regulerer Retsforholdet mellem Gortynske Borgere), og denne er herved bleven hin en Pengesum skyldig; nu sender Kreditor fra Gortyn Bud til den anden om at faa sit Tilgodehavende udbetalt, men Debitor nægter at „betale, hvad han skylder“ (dette betyder με αποδιδοι). Saa skal Kreditor gjøre sin Ret gjældende imod ham, hvilket selvfølgeligt maa ske for Domstolene i Gortyn, og det gjælder da først om, at han ved disse kan faa sin Fordrings Retmæssighed anerkjendt. Nu betragtes da først det Tilfælde, hvor Sagsøgeren kan opstille Vidner for sin Fordring, og Bestemmelsen her lyder da som følger (L. 43—51): „Hvis en, der bor i Udlandet, har sluttet Kontrakt, og hvis han saa, naar den anden har sendt Bud til Udlandet, ikke betaler ham hvad han skylder, saa skal for det Tilfældes Skyld, at der foreligger Udsagn fra myndige Vidner, fra tre, hvor Beløbet er 100 Staterer eller mere, fra to, hvis det er mindre indtil 10 Staterer, fra ét, hvis det er mindre <end 10 Staterer>, Dommeren fælde sin Kjendelse <om Fordringens Gyldighed> i Henhold til de foreliggende Vidneudsagn“.

Men nu kan det jo være, at der ingen Vidner er; og Debitor er i Udlandet; hvad skal der saa gjøres? Uden videre kan Domstolen ikke anerkjende Kreditors Fordring; der maa sendes Stævning til Debitor, og det kommer da an paa, om han møder eller ej. Det første Tilfælde synes at være behandlet i de nærmest paafølgende Ord, der vistnok med F maa læses saaledes: *αι δε μαιτυρες με αποπονιοιεν, ε κ' ε[λ]θει ο συναλλαχσανς*; vel er λ i *ελθει* usikkert, men der er kun Plads til et smalt Bogstav som netop λ. Efter denne Forsætning begynder nu Hovedsætningen, indledet med en Relativsætning; jeg tror ikke, at der er skjellig Grund til at tvivle om Rigtigheden eller Muligheden af Formen *οτερον* for *οποτερον*, som B har villet sætte i Stedet (se ovenfor ved I, 16 i Beg. af Linien); derefter er der bevaret den lodrette Streg af et Bogstav, og derefter er der Plads for 2 Bogstaver, hvorefter saa følger *ελε.αι* med Plads til et smalt Bogstav mellem ε og det utydelige α. Herefter formoder jeg, at der bør staa: *οτερον κα κελεται ο μενπομενος, ε απομοσαι ε συν*—|. Altsaa bliver disse Liniers Mening denne: „Men hvis der ikke foreligger Vidneudsagn, hvis saa den, der (som det paastaas) har sluttet Kontrakten, kommer hid, saa skal han (gjøre) hvilken af Delene den, som rejser Beskyldning mod ham, byder, (nemlig) enten med Ed fralægge sig Kontrakten eller —".

Med *συν* ophører Kol. IX, og den øverste Del af Kol. X er helt tabt; man kan ikke engang med Sikkerhed udfylde dette *συν*, men maaske nok formode, at det andet Alternativ har været: „eller øjeblikkeligt opfylde Kontrakten". Klageren har da stillet den ene eller den anden af disse Fordringer til den sagsøgte; har denne ikke villet gaa ind paa det tilbudte, har han maattet vælge det andet Alternativ. — Hermed kan nu imidlertid Loven ikke have endt; der maa endnu have været omtalt det Tilfælde, hvor den sagsøgte ikke møder (og der ingen Vidner er), og vel ogsaa det, hvor den paa Vidneudsagn efter L. 43—50 domfældte sagsøgte ikke efterlever Kjendelsen: begge Dele kan godt have været omtalte i en og samme Paragraf, da der i dem begge viser sig Trods fra Debitors Side. Her har der da muligvis staaet en

Bestemmelse af den Art, som A. Schaube savner i sin interessante Artikel i Hermes XXI p. 231 om Systemet i hele denne Gortynske Ret, en Bestemmelse, som kunde have forklaret os, hvordan hele denne Lovpassus, der i dens bevarede Del kun handler om et Kontraktsforhold og altsaa maatte henhøre under Obligationsretten, har kunnet komme ind paa disse Lovtavler, som udelukkende drejer sig om Familieretten eller, som Schaube med et fyldigere Ord vil kalde det, Husstandsretten. Det er rimeligt, at en Kontraktbryder af denne Charakter er bleven betragtet som „en død Skyldner“, saa at dette Lovafsnit har dannet en Parallel til det ovenfor i Kol. IX, 24—40; maaske har der da været en vis Pligt for hans Slægtninge og eventuelle Arvinger, som var forblevne hjemme i Gortyn, til at overtage hans Forpligtelser, naar Kreditor (muligvis ved Edsaflæggelse) havde bevist Berettigelsen af sit Krav. Men hvorledes Reglen herom har været formuleret, maa vi lade staa uafgjort hen.

§ 11 c. Til Kol. X, 7 (?)—32.

X, 7(?)—25. Af de 3 i nøje Forbindelse med hinanden staaende Lovparagrafer, som indeholdes i dette Stykke, er den første gaaet tabt; men der kan vel ikke være megen Tvivl om, at Bk rigtigt har anet, hvad dens Indhold var, ligesom han ogsaa meget snildt har søgt at restituere Slutningen deraf ved Hjælp af det lille Brudstykke med Bogstaver af 5 paa hinanden følgende Linier, som Halbherr fandt i Møllebækken. Jeg har med fuld Bevidsthed om, hvor stor Usikkerheden er i Enkelthederne (saaledes navnlig m. H. t. det af mig valgte Tal πεντεκοντα) prøvet paa at restituere hele Paragrafen saaledes, som man vil se ovfr. S. 30. — Med Hensyn til Fortolkningen af de første to Paragrafer kan jeg i det hele slutte mig til Z p. 126 ff., dog betragter jeg det med Bk som afgjort, at den Infinitiv, der maa underforstaas til αι κα λειοντι, kun kan være αποδομεν (τον αργυρον), ikke εκεν τα κρεματα; thi om, at de arveberettigede efter Manden eller Sønnen vilde have Ejendommen, kan der dog vel ikke godt være Spørgsmaal eller Tvivl. Altsaa er

Meningen med Bestemmmelsen den, at naar Manden eller Sønnen ved sin Gave til Hustruen eller Moderen har overskredet den lovlige Grænse, er Gaven egentlig ugyldig; men man har dog fundet det billigt at tilstede de arveberettigede, hvis de vilde det, at opretholde Gaven, dog med den Indskrænkning, at den ikke oversteg det lovbestemte Beløb (det synes at ligge i αποδοντες: „efter at have givet hende, hvad der tilkommer hende"). Derimod har Kvinden ikke selvraadig kunnet sætte sig i Besiddelse af det, Arveladeren havde bestemt for hende.

Angaaende Fortolkningen af den tredje Paragraf er der intet at tilføje til Z's Udvikling p. 176; om Bestemmelsens Plads i det hele System se Schaube p. 232.

X, 25—32. πριν κ' αρτυσεται, som de fleste læse med C i L. 26, kan sikkert ikke være rigtigt, da man hverken noget Steds ellers finder en saadan Aoristform af Verbet ἀρτύω (ἀρτύνω), ej heller kan give nogen tilfredsstillende Forklaring paa Ordet her, som stemmer med dets øvrige Anvendelse. Bk har vist Ret, naar han læser, hvad Sporene lige saa godt kan vise hen til: πριν κ' αλλυσεται, hvilket maa betyde: „før Pantsætteren har faaet løskjøbt ham" ɔ: „har faaet ham indløst (for sig)", ved at betale den Sum, hvorfor han er sat i Pant. Naar dette er sket, er det klart, at den pantsatte Slave, selv om han maaske tidligere har været overladt til Panttageren, maa være vendt tilbage til Pantsætteren, saa at det alene kan være ham, af hvem der kan være Tale om at kjøbe ham. Naar Z derfor p. 178 opstiller det Spørgsmaal: „an wen richtet sich das Veräusserungsverbot des verpfändeten Sklaven?" og i Betragtning af, at Panttageren enten kan faa Pantet i sin Besiddelse eller ikke, mener, at der kan tænkes baade paa Panttageren og Pantsætteren som den, til hvem Forbudet mod at sælge, give osv. rettes, saa tror jeg, at denne tilføjede Bestemmelse πριν κ' αλλυσεται klart nok viser, at der kun kan være Tale om Pantsætteren, ligegyldigt hvordan det saa er gaaet med Pantet; men for øvrigt tyder dog det, at det forudsættes, at Pantsætteren kan have Mulighed for at foretage saadanne Transaktioner med den pantsatte Slave, nærmest paa,

at en saadan pantsat Slave i Gortyn regelmæssigt er vedbleven at være hos Pantsætteren og ikke er udleveret til Panttageren. I samme Retning peger ogsaa Stedet i I, 55 f., hvor τον κατακειμενον maa betegne den pantsatte Slave, som er bleven Panttagerens Ejendom derved, at Indløsningsterminen er forsømt, og som det nu herefter tillades Panttageren at lægge Beslag paa og føre bort til sig. — Med Hensyn til αντροπος αμπιμολος rettes naturligvis Salgsforbudet mod den, der i Øjeblikket, før Processens Afgjørelse, faktisk besidder ham som Slave, men med Mulighed for, at han enten kan komme til som Slave at gaa over i en andens Besiddelse, naar Processen om ham bliver afgjort, eller at han kan blive erklæret for fri; idet ogsaa den sidste Mulighed haves for Øje, har Loven netop valgt det neutrale Udtryk αντροπος, ikke δολος, cfr. XI, 24. — αι αποπονιοιεν δυο μαιτυρες. Hvad skal de vidne? Formodentlig det, at Sælgeren og maaske ogsaa Kjøberen (Modtageren) har vidst, at den Person, med hvem de foretog de omtalte Transaktioner, paa den Tid var κατακειμενος eller αμπιμολος, saa at de har handlet mod Lovens udtrykkelige Bud; Sagen imod dem rejses altsaa ved αντροπος κατακειμενος af Panthaveren, ved αντροπος αμπιμολος af den, som afkræver dennes faktiske Herre ham, enten for at faa ham til sin egen Træl eller for at faa ham erklæret for fri.

§ 12. Til Kol. X, 33—XI, 23.

X, 44—45. κἀναιλεθαι αιπερ τοις γνεσιοις εγρατται. Herved maa der vel sigtes til Bestemmelser i den ældre Ret, som vedbliver at gjælde; disse Bestemmelser kjender vi nu ikke, men vi tør vel nok antage, at der blandt dem har været en, som har været analog med og senere hen, efter at det her foreliggende Afsnit af Lovgivningen har bestaaet en Tid, er bleven afløst af den Bestemmelse, vi finder nedenfor i XI, 31—45. Thi vel tales der dér ikke udtrykkeligt om τα γνεσια τεκνα, men de maa dog i første Række høre med til dem, οις κ'επιβαλλει αναιλεθαι τα κρεματα. — και αναιλεθαι = „og overhovedet (for ikke at specificere alt nærmere) skal

han overtage Godset"; naar det opfattes saaledes, bliver Udtrykket dog noget taaleligere, skønt Z har Ret i at kalde Sætningen daarligt stiliseret (p. 163, 15).

X, 46 τελλεν, αι εγραπται er vist blot et kortfattet Udtryk, som man har valgt istedenfor at gjentage det hele fyldige Udtryk i L. 42: τελλεν τα θινα και τα αντροπινα τα το ανπαναμενο.

X, 48, ff. Den Lovparagraf, som her begynder, maa efter min [og Ussings] Mening have en stærk Interpunktion i XI, 1 efter ανπαντον, og ligeledes i XI, 3 efter Ordene: και με επαναγκον εμεν τελλεν τ[α το αν]παναμενο; thi hvis man, hvad LBZ Bk gjør, vilde lade ogsaa den følgende Infinitiv και (αναιλιθαι =) αναιλεθαι være afhængig af με επαναγκον εμεν, maatte και i Betydning være = μηδὲ (Siesbye sammenligner hermed Xen. Cyrop. I, 4, 25; Eurip. Iph. Aul. 1373; Troad. 99 f.; Homer B. 251 og 413), og μηδὲ vil ikke kunne bestaa ved Siden af det følgende δε. Altsaa maa και τα κρεματ' αναιλεθαι κτλ. opfattes som en ny, fra det foregaaende adskilt, positiv Bestemmelse, som ogsaa CD har gjort, og adskilles derfra ved stærkere Interpunktion*). Hvad nu Indholdet af denne sidste Bestemmelse angaar, er det ikke ganske klart, hvad der menes; imidlertid, medens der i det foregaaende har været talt om en Deling af Arvemassen mellem Adoptivsønnen og de kjødelige Børn, uden at der foreligger nogen Bestemmelse fra Arveladerens Side om, at de og de Dele af Ejendommen specielt skal tilfalde den og den af Arvingerne, synes Udtrykkene mig her at vise hen til, at Adoptivfaderen her (selvfølgeligt med Iagttagelse af de fastsatte Regler om Arveloddens Størrelse) har udset visse Ejendele, som han særligt ønsker at efterlade Adoptivsønnen (ingenlunde som blotte Erindringsgaver); og det foreskrives da: „og han skal overtage de Ejendele, som Adoptivfaderen efterlader ham". I Sammenhæng med den foregaaende Bestemmelse, at „han ikke skal være nødt til at opfylde sin Adoptivfaders Forpligtelser", fordi disse naturligt kommer til at hvile paa de kjødelige Børn, der arver, maa vel da denne Bestemmelse forstaas saaledes, at naar han, hvad jo en vis

*) Der burde derfor S. 82 have staaet Hemikolon efter ανπαναμενα.

Billighed kunde tale for, frivillig paatog sig en Del af disse Forpligtelser (særligt τα αντροπινα, thi τα θινα er vel altid faldne paa de kjødelige Børn), saa skulde han dog kun overtage de Dele af Ejendommen med de derpaa hvilende Forpligtelser, som Adoptivfaderen havde udset til ham med Iagttagelse af Lovens og Billighedens Fordringer. Hvis dette er rigtigt, maa vel de følgende Ord forstaas saaledes: „men videre Indrømmelser skal Adoptivsønnen ikke gjøre“ med Hensyn til Overtagelse af den afdødes Forpligtelser; dette vilde vel ogsaa bedst passe til den Betydning, som Verbet ἐπιχωρεῖν ellers findes at have. Tydningen bliver dog noget tvivlsom, saa længe man ikke véd noget bedre Besked om Ordet πλινι; mod den gængse Opfattelse af dette som — πλείονι synes Dittenberger med rette at have gjort Indsigelse; det ser nærmest ud som en Adverbialform („i Retning af det mere“, „yderligere“), som ogsaa C mener (men hans Forklaring af ἐπιχωρεῖν er sikkert umulig); se ogsaa G. Meyer, Gr. Gramm.[2] § 116. Ved den almindelige Opfattelse af disse Ord (f. Ex. D: „il ne pourra prendre davantage“; Bk: „zu grösserem <Anteil> aber soll er nicht zugelassen werden“) bliver denne Bestemmelse ganske overflødig, cfr. Z p. 164.

XI, 14—15. Da der efter ανθεμε højst er Plads til 2 Bogstaver og foran (σ)τατερανς højst til 4, vilde vel Supplementet ανθεμε[ν δ|ε δυο σ]τατερανς have størst Sandsynlighed for sig af de hidtil fremsatte Forslag. Men for øvrigt tvivler jeg dog lidt om dets Rigtighed; Overgangen fra Imperativen (αποϝειπαθθο) til Infinitiven (ανθεμεν) og derfra atter til Imperativen (αποδοτο) synes mig stødende, og intet tilsvarende Exempel findes i Indskriften (derimod nok fra den mere upersonlige Infinitivform til den personlige Imperativform, s. Bk. p. 77); Handlingen ανθεμεν burde vel korrekt ogsaa gaa forud for αποϝειπαθθαι, ikke som her følge bag efter. Jeg opstiller derfor den Formodning, at man hellere burde supplere saaledes: ανθεμε[νο|ς δυο σ]τατερανς. I Sammensætninger med τίθημι forekommer saa ofte den mediale Form anvendt aldeles ensbetydende med den aktive, at et ανθεμενος

— ανθευς næppe bør volde Betænkeligheder. Hvad προκσενιο eller προ κσενιο er, véd jeg ikke. At tage προ — ἀντὶ (Bk: „an Stelle eines Gastgeschenkes"; B: „als Gastgeschenk") gaar vist ikke an, da προ i Bet. ἀντὶ eller ὑπὲρ (paa denne Maade) vist kun staar ved Personbetegnelser; cfr. Soph. Oed. R. 10. Oed. Col. 811. Eur. Alk. 326. Xen. Cyrop. IV, 5, 44 og denne Indskrift I, 43. Da der i en af de gamle Indskrifter fra Gortyn i Mus. Ital. II (nr. 82, 4) omtales en ξενιος κοσμος, har man tænkt paa, at der ogsaa kunde sigtes til ham her; men hvorfor skulde κοσμο saa være udeladt? og hvorledes kunde Artiklens Udeladelse forsvares? Muligvis har man i Gortynisk haft et Ord προκσενιον med samme Betydning som det homeriske ξεινήιον, og det sidste Bogstav N kunde da være glemt; vi vilde saa komme tilbage til B's Forklaring, som sikkert, hvad Meningen angaar, er mest tiltalende.

XI, 19—23. Med Hensyn til Opfattelsen af τοιδδε og τον δε προθθα som Neutrum (imod Bk) s. ovfr. S. 81 f. M. H. t. αμπαντυι maa man sikkert følge den Forklaring, som er givet af Blass i N. Jahrb. 131 p. 485 og Dittenberger i Hermes XX p. 573 ff.

§ 13. Til Kol. XI, 24 — XII, 34.

XI, 24—25. αντροπον ος κ'αγει προ δικας αιει επιδεκεθαι. Saaledes maa der utvivlsomt læses; den Læsemaade, som C (D) følger, vilde medføre, at Bestemmelsen faldt helt uden for det System af Retssætninger, som har Plads paa disse Tavler. Læsemaaden hos L er, som Bk har paavist, urigtig af sproglige Grunde; hans Forklaring af επιδεκεθαι — „entgegentreten" er næppe heller holdbar. Bk vil oversætte Ordene saaledes: „Einen Menschen soll man unter allen Umständen an sich nehmen dürfen, wenn ihn jemand vor der gerichtlichen Entscheidung wegführt", og han paralleliserer denne Bestemmelse med den, som findes i Indskrifterne hos Cauer[2] n. 123, 37 ff.; 125, 31 ff., at hvis nogen øver Uret mod de og de Personer eller deres Gods, ἐξέστω τῷ παραγενομένῳ ἐπιλαβέσθαι καὶ τῶν σωμάτων καὶ χρήματα εἴ τίς κα ἄγῃ (hvortil kunde føjes

lignende Bestemmelser af de Delfiske Frigivelsesindskrifter, som f. Ex. hos Cauer[2] n. 215, 15 ff.; 211, 17 ff.; 213, 12 ff. osv.). Men det er meget tvivlsomt, om man har Lov til at parallelisere επιδεκεθαι her med det paa de andre Steder forekommende ἐπιλαμβάνεσθαι (συλεῖν); endnu mere tvivlsomt er det, om αιει her er et passende Æqvivalent for τὸν παραγενόμενον (τὸν παρατυγχάνοντα) de andre Steder; endelig mangler jo her aldeles det vigtige ἐξεῖναι (κυρίους εἶναι), idet „dürfen" kun findes i Bk's Oversættelse. Jeg tror derfor ikke paa denne Forklaring og heller ikke paa den hos B, som synes at vidne om den samme Opfattelse; endelig lægger Z p. 100 ogsaa noget meget vigtigt til, som slet ikke staar her og ikke havde kunnet udelades, idet han oversætter saaledes: „Wenn ein Mensch vor dem Process von dem, der ihn als Sklaven beansprucht, eigenmächtig fortgeführt ist, und sich dem angeblichen Herrn wieder entzieht, so darf ihn ein Jeder unter allen Umständen (immer) bei sich aufnehmen", hvortil der saa knyttes en videre Forklaring. Efter min Mening kan Ordene ikke betyde andet end dette: „Den, som bortfører en omstridt Person (fra det Sted, hvor han er) før Retsstridens Afgjørelse, skal altid (under alle Omstændigheder) modtage ham i sit eget Hus"; og jeg antager, at denne Bestemmelse er bleven givet for at standse et Retskneb, som saadanne mod Loven (I, 1—2) handlende Beslaglæggere havde brugt for med større Held at kunne nægte Beslaglæggelsen og Bortførelsen, idet de nemlig har bortført den omstridte Person til et andet Sted end deres eget Hus og holdt ham skjult, saa at man havde Vanskelighed ved at finde ham og paavise deres Skyld. Det viser sig da ved denne Bestemmelse, hvad der ganske sikkert ogsaa gjælder om alle de følgende, at de, uagtet de er skrevne med samme Skrift som den øvrige Lov, dog er af noget senere Dato, tilføjede Tid efter anden, efter som Praxis havde vist deres Nødvendighed eller Ønskelighed, eller efter som man har villet forandre hidtil gjældende Retssætninger. Saaledes har ogsaa Schaube p. 215, som jeg senere har set, opfattet Forholdet.

XI, 26—31. Denne Tillægsbestemmelse maa have sin Grund i, at der har kunnet rejses og i Praxis virkelig er bleven rejst Tvivl om, hvorvidt Dommeren i enkelte af de i Loven omtalte Tilfælde har skullet δικαδδεν, d. e. afgive sin Kjendelse uden selv at aflægge Ed paa at ville dømme efter sin Samvittighed og sit bedste Skjøn, eller han skulde ομνυντα κρινεν, d. e. afgive sin Kjendelse efter en saadan Edsaflæggelse; om δικαδδεν i Betydningen „at give en eller anden retslig Forskrift eller Paabud“ (som f. Ex. I, 5; III, 7; V, 31) er der selvfølgeligt ikke Tale her. Tvivlen kunde maaske være foranlediget ved, at der i denne Lov oftere ikke findes angivet bestemte Regler for, hvorledes Beviset for det omspurgte Faktum skulde føres; se min Bemærkning ovenfor til Kol. II, 2—10, S. 55 f. Muligvis har et saadant Tvivlsmaal kunnet rejses, naar der f. Ex. blev Spørgsmaal om Afgjørelsen af, hvorvidt den Forseelse havde fundet Sted eller ej, som omtales i V, 11—15, 37 ff. Men paa Grund af denne Bestemmelses utvivlsomt samtidige Optegnelse med den følgende i L. 31—45 er det næsten rimeligt, at Tvivlen er bleven rejst om Forstaaelsen af δικαδδετο i IX, 30.

XI, 31—45 er en Suppleringsbestemmelse til Arveretten, cfr. Bemærkningen ovenfor til Kol. X, 44 ff. Men af Begyndelsesordene er det klart, at denne Bestemmelse ogsaa knytter sig til den Lovpassus, der findes i Kol. IX, 24—40, som Schaube p. 234 gjør opmærksom paa, og netop mest derfor er Tillægsbestemmelsen kommen til at staa paa denne Tavle. Angaaende Infinitiven ατεθαι, som bør skrives i L. 42, s. Bem. til IX, 40—43.

XI, 46 ff. opfattes af næsten alle som en Tillægsbestemmelse til det Afsnit af Loven, der begynder II, 45, og specielt til den Paragraf indenfor dette, som indeholdes i III, 5—9, idet Udtrykket ορκον αι κα δικακσει og det følgende απομοσατο synes at vise hen til δικακσαι απομοσαι i III, 6 f. Mod dette sidste har dog Bk gjort Indsigelse, „weil hier in XI die Ausdrücke doch gar zu allgemein wären: grade die Hauptsachen αἴ δέ τι ἄλλο πέροι τõ ἀνδρός und ὄν δέ κ' ἐκσανvεσέται würden fehlen, deren Erwähnung in diesem speciellen Falle mindestens eben so unentbehrlich wäre, als das γυνὰ

ἀνδρὸς ἅ κα κρινήται". Denne Indvending synes mig dog ikke at have nogen videre Betydning; naar man i al Korthed vilde antyde, hvilket Lovafsnit Tillægsbestemmelsen skulde slutte sig til, var det naturligt netop at vælge Ordene γυνα . . κρινεται, der angiver den for det hele Afsnit til Grund liggende Forudsætning; ved Udtrykkene, der taler om Eden, henvistes der vistnok tilstrækkelig klart til den Paragraf indenfor det hele Afsnit, der specielt havdes for Øje, og de ganske specielle Forudsætninger for Befalingen i denne Paragraf, nemlig de Sætninger, som Bk savner, var dermed gjort overflødige paa dette Sted. Dog tør jeg, skjønt jeg har forsvaret den almindelige Opfattelse, ikke bestemt benægte, at Bk kan have Ret, naar han vil bringe noget helt nyt ind her: han antager, at der er tænkt paa Beskyldninger, som Manden retter mod sin Kone, naar han vil skilles fra hende, og som hun her faar Befaling til at fralægge sig med Ed, hvis hun ikke ved Skilsmissen vil lide et Formuestab analogt med det, der paalægges Manden ovenfor i II, 45 ff., hvis Skylden er hans. Den Hovedbestemmelse, hvori det forudsættes, at Skylden er Kvindens, maa da have staaet paa en anden Tavle og have tilhørt den ældre Ret, som i dette Punkt opretholdtes paa den Forandring nær, som indførtes ved nærværende Tillægsbestemmelse. En sikker Afgjørelse om, hvilken Opfattelse der er den rette, vilde dog kun kunne gives, hvis man havde den øverste Del af Kol. XII, som indeholdt Slutningen af denne Lovpassus. For øvrigt er jeg enig med Bk i, at Ordene ο τι κ' επικαλει maa sættes i Forbindelse med det foregaaende som Objekt for απομοσατο („hun skal med Ed fralægge sig den Beskyldning, han maatte rejse mod hende" [nemlig m. H. t. uretmæssig Bortførelse af noget af hans Gods ved Skilsmissen?]), saa at der først efter επικαλει sættes en stærk Interpunktion; og jeg maa tilstaa, at jeg ikke kan indse, hvad der skulde være i Vejen for denne Forbindelse. Ogsaa det næste har Bk sandsynligvis suppleret rigtigt: προϝειπατο [δ'ο υπ]αρχον τα(δ) δικας, hvilke sidste Ord da er at forstaa om Manden, som begynder paa denne Proces (om ulovlig Tilegnelse af Gods fra Hustruens Side?).

XII, 16—20 er et Supplement til X, 7—20, tilføjet, efter at der havde været en Retsstrid om, hvorvidt Bestemmelsen hist oppe skulde kunne anvendes til derefter at erklære Gaver for ugyldige, som var givne før denne Lov og stred mod den. For øvrigt synes man heraf at maatte slutte, at denne Tillægsbestemmelse (og dermed selvfølgeligt ogsaa de forangaaende) ikke kan være givet saa særdeles lang Tid efter Hovedbestemmelsen, hvortil den knytter sig; thi de Gaver, hvorom der her er Tale, er jo, som Z rigtigt har paavist af Udtrykkene i Hovedbestemmelsen, kun saadanne, om hvis Udbetaling der bliver Spørgsmaal efter Giverens Død, og Bestemmelser om dem kan man vel næppe antage for at være trufne meget længe før Giverens Død. Det maa naturligvis være efter et saadant Dødsfald, at den Retsstrid er kommen frem, som har foranlediget denne Tillægsbestemmelse.

XII, 21—34 er Supplement til VIII, 42—53 og IX, 2—24. Dette Tillæg maa stamme fra en Tid (vistnok adskilligt senere end de foregaaende), da man har prøvet en ny Institution med ορπανοδικασται (en Slags Overformyndere, der havde at vaage over Arvedøtres Opdragelse og Bestyrelsen af deres Formue), uden at dog denne Institution endnu havde fæstnet sig; det er maaske affattet temmelig snart efter, at man første Gang havde indført ορπανοδικασται netop for at gjøre en Prøve med dem, uden at man endnu var aldeles bestemt paa stadigt at ville beholde dem. Saaledes omtrent har ogsaa Schaube p. 234 f. opfattet Sagen. Men naar vi nu her øjensynligt kun har en Tillægsbestemmelse angaaende disse ορπανοδικασται, hvor har saa Hovedbestemmelsen om dem staaet, som anordnede deres Indsættelse til Formuesbestyrere, istedenfor, hvad der tidligere er forudsat altid at skulle gjælde og ogsaa her forudsættes paany at kunne indtræde, at Bestyrelsen overlades til Arvedøtrenes Onkler? Schaube mener, at den har staaet „auf besonderen Tafeln und an besonderer Stelle“, og man kommer nærmest til at tro, at han tænker sig disse særlige Tavler som knyttede som et Anhang til den ældre Lov om Husstandsretten, hvortil alt i disse 12 Kolumner slutter sig som Noveller; men da en saadan Bestemmelse jo selv i højeste

Grad vilde have Charakteren af en Novelle, skulde man anse det for naturligt, at den havde været optaget netop i selve disse Kolumner. Der er da vistnok heller intet til Hinder for at antage, at denne savnede Hovedbestemmelse om Indførelsen af ορπανοδικασται kan have staaet i den XII Kolumne, hvis hele øverste Del savnes, vistnok hele 15 Linier. Den her staaende Tillægsbestemmelse kan jo, lige som den er den sidste i Rækken, saaledes ogsaa godt være tilføjet adskillig Tid efter den nærmest forangaaende i L. 16—20 og altsaa ogsaa senere end det, der har gaaet forud for denne.

Om Enkelthederne i dette Stykke har jeg ikke meget at sige. Med Hensyn til den tilsyneladende Lakune i L. 24 efter οπε dømmer jeg som Bk. Om man i L. 31 skal antage en Fejlskrift og læse κα <νυ>νανται eller med Merriam læse κ'ανανται og antage et Verbum αναμαι = δυναμαι, kan være tvivlsomt; dog synes det sidste mig noget betænkeligt, da man jo to Steder i Indskriften (VIII, 20. 32 f.) sikkert har νυναμαι (desuden νυνατον i Indskriften hos Bk p. 166, B, l. 5—6), men ingensteds ellers αναμαι, og desuden Stenhuggeren saa let kunde komme til at gjøre den Fejl at udelade νυ foran ν.

Hvad angaar Ordene τον πατροα και τομματροα τονς εγραμμενονς, er Meningen heraf ikke rigtig klar. I Lovparagrafen VIII, 42—46 er der nemlig kun Tale om τος πατροανς, i VIII, 47—53 kun om τονς ματρωανς (og endda ikke bestemt som Formuesbestyrere, skjønt dette vel maa underforstaas, smlgn. IX, 4); ingensteds er der som her Tale om, at en Farbroder og en Morbroder i Forening optræder som Bestyrere, heller ikke om, at alle Farbrødre og Morbrødre i Forening er det, saaledes som Z p. 158 forstaar Sagen, idet han ibd. n. 40 opfatter Singularis her som staaende istedenfor Pluralis, hvortil det for øvrigt er højst tvivlsomt om han har Ret. Tilfældet, hvortil der her sigtes, er imidlertid ganske særligt, og der synes slet ikke at være tænkt paa det ved Reglerne i VIII; det er nemlig, som Z l. l. rigtigt har indset, det Tilfælde, at der af flere Arvedøtre, efter at hver επιβαλλον har faaet sin, bliver én tilovers, til hvilken ingen ægteskabsberettiget Farbroder findes, ej heller nogen anden επιβαλλον. Det er vel muligt, at der

til Bestyrelse af hendes Formue er indsat denne Kommission af en af de med hendes Søstre gifte Farbrødre og en af hendes Morbrødre, f. Ex. den ældste af hver Slags. Derom har der maaske været en Bestemmelse i den ældre Ret, som paa dette Punkt er bleven opretholdt, og til denne sigtes der da her ved τονς εγραμμενονς — „de, som Loven nævner". Dog maa den ældre Bestemmelse om deres Virksomhed vist have været noget forskjellig fra den, vi finde her i XII, 24 ff., da man ikke godt kan antage, at man her, tilmed i dette sene Tillæg, simpelt hen vilde have gjentaget den ældre Rets Bestemmelser om dette Forhold. Ligeledes er maaske Bestemmelsen i XII, 32 ff. om Alderen, hvori Arvedatteren maa indgaa Ægteskab, helt ny eller dog forskjellig fra, hvad der hidtil har været gjældende.

Efterskrift.

Mine Kolleger, Prof. Ussing, Prof. V. Thomsen og Docent Siesbye har haft den Godhed at gjennemgaa min Afhandling og meddele mig deres Bemærkninger dertil. Nogle af disse er benyttede i selve Afhandlingen; andre vilde jeg gjerne omtale her til Slutning.

I, 10. Til min Forklaring af Ordene το δε χρονο τον δικασταν ομνυντα κρινεν p. 38 f. bemærker U.: „Hvad Tiden angaar, behøver man ikke at tænke paa Undskyldningsgrunde, hvis Mulighed slet ikke antydes i Loven. Ved en daglig Mulkt, især naar der ikke kan fastsættes et bestemt Punkt, som Kl. 12 Middag, er det altid en Skjønssag, hvorvidt den første og sidste af Dagene skal regnes med. Ligesaa: naar Dommen f. Ex. er fældet om Fredagen, og Slaven, der skal frigives ἐν ταῖς τρισὶν ἡμέραις, frigives om Mandagen, er det saa én Dag for sildig eller ikke?" — Men var der blot Tale om dette, saa at Striden kun kom til at dreje sig om én Dag mere eller mindre, saa vilde der dog vistnok have dannet sig saa bestemte Regler for Beregningen af Tiden i

denne Henseende, at man ikke behøvede at overlade Afgjørelsen her til Dommerens under Ed afgivne Skjøn. Og at der særligt ikke tænkes paa det af U. sidst antydede Spørgsmaal, hvorvidt Tredagesfristen er nøjagtigt overholdt eller ej, det fremgaar klart af Ordene τας αμερας ϝεκαστας, πριν κα λαγασει, som forudsætter en længere Forsømmelse. Jeg tror da vedblivende, at min Fortolkning er den rette; og om end Undskyldningsgrunde ikke er antydede her, saa er de det nedenfor efter den ligelydende Sætning ved Hovedprocessen L. 37 ff., hvor det ogsaa var mere paa sin Plads, og hvorfra det let kunde underforstaas her oppe.

I, 50—54. V. Thomsen mener, at κοσμιοντος dog maa opfattes som Gen. absol. (med BZ); rigtignok finder han det paafaldende, at Betegnelsen af, at det sker „i hans Interesse“ eller „paa hans Vegne“ mangler, men han mener dog, at den rette Forstaaelse maatte give sig saa tilstrækkelig klart af Sammenhængen, at Udeladelsen blev undskyldelig. Siesbye tvivler ogsaa om Rigtigheden af min Opfattelse af κοσμιοντος som Gen. poss. (det korrekte eller almindelige græske Udtryk vilde være τῶν τοῦ κοσμέοντος τις); dog gjør han opmærksom paa Stedet i III, 1—2: τι αλλο το ανδρος (alm. græsk: τι ἄλλο τῶν τοῦ ἀνδρός), som i alt Fald er nogenlunde analogt. Smlgn. ogsaa III, 23: τι τον τεκνον. Han opstiller den Formodning, at Stenhuggeren kunde have udeladt et πρό eller ὑπέρ foran κοσμιοντος.

IV, 4. Siesbye billiger Læsemaaden προ το ενιαυτο, men gjør dog opmærksom paa det usædvanlige i Anvendelsen af πρό med denne Betydning („før Udløbet af“) i en positiv Sætning; i en negativ findes det Plat. Phædr. p. 248 E. [I den yngre Gortynske Indskrift findes προ som her i Kol. IV, 15: αι δε κα προ το χρονο αποδοται]

V, 25—28. „Med Hensyn til κλαρος — κλαρῶται jfr. Cauer[2] 27, 4 τὰς συναρχίας — τοὺς συνάρχοντας; ligl. 104, 3 og 108, 1 samt ζαμιοργία 253, 6.“ Siesbye. Endnu nærmere Analogier ere: μνωία — μνῶιται, Athen. XV p. 696 A, Strab. p. 542; εἱλωτεία, πενεστεία Aristot. Pol. p. 1264ᵃ, 35; 1269ᵃ, 36; δουλεία Thukyd. V, 23, 3.

VII, 9. „Mærk Ordet εκσειεν — „er fødte af hende". Bekker skriver Z, 100 θεᾶς ἐξέμμεναι i ét Ord; ligeledes ν, 130 ἐμῆς ἔξεισι γενέθλης; men Ω, 377. 387. 397 deler han [men ikke Rzach] det i to Ord. Jfr. her i Indskr. X, 41 συνι; vel findes συνεῖναι andensteds, men mon saaledes uden Dativ = „findes foruden, være tilstede foruden en anden"?" Siesbye.

XI, 24—25. V. Thomsen bemærker hertil: „Er det dog ikke = „Hvis nogen bortfører en Slave . . ., skal man til enhver Tid modtage (optage, give Husly til) denne" (nemlig, naar han selv kommer til en)? Her behøves intet ἐξεῖναι, hvilket derimod er nødvendigt ved ἐπιλαμβάνεσθαι, som jo betegner en bestemt aktiv (offensiv) Optræden." — Jeg indrømmer, at ved denne Forklaring skal ἐξεῖναι ikke blot ikke tilføjes, men endog være borte; men jeg tror, a hvis der skulde være Subjektsforandring, vilde man i Bisætningen have valgt Udtrykket med αι τις κα og ikke med ος κα. Jeg har derfor bibeholdt min Forklaring. — Ussing mener, at min Forklaring „lader Lovgiveren befale det selv samme, som han har forbudt". Det kan jeg dog ikke indse. Lovens Bud, at ingen maa ἄγειν πρὸ δίκης, opretholdes selvfølgeligt; men man forudser, at dette alligevel vil ske, og man paabyder da, for at Forseelsen lettere kan konstateres, at Beslaglæggeren skal optage den bortførte i sit eget Hus og ikke underfundigt anbringe ham andensteds for at skjule sin Forseelse; gjør han desuagtet dette, føjer han en ny Forseelse til den, han gjør sig skyldig i ved sin lovstridige ἀγωγή.

II, 15. III, 49. IV, 6 Angaaende Udtrykket ορκιοτερος bemærker V. Thomsen: „I Oversættelsen: „nærmest til at aflægge Ed" ligger, at den anden Part ikke er saa nær dertil, men dog, efter den første, ogsaa kan gjøre det. Jeg antager snarere, at Komparativen her betegner: den af de to, paa hvem Prædikatet er anvendeligt, i Modsætning til den anden, paa hvem det ikke er anvendeligt (som δεξίτερος o. a.), altsaa at ορκιοτερος blot = „edspligtig" ell. lign. Imidlertid kan det jo være, at den valgte Oversættelse er for-

sigtigere." Min Opfattelse af Ordet er for øvrigt den samme som Thomsens.

III.

Jeg skal nu til Slutning tilføje nogle Bemærkninger om den Gortynske Lovindskrift i dens Helhed, navnlig med Henblik paa A. Schaubes oftere nævnte Afhandling: „Object und Composition der Rechtsaufzeichnung von Gortyn" i Hermes XXI p. 213—39.

Det har i høj Grad interesseret mig i denne Afhandling at se den Opfattelse gjort gjældende, at de mange enkelte Retsbestemmelser, vi her finde optegnede, er at se fra ét enkelt Synspunkt, at der er én Traad, som gaar igjennem og forbinder dem alle; selv den fortræffelige Zitelmann havde ikke fuldt faaet Øjet op for dette. Jeg kan da i det hele slutte mig til S, naar han p. 218 siger, at Objektet for hele denne Retsoptegnelse, der foreligger i „de tolv Tavler" fra Gortyn (— gid man dog blot kunde blive fri for denne misvisende Betegnelse! —) ikke er andet end „Familieretten". S foretrækker med et af ham selv dannet, mere omfattende Ord at kalde det „Hausstandsrecht"; det er endda næppe vidtomfattende nok, naar man tænker paa, at Kollateralers og endog fjærnere Slægtninges eller Quasi-Slægtninges (Fyleters) Ret kommer til Omtale dér, hvor vi finde Bestemmelserne om Arv og om Ægteskab med Arvedøtre, og man burde da maaske hellere sige „Husstands- og Slægts-Ret". Alle eller dog saa godt som alle de enkelte Bestemmelser hører hen herunder; men de falder i to forskjellige Klasser, idet de dels drejer sig om Husstandens Personer (deres Tilhøren til den ene eller den anden Husstand, Krænkelser af visse bestemte Arter mod en Husstands Personer fra anden Side osv.), dels er af formuesretlig Charakter. „Der Hausstand" (— jeg vilde hellere sige: „Husstanden og Slægten" —) ist es, der in unserem Gesetz in

vielen Beziehungen noch als Rechts- und Vermögensgemeinschaft erscheint; seine Rechtssphäre festzustellen, die als ein in sich geschlossenes, einheitliches Rechtsgebiet auch einem bestimmten, besonderen Gerichtshofe zugewiesen war, ist die Absicht der Rechtsaufzeichnung von Gortyn". Dette betragter jeg som det sikre og blivende Resultat af S's Afhandling. Imidlertid forstaar det sig af sig selv, at denne Side af den hele Gortynske Ret ikke kunde blive helt uden Berøring med andre Sider deraf; og der er ogsaa ret interessante Vidnesbyrd herom i selve den foreliggende Lov. Saaledes se vi i VI, 25—31 og IX, 18—24 omtalt Retsspørgsmaal, som begynder at behandles for den Dommers Forum, der er „Slægtsretsdommer", om jeg maa tillade mig at bruge dette Udtryk, men som under visse Forudsætninger maa henvises til et andet Forum for dér at finde deres endelige Afgjørelse; og hvad der her er angivet direkte, maa nødvendigvis underforstaas andre Steder, hvorom jeg henviser til mine Bemærkninger til I, 34—37 (p. 44); II, 24; II, 36. Det har vel da ogsaa kunnet ske, at man, blot af rene Hensigtsmæssigheds- og Nemhedshensyn, lod Slægtsretsdommeren endeligt afgjøre visse Retsspørgsmaal, som paa en eller anden Maade kom i Forbindelse med Slægtsretten, medens de ellers efter deres indre Charakter vel snarere hørte andensteds hen; saaledes er der, synes det mig, i III, 12—16 Tale om en ren obligatio ex delicto, som imidlertid tages med her i denne Ret, og noget lignende maa vel ogsaa siges om Bestemmelsen i X, 20—25.

S stræber dernæst at paavise Kompositionen af Loven og gjøre Rede for det System, Lovgiveren har fulgt ved Ordningen af dens enkelte Bestemmelser, og han finder da, at disse er ordnede i to Rækker, som han i alt Fald for Hovedlovens Vedkommende tænker sig holdt ude fra hinanden, nemlig efter som de angaar „der Hausstand nach aussen" eller „nach innen". Jeg kan bifalde denne Sondring mellem de to Rækker, for saa vidt der temmelig naturligt maa gjøre sig en saadan Sondring gjældende ifølge Sagens Charakter; men for øvrigt er jeg bange for, at S her har været en strængere Systematiker end Lovgiveren

selv, at han altfor skarpt har villet gjøre dette Hensyn gjældende som alene bestemmende for Lovparagrafernes Ordning, uden at indrømme, at andre Hensyn (særligt til Analogien) kan have spillet ind med, hvad jeg tror har været Tilfældet. Jeg antager derfor ikke, at der har været den fuldkommen strænge Ordning i Lovgivningen, som S mener; dog har jeg derfor ingenlunde ringere Tanker om Lovgiverens Kunst og Evne til at systematisere, heller ikke mener jeg, om jeg end indrømmer, at der er en vis „Uorden“ i Lovparagraferne, at det har været synderlig vanskeligt for Dommeren trods dette at finde sig til rette i Loven; thi naar alt kommer til alt, er dens Omfang da endelig ikke saa stort, at en Dommer, selv med en temmelig middelmaadig Hukommelse, ikke skulde have kunnet lære den uden ad, i det mindste saa vidt, at han vidste, paa hvad Sted han havde at søge den enkelte Bestemmelse, han i hvert givet Tilfælde havde Brug for. For imidlertid at se, hvorvidt S har haft Ret til at se det af ham supponerede System gjennemført saa strængt regelmæssigt, som han antager, eller om ikke jeg snarere har Ret, maa der først tales et Par Ord om den foreliggende Lovs Beskaffenhed og Egnethed til at tjene som Grundlag for Erkjendelse af Lovgiverens System.

Her maa det da, som S ogsaa har gjort, først fremhæves, at vi her ikke har selve Hovedloven om den Gortynske Husstands- og Slægts-Ret for os, men en Novelle eller rettere en Samling Noveller til den ældre, i alt Fald indtil videre ukjendte Hovedlov, hvis Bestemmelser derved paa flere Maader modificeredes og vel sagtens ogsaa forøgedes, medens meget andet i den vedblev at være gjældende Ret; at det er saaledes, fremgaar dels af de direkte Henvisninger til den ældre Lov, som findes spredte rundt omkring i den foreliggende Samling Lovbestemmelser, dels deraf, at der, som Zitelmann oftere har paavist, i næsten hvert eneste Afsnit af den foreliggende Lov savnes vigtige Bestemmelser, som man ikke kan tænke sig skulde have manglet i en fuldstændig Lov, og som man derfor maa antage har staaet i den ældre Hovedlov, hvis Regler paa disse Punkter altsaa

fremdeles er bleven opretholdte. Dernæst maa det ogsaa bemærkes, hvad S med rette har gjort stærkt gjældende navnlig i Modsætning til Bücheler-Zitelmann, at den Lovsamling, vi her har for os, ikke er fremkommen i hele sit Omfang paa én Gang, men gjennem flere Trin, saa at dens Bestemmelser sondrer sig i forskjellige Lag, mellem hvilke det imidlertid kan være vanskeligt med Sikkerhed at drage Grænsen. Nu er det klart nok, at et fuldgyldigt Grundlag for en Dom om Lovgiverens Kunst og for at drage Slutninger om hans System vilde man egentlig kun have, naar man havde selve Hovedloven og dertil endda turde forudsætte, at denne i sin Helhed var fremkommen paa én Gang, af en enkelt Støbning, hvilket jo ikke absolut behøvede at være Tilfældet. Subsidiært kunde man vel ogsaa nøjes med en Novelle, der i hele sit Omfang var fremgaaet samtidigt af en enkelt Revision af Hovedloven, som Afsnit for Afsnit fulgte Hovedloven, uagtet man her vilde have mindre Sikkerhed i sit Grundlag, fordi en saadan Revision jo naturligt tidt maatte overspringe Bestemmelser, der ikke skulde forandres, og Novellen derved faa Huller, der kunde gjøre Erkjendelsen af Systemet dunklere. Men en Novelle, der bestaar af flere Lag, stammende fra forskjellige Revisioner, ved hvilke man muligvis den anden Gang tog det med, man havde ladet urørt første Gang, er rigtignok et misligt Grundlag at arbejde paa, naar man vil erkjende Systemet. Det kan egentlig kun lade sig gjøre, naar det lykkes at paavise og nogenlunde bestemt afgrænse et Lag af en temmelig betydelig Udstrækning, der i hele sit Omfang stammer fra én Revision. Saa bliver det da Spørgsmaalet, om der i den foreliggende Lov lader sig paavise et saadant Lag. Det mener nu S at der gjør, og det samme mener ogsaa jeg; men hermed ophører ogsaa vor Enighed.

S antager, at det første store Lag gaar fra I, 1 til VI, 46; derefter kommer et andet, noget mindre, fra VI, 46 — X, 25; paa Bestemmelsernes Ordning indenfor disse støtter han sin ovenanførte Dom om Lovgiverens System. Jeg for mit Vedkommende betragter det som meget tvivlsomt, om der i det hele tør sættes nogen Laggrænse ved VI, 46; og hvad

angaar Endegrænsen for det andet Lag, tror jeg bestemt at kunne paavise, at S her har Uret. Ser man paa den rent ydre Form af Indskriften, er der i denne Henseende intet, som kunde berettige til at antage en Laggrænse før ved IX, 24; det lille aabne Rum i Linien VI, 46, hvor S sætter Grænsen, er ikke større end det, der findes f. Ex. i II, 2; 20; 27 og mange andre Steder. Ved IX, 24 kunde der derimod, naar man blot (eller dog væsentligt) ser paa det ydre, maaske være Anledning til at antage en Grænse; thi den Lovpassus, der staar i IX, 24—43, synes at maatte være analog med den derefter følgende (, om end Forholdet er fordunklet ved den sidstes mangelfulde Overlevering,) og altsaa at maatte være opstaaet samtidigt, og nu træffer det sig saa, at der imellem dem, i IX, 43, findes det mærkelige Skilletegn ⵋ, som ellers ikke er benyttet i Indskriften og navnlig ikke i hele det foregaaende Stykke (— det kjendes ogsaa fra en senere opdaget og af Comparetti i „Museo italiano di antichità classica" vol. II 1886 publiceret Indskrift fra Latos paa Kreta —); dets Anvendelse kunde da maaske tyde paa, at man her havde at gjøre med en anden Stenhugger og altsaa vel ogsaa med et andet Lag af Indskriften. Dog er dette Argument maaske ikke helt fyldestgjørende til derpaa at bygge Antagelsen af en Laggrænse ved IX, 24, og i saa Fald er der i det ydre intet, som antyder en saadan, før X, 32. S's Antagelse om en Lagdeling ved VI, 46, maa da støttes ved rent indre Grunde, og her er det at det efter min Mening skorter paa fyldestgjørende Grunde, som jeg om lidt skal søge at vise; foreløbig har vi jo da et ret stort sammenhængende Stykke at bygge paa i vor Søgen efter Systemet, naar vi holder os til Partiet I, 1 — VI, 46.

Med Hensyn til dette Parti kan jeg nu i det hele være enig med S, hvorfor jeg skal fatte mig derom i største Korthed. Det falder klart nok i to Afsnit, af hvilke det første gaar indtil IV, 23 og atter, som jeg i Overensstemmelse med S har gjort i min Oversættelse, kan deles i 4 Kapitler; alle Bestemmelserne heri kan siges at angaa Husstanden „nach aussen", men paa noget forskjellig Maade, idet der i de to første Kapitler er Tale om en Husstands Ret overfor

en helt fremmed og fra den adskilt Husstand, medens i de to sidste Kapitler de to Husstande, om hvis Ret overfor hinanden der tales, hidtil har været forbundne med hinanden, men nu skilles ad, hvormed følger Ordningen af Retsforholdet imellem dem dels i formuesretlig Henseende, dels m. H. t. Spørgsmaalet om visse Personers Tilhøren til den ene eller den anden Husstand. Det andet Afsnit gaar fra IV, 23 til VI, 46; S har inddelt det i 3 Dele, hvorimod jeg har fundet det rigtigst at statuere en Deling i 4 Kapitler, idet jeg deler hans anden Afdeling (V, 9 — VI, 2) i 2 Kapitler, fordi Reglerne om Arvedelingsmaaden (V, 28 — VI, 2) naturligst maa tages for sig som noget, der slutter sig accessorisk i lige Grad til de to forangaaende Stykker (IV, 23 — V, 9, særligt da til IV, 31—48, og V, 9—28), ikke specielt til det sidste Stykke alene. Bestemmelserne i dette Afsnit angaar i det hele Husstanden (for det 2det Kapitels Vedkommende hele Slægten) i dens Forhold indadtil; dog har Bestemmelserne i VI, 12—31 og 37—44, da en Person fra en fremmed Husstand i dem spiller en meget væsentlig Rolle, en noget heterogen Charakter og slutter sig mere som et ydre Paahæng til Resten.

Her kommer vi nu til, hvad S anser for Lovens andet Lag; vi skal nu se, hvad der har foranlediget ham til at sætte en Laggrænse her, og hvorvidt dette er berettiget.

Vi møder da først i VI, 46 — VII, 15 et Afsnit, indeholdende 3 Bestemmelser, der aabenbart ikke staar i nogen Forbindelse med hinanden indbyrdes. Den første af disse (VI, 46—55) omhandler Spørgsmaalet om en fra fremmed Fangenskab løskjøbt Mands Stilling (som selvstændig fri Mand eller som Slave i Løskjøberens Husstand) og slutter sig altsaa, som ogsaa S mener, nærmest til Stykket I, 1 — II, 2; det samme er Tilfældet med den 3dje Bestemmelse (VII, 10—15), som omhandler Spørgsmaalet om Kjøberens eller Sælgerens Ansvar for en kjøbt Slaves Forseelser eller, med andre Ord, om, til hvis Husstand Slaven skal regnes for at henhøre. Imellem dem er nu indskudt den 2den Bestemmelse, som har en ret mærkelig Charakter; den bestaar nemlig af to Paragrafer, af hvilke den første bestemmer, under hvilken Betingelse

Børn af en fri Kvinde med en δολος (θεραπον) skal være ελευθερα (henhøre til den frie Kvindes Husstand), og under hvilken de skal være δολα (henhøre til den trælbundne eller livegne Faders Herres Husstand), saa at man her har noget, der slutter sig nærmest til Stykket III, 44 — IV, 23; den anden Paragraf omtaler Arveretten efter en saadan fri Kvinde og slutter sig altsaa nærmest til Stykket V, 9—28. Efter dette Afsnit følger saa et nyt, behandlende Arvedatterretten, hvilket altsaa slutter sig til Arveretten i det hele, og det samme kan ogsaa, synes det, siges om de herefter følgende Bestemmelser i Afsnittet fra IX, 24 — X, 25, hvor S sætter Endegrænsen for det andet Lag (; dog siges det næppe med fuld Ret m. H. t. Bestemmelsen i X, 20—25). Det er for at støtte sin Hypothese om Lovgiverens Systematisering af Bestemmelserne efter de to Rubriker „der Hausstand nach aussen“ og „nach innen“, hvorefter vi jo fandt Bestemmelserne ordnede i Stykket I, 1 — VI. 46, at S har antaget, at der ved VI, 46 begynder et nyt Lag, stammende fra en ny Revision af Hovedloven; denne Revision skal have begyndt med at gribe tilbage i Hovedlovens første Del, hvorfra den da har hentet Bestemmelserne i Afsnittet VI, 46 — VII, 15, som angaar „der Hausstand nach aussen“, og er derefter gaaet over til Hovedlovens anden Del, af hvilken nu Arvedatterretten og det øvrige har faaet en ny Behandling her i anden Afdeling af Novellens andet Lag, der altsaa angaar „der Hausstand nach innen“. Men S har her overset eller er i alt Fald gaaet for let hen over det, at Afsnittet VI, 46 — VII, 15 jo dog ikke ganske rent handler om „der Hausstand nach aussen“, eftersom jo den anden Bestemmelses anden Paragraf (VII, 4—10) bestemt angaar „der Hausstand nach innen“; der er altsaa dog begaaet Brud her paa den strænge Systematisering efter de antagne Rubriker, og den vilde i det højeste kun nogenlunde være iagttaget, hvis i dette første Afsnit den anden og tredje Bestemmelse havde byttet Plads. Men hermed falder den eneste Støtte for S's Antagelse af, at et nyt Lag i Novellen begynder ved VI, 46, og under disse Omstændigheder faar

det forøget Vægt, at der ikke i Lovens ydre Form er noget Tegn paa en Laggrænse her; jeg tror dermed at have bevist min Ret til at tvivle om Rigtigheden af denne Antagelse af S og dermed ogsaa om Rigtigheden af hans Antagelse om en fuldkommen stræng og nøjagtig Gjennemførelse af det Rubriceringsprincip, som S mener at Lovgiveren havde fulgt uden andre Hensyn. Jeg antager altsaa, at vi endnu i Bestemmelserne, der følger efter VI, 46, har Bestemmelser, der tilhører den samme Lovrevision og Optegning, som har givet os alt det foregaaende, og at altsaa navnlig ogsaa analoge Bestemmelser til dem i Afsnittet VI, 46 — VII, 15 har staaet paa en tilsvarende Plads i den ældre Hovedlov. Der er da at søge en Forklaring paa, hvorfor Lovgiveren har anbragt disse Bestemmelser paa dette Sted og derved er afveget fra det Rubriceringsprincip, han synes at have fulgt i den forangaaende Del af Loven. Og denne Forklaring er efter min Mening at søge deri, at de tre Bestemmelser i dette Afsnit omhandlede Retstilfælde, som efter deres Natur synes at maatte have været dels temmelig sjældne og exceptionelle, dels ganske accessoriske, saa at Lovgiveren ikke har villet omhandle dem, førend han i Rækkefølge havde givet de Bestemmelser, der omhandlede det mere almindelige og regelmæssige, hvortil saa det andet kunde slutte sig som et Tillæg. At han paa den anden Side ikke har villet vente med at anbringe disse Bestemmelser, indtil han havde behandlet Arvedatterretten, synes mig ogsaa let forklarligt; denne var nemlig af saa stort et Omfang, at hine 3 Bestemmelser, hvis de først skulde have været anbragte efter den, vilde være bleven fjærnede alt for langt fra de Lovafsnit, hvortil de naturligst sluttede sig; og desuden er Arvedatterretten et saa ganske ejendommeligt Afsnit af den hele Arveret, at det ikke kunde forstyrre meget, om den sondredes lidt fra dennes øvrige Del ved dette lille Indskud. Hvad endelig angaar den noget „uordentlige“ Orden, i hvilken Indskudets 3 Bestemmelser er bleven stillede, synes Lovgiveren herved at være bleven ledet af det Hensyn, at der i de 2 første Bestemmelser var Spørgsmaal om saadanne Personers Stilling, der under visse

Eventualiteter kunde være ἐλεύθεροι, medens der i den 3dje udelukkende tænkes paa δοῦλοι. Det viser sig altsaa ogsaa her, at andre Hensyn har kunnet gjøre sig gjældende og indvirke bestemmende paa Lovgiveren m. H. t. den Ordning, hvori han valgte at opføre Lovbestemmelserne, end blot det ene, som S hævder.

Hvad angaar Novellens 4de Afsnit, Arvedatterretten (VII, 15 — IX, 24), mener jeg med S, at Zitelmann (p. 43. 149) dømmer for strængt, naar han erklærer Ordenen heri for mere forvirret end i noget andet Afsnit af Loven; men dog tror jeg, at man ikke kan kjende den saa helt fri for Forstyrrelse, som S vil, og jeg er heller ikke ganske enig med ham om Afsnittets Inddeling, hvorfor jeg her vil fremstille min Anskuelse om Sagen. Afsnittet falder i to Kapitler; Grænsen imellem dem er efter min Mening at sætte ved VIII, 42, idet Definitionen af, hvad en πατροιοκος er (VIII, 40—42), naturligst synes mig at slutte sig som Endebestemmelse til det forangaaende, ikke som Indledningsbestemmelse til det følgende, som S mener, idet han antager, at den er bleven anbragt her, „da sich aus ihr ergibt, um welche Verwandte es sich im folgenden Abschnitt nur handeln kann“; til at antyde dette behøvedes et saadant Vink slet ikke, navnlig da i det følgende de bestemte Slægtningsnavne (πατροανς, ματερ, ματροσι) er givne, ikke det almindelige καδεσται. Snarere kunde man have ventet, at Definitionen var bleven stillet allerforrest i det hele Afsnit, hvad der havde været nok saa rationelt; Lovgiveren har vel stillet den her, fordi den kunde have lige megen Betydning for begge Afsnittets Dele, saa at en passende Plads for den kunde være paa Overgangsstedet mellem dem. Det første Kapitel handler nu om Arvedøtres Ægteskab og behandler denne Materie i følgende Underafdelinger:

A: Rækkefølgen af de ægteskabsberettigede blandt de nærmeste sidebeslægtede, hvis saadanne findes; herunder gjøres der Adskillelse mellem det Tilfælde, hvor der kun er én Arvedatter, og det, hvor der er flere. VII, 15—29.

B: Arvedatteren antages for ugift, naar hun bliver Arvedatter; der gives saa Regler for det formuesretlige Forhold mellem en saadan Arvedatter og den ægteskabsberettigede, som antages at være tilstede, og derved opstilles forskjellige Undertilfælde: 1) begge Parter eller dog i det mindste Arvedatteren er *ανορος* (VII, 29—35); 2) Arvedatteren er *εβιονσα* og villig til at ægte, den anden Part er ogsaa *εβιον*, men uvillig til at ægte, VII, 35—52; der gjøres her ogsaa Forskjel mellem det Tilfælde, at den anden Part er a) *αποδρομος*, og det, at han er b) *δρομευς*; 3) Arvedatteren er *εβιονσα*, men a) uvillig til at ægte den anden Part, som er *εβιον* og villig, eller hun er b) uvillig til at vente paa den anden Part, der endnu er *ανορος*: VII, 52 — VIII, 8.

C: Der findes ingen ægteskabsberettigede blandt de nærmeste Kollateraler, og der indrømmes da Arvedatterens Fyleter en subsidiær Ægteskabsret: VIII, 8—20. (Om Arvedatteren er ugift eller gift eller Enke, angives her ikke.)

D: Arvedatteren antages for allerede gift, naar hun bliver Arvedatter; der adskilles to Undertilfælde, nemlig 1) at der er Børn af dette Ægteskab (VIII, 20—26), og 2) at der ingen Børn er (26—30).

E: Arvedatteren bliver Enke: 1) der er Børn (VIII, 30—33); 2) der er ingen Børn (33—36).

F: Den ægteskabsberettigede er borte i Udlandet, og Arvedatteren er giftefærdig, saa at hun ikke maa afvente hans Komme: VIII, 36—40.

Saaledes er altsaa Materien ordnet, og jeg tror ikke, at man har Ret til at kalde denne Ordning uklar; derimod kunde man maaske nok sige, at den ikke synes at være ganske rationel, idet alle de Undertilfælde skulde have været betragtede først, som kunde indtræde under den Forudsætning, at der var en ægteskabsberettiget af Kollateralerne, og først derefter det Tilfælde, hvor ingen saadan fandtes; Bestemmelserne under C kunde altsaa synes at være komne ind alt for tidligt. Imidlertid har dette sin gode Grund, og

Lovgiveren har af økonomiske Hensyn handlet meget rigtigt i at anbringe C her. Allerede under B havde han ikke kunnet behandle Tlifældet i VII, 40—52 fuldstændigt uden at komme ind paa Fyleternes Ægteskabsret, og endnu mindre lod dette sig gjøre ved Tilfældet i VII, 52 ff., hvor Forudsætningen er af den Art, at den omtrent bliver den samme som den, at der ingen ægteskabsberettiget er; det laa da ganske naturligt for ham i Sammenhæng hermed i det hele at behandle Fyleternes Ægteskabsret udførligt; han befriede sig derved ogsaa for Nødvendigheden af, naar han kom til Tilfældene under DEF, at maatte gjøre vidtløftige Gjentagelser, og kunde her nøjes med det korte *αλλοι οπυιεθαι τας πυλας* (26) eller *οπυιεθαι τοι επιβαλλοντι αι εγρατται* (35, idet Fyleterne ogsaa gik med ind under dette Begreb *τοι επιβαλλοντι*). „Uordenen“ har altsaa sin meget rationelle Grund.

Efter den ovenomtalte Overgangsbestemmelse i VIII, 40—42 følger nu Afsnittets andet Kapitel, om Bestyrelsen af Arvedatterens Formue (mens hun er ugift); det falder i to Dele: 1) Bestemmelserne om, hvem der skal være Formyndere for hende og Formuesbestyrere, medens hun er *ανορος*: VIII, 42—53; herunder betragtes atter 2 Tilfælde, nemlig a) at der er (ægteskabsberettigede) Farbrødre, og b) at der ikke findes saadanne; dernæst gives der 2) nærmere Regler for Formuesbestyrernes Ret til at disponere over Arvedatterens Gods: IX, 2—24. Men imellem disse to Dele er der i VIII, 53 — IX, 1 indskudt en Bestemmelse, hvis Indhold vel ikke er ganske sikkert, da Indskriften her er molesteret, men hvoraf dog saa meget er sikkert, at der her har været Tale om, hvad der skulde gjøres i det Tilfælde, at en Arvedatter indgik Ægteskab med Tilsidesættelse af de i Afsnittets første Kapitel givne Regler. Hvad har denne Bestemmelse at gjøre her? Dette er det mig umuligt at forstaa, og jeg kan heller ikke forstaa den Maade, hvorpaa S har villet forklare dens Anbringelse her; jeg kan ikke se andet, end at den burde have været anbragt i første Kapitel paa allersidste Plads i dette, og det er da en drøj Uorden, naar den først kommer dér, hvor den nu staar. Men jeg er rigtignok tilbøjelig til ikke at lægge Skylden for

denne Uorden paa selve Lovgiveren, men paa Stenhuggeren, der sandsynligvis har glemt denne Passus paa det rette Sted og nu har villet anbringe den her nederst i Kolumnen; dette er kun lykkedes ham tildels, da der ikke blev ordentlig Plads, og dette har vistnok netop bidraget til, at den delvis er bleven saa molesteret.

Herefter følger der nu et nyt (5te) Afsnit; S lader også dette høre med til Novellens andet Lag og sætter Endegrænsen derfor ved X, 25, og jeg vil foreløbig gaa ind herpaa. Afsnittet indeholder først en Lovpassus IX, 24—43, hvori der tales om den Fremgangsmaade, en Kreditor har at følge for at opretholde sit Gjældskrav, naar hans Debitor er død, og Regler gives for saadanne Sagers Behandling for Domstolen; Kreditorens Modpart maa jo sikkert være den afdøde Debitors Bo og Arvinger, og altsaa slutter denne Passus sig til Arveretten („Hausstand nach innen"). Derefter følger en anden Passus (IX, 43—X?), som er molesteret ved Tabet af den øverste Del af Kol. X, men antageligt (se Kommentaren ovenfor S. 108 f.) som sit væsentlige charakteristiske Mærke har indeholdt en Bestemmelse, hvorved de i Gortyn boende Slægtninge til og eventuelt arveberettigede efter en i Udlandet bosat Gortynier forpligtedes til at kavere for en Gjældsforpligtelse, han havde paadraget sig ved Kontraktsbrud overfor en anden Gortynier i Gortyn selv, for saa vidt Skyldneren ikke selv afgjorde Gjælden; denne Bestemmelse vilde da ogsaa angaa „der H. nach innen" og, om end staaende Arveretten fjærnere, dog kunne være kommen ind her ved en ret naturlig Analogi med den foregaaende Passus. Herefter har der fulgt en 3dje Passus, vistnok i to Paragrafer, af hvilke den første, der nu er tabt, har handlet om Størrelsen af den Gave, som en Mand lovmæssigt kunde bestemme for sin eventuelt efterlevende Hustru, og fastsat, at denne Gave, hvis den var for stor, egentlig skulde være ugyldig, men dog i det mindste indenfor det lovmæssige Maal kunde opretholdes af Mandens arveberettigede, naar de vilde det; den anden endnu bevarede Paragraf (X, 14—20) har indeholdt en aldeles tilsvarende Bestemmelse om en Gave, som en Søn bestemte for sin

eventuelt efterlevende Moder. Altsaa slutter denne Passus sig ogsaa til Arveretten („H. nach innen"). Herpaa kommer nu i X, 20—25 en Passus, som bestemmer, at en Gave, der gives af en Person, som er i Gjæld saavel af andre Grunde som specielt i Følge Tabet af en Proces, eller af en Person, som har en endnu uafgjort Proces, der muligvis kan bringe ham i Gjæld, skal være ugyldig, forudsat, at ikke Resten af hans Bo overstiger Gjældens Beløb. Jeg kan med S (p. 232) gaa ind paa at antage, at der her kun tænkes paa Gaver fra en Slægtning til en anden, skjønt τις i L. 20 ikke bestemt viser dette; men antager man, at der er Taler om Gaver in fraudem creditoris til en hvilken som helst Person i al Almindelighed, som Zitelmann gjør (p. 176, 48), saa bliver det aldeles uforklarligt, hvordan denne Bestemmelse i det hele har kunnet komme ind i denne Del af den hele Gortynske Lovgivning, hvorimod man ved S's Antagelse dog i det mindste kan se en Tilknytning dertil. At der skulde være Tale om Gaver af Debitor for Dødstilfældes Skyld, er der ikke fjærneste Antydning af, og til Arveretten slutter da denne Passus sig vel ikke; derimod antager S dog, at den maa gaa ind under Rubriken „der Hausstand nach innen", vel netop fordi baade Giveren og Modtageren hører til samme Slægt. Men det er ikke dette, hvorpaa det her kommer an; der er her ikke Tale om Fastsættelse af Husstandsmedlemmers Ret overfor hinanden, hvilket dog vel altid maa til, naar Bestemmelsen skal henføres under denne Rubrik, men tvært imod om Fastsættelsen af deres Ret til Formuesdispositioner i Forhold til en Person af en fremmed Husstand. Snarere maatte denne Passus altsaa henføres under Rubriken „der H. nach aussen"; men den staar i det hele som yderst løst knyttet til Slægtsretten, næsten endnu løsere end Bestemmelserne i III, 12—16; VI, 25—31, IX, 18. Det er kun den Omstændighed, at der er Tale om Gaver imellem Slægtninge, der har medført dens Anbringelse i Slægtsretten; og det er alene Analogien med den nærmest forudgaaende Bestemmelse om eventuelt ugyldige Gaver mellem Slægtninge, der har ført Lovgiveren til at anbringe den netop paa dette Sted. Men

det af S antagne Rubriceringsprincip er altsaa atter her brudt, og det viser sig da, at andre Hensyn har været bestemmende for Lovbestemmelsernes Ordning end dette, nemlig her blot og bart Analogihensyn — hvad der for øvrigt kunde være meget berettiget.

Som ovenfor bemærket, sætter S her Begyndelsen af Lovens 3dje Lag (til hvilket han henfører hele Resten, hvilket for øvrigt ikke er meget korrekt, da han selv (p. 232) antager, at der indenfor dette er at sondre mellem en hel Række forskjellige Lag, nemlig et nyt for hver Gang en Lovpassus begynder i en hel ny Linie); hvad der har ledet ham hertil, er følgende. Den første Lovpassus her, X, 25—32, indeholder et Forbud mod at foretage visse Transaktioner (Salg, Pantsættelse, Gave, Løfte) med en Person, der er pantsat, eller om Ejendomsretten til hvem der føres Proces, og erklærer slige Transaktioner, hvis de desuagtet foretages, for ugyldige. „Der Abschnitt ist also eine Ergänzung zum Anfangspassus des ganzen Gesetzes; die Verdunkelung des Rechtszustandes soll vermieden, die Frage der Zugehörigkeit nicht weiter complicirt werden“. Revisionen har altsaa her atter grebet tilbage i Hovedlovens første Del, hvor der handledes om „der Hausstand nach aussen“; og da S nu mente, at den nærmest forudgaaende Passus handlede om „der H. nach innen“, maatte han, for at redde sit Rubriceringsprincip, se Begyndelsen til en ny Revision, et nyt Lag, i denne Passus. Eftersom jeg nu tror at have vist, at S har dømt urigtigt om den Passus i X, 20—25, og at der i den allerede er sket et Brud paa hans Rubriceringsprincip, foreligger der selvfølgeligt ingen Grund for mig til at sætte en Laggrænse her ved X, 25; og jeg tror aldeles positivt at kunne bevise, at det er urigtigt at gjøre dette. Det er nemlig at mærke, at man baade i denne Lovpassus (L. 30 f.) og i den foregaaende (L. 24) har det mærkelige Udtryk μεδεν ες χρεος εμεν, som ikke findes noget andet Sted i Loven; dette staar for mig som et uimodsigeligt Bevis paa, at begge disse Bestemmelser hænger nøje sammen og er udgaaede fra en samtidig Lovrevision og Lovoptegning (i IX, 6 har man et helt andet Udtryk for

det samme: δικαιον εμεν). Spørger man nu om, hvad der har foranlediget Anbringelsen af denne Passus netop paa dette Sted, saa finder jeg, at det ligesom ved den foregaaende Passus blot er et Analogihensyn, der her har virket, hvorfor Tilknytningen ogsaa er meget løs; blandt de forskjellige Transaktioner, som her forbydes, er ogsaa Given og Loven, det at lade sig give og love noget (δεκσαθαι και επισπευσαθαι), og dette har været nok for Lovgiveren til at knytte denne Passus til de foregaaende, hvor der ogsaa er Tale om eventuelt ugyldige Gaver.

Spørgsmaalet om, hvorvidt der maaske var at statuere en Laggrænse ved IX, 24, saa at det andet Lag af Loven kunde have indeholdt Stykket IX, 24 — X, 32, har jeg allerede berørt tidligere og sagt, at Tilstedeværelsen af Skilletegnet i IX, 43 næppe var en fyldestgjørende ydre Grund til at antage en saadan, tilmed da det kun findes én Gang. Indre Grunde synes der heller ikke at være; thi et Afsnit med Bestemmelser analoge til disse her synes ogsaa passende at kunne have haft sin Plads i Hovedloven, efter at Arverettens Behandling dér har været sluttet med Afsnittet om Arvedøtrene. Nedenfor i X, 39—45 er der Allusion til et Afsnit af den ældre Hovedlov, hvori der har været Tale om den Forpligtelse, der paahvilede en afdøds kjødelige Børn, til med Overtagelse af Arveladerens Formue ogsaa at overtage hans Forpligtelser mod Guder og Mennesker, og til de sidste hører da vel først og fremmest de hans Ejendom paahvilende Gjældsforpligtelser; til dette Afsnit kan Bestemmelser analoge med dem her i IX, 24 — X, 32 naturligt have sluttet sig.

Derimod kan der næppe være nogen Tvivl om, at vi i det nu følgende Stykke, X, 33 — XI, 23, har et helt nyt Lag i Novellen, skrivende sig fra en senere Revision; ydre Vink derom er: 1) det, at dette Afsnit i Modsætning til, hvad der ellers er gjennemgaaende i hele den foregaaende Del, begynder med en ny Linie; 2) at det i flere Sætninger har en noget sjusket og uklar Affattelse, hvorpaa der heller ikke findes Exempler tidligere, saaledes i Sætningen X, 39—46; XI, 3—6. Paafaldende er ogsaa de i dette Afsnit

alene forekommende Ordformer: *πλιυι* (XI. 5) og *αμπαντιν* (XI, 22). At der for øvrigt allerede i den ældre Hovedlov har været et Afsnit om Adoption, kan man se af XI, 19—23; hvor det har haft sin Plads dér, er tvivlsomt; maaske har det været umiddelbart foran Arvedatterretten. Til Arveretten maa det naturligt have sluttet sig, og det forekommer mig meget underligt, at S har villet henføre dette Afsnit under sin første Rubrik „der Hausstand nach aussen". Vel er der her Tale om „Übergang aus einem Hausstand in den anderen", og for saa vidt kunde Afsnittet siges at staa paa Overgangen mellem den første og den anden Rubrik; men dette er dog ikke Hovedsagen i dette Forhold. En Adoptivsøns Antagelse maa stilles analogt med en kjødelig Søns Fødsel, og det er en Foranstaltning, hvis Formaal det er at sørge for, at der indenfor Husstanden findes en Person, som kan opretholde den og overtage Arven efter Husherrens og Arveladerens Død, og netop derfor slutter Adoptionsretten sig saa naturligt til Arveretten og angaar efter næsten hele sit Omfang Husstandens indre Forhold. Da Adoptionen imidlertid er en uregelmæssig Maade at opretholde Husstanden paa og skaffe Arvinger til Veje, har den vel først kunnet behandles efter det Afsnit, hvori den regelmæssige Arveret var behandlet; derimod har den nok kunnet omhandles, før man tog Afsnittet om Arvedøtrene, da Husstandens Opretholdelse gjennem disse ogsaa er et uregelmæssigt Forhold, og der vel næppe har været Tale om Arvedøtre, hvor der var en Adoptivsøn, idet denne har været betragtet som staaende lige med en kjødelig Broder til Døtrene.

Resten af Loven er en Række Tillæg, som jeg med S antager er tilføjede efterhaanden til forskjellig Tid, efter som Rettens Praxis havde vist deres Nødvendighed eller Ønskelighed; for deres Optegnelse til forskjellig Tid vidner, som S har gjort opmærksom paa, den Omstændighed ved deres ydre Form, at der (vistnok hver Gang et nyt Tillæg er føjet til) er begyndt i en ny Linie, tilmed saaledes, at der to Gange er gjort Brud paa den ellers iagttagne Optegnelsesmaade *βουστροφηδόν* (i XI, 24 og 26). At for øvrigt disse Tillæg, uanset at de er fra forskjellige Tidspunkter, i det

hele synes at være tilføjede i Løbet af en temmelig kort Tid efter Hovedstykkets Optegnelse, har jeg bemærket i Kommentaren til XII, 16—20. De fleste af dem knytter sig til Bestemmelser i selve Novellens Hovedstykke, saaledes Tillæggene XI, 24—25, XI, 26—45, XII, 16—20, rimeligvis ogsaa det i XI, 46 ff.; uklart er Forholdet med XII, 21 ff. I øvrigt vil jeg angaaende alle disse Tillæg henvise til min Redegjørelse ovenfor i Kommentaren.

Svenska konsonantstudier.

Av Axel Kock.

I. Om *g*- och *gh*-ljuden.

Som bekant antar man vanligen, att ord sådana som *saghþe*, *dyghþ* etc. i fsv. riksspråket uttalades med den gutturala (palatala) sångbara frikativan, och detta utan all reservation. I överensstämmelse härmed brukar man i normaliserad skrift upptaga dylika ord med digrafen *gh*. Även om detta icke är oriktigt, eftersom de åtminstone i vissa skrifter från 1300-talet skrivas med *ghþ*, så skall jag nedan söka påvisa, att i vårt äldre språk *gh*-ljudet (d. v. s. den gutturala eller palatala sångbara frikativan) i närheten av ljudet *ð* åtminstone i åtskilliga bygder övergick till ljudet *g* (den gutturala eller palatala sångbara explosivan). För att ådagalägga detta skall jag granska en mindre del av tre skrifter, en från 1300-, en från 1400- och en från 1500-talet, och vi skola då finna, att den nämnda ljudutvecklingen förekommer i dem alla, fastän icke i samma utsträckning.

Av Codex bureanus (från omkring mitten av 1300-talet) har jag granskat s. 128 r. 13 — s. 152 (inklusive)[1]) och därvid funnit, att omedelbart framför *þ* alltid skrives *g* (icke *gh*): *sagþe* (128, 13; 14; 22; så 26 ggr.), *sagþo* (129; 9; så nio ggr.), *sag(d)ho* (150, 17), *lagþe* (130, 6; 143, 19),

---

[1]) Det är möjligt, att i vissa delar av skriften regeln tillämpas med mindre konsekvens än i det av mig granskade partiet.

lagþos (143, 17), *fylgþe* (142, 15; 153, 6), *folgþe* (134, 8), *rögþe* (136, 12), *þigþe* (136, 12), *plögþ* (139, 26), *dygþa stena* (151, 24). Härifrån finnes intet undantag utom impf. *fölghþo* (152, 10), till hvilket *gh* — i skriften eller uttalet — överförts från inf. och pres. *fölghia*.

Undantag utgöra däremot naturligtvis icke *odygh* („odygd" 136, 8), *frygh* („fröjd" 141, 17), i hvilka ord liksom i andra dylika (jmf. Schagerström: Om tyska lånord med *kt* s. 9 noten) det slutljudande *ð* bortfallit. Tvärtom bekräfta de min regel. Språket fördrog icke ljudförbindelsen *ghð*. När den slutade ett ord, bortföll därför *ð*, och man fick *dygh*; när den stod i midljud, övergick däremot *gh* till *g*, och man fick *dygþa stena*, *sagþe* etc.

Ljuden *g* och *gh* uttryckas i andra ställningar med resp. tecknen *g* och *gh*[1]) (talrika exempel på hvarje sida). Undantag göra blott följande ord: *salogar* (130, 5), *aldrogar* (135, 6), *högre* (145, 14), *högra* (145, 18), *sigia* (146, 2), *dagleka* (151, 12). Jag skall lemna oavgjort, huruvida i något bland dessa ord *g*-ljud värkligen åsyftats; emellertid finner man annars t. ex. *nöþoghar*, *salogha*, *Höghro*, *fæghrind*, *sighia*, *daghleka* etc. etc.

Bonaventura (hskr. från början av 1400-talet) använder på de tjugo första av mig granskade sidorna *g* och *gh* med största konsekvens: *g* för *g*-ljud (*gudhi*, *læggia* etc.) *gh* för *gh*-ljud (*plæghadho*[2]) etc.). Inga undantag finnas. Även i följande fall brukas *g* (ej *gh*):

1) i förbindelsen *gdh*: *lagdho* (2, 22; 9, 6), *nidhirlagdhe*, *wtlagdh*, *sagdhe* (7, 12; 7, 14 etc.; sju ggr.), *sagdho* (tre ggr.), *legdho* („lejde" 14, 2), *dygdh* (15, 27), *odygdh*, *dygdhanna*, *dygdhelica*, *dygdhelikin*, *frygdh* (två ggr.), *frygdhadhe*, *slögdh*, *slögdhin* (två ggr.).

Undantag gör endast *slöghdhin* (17, 17).

---

[1]) Jag tager ej hänsyn till handskriftens sätt att återgiva ljudförbindelserna *ng* och *ngn*.

[2]) Man finner så väl *hugnadhe* (15, 11), *hugnadh* (11, 6) etc. som *hughnadh* (19, 26), *hughnadhin* (20, 6), liksom i nysv. rspr. ännu uttalas såväl *hüngnad* som *hüg-nad*.

2) i avledningar på *-het* av adjektiv på *-ogher*, *-agher*: *værdoghet* (11, 23), *behændoghet*, *hælaghet*.

3) i ordet *stadhga* (8, 7).

I åtskilliga andra medeltidsskrifter brukas *g* och *gh* efter väsentligen samma norm.

Också i (det av mig genomgångna Marci evangelium av) Gustav I.'s bibel användas *gh* och *g* med fullkomlig konsekvens för resp. *gh-* och *g*-ljud. Tecknet *g* brukas även

1) när i fsv. den sångbara gutturala frikativan (*gh*-ljudet) efterföljdes av ljudet *ð*, vare sig att a) detta ljud omedelbart efterföljde den gutturala frikativan, eller b) ljuden voro skilda genom något mellanliggande ljud.

a) Man finner alltså *folgde* (impf. 23, 1[1]) bis; 24, 2; 26, 1 etc.), *tijgde* (24, 2; 29, 1; 33, 1), *sörgde* (26, 1), *leegde* (31, 1), *frögd* (25, 1), *eenögder* (29, 1), *helbregda* (23, 2; 24, 1; 26, 1 tre ggr. etc.). Undantag gör blott *höghdenne* (30, 2). Gustav I.'s bibel överensstämmer alltså i denna punkt med Cod. bur., Bonaventura och andra medeltidsskrifter, hvad bruket av *g* beträffar, men under det att de senare skrifterna använda *gþ* eller *gdh* (*frygdh* etc.), skrives i Bibeln *gd* (*frögd* etc.).

b) Man finner vidare *frågadhe* (27, 1; 27, 2; 28, 1 bis; 29, 1; 29, 2 tre ggr.; 31, 2; 33. 1; 33, 2 bis; 34, 1), *plägadhe* (25, 2; 33, 2; 34, 2); *befrågadhe* (28, 2), *beklagadhe* (33, 2); *behagadhe* (26, 2), *förargad(h)es* (26, 1; 32, 2). Något undantag finnes icke[2]), och man möter således aldrig t. ex. något *fråghadhe*, skrivet med *gh*; och detta oaktat man i motsats till här anförda exempel med *g*, efterföljt av *dh*, genomgående finner *gh* i *frågha* (31, 2), *behaghar* (23, 1), *beklagha* (24, 1), *förarghar* (29, 1) etc. etc.

2) i avledningar på *-het* av adjektiv på *-igh*: *welligheet girigheet* etc.

---

[1]) Första talet angiver bladet, den andra sidan på bladet.

[2]) Såsom sådana kunna naturligtvis icke *Höghtidhesdaghen*, *Påscha-höghtidhenne* räknas, i hvilka *gh* och *dh* tillhöra skilda kompositionsleder, hvilka även brukas såsom självständiga ord.

3) i orden *stadhga* (27, 2 bis), *stadhgar* (27, 1 bis), *stadgar* (27, 2), *fradhgadhes* (28, 2); hit hör ock *fraghgas* (28, 2), som utan tvivel är tryckfel för *fradhgas*. Däremot *gh* efter t. ex. *l* (*helgha* 31, 2) och *r* (*berghen* 32, 1).

Dessutom brukas *g* (ej *gh*) konsekvent i det utländska *sinagoga*, *synagoga* samt (åtminstone ofta) framför *t* (*dt*) och *s* i ord sådana som *högt* (23, 2), *swagt* (33, 1), *folgt* (24, 1) *folgdt* (34, 1), *sagdt* (23, 2), *saligt* (32, 1), *kunnogt* (26, 2), *wägs* (26, 2), *krijgsknechternar* (33, 2), *örligs* (31, 2); även *plägsedh* (33, 2)[1].

Godtyckligt har jag icke funnit *g* brukas i st. f. *gh* utom i *mögeligh* (29, 1; annars *möghcligh*, *möghelighit* etc.) och kanske i *förargelse* (29, 1 bis; men *arghesta*, *bergh*, *korghar* etc.). *Fattigdom* (31, 2) är ingen godtycklighet. Ordet skrives på samma sätt t. ex. 2 Kor. 113, 2 tre ggr.; Luc. 51, 2.

Att *g* framför *t* och *s* i *högt*, *wägs* etc. värkligen betecknade ett annat ljud än *gh* i *högh*, *wägh* etc., betvivlar ingen. Som bekant har ljudet *gh* i fsv. (liksom *g* i nysv.) stor tendens att framför *t*, *s* övergå till *k*, och ett mellanljud mellan *gh* och *k* är just *g*. Anslutning till *högh* vållade, att man jämte *hökt* uttalade även *höght* och väl också värkligen *högt*. Skrivningen *högt* återgiver tydligen detta svävande uttal.

Det är i och för sig icke omöjligt, att ord sådana som Bonaventuras och Bibelns *hælaghet*, *welligheet* i andra stavelsen låtit *gh*-ljudet övergå till *g*-ljud framför det följande *h*, men så vitt jag ser, kan ej något egentligt bevis härför framdragas, eftersom det också är mycket möjligt, att man, för att i skriften undvika de två sammanstötande *h*-tecknen, utan stöd i uttalet skrev *hælaghet* etc. i st. f. *hælaghhet* etc., och tills något bevis för motsatsen blivit funnet, anser jag detta senare antagande vara det sannolikaste.

Däremot är det naturligtvis omöjligt, att man utan stöd av uttalet skulle under medeltiden (i Cod. bur.) hava skri-

---

[1]) Om ljudförbindelsen *ngn* se nedan.

vit: *sagþe, plögþ* etc.; och *sagdhe* etc. under 1400-talet och *sagde* etc. under 1500-talet återgiva därför tydligtvis också uttalet. Att tänka sig, att man av något slags ortografisk nyck skulle utan stöd av uttalet konsekvent skriva *frågadhe* men *frågha, beklagadhe* men *beklagha* etc. i Bibeln, är påtagligen också omöjligt. Ty man kan icke tilltro dåtidens ortografer att konsekvent tillämpa en så högst förunderlig rättstavningsregel som den, att när *gh* skulle i samma ord, men ändå icke omedelbart, efterföljas av *dh*, utelemna *h* i digrafen *gh*; och detta framför allt icke, när man besinnar, att 1500-talets ortografi annars ingalunda drog sig för att sammanställa tämligen överflödiga bokstavstecken. Jag påminner om sådana skrivningar i Bibeln som *tilreedde, leedde* etc. med efter hvarandra följande *ee* och *dd*, om *ff* i stället för *f* i *aff, haff* etc., om det stumma *d* i *hördt* etc. etc. Och om vidare i *frågadhe* etc. endast en ortografisk regel tillämpats, så hade man åtminstone väntat, att en likartad regel skulle tillämpas i *stadhga*, men här är det vid sammanstötning av *dh* och *gh* icke det första, utan det andra *h*, som fått giva vika. Härav framgår, att det icke är fråga om en ortografisk regel utan om en ljudövergång *gh* > *g* i närheten av ljudet *ð*.

Vi kunna alltså konstatera följande, åtminstone dialektiska, ljudlagar:

1) den gutturala (palatala) sångbara frikativan (*gh*) övergår till motsvarande explosiva (*g*), när den efterföljes av ljudet *ð*. a) Detta inträffar i vissa bygder (representanter: Cod. bur. och Bonaventura), endast när *gh*-ljudet omedelbart efterföljes av *ð*-ljudet: *lagþe* (av *laghþe*), *dygþ* (av *dyghþ*) etc. b) I andra trakter (representerade av Gustav I.'s Bibel) ej blott i ljudförbindelsen *ghð*, utan ock när *gh*-ljudet genom mellanliggande ljud skiljes från *ð*-ljudet: *tijgde* etc., *frågadhe* etc. I *tijgde* etc. har genom senare ljudutveckling *gð* övergått till *gd*; jmf. s. 150.

2) *gh*-ljudet övergår till ljudet *g* i ljudförbindelsen *ðgh* (Bonaventura och Bibeln): *stadhga, frudhgas* etc.; så ock *nödhgas* (2 Kor. 114, 2), *wredhgas* (Rom. 95, 1), *wredhgens* (Eph. 121, 1).

När i Marci evangelium av Gustav I.'s Bibel såsom nämnt en gång möter *höghdenne*, så förklaras det genom anslutning — i uttal eller stavning — till adj. *högh*; däremot *högdenne* t. ex. Matth. 5, 1, *högden* Luc. 36, 2 etc. *Fattigdom* (se s. 143; ej *fattighdom*) synes visa, att *gh* övergick till *g* ej blott framför *ð* utan ock framför *d*, men ljudförbindelsen *ghd* var i fsv. mycket sällsynt.

Den här påvisade ljudutvecklingen *gh* > *g* har intresse särskilt i sådana ord som *frågadhe*, emedan de utgöra ett — såsom mig synes — säkert exempel på, att en följande konsonant kan påvärka en föregående, fastän de ej stå omedelbart intill hvarandra. Utvecklingeu *fråghadhe* > *frågadhe* är väl snarast (liksom *saghdhe* > *sagdhe*, *stadhgha* > *stadhga*) att uppfatta såsom en art dissimilation: av de två efter hvarandra följande frikativorna förändrades den ena, nämligen *gh*-ljudet, till motsvarande explosiva. Dissimilation inträder som bekant även annars mellan konsonanter, som ej stå omedelbart intill hvarandra (*nykil* av *lykil* etc.), men det anmärkningsvärda med den här påvisade ljudutvecklingen är, att en dissimilation inträtt, fastän ljuden icke äro identiska. Det likartade hos dem är blott bådas natur av frikativor. Ljudutvecklingen *fråghadhe* > *frågadhe* är därför snarast att sammanställa med den bekanta ljudövergången i sanskrit och grekiska *bhudh* > *budh*, φυθ > πυθ. Här har en dissimilation inträtt mellan de efter hvarandra följande, men av en vokal från hvarandra skilda aspiraterna, så att den förra övergått till motsvarande oaspirerade ljud liksom i *frågadhe* den första frikativan övergått till motsvarande explosiva. Utvecklingen *bhudh* > *budh* är dock ej fullt likställig med övergången *fråghadhe* > *frågadhe*, eftersom aspirations-elementet (*h*) i en aspirata är ett i viss mån självständigt ljudelement, hvadan alltså i *bhudh* värkligen samma ljud (nämligen *h*-ljudet) i viss mån förekommer två gånger.

När jag ovan framställt ljudövergången *ghð* > *gð* såsom måhända blott dialektiskt inträdande, har det skett

delvis med hänsyn till nysv. rspr. Detta har nämligen i vissa ord med ljudförbindelsen *ghð* i fsv. visserligen ljudförbindelsen *gd*, men i andra *jd*. Så hava vi i nysv. *lagd*, *sagd*, *dugde*, *dygd*, *bygd* etc.; däremot *fräjd*, *häjd*, *helbräjda* (även uttalat *hellbrägda*). *höjd*, *slöjd*, *fröjd*; också *följd*, *häljd* (även uttalat *hälgd*; jmf. Tamm: Fonetiska kännetecken på lånord i nysv. rspr. s. 25, Brate: Bezzenbergers Beiträge XII 21). Att i hvarje enskilt fall med visshet avgöra, när i nysv. ord med *jd* detta är den ljudlagsenliga utvecklingen av *ghð*, eller när *j* inträngt från närstående former, synes mig vara vanskligt. Emellertid uppställer Tamm den regeln, att fsv. *gh* ljudlagsenligt övergår till nysv. *j* „emellan en palatal vokal och fsv. *þ*, nysv. *d*", och så väsentligen även Brate. Under denna form är regeln dock, så vitt jag kan se, icke riktig, ty efter *y* blir fsv. *ghþ* till nysv. *gd*: *dygd*, *blygd* (om *bygd* jmf. s. 147). Även om man antoge, att *g*-ljudet införts till *blygd* från *blyg*, så torde *g*-ljudet i *dygd* ej kunna förklaras genom påvärkan från något annat ord (samhörigheten med *duga* är för svag, för att detta ord skulle kunnat utöva inflytande). Obs. även att t. ex. i Sörbygdmålet (i Bohuslän), där *dygd*, *bygd* hava *ö*-ljud, de även fått *j*: *döjd*, *böjd*.

I sådana ovan avhandlade ord, som nu hava *jd*, skrevs ännu på 1700-talet *gd*, och detta även på en tid, då man (åtminstone i vissa trakter) uttalade *jd*. Så stava t. ex. Serenius och Sahlstedt *fölgd*, *frögd*, *högd*, *slögd*, *frägd*, *helbregda* (så vanligen ännu) men däremot *heyda* (Serenius), *hejd(a)* (Sahlstedt). Sahlstedt skriver ock t. ex. *följa* impf. *fölgde*; *höja*, *högde*; *leja*, *legde* etc. Av Hof: Sv. Språkets Skrifsätt (tryckt 1753) s. 88 framgår emellertid, att han (som var västgöte) uttalade *påföljd*, *nöjd*, *höjd* etc. Till nysv. impf. *följde*, *läjde* etc. har *j*-ljudet lätt kunnat överföras från inf. och pres. *följa*, *läja* etc. Så ock till *följd*, *häljd* (jämte *hälgd*) från *följa*, *följe* och från *hälg* (uttalat *hälj*) etc. Snarare göra sådana ord som *höjd* svårighet. Att antaga en ljudlagsenlig utveckling *höghð* > *högð* > *högd* > *höjd* är föga tilltalande. Däremot skulle *j*-ljudet i *höjd* kunna så förklaras, att sedan *höghð* blivit *högd*, man genom påvärkan

från adj. *högh* (jmf. den i Bibeln någon gång mötande skrivningen *höghd* jämte *högd*) återinförde *gh*-ljudet i *höghd*, hvarefter genom en senare ljudutveckling *ghd* blev *jd*. I flertalet nysv. ord skulle *jd* kunna så eller på ett liknande sätt förklaras. *Slöjd* kunde påvärkas av adj. *slögher* (*slög* ännu t. ex. i Sahlstedts ordbok), *fräjd* av adj. *frægher*, det föga folkliga ordet *fröjd* kanske av nht. *freude*, liksom detta ord givit sin betydelse åt det svenska *fröjd* (isl. *frygþ* däremot „herlighed ved en ting“ ; jmf. Tamm: Om forn-nord. feminina på *-ti* och på *-iþa* 36). *Helbrägda* uttalas såsom nämnt ofta med *g*-ljud. *Häjd(a)* intar under 1700-talet åtminstone i sin rättstavning en undantagsställning. — Men möjligt är det ock, att Bibelns *högd*, *frögd* etc. och nysv. rspråkets *höjd*, *fröjd* etc. hava utvecklats i olika bygder, liksom även annars Gustav I.'s bibel icke sällan har drag av en dialekt, som ingalunda sammanfaller med vårt nysv. rspr.

Med subst. *bygd* och impf. *byggde*, part. *byggd* till verbet *bygga* förhåller det sig på ett särskilt sätt. Även dessa ord skrivas i (de granskade delarna av) Cod. bur., Bonaventura och Gustav I.'s Bibel med *g*: *bygde* (Cod. bur. 149, 5; Bon. 12, 10; Bib. 31, 1), *bygdinne* (Bon. 9, 15), *bygdenne* (Bib. 25, 2), *landzbygden* (Bib. 34, 2). Men hvad som är anmärkningsvärt, är, att orden (ordet) i Cod. bur. och Bon. hava (har) *d* (ej *þ* och *dh*). Förhållandet är detsamma i textkodex av Östgöta-lagen, som har impf. *bygde* (B. 8, 3), part. *bygdær* (B. 1, 6), *bygdum* (G. 3; ES. 3, 2), subst. *bygdir* (B. 44 pr.), *bygda balkær* (B. rubr. bis), och detta ehuru denna hskr. såsom tecken för ljudet *ð* använder *þ* och som tecken för den sångbara gutturala (palatala) frikativan *gh*. Åtminstone i åtskilliga trakter har det alltså redan i den tidiga fsv. hetat *bygd* (subst.), *bygde* (impf.), *bygder* (part.)[1]). D. v. s. att man i överensstämmelse med inf. och presens *byggia* etc. havt *g*-ljud i dessa ord, hvarför *ð*-ljudet övergick till *d*, liksom detta var fallet efter ljudet *g* i ljudförbindelsen *ng* m. fl.: isl. impf. *hengda* etc. Jmf. med impf.

---

[1]) Schlyters ordbok upptar såsom normal-form av subst. *bygd*, *byghþ*; Söderwall *byghþ*.

bygde i Cod. bur. det i samma skrift mötande *stygdes* (136, 6), impf. av *styggias.*

Då ovanstående undersökning torde hava visat, att med stor konsekvens skiljes mellan *g* och *gh* i Gustav I.'s Bibel, så förtjenar det nämnas, att den fsv. ljudförbindelsen *ghl* måhända vid denna tid dialektiskt övergått till *gl.* Man finner åtminstone sådan stavning som *segla, seglde* „seglade", *seglat* (åtskilliga ex. i Apostl. 88, 1), *seglet* (ib. 88, 2), *haglet* (Joh. Upp. 161, 2), *näglt* („naglat", Kol. 125, 2), *reglo* (2 Kor. 114, 2 bis), *reglonnes* (ib.). Däremot så väl *seghel* (Es. 10, 1; Hez. 84, 2), *haghel* (Joh. Upp. 161, 2) som *seghren, någhra* etc. Om den här anmärkta stavningen *segla* etc. återgiver uttalet, så har dock ljudövergången *ghl* > *gl* ej på 1500-talet genomförts i hela det svenska språkområdet, ty enligt Aurivillii bestämda uppgift i Cogitationes (tryckt 1693) s. 83 brukades enligt hans uttal ännu den gutturala frikativan i *seghla, reghla, naghla* etc., liksom han skrev orden med *gh.*

Att ljudförbindelsen *ngn* i Gustav I.'s Bibel skrives *gn* i *lugn* etc., behöver ej särskilt nämnas. Däremot förtjenar det antecknas, att även i *twagne* (27, 1), *otwagna* (27, 1 bis), *sönderslagne* (25, 2), *framdragne* (31, 2) skrives *gn* (ej *ghn*), fastän man finner *draghit* etc. med *gh*, och fastän vi i nysv. hava *dragna, tvagna* etc. med *g*-ljud liksom *dragit, tvagit* etc. Den ljudlagsenliga utvecklingen av fsv. *þvaghna* etc. vore *tvangna* etc., och det är anslutning till de oböjda formerna *tvagen, tvaget*, som i nysv. rspr. vållat, att vi uttala *tvagna* etc. med *g*-ljud. I Gustav I.'s Bibel föreligga de ljudlagsenligt utvecklade formerna, och härmed kan jämföras, att man enligt Salbergs vittnesbörd på 1600-talet uttalade *bongna* (Aksel Andersson: Om Joh. Salbergs Grammatica svetica s. 62), fastän vi nu (med anslutning till *båge*) uteslutande hava uttalet *båg-na* med *g*-ljud. Jmf. beträffande den ljudlagsenliga övergången av fsv. *ghn* till *ngn* och dess störande genom påvärkan av besläktade ord t. ex. det

nysv. värbet *egna*, som uttalas dels *ängna*, dels (genom påvärkan av *egen*) *ēg-na*.

Den här framställda åsikten beträffande uttalet av Bibelns *twagne* etc. såsom *twangne* bekräftas därav, att man finner *otroghna* (28, 2) med *gh*, och denna skrivning av ordet möter även i andra delar av Bibeln (*troghne* Matth. 19, 2 bis; Lucas 48, 1; 48, 2; 1 Kor. 104, 1 etc.). Att denna ortografi återgiver uttalet med frikativa, är uppenbart, och orsaken till att i *troghna* frikativan bibehållits framför *n*, är tydligen den, att frikativan i detta ord är av relativt ungt datum: av *troin* utvecklades *troghin*, och *gh* överfördes sedan även till *trona*, d. v. s. *troghna*. Frikativan har antagits av *troghna* först efter den tid, då i *þvaghna* etc. frikativan övergått till explosiva eller nasal. Antoge man åter, att *twagna* trots skrivningen med *gn* uttalats *twaghna*, så förstode man ej den olika ortografien av *twagna* etc. å ena sidan och av *troghna* å den andra.

Även av *tagha* (fsv. *taka*) möter participium *Borttagnan*, *Borttagne*, *Borttagna* (alla 23, 2 etc.) med *gn*, ehuru formen fordom hetat *takne* etc. med *k*. Då man i Bibeln finner *tagha*, *togh* etc. med *gh*, liksom *dragha*, *drogh* etc., så är det troligt, att *gn* i *Borttagne* etc. icke representerar ljuden *g* + *n* och utgör ett minne av det äldre *kn*, utan att *Borttagne* uttalats med *ngn* liksom *framdragne* etc., vare sig nu att *k* i *takin*, *takne* så tidigt blivit *gh*, att ljudförbindelsen *ghn* övergick till *ngn* samtidigt i *taghne* och *draghne*, eller att man senare i anologi med *dragha* : *drogh* : *drangne* etc. bildade *tagha* : *togh* — *tangne*.

Med den ovan framställda uppfattningen av *twagne* etc. stämmer det väl överens, att åtminstone dialektiskt ljudförbindelsen *ghn* redan tidigt i fsv. övergått till *ngn*, hvilket framgår av sådana skrivningar som *þiængn* för *þiæghn*, *gangn* för *gaghn* etc. (se Rydqvist IV, 334, Lundgren: Språkliga intyg om hednisk gudatro i Sverge s. 21, Noreen i Arkiv III, 4 not 2) och bekräftas av sådana exempel som *fagne* (Bonaventura), *fagno* (Birg.), *faghne* (Med. Bib. II; citat hos Söderwall) av part. *fangin* med *g(h)n* i st. f. *ngn*. För övrigt är

det väl tvivelaktigt, om *gn* i sådana fsv. ord som *gagn* alltid utmärker *ngn*. Vid ljudutvecklingen från *ghn* till *ngn* har väl funnits ett mellanstadium *gn* (d. v. s. *g*-ljud + *n*-ljud), eftersom ljudfysiologiskt sett *g*-ljudet (med tungan fast sluten till gommen) intar ett mellanstadium mellan frikativan *gh* (med tungan endast löst berörande gommen) och nasalen *ng* (med tungan fast sluten till gommen).

II. Till ljudutvecklingen *ð* > *d*.

Gustav I.'s Bibel brukar med största konsekvens *dh*, där fsv. riksspråket har ljudet *ð*; *d* åter, där detta har ljudet *d*. Emellertid använda de fem första, av mig för denna frågas undersökning särskilt granskade, kapitlen av Marci evangelium *d* även i följande fall

1) i ljudförbindelsen *rd: ordet* (9 ggr.), *sporde* (3 ggr.), *spordes*[1]), *giorde* (5 ggr.), *lädhergiording*, *werdigh*, *lärde* (impf. 4 ggr.), *scrifftlärde* (3 ggr.), *scrifftlärda*, *witnesbyrd*, *hörde* (5 ggr.), *rettferdigha*, *warda* (4 ggr.), *warder* (9 ggr.), *giord*. *ferdigh*, *hårdeligha*, *worden*, *wordo* (pl.; 5 ggr.), *wordo* (impf. konj. sg.), *jord* (4 ggr.), *jordenne* (2 ggr.), *jorden*, *jordena* (2 ggr.), *boordet*, *fulbordat*, *skördetijdhen*, *swijna hiord*, *hiorden*, *(gack tina) ferde*, *(gick sina) ferde*. Härifrån finnes intet undantag.

2) i förbindelsen *gd*. Exemplen anförda ovan s. 142. Intet undantag finnes.

3) i *förquaffde* (25, 1). Att denna stavning ej är godtycklig, framgår av *förquaffde* (Matth. 11, 1; Luc. 41, 2), *leeffde* (Matth. 17, 2; Marc. 31, 1), *leffde* (Rom. 97, 1), *tilkraffde* (Exod. 57, 1), *Landzhöffdingar* (Dan. 103, 2, flera ggr.).

4) i ordet *Iridie* (24, 1). Denna stavning möter även annars ytterst ofta (eller alltid) i Bibeln; se kapitelöverskrifterna.

---

[1]) De ord, efter hvilka ej angives, huru ofta de anträffats, hava antecknats blott en gång.

5) i förbindelsen *dz*, t. ex. *Gudz*.

I utländska namn såsom *Judea*, *Judam*, *Dauid* anträffas *d*, och i överensstämmelse därmed ock *Judeska* (23, 1). Såsom godtycklig skrivning med *d* kan anföras blott *bereder* (23, 1).

Som bekant är även i fsv. urkunder skrivningen *dz* vanlig i ord sådana som *gudz*, *bordz*, och den sammanhänger därmed, att *ð*-ljudet framför *s* hade tendens att övergå till *t*. Denna tendens genomfördes emellertid icke fullständigt, emedan t. ex. gen. *guz* (*gud[h]z*) påvärkades av närstående former med *ð* (*gudh*, *gudhi* etc.), så att man jämte uttalet *guts* (ofta i fsv. återgivet med *gus*) också hade *guðs*, och väl även det mellan båda liggande *guds* (jmf. Kock: Studier II 444). Stavningen *gudz* återgiver på lämpligt sätt detta svävande uttal. Jmf. ovan *gs*, *gt* i *wägs*, *högt* etc.

Skriftens konsekventa bruk av *d* och *dh* visar, att vid denna tid ljudet *ð* övergått till *d* i de fsv. ljudförbindelserna *rð* och *gð* och väl även i ljudförbindelsen *vð* (*förquaffde* etc.), under det att *ð*-ljudet bibehölls i *badh*, *budhit*, *sadhe*, *medh*, *sädh*, *hwadh*, *Skodhobrödhen* etc. Ljudförbindelsen *rd* hade t. o. m. redan utvecklats från *rd* till supradentalt *d* (jmf. s. 152). Troligen har man ock uttalat eller kunnat uttala *tridie* med *d*-ljud, ehuru man finner t. ex. *bidhia* (Marc. 26, 2), *bidhien* (ib. 30, 2 bis).

Här må nämnas, att jag på spridda ställen i Bibeln funnit sådana skrivningar som *dödadhe* (Rom. 97, 1, men omedelbart efteråt *dödha*, *dödhenom*, *dödhe*); vidare *dödadhe* (Apok. 155, 2; 159, 1), *dödadher* (ib. 153, 2), *skodadhe* (Marc. 34, 1; Dan. 105, 1); *bodadhe* (Marc. 34, 2 bis). Dock möter man även *dh* i andra stavelsen av dessa och dylika ord: *dödhadhe*, *skodhadhe*. Här är en differentiering på väg att genomföras, liknande den ovan omtalade i *fråghadhe* > *frågadhe* etc.

Att stavningen *jord* etc., *frögd* etc. värkligen angiver ett uttal med *d*-ljud (ej *ð*-ljud), får en synnerligen god bekräftelse därav, att enligt Aurivillii uttryckliga uppgift (i hans halvtannat århundrade senare utgivna Cogitationes s. 67, 69) man på hans tid uttalade såväl *bord*, *hård* som ock

frögd, *högd*, *nögd* med *d*-ljud, fastän han hade kvar *ð*-ljud i *bad*, *strid*, *adla*, *nedre* etc.

Ljudförbindelsen *rd* hade emellertid på 1500-talet redan sammansmält till supradentalt *d*, hvilket framgår därav, att fsv. *hirþir* vid denna tid heter *heerde* med *e*-ljud i penultima. Fsv. *ĭ* övergår nämligen till nysv. *e* endast i öppen stavelse (se Kock: Studier II, 454 ff., 462). Man torde dock kunna antaga, att utvecklingen från *rð* till supradentalt *d* åtminstone dialektiskt inträtt redan på 1400-talet. I palmsköldska hskr. nr. 393 på Uppsala bibliotek, innehållande „Gamla ordspråk“, hvilken handskrift även annars stundom låter *ĭ* i öppen stavelse övergå till *e* (t. ex. *lewir* 408; *vethith* 481, *fredhen* 706, *sethir* „sitter“ 363, 1047), möter man nämligen även *herdhin* (386), och stavningarna *heerde*, *herde*, *herdhe* anträffas några gånger också i andra skrifter från 1400-talet (beläggställen i Söderwalls ordbok). I brev från biskop Arvid Kurck, skrivna 1511—13, möter fyra ggr. *besöde* i st. f. *besörde* „besörjde“ (beläggställen i Söderwalls ordbok), hvilken stavning kanske också antyder supradentalt *d*-ljud[1]).

Här må nämnas, att i Jutlandslagen „*th* og *d* findes afvekslende i *iorth*, *iord*, måske på grund af, at man har udtalt ordet med begge dele“ (Lyngby: Udsagnsordenes böjning i jyske lov s. 10)[2]).

---

[1]) På en sammanblandning av tecknen för supradentalt *n* (d. v. s. *rn*) och för dentalt *n* (d. v. s. *n*) tyder måhända även den på upprepade ställen i Med. Bib. II från 1526 förekommande skrivningen *basworn* „basun“ (beläggställen hos Söderwall).

[2]) Brate har i äldre Vestmannalagens ljudlära s. 48 ff. sökt göra troligt, att i det språk, som nämnda skrift representerar, *ð* övergått till *d* i stavelseslut men bibehållits i början av en stavelse (alltså *bud*, *ord* men *bu-ðit*, *or-ðit*). Emellertid visar den av Brate meddelade statistiken för bruket av tecknen *d*, *ð*, *þ* i lagen, att dennas skrivsätt i denna punkt är till den grad vacklande, att, enligt min åsikt, någon dylik slutsats icke kan dragas.

III. Fsv. *mn*: nysv. *m*.

Rydqvist anmärker i Sv. Spr. Lagar IV, 346, att fsv. verbet *stæmna* „sammankalla“ och subst. *stæmna* „sammankomst“ motsvaras av nysv. *stämma*, utan att han söker angiva orsaken till förändringen. I Sv. landsm. I, 322 synes Noreen vilja så uppfatta förhållandet mellan dessa ord även som mellan fsv. *stamn*: nysv. *stam*, fsv. *stumn*: nysv. *stom*, fsv. *ramn*: nysv. *ram*(svart), Fårömålets *rumn*: nysv. (fisk)*rom*, äldre **krufni* „inkrom“ i Fårömålet: nysv. (in)*krom*, att *mn* i nysv. rspr. utan vidare inskränkning ljudlagsenligt övergått till *m*. Häremot talar emellertid på det bestämdaste, att nysv. rspr. annars bibehållit ljudförbindelsen *mn*: *domna*, *hämnas* etc.; *hamn*, *famn*, *namn*, *jämn* etc. Det är säkerligen denna omständighet, som föranlett Noreen att i Orddubletter i nysv. s. 40 söka en annan förklaring av *m* (i st. f. äldre *mn*) i åtminstone vissa bland de nämnda orden, i det att han påpekar det „fsv. *ramn*.., vårt *ram* i *ramsvart*, som redan i fsv. tid (se Rydqvist III, 153) förlorat sitt slutande *n*, möjligen emedan det uppfattats såsom varande artikeln; jmf. *stom* af fsv. *stom(p)n*, *stam* (på fartyg) af fsv. *stam(p)n*.“

Jag kan dock icke häller ansluta mig till denna Noreens förmodan, att orden i riksspråket skulle hava förlorat *n*, emedan det uppfattades såsom artikel. Såväl i fsv. som i nysv. är ju best. formen av subst. på *-m* tvåstavig. Det heter på fsv. *domin* (*domen*), på nysv. *dommen* etc. (icke dessutom *domn* etc.; såsom någon gång *daln* i st. f. *dalen* etc.), och detta, under det att ord på *-mn* i obestämd form bibehålla sin enstavighet: *namn*, *hamn* etc. (icke *namen*, *hamen* etc.). Under dessa förhållanden kunde *-n* i *stamn* ej missuppfattas såsom artikeln.

Det är tänkbart, att en sådan ljudlag tillämpats, att slutljudande *-mn* övergått till *-m(m)*, midljudande *-mn-* framför vokal bibehållits, men att ljudlagens värkningar sedan genom analogi-inflytande utplånats, så att man fått dels uteslutande *stam*, *stammen* etc., dels uteslutande *namnet*, *namn* etc. Då jag emellertid icke — åtminstone för när-

varande — kan för rspr. påvisa en dylik ljudlag, tänker jag mig, att förlusten av *-n* i ovan avhandlade ord framkallats av följande omständigheter.

Både i fsv. och i nysv. bortfaller *n* ur ljudförbindelsen *mn* omedelbart framför *d*, *t* i sådana former som *næmde*, *næmt* av *næmna*, subst. *næmd* (isl. *nefnd*), *iamt* av *iamn* etc. På så sätt har man av verbet *stæmna* fått impf., part. *stæmde*, *stæmder*, *stæmt*. Emellertid har man i fsv. och nysv. ett verb *stæmma*, *stämma*, „dämma, häjda“ (isl. *stemma*) även som ett annat nysv. *stämma* (ett instrument etc.). Då impf. och part. av alla verben hette *stæmde*, *stæmder*, *stæmt*, så lät man verbet *stæmna* under påvärkan av sitt impf. och part. och med anslutning till verben *stæmma* (*stämma*) antaga samma form (*stämma*). Subst. *stæmna* har sedan även förändrats till *stämma* genom påvärkan av det nära besläktade verbet och väl även under inflytande av subst. *stämma* „röst“, hvilket i viss mån tillhörde samma begrepps-sfer (talets) som *stæmna*, *stämma* „sammankomst, debatterande församling“.

I ljudförbindelsen *mns* bortfaller *n* såväl i fsv. som i nysv.: fsv. *stums* (VGL., SML.), gen. av *stumn* „stubbe“; *nams* (VGL. IV), gen. av *namn* (se Schlyters ordbok 809); nysv. *namsdag* för *namnsdag*; fsv. *famshögher* (S. J.)[1] av *famn* etc. Så ock mellan *m* och en annan konsonant än *s* i fsv. *famtaka* (Bir. IV), äldre nysv. *famtag*, *famtaga*, *famtagning*, *famtagen* (så t. ex. i Sahlstedts ordbok, som däremot har *famn*), i fsv. *iæmgoþer*, *iæmmykit* etc. På liknande sätt förloras *n* mellan två konsonanter i t. ex. fsv. *byörskin* (Lg. III) av *biörn-*, *barsöl(l)* (Lfk., BSH.) av *barns-*, *barsliker* (Lg. III; jmf. Närpesmålets *baslig* „barnslig“ med supradentalt *s*) av *barnsliker*, *fort(h)* (BSH. IV och V upprepade ggr.) av *fornt*, *al(n)boghi* etc., i nysv. *ham(n)buse* etc. På så sätt har ock nysv. *ramsvart* uppstått av *ramnsvart*. Då det enkla *ramn* gått ur bruk, kunde *n*-ljudet nämligen ej bibehållas i *ram(n)svart* genom påvärkan från det enkla ordet. Se nedan om *nattram*.

---

[1]) De utan specialcitat ur fsv. skrifter hämtade exemplen äro samlade ur Söderwalls ordbok. S:s förkortningar användas.

Det fsv. *stamn* förlorar *n* i de två enda hittills påvisade komposita *stamboe* (Uppl.-l., VML.), *stamskut* (Rydqvist VI). Att ordet även på svensk botten såsom första sammansättningsled ingått i åtskilliga andra komposita, blir högst troligt av de isl. *stafn-gluggr*, *-hvíla*, *-lag*, *-leggia*, *-lé*, *-lok*, *-rekkia*, *-sveit*, *-sæng*, *-tiald*. I dessa eller dylika komposita uppstod (likasom i *stamboe*, *stamskut*) formen *stam-* ävensom i gen. *stam(n)s*.

Till stadgandet av det nysv. *stam* har dock även en annan omständighet bidragit. I undersökningar över svensk språkhistoria 20 (se ock Lyttkens och Wulff: Svenska språkets ljudlära s. 218) har jag havt tillfälle visa, att *d* förloras i ljudförbindelsen *nd*, när *nd* står i en relativt oakcentuerad stavelse, under det att *nd* bibehålles i fullt akcentuerad stavelse. Vi hava så t. ex. fortfarande *land*, *sänd* etc. men däremot *Östergyllen*, *Västergyllen*, *Smålen*, *tusen* etc. av *Östergytland*, *Væstergytland*, *Småland*, *þusand* etc. Såsom fsv. exempel på likartad förlust av *d* kunna tilläggas *kakin* jämte *kakind* (jmf. Glossaret till VGL.), *fæghrin* (MD. och Med.-Bib. I, 543, 11) jämte *fæghrind*. På alldeles samma sätt har (åtminstone i vissa trakter) *mn* i relativt oakcentuerad stavelse ljudlagsenligt övergått till *m*, under det att *mn* bibehållits i fullt akcentuerad stavelse. Att endast få exempel finnas på ljudutvecklingen *mn* > *m*[1]), förklaras därav, att uttalet med *mn* oftast behålles genom påvärkan av motsvarande enkla ord. I överensstämmelse med nämnda regel uttalas åtminstone i sydligaste Sverge ofta *Kà(r)lsham*, *Lìmham* i st. f. *Kàrlshamn*, *Lìmhamn*, men däremot alltid *hamn*, *Karlshámn* etc.

Det enkla *stam* „skeppstam“ brukas knappt längre, men de sammansatta *fram-*, *bak-*, *skepps-stam* äro alltjämt gångbara. I dessa utvecklades formen *-stam*, åtminstone i vissa trakter, ljudlagsenligt, och den överfördes sedan från dessa komposita ävensom från de ovan avhandlade *stamboe*

---

[1]) Jag kan därför ej häller med visshet avgöra, om denna ljudutveckling inträder blott när *m(n)* äro slutljud, eller även när de efterföljas av vokal.

etc., till det enkla ordet, hvilkets form dessutom stadgades såsom *stam* genom anslutning till det andra av språket använda *stam* „truncus“, hvilkets betydelse ej låg så synnerligen aflägset.

Liksom *framstamn* etc. ljudlagsenligt blivit *framstam* etc., så har *nàttramn* ljudlagsenligt blivit *nattram*. Sistnämnda form upptages nämligen av Lexicon lincopense (1640) och av Liebezeits Dictionarium på latin, svenska och tyska (1700) med betydelsen „ama, nycticorax, ptynx“ [1]), av Schenbergs Lexicon lat.-svecanum (1739) med betydelsen „spectrum“, och i betydelsen „nattsölare“ brukas ordet *nattrām* (men med långt *a*) ännu åtminstone i Skåne även av bildade personer. Ljudutvecklingen *nattramn* > *nattram* möjliggjordes därav, att det enkla *ramn* höll på att gå ur bruk och numera är obrukligt; så översättes både av Lex. lincopense, Liebezeit och Schenberg *corvus* med *korp* (ej med *ramn*). Dock kvarlevde det enkla *ramn* i ålderdomlig stil ännu till åtminstone omkring år 1700 [2]).

Att *inkrom* fordom hetat **inkromn*, blir tämligen troligt av isl. *krof* „the cut-up carcase of a slaughtered animal“,

---

[1]) Här må nämnas, att fågeln *caprimulgus*, som väl är identisk med den av Lexicon lincopense och av Liebezeit „ama“ etc. benämnda fågeln, i den äldre svenskan även kallas *natrafn* (Levin-Möllers Sv.-franska ordbok 1745), *nattraffen* (Wollimhaus' Syllabus av år 1649) och *nattraf* (Serenii ordbok av år 1741), samt att (enligt Rydqvist VI) Variarum rerum vocabula upptar *nattraffn* i betydelsen „flädermus“. Det är tydligen fågelns danska namn *nat(te)ravn*, som upptagits i svenskan, ehuru man här även brukat det om flädermöss. Wollimhaus' *nattraffen* är väl endast en mindre korrekt stavning för *nattraffn*. Emellertid synes Serenii *nattraf* visa att *-n* kunde förloras i denna annars för svenskan såsom slutljud främmande ljudförbindelsen *-vn*, ifall *nattraf* icke möjligen beror på tryckfel.

[2]) Så finner man i Gamla Psalmbokens ps. 75 v. 5 *liggia för hund och rampne* i 1567 års upplaga. I flera andra upplagor *rampner*; på motsvarande ställe i åtskilliga andra upplagor (bearbetningar) *ramner*; i en *ramne*. I blott tre manualer möter på motsvarande ställe den avvikande formen *ram(m)er* (se härom Beckmans Psalmhistoria s. 693). Denna sällsyntare sidoform har väl inträngt från något bygdemål (och delvis kanske även överförts från det samman-

jämfört med Fårömålets *krunggi*[1]) „inkrom, soppklimp“ (jmf. Noreen: Sv. landsm. I, 322) och bestyrkes av det fsv. *hvetebröz krumne* „inkromet“ av hvetebröd (upptaget i Söderwalls ordbok). I så fall har *-mn* i *inkrom(n)* åtminstone i vissa trakter ljudlagsenligt blivit *-m* (något enkelt *kromn* finnes ej). Emellertid har väl *inkrom* (som betyder ej blott „inälvor“ utan ock „den mjuka massan i bröd, frukter“ etc.), i alla händelser delvis påvärkats av fsv. *krumma* „inkrom i bröd“ (jmf. mnt. *krome* etc.).

Rom av *romn* (jmf. isl. *hrogn*, Fårömålets *rumn*) torde först hava uppstått i de talrika komposita, hvari ordet ingår såsom första och såsom sista sammansättningsled. I nysv. rspr. är sammansättningen *fiskrom* ensam nog lika vanlig som det enkla *rom*; jmf. Sahlstedts uttryck i hans ordbok „*romm* alias fiskrom“. Dessutom ingår *-rom* i en mängd andra komposita med olika fisknamn till första sammansättningsled: *torsk-*, *gädd-*, *abborr-rom* etc.; i *grodrom* etc. — vidare såsom första kompositionsled i: *romfisk*, *-kavle*, *-kylsa*, *-korn*, *-lossning*, *-sättning*, *-tid*, *-sill*, *-sten* etc.

Det nysv. *stom* „prästhemman“ är väl såsom enkelt ord numera alldeles obrukligt, men ännu användes det likbetydande *stomhemman*, och fsv. har *præstastompn* (Uppl.-lagen, yngre hskr.). Ett av Rydqvist III från år 1687 anfört *stombn* visar, att det enkla ordet ännu inemot år 1700 kunde hava kvar *-n*. I *præstastomn* förlorades *n* åtminstone i vissa trakter ljudlagsenligt; så kanske ock i *stom(n)hemman* (ehuru *h* ej är en konsonant i vanlig mening), och från dem har formen *stom* överförts till det knappt brukliga enkla ordet. Härvid har väl dock påvärkan av ett annat *stom*, biform till *stomme* „bål, resning, uppränning“ etc., och även det uttalat med slutet *o*-ljud, spelat en roll[2]),

satta *nattram*, som längre än *ramn* hållit sig i språket). Rietz anför t. ex. från Östergötland och Småland *ram* „korp“.

[1]) Så vitt jag ser, hade man dock väntat *krungni*, ej *krunggi*.

[2]) T. ex. Serenius anför „*stom* frame, shell, *stomen* (sic) af et hus.“ Detta sv. *stome*, *stomme* är på grund av sitt slutna *o*-ljud ej att

hvilket möjliggjordes därav, att den egentliga betydelsen av *stomn*, *stomn(hemman)* alldeles gått förlorad för språkmedvetandet.

Med ovan gjorda utredning vill jag icke påstå, att förlusten av *n* i ljudförbindelsen *mn* i alla dialekter skulle vara att förklara på samma sätt som förlusten av detta *n* i ovan avhandlade nysv. riksspråksord. Fastmer är det mycket möjligt, att i någon dialekt, där (såsom fallet är t. ex. i vissa trakter av Uppland; jmf. Schagerström i Sv. landsm. II, 4, 26) *-mn* ljudlagsenligt blivit *-men*: *namen* „namn“ etc., detta *-en* har kunnat uppfattas som artikeln, och att därigenom i dylika mål förkortade former på *-m* uppstått.

Dialektiskt har för övrigt kanske redan i fsv. slutljudande *-mn* även i fullt akcentuerad stavelse övergått till *-m(m)*, liksom det av *mn* utvecklade *-mpn* dialektiskt kanske blivit *-mp*. Härför tala följande exempel. Suso har *faam* för *famn* [beläggställe i Söderwalls ordbok; även i Vätömålet *fam* men *namn*, *sömn* [1])], och det i samma skrift tre ggr. mötande *nampm* (av utg. ändrat till *nampn*;

---

sammanställa med isl. *stofn*, fsv. *stumn* (såsom vanligen skett; obs. *domna* etc. med öppet *o*-ljud), utan ordet är väl identiskt med got. *stoma* „stoff, gegenstand“. — Emellertid synas orden *stom*, *stomhemman* delvis hava sammanblandats med det i vissa bygdemål brukliga *stumm*, *stomm*, ifall orden icke möjligen ursprungligen varit identiska. Detta senare ord (= isl. *stofn* „trästam“, fsv. *stumn* „stubbe“) betyder 1) trästubbe (Finl.) 2) stubb (Österg. och Finl.) och ingår i sammansättningarna *stummgärde*, *stommgärde* „åkergärde, där säden nyligen är mäjad“ (Finl., Uppl.), *stommåker* (Finl.) (obs. även *stymma* „plöja en nyss avmäjad åker“ Uppl.; *åstymmelse* „kvarlemningar“ Kl.) Även Ihres Glossarium svio-goth. har *stomm* „stubb“ och *stommgärde*. Nu inlägger emellertid Westes ordbok (1807) ej den ovan angivna betydelsen („prästhemman“) i *stomhemman*, utan han hänvisar vid *stom*, *stomhemman* till *stubbehemman*, hvilket liksom *stubbjord* återgives „défriché (sur les communaux)“, alltså „nyodling“, och denna betydelse har *stubbe-jord* även i Spegels ordbok. Weste har väl alltså i det i *stomhemman* ingående *stom* tänkt sig betydelsen „stubbe“.

1) Rietz anför t. ex. från Västerbotten *bamm* „stjälk, stam“ väl av *bamn* (jmf. Noreen i Sv. landsm. I, 323, Kock i Tidskr. for Fil. N. R. VII, 310), från Bohuslän *fälleshamm* „samfälld betesmark“ av *hamn* „betesmark“.

jmf. utg:s „Anmärkningar“) synes angiva uttalet *namm* (med slutet av *m* tonlöst?); Patriks s. har *ram* för *ramn* (jmf. ovan s. 153), Sv. Dipl. N. S. II 699 *namp* för *nampn*. Obs. vidare sådana skrivningar som *fornampn* (Lg. III), *förnampn* (ib. och Rk. III), impf. av *fornima*, *hempn* (Di.) f. *hem*, *fæmpn* (Bir. I 367) av utg. ändrat till *fämp* „fem“.

Till ytterligare belysning av det ovan påvisade bortfallet av *n* i rspr. mellan två konsonanter, skall jag, förbigående sådana allbekanta fall av konsonantsynkope som fsv. *bes(k)t*, *bryggis(k)t* etc. etc., ur fsv. anföra några andra, som kanske varit mindre påaktade: *halfmargiæl* (åtta ggr. i ett diplom från år 1316) för *halfmarkgiæld*, *hælthen* (SD) för *hælften*; *halninger* (Schlyters ordbok) för *halfninger*; *glömslika* (KL. Bir. Su. MP.) för *glömsklika*; *beslikare* (Bir. I), *beslikhet* (ib.) f. *beskl-*; — *funkar* (Bil. flera ggr.) f. *funtkar*; *apnar* (ST.), *affnar* f. *aptnar*, *afftnar*; *angislika*, *ængislika* (ofta) f. *angistlika*, *ængistlika*; *aposlar* (flera ex.) f. *apostlar*; *arfskipning*, *erffskipning* (m. fl. former i S. J.) f. *-skiptning*; *vesgöta* (MELL.) f. *vestgöta*; *frænkona* (Schlyters ordb.; Bil.), *frænskaper* (Schlyters ordb.), *frænlingar* (PK.) f. *frænd-*; *forhanla* (Lg. III); *forvanla* (FM.); — *fulworne* (Di.) f. *fulwordhne* (jmf. nysv. *illavuren*, i hvilket ord *þ* först förlorats i *illævur(þ)ne* etc., hvarefter formen utan *þ* segrat), — *bulghne* > *bulne* (sedan därefter *bulin*); *moþna hæfþ* f. *moþghna hæfþ* (se om dessa två sista ord Söderwall i hans ordbok och hos Rydqvist VI), *bærsman* (RK. III, S. D. IV) f. *bærghsman*; *bærslagh*, *-rætter* etc.; *bærning* rätt ofta för *bærghning*; *bormestare* flera ggr. (i SJ) för *borghmæstare*; väl ock *borskarl* (FH.) för *borghskarl*; impf. *fylde* (Bi.), *földhe* (MP.) för *fylg(h)þe*; *besörde* (RK. III) f. *besörg(h)þe* etc.; — *halpæninger* (Schlyters ordb.) f. *halfp:r*; *halmargiæl* (SD.) f. *halfm-* etc.

IV. Ljudövergång från *kk* till *gg* i nysvenskan.

I nysv. har ljudförbindelsen *kk* i den relativt oakcentuerade senare kompositionsleden ljudlagsenligt övergått till *gg*. Detta är fallet i *argbigga* av

fsv. *bikkia*, *bykkia* (ordens identitet har blivit insedd redan av Rydqvist III) och i det av Serenii ordbok upptagna *gossflygga* „ramp, tomboy, tomrig“, alltså „glädjeflicka, sköka“ av **gossflycka (gossflicka)*. Att det i *gossflygga* ingående *-flygga* är identiskt med *flicka*, framgår därav, att Serenius (under *flicka*) återgiver även *poykflicka* med „tomboy“. *Y*-ljudet i *gossflygga* talar kanske för att ordet *flicka* ursprungliugen havt *y*-ljud. Se beträffande de olika försöken att härleda ordet *flicka* Ihre: Glossarium, Rydqvist, III, 277 ff., Brate: Äldre Vestmannalagens ljudlära 21, Kock: Undersökningar i svensk språkhistoria 75 f., Bugge Arkiv IV, 118. När Serenius har *bycka* „hynda“ med *y* men *argbigga* med *i*, så beror även detta på akcentueringen. I *bykkia* har genom påvärkan av det följande *j* i den relativt oakcentuerade senare kompositionsledens *y* övergått till *i* liksom i *Rospiggar* av *Rosbyggiar* etc. (se Kock: Arkiv IV 163 ff.). Dock vore det även möjligt, att *i*-ljudet i *argbigga* utgått från den urspr. fsv. nom. *bikkia*, *y*-ljudet i Serenii *bycka* från de urspr. oblika kasus *bykkiu*. — Hvarför Brate (Äldre Vestmannalagens ljudlära s. 22 noten) antar ljudutvecklingen *arghbikkia* > **argbittja* > **argbiddja*, hvilket „på analogisk väg“ skulle hava utbytts mot *argbigga*, inser jag icke. Fsv. *-kki-* övergår till nysv. *-kk-*: *vækkia, stækkia, drikkia* (subst.), *þækkias, bykkia* etc. > *väcka* etc.

Ljudutvecklingen *kk* > *gg* i *argbigga, gossflygga* är analog med ljudutvecklingen *k* > *gh* i senare kompositionsleden av *Sverike* > *Sverighe* (se Kock: Svensk akcent I, 120). Är *gh* i det i den sena fsv. förekommande *pigha* (ex. i Rydqvist VI och hos Schlyter), nysv. *piga* att så förklara, att fsv. *pika* först utvecklats till *pigha* i de talrika sammansättningar, hvari ordet ingått eller ingår såsom senare kompositionsled (fsv. *fæstepika*, *nykilpika*, nysv. *barn-*, *brud-*, *hus-*, *kammar-*, *köks-*, *ladugårds-*, *små-*, *tjänste-*, *ung-piga*), hvarefter *gh*-ljudet antagits även av det enkla *pigha*? I Studier I 38 f. har jag framställt ett annat förslag att förklara *pika* > *piga*.

Lund, maj 1888.

Svenska konsonantstudier.

Av **Axel Kock.**

V. Om fornsvenskans *r*-ljud.

I Svensk Akcent II 427 ff. sökte jag besvara den frågan, hvarför slutljudande *r* ofta förloras i sådana fsv. former som nom. pl. mask. *skogha(r)* 'skogar', fastän det alltid kvarstår i t. ex. nom. sg. *skogher* (mindre ofta skrivet *skoghir*, *skoghær*, *skoghar*). Jag kom till det resultat, att bevarandet av *r* i *skogher*, *siter* 'sitter' etc. och dess avnötning i pl. *skogha(r)*, pres. *göme* jämte *gömir* etc. beror därpå, att *r* i *skogher*, *siter* etc. var vokaliskt, i *gömir* etc. konsonantiskt.

Sedan har Brate: Äldre Vestmannalagens ljudlära 83 ff. underkastat frågan om fornsvenskans *r*-ljud en undersökning, väsentligen grundad på noggrann statistisk granskning av det material, som nämnda lag erbjuder. Delvis är jag beredd att akceptera det resultat, hvartill Brate här kommer; till flera av hans åsikter kan jag däremot icke ansluta mig.

Enligt Brate har den omständigheten, huruvida det slutljudande *-r* uppstått av urnordiskt *-ʀ* eller av urnordiskt *-r*, spelat en roll vid dess behandling i fsv., så att urnord. *-r* kvarstår i *faþir*, *moþor* etc., i *skogher*, *siter* etc., men urnordiskt *-ʀ* ofta förloras i pl. *goþi(r)*, pl. *skogha(r)* etc. Så till vida är jag av Brates åsikt, som även jag tror, att det endast är det urnordiska slutljudande *ʀ* (ej *-r*), som kan förloras i fsv., och jag är så mycket villigare att häri ansluta mig till Brate, som jag oberoende av hans undersökning själv en gång varit inne på en väsentligen likartad tankegång, därtill föranledd av fornsvenskans olika behandling av *-r* i släktskapsorden *faþir* etc. å ena sidan och i *skogha(r)*, *kalla(r)* etc. å den andra, samt av *-r* i de ofta oakcentuerade *þær* 'där', *hær* 'här', *hvar* 'hvar' å ena sidan och i de ofta oakcentuerade *þæ(r)*, *mæ(r)*, *sæ(r)* 'åt dig, mig, sig', *hva(r)* 'hvem' å den andra. Brate anför såsom

stöd för sin åsikt blott släktskapsorden *faþir* etc. samt formen *annur* i VML. I. Enligt min mening äro dessa ord dock mindre bevisande, eftersom det vore tänkbart, att -*r* i *faþir* etc. bibehållits genom påvärkan dels av *faþirin* etc., dels av dat. sg. *fæþer* och av pl. *fæþer*, *fæþra*, *fæþrom*, under det att -*r* i *annur* skulle kunnat bevaras under inflytande från *annarr*, *annarrar*, *annarre*, *annarra*, *annars*, *aþrir* etc. Däremot har intet närstående ord kunnat vålla, att -*r* i strid med ljudlagarna bibehölls i partiklarna *þær*, *hær*, *hvar*[1]. Hvad som emellertid i mina ögon särskilt bestyrker antagandet av två fsv. *r*-ljud ännu i relativt sen tid, är, att enligt Wimmers undersökning (Döbefonten i Åkirkeby kirke 74) forngutn., som stod språket i det landfasta Sverge så nära, ännu inemot år 1300 hade kvar de båda olika *r*-ljuden (urnord. *ʀ* och *r*).

Däremot tror jag — i motsats till Brate — dels att ett *r*-ljud i vissa fall konstant bevarats, ehuru det ej är eller varit urnord. -*r*, dels att vid förlusten eller bevarandet av det ursprungliga -*ʀ* vissa av Brate förbisedda faktorer spelat en högst väsentlig roll.

Brate anser, att ord sådana som nom. sg. *skogher*, pres. *siter* etc. en gång havt *r*-ljud (ej *ʀ*-ljud), och att detta är orsaken till det konstanta bevarandet av -*r* i fsv. Han yttrar nämligen (s. 86): „nu veta vi från de runinskrifter, som skilja mellan de båda *r*-ljuden, att *ʀ* efter konsonant öfvergick till *r*.“ Av uttrycket synes framgå, att detta skulle vara en allmänt erkänd sanning. Det är mig dock obekant, att ett dylikt bruk av *r*-ljuden blivit ådagalagt. Däremot är det känt och allmänt erkänt, att slutljudande -*ʀ* efter dental (men icke efter andra konsonanter) övergått till -*r* redan på en tid, då -*ʀ* bibehölls i andra ställningar. Detta framgår av talrika runinskrifter, som konsekvent skilja mellan runorna för *ʀ* och för *r* (se t. ex. Wimmer i Kort udsigt over det phil.-historiske samfunds virksomhed 1876—1878 s. 18 f., Die runenschrift s. 297; 332;

[1]) Man kan ej antaga inflytande från *therest*, *hvaris(t)*, då dessa former först senare påvisats.

Døbefonten i Åkirkeby kirke s. 43; s. 71 f.). Så läser man t. ex. på den större Jällinge-stenen **haraltr** men **kunukR**, **saR**; på Tryggevälde-stenen **raknhiltr**, **batri** men **faiR**, **futiR**; på Århusstenen **augutr**, **tuþr** men **aslakR**, **kunulfR**, **rulfR**, **kunukaR**.

Det vore ju emellertid tänkbart, att, fastän denna regel härskat under en något äldre period, man under en något senare tid låtit *-R* övergå till *-r* även efter andra konsonanter än dentaler, och att Brate på vissa runstenar ansett sig hava gjort en dylik iakttagelse, ehuru han därom mig veterligen intet offentliggjort. För att undersöka detta har jag genomgått runinskrifterna i de hittills utkomna häftena (1—4) av Antiqvarisk Tidskrift X, innehållande av Brate publicerade runversar, och jag har därvid funnit, att bland de här upptagna inskrifter, som skilja mellan *R* och *r*, en hel mängd bevarat *R* efter labiala eller gutturala konsonanter, under det att helt få i dylik ställning använda *r*. Så har t. ex. Liljegren 1277 (Ant. Tskr. X, 248) **eilifR** liksom **sueinaR**, **lifR**, **stafR**, men **faþur** etc.; Liljegren 1342 (Ant. Tskr. X, 267) **rifnikR**, **brunulfR**, **kifulfR**, **hialmR**, men **faþur**, **harþa** etc.; Liljegren 992 (Ant. Tskr. X, 220) **fastulfR**, **herjulfR**, men **ristu**, **faþur** etc.; Eneberga-stenen (Ant. Tskr. X, 318) **þiuþulfR** liksom **þaR** (isl. *þeir*) men **faþur** etc. Förhållandet är detsamma eller väsentligen detsamma med t. ex. Liljegren 914, 952, 979, 81, 503, 851 (och 852), 864. Även om en eller annan av dessa runinskrifter med *-R* bevarat efter labialer och gutturaler möjligen skulle vara äldre än den tid, då *-R* efter dental övergick till *-r*, och således för ifrågavarande ämne icke vara bevisande, så torde dock obetingat flertalet bland dem vara yngre än nämnda tidpunkt och således vara vittnesgilla, eftersom enligt Wimmer ljudutvecklingen *-R* > *-r* efter dental åtminstone i Danmark försiggått redan omkring år 900.

Ännu kraftigare tala dock sådana runinskrifter emot Brates uppfattning, som visa *-R* bevarat efter guttural eller labial, ehuru de hava exempel även på ord med *-r* efter dental. Sådana äro t. ex. Liljegren 1590 (Ant. Tskr. X, 296) med **butmuntr** liksom **raistu** men **butraifR** liksom **þaiR**; Liljegren 1267 (Ant. Tskr. X, 243) med **mistr** (= *mestr*), **iutr** liksom

faþur men **uniþikR** (*óníþingr*) liksom **uaR**, **mataR** etc.; Liljegren 378 (Ant. Tskr. X, 79) med **bitr** (kompar. *betr*) liksom **kirua** (‚göra') etc. men **rakuilfR** liksom **miRi** (komp. *meiri*) etc.; Liljegren 805 (Ant. Tskr. X, 152) med **sour** (dvs. *stǫndr*) liksom **raisti** men **ulifR** liksom **saR**, **aftiR** etc. Här kan ock nämnas den gottländska Hauggrän-stenen med **sigmutr**, **bruþr** (ack. pl.), **kaiRuiþr** men **kaiRlaifR** liksom **ruuaR** etc. (Wimmer: Døbefonten i Åkirkeby kirke s. 71).

Nu medgives det, att en och annan inskrift finnes, som synes antyda, att *-R* dialektiskt övergått till *-r* även efter labialer. Så har Liljegren 913 (Ant. Tskr. X, 189) ej blott **kaiRuatr** och **auutr** utan ock **utamr** men däremot **uaR**, **saR**; Liljegren 928 (Ant. Tskr. X, 196) har **hikulfr**, **aulfr** men **þaiR** etc. Båda dessa stenar finnas i Södermanland, och i två andra sörmländska runinskrifter (Liljegren 878; Ant. Tskr. X, 317) finnas liknande former[1]).

Huvudfrågan är emellertid, hvilken betydelse som bör tillskrivas dessa — och på andra stenar möjligen förekommande likartade — ristningar, när man skall avgöra, hvarför fsv. så gott som alltid bevarar *-r* i nom. sg. *skogher* etc. Följande omständigheter synas mig vid spörsmålets besvarande vara av vikt.

Då alla fsv. urkunder hava kvar *-r* i *skogher*, *siter* etc., under det att *-r* i de allra flästa urkunder ofta eller stundom förloras i pl. *skoghar* etc., så måste den olikhet i uttalet av *-r* (*-er*) i sg. *skogher* och pl. *skoghar*, som föranlett dess olika behandling, hava varit gemensam för hela det fsv. språkområdet. Nu torde av det nyss anförda till fullo hava framgått, att även *om* i någon trakt (såsom Sörmland) *R*-ljudet övergått till *-r* ej blott efter dentaler utan även efter labialer (och gutturaler?), så har en dylik ljudutveckling ej blivit ådagalagd för fsv. i allmänhet och torde ej häller för denna kunna ådagaläggas. Tvärtom har — åtminstone så vitt man hittills vet — runstenarna i de flästa bygder endast tillämpat regeln, att *-R*

[1]) Däremot är väl Bugges tydning av **tekr** på Liljegren 692 (Ant. Tskr. X, 130) såsom „tänger" mindre säker.

övergått till *-r* efter dentaler, under det att *-ʀ* annars kvarstod. Härav följer, att bevarandet av *-(e)r* i nom. sg. *skogher* etc. i fsv. icke kan förklaras på det av Brate föreslagna sättet.

Detta vinner delvis bekräftelse genom en annan omständighet. Det är endast helt få runstenar, som med någorlunda stor säkerhet kunna dateras. Detta är emellertid fallet med den gottländska inskriften på Åkirkeby-funten, som av Wimmer troligen med rätta sättes till omkring år 1280. Denna inskrift skiljer mellan *ʀ* och *r*, och har *ʀ* även efter labial i **sihrafʀ** (Wimmer s. 43). Men detta talar för, att *-ʀ* i dylik ställning även i fastlandets språk i de flästa bygder länge bevarats.

Jag kan under dessa förhållanden icke finna annat än att den av mig (i Svensk Akcent II 427) framställda uppfattningen av *r*-ljudet i nom. sg. *skogher*, pres. sg. *löper* etc. är den riktiga. I nutidens svenska uttalas *löper* alltid tvåstavigt, men i vissa trakter med vokaliskt *r*-ljud utan föregående *e*-ljud, i andra bygder med konsonantiskt *r*-ljud med föregående vokal (ett *e*-liknande ljud). Ingen torde betvivla, att det förra (det i mellersta Sverge använda) uttalet, är det ursprungligare[1]). Att även vid tiden för våra älsta urkunders nedskrivande *löper* var tvåstavigt, framgår därav, att ett vokaltecken skrives framför *-r* (*löper*, *löpir*, *löpær* eller *löpar*). Det finnes därför intet skäl att betvivla, att man vid denna tid allmänt eller så gott som allmänt hade i behåll det ursprungligare av de uttal, som ännu användas, dvs. att *löper* i fsv. liksom ännu i många bygder uttalades med vokaliskt *r*-ljud. Därmed är saken också klar: det vokaliska *-r* kvarstod alltid (i *löper*, *skogher* etc.); det konsonantiska *-r* (= urnord. *-ʀ*) kunde förloras (i *skoghar* etc.).

Jag tager för givet, att ingen vill förklara det konstanta bevarandet av *-r* i *skogher*, *löper* (efter guttural och

---

[1]) Av *löpr*, enstavigt med konsonantiskt *r* (jmf. isl. *hleypr*) blev först *löpr*, tvåstavigt med vokaliskt *r*; sedan *löper*, tvåstavigt med *e* + konsonantiskt *r*.

labial) på ett sätt, i *siter* (efter dental) på ett annat. I *skogher*, *löper* måste kvarståendet av -*(e)r* bero därpå, att det var vokaliskt; vi hava alltså att antaga samma orsak till dess bevarande i *siter*.

Brate anser, att det urnordiska -ʀ i äldre Västmannalagens språk behandlats enligt följande regel: det bortfaller framför konsonant och in pausa, men kvarstår framför vokal — detta i överensstämmelse med -*r* i det moderna engelska uttalet —, och han meddelar en utförlig statistik till den granskade texten för att bestyrka sin sats. Såsom Brate delvis själv nämner, är denna statistik dock i flera fall föga bevisande. Att det urnordiska -ʀ emellertid bortfaller inne i ord framför konsonant, framgår av de normala fsv. formerna *andanir*, *tungonar* etc. utan -*r* i penultima ävensom därav, att Västmanna-lagen vanligen saknar *r* i sådana juxtapositioner som *bolstaþa mæn* (ej *bolstaþar mæn*), hvilket Brate också påpekar.

Däremot bekräftar den av honom över nämnda lag meddelade statistiken för behandlingen av -*r* in pausa ingalunda hans regel. Tvärtom finnes -*r* „in pausa i slutet af en mening“ 23 ggr och saknas i samma ställning blott 10 ggr, och „in pausa i slutet af en sats inuti meningen“ finnes -*r* 20 ggr, saknas 10 ggr. För så vitt man av dessa siffror kan draga någon slutsats, så visa de tvärtom, att -*r* i Västmanna-lagens språk (hälst) bibehålles in pausa. Ehuru överensstämmelsen med engelskan härigenom blir mindre, så är dock denna behandling av -*r*, a priori sett, minst lika sannolik, som att -*r* in pausa skulle avnötas, eftersom konsonanter vid konsonantsammanstötning över huvud hava största tendensen att förloras.

Emellertid är det enligt min åsikt väsentligen andra omständigheter än ställningen i satsen, som avgjort, huruvida det slutljudande *r*, hvilket på urnordisk ståndpunkt var ʀ, förloras eller icke.

Det har redan länge varit känt, att det huvudsakligen är i vissa böjningsformer, som *-r* förloras, under det att det i regeln eller nästan alltid kvarstår i andra; jmf. t. ex. Söderwall: Några anm. öfver de Svenska kasusformerna under medeltiden s. 2, s. 5 f., s. 10. Brates från äldre Västm.-lagen meddelade statistik visar, att förhållandet i denna skrift är i detta avseende väsentligen detsamma som i de flästa andra någorlunda samtidiga urkunder, som oftare visa förlust av *-r*. Jag tillåter mig att med begagnande av denna statistik och med hjälp av de annars från fsv. skrifter kända förhållandena söka utreda, hvarför *-r* (av *-ʀ*) i vissa former merendels kvarstår, i andra merendels förloras.

Brate söker oftast så förklara detta faktum, att böjningsformer med (i regeln) bevarat *-r* skulle genom påvärkan från andra former hava utbytt *ʀ*-ljudet mot *r*-ljudet.

Jag kan icke ansluta mig till denna åsikt.

Nom. och ack. pl. av svaga fem. hava i äldre Västmanna-lagen alltid (16 ggr) *-r* utom två ggr i formen *kunu* i st. f. *kunur*. Detta bevarande av *-r* i *eghur* etc. skall enligt Brate bero på „analogiskt inflytande från *-ur* uti andra ändelser såsom hos slägtskapsorden, i N. sg. f., N. A. pl. n. *annur*, *ukur*, *iþur*, i subst. af gestalten *fiætur*, *væþur* o. s. v.“ Det är dock högst osannolikt, att någon av de anförda formerna skulle i nämnvärd mån hava kunnat påvärka de feminina pluralerna *eghur* etc. Intet bland dessa ord på *-ur* (dvs. ursprungligt *-ur*, ej ursprungligt *-uʀ*) är nämligen en substantiv plural-form[1]).

[1]) Häremot kan icke invändas, att, då prepositionerna *yvir*, *undir*, *æptir*, *fyrir* (jmf. got. *ufar*, *undar*, *aftaro*) i stället för urspr. *-r* antagit *-ʀ* genom påvärkan av de talrika substantiv-ändelserna med *-ʀ*, detta visar, att ett dylikt utbyte kunnat försiggå i ord, som hade få beröringspunkter. Det är nämligen en alldeles särskild omständighet, som framkallat utbytet av *-r* mot *-ʀ* i dessa prepositioner, den nämligen, att de såsom proklitiska ord så ofta omedelbart föregingo substantiv, adjektiv och pronominer med *-ʀ*. I ett sådant uttryck som t. ex. **aftir tidiʀ* 'efter tider — —' antog *aftir* *-ʀ* genom en art antecipation av det följande *-ʀ* på ungefär samma sätt, som man i italienskan av *egli amano* 'de älska' fått *eglino amano*, och väl alldeles som isl. jämte *enir beztu menn*

Enligt en av Brate i Bezzenbergers Beiträge XII. 41 ff. framställd teori skulle den i Västm.-lagen I två gånger anträffade formen *kunu* utan *-r* vara en dualform och böra sammanställas med de grekiska ἀγῶνε, ἡγεμόνε, δελφῖνε. Det är dock enligt min uppfattning allt för djärvt att med hjälp av denna blott två ggr i nämnda lag påvisade form (låt vara att det på båda ställena är fråga om två kvinnor) göra en direkt sammanställning med så avlägsna böjningsformer som ἀγῶνε etc., och åtminstone tills vidare förhåller jag mig därför skeptisk beträffande riktigheten av den av Brate föreslagna förklaringen av *kunu*.

I äldre Västm.-lagen hava sådana presensformer som *ælskar* (3 sing.) *-r* 38 ggr, saknar *-r* 9 ggr, och ännu oftare ega presensformer sådana som *gömir* (3 sing.) kvar sitt *-r*: *r* finnes 81 ggr, saknas 4 ggr. Brate antar, att presensformerna *ælskar*, *gömir* med ursprungligt *-ʀ* så påvärkats av presensformerna *giver* etc. (av starka verb) och *lægger* etc. (av vokalförändrande svaga verb), att de efter dessa antogo *r*-ljud i st. f. *ʀ*-ljud, och såsom stöd för denna hypotes anför han det av mig i Svensk akcent påvisade förhållandet, att i nysv. rspr. presensformen *gömmer* etc. utbytt flerstavighets-

fått *enu bestu menn* genom påvärkan av det följande *bestu* på den omedelbart föregående proklitikan *enir*. Då adverbet *þar* icke på dylik väg kunnat utbyta *-r* mot *-ʀ*, bör *þaʀ* i Einang-inskriften enligt min uppfattning ej förstås som adv. *där*, såsom Wimmer gör, utan som nom. pl. fem. *þaʀ* (isl. *þær*), såsom Bugge tolkar det, vare sig att inskriftens *(dagaʀ þaʀ runo faihido)* följande ord *runo* är en mindre noggrann skrivning för *runoʀ* (Bugge) eller en berättigad ack.-form (Brate i Bezzenbergers Beiträge IX, 198). Eller vore det för djärvt att antaga, att *-ʀ* i *runo(ʀ)* förlorats genom dissimilation på grund av föregående *r* (jmf. nedan)? — Då fsv. ytterst ofta i strid med vokalbalans-lagen har *undi* och även någon gång *æfti* i stället för *unde*, *æfte* (Kock: Studier II, 252, 254), skulle detta oregelbundna bevarande av *-i* kanske liksom det oregelbundna bevarandet av *-i* i fsv. *aldrigh* (se Kock: Svensk akcent II, 323; Studier II, 271) kunna förklaras därav, att orden *undi*, *æpti* länge hade fortis på ultima. (Brate har anf. arb. 182 sökt förklara andra former av prepositionen *æptir* genom det antagande, att ordet länge varit oxytonerat.) Se dock Kock: Studier II, 252, 254 om ett annat sätt att förklara *i* i fsv. *undi*, *æfti*, hvilket väl är att föredraga.

akcentueringen mot enstavighets-akcentuering under påvärkan av *giver*, *lægger* etc.

Man bör emellertid besinna, att (enligt Rydqvists beräkning) fem sjättedelar av alla nysvenska verb böjas som *ælska*, under det att verben med samma böjning som *giva* och *lägga* tillsamman nu torde uppgå endast till omkring halvtannat hundratal. Förhållandet var i fornspråket väsentligen detsamma. Det vore därför ytterst förvånande, om den fåtaliga presensgruppen *giver - lägger* skulle kunnat påvärka den mångdubbelt talrikare gruppen *ælskar*. Men att detta var omöjligt, framgår till fullo därav, att på den tid, då påvärkan skulle hava egt rum, *ælskar* hade ändelsen *-ar* med konsonantiskt *r*, *giver* och *lægger* däremot *-er* (i äldre Västmannalagen *-ir*) med vokaliskt *r*. Härtill kommer vidare, att *ælskar* hade, liksom ännu i dag, flerstavighets-akcentuering; *giver* och *lægger* däremot liksom ännu enstavighets-akcentuering. Den av Brate från nysv. åberopade parallela påvärkan håller nämligen, hvad dessa verb beträffar, icke streck, eftersom nysv. *älskar* ju icke efter *giver*, *lägger* förändrat sin gamla akcentuering.

Det är emellertid först i ganska sen tid, som den nysv. presensformen *gömmer* antagit enstavighets-akc. efter *giver*, *lägger*; ännu på 1700-talet akcentuerade man nämligen enligt Hofs vittnesbörd *gö̀mmer*, ett uttal, som ännu kvarlever i vissa bygdemål (se Kock: Svensk akcent I, 93). Men innan denna akcentförändring egde rum i *gö̀mmer*, hade utan tvivel — och det var just det nödvändiga vilkoret för den nya akcentueringens genomförande — ändelsen *-er* i *gömmer* och i *giver - lägger* erhållit samma uttal, dvs. att (i motsats till förhållandet i fornspråket) *gömmer* i vissa bygder börjat uttalas med vokaliskt *-r*, liksom redan i fornspråket fallet var med *giver - lägger*, under det att i andra trakter ett värkligt vokalljud *(e)* utvecklats framför *r* i *giver - lägger* i överensstämmelse med uttalet av *gömmer* redan i fornspråket. Under dettas herravälde (och således också på äldre Västm.-lagens tid) torde däremot uttalet av *gömir* med konsonantiskt *-r* samt flerstavighets-akc. och av *giver - lägger* (i Västm.-lagen I *givir*, *læggir*) med vokaliskt *r* och enstavig-

hets-akc. hava varit så pass olika, att ett överflyttande av *r*-ljudet från den ena ordgruppen till den andra är föga sannolikt.

Själv medgiver Brate, att han icke kan förklara, hvarför nom. pl. mask. av starkt böjda adjektiv (*goþir*) i äldre Västm.-lagen merendels har *-r*.

Jag tror alltså, att de diskuterade böjningsformerna icke antagit *ʀ*-ljud, utan att bevarandet och förlusten av slutljudande *-r* i en mängd (väl de flästa) fsv. urkunder, till hvilka även äldre Västm.-lagen är att räkna, åtminstone till väsentlig del förklaras genom följande förhållanden.

Under det att det vokaliska *-r* (i *goþer*, *giver* etc.) även som det konsonantiska *r* (i *faþir*, *moþor* etc.), som motsvarar urnord. *r*, hade ett fullt tydligt och kraftigt uttal, ljöd däremot det konsonantiska *-r* (i pl. *skoghar*, pres. *ælskar* etc.), som motsvarar urnordiskt *-ʀ*, relativt svagt. Detta vållade, att detta senare konsonantiska *-r* stundom förlorades. Men ehuru detta väl någon gång inträffade i alla former med dylikt *-r*, egde förlusten företrädesvis rum i sådana former, som vid sin sida hade närstående och för övrigt likalydande former utan *r*. Här har alltså en analogi-invärkan försiggått.

Jag skall söka motivera denna mening.

I Västm.-lagen I saknar nom. pl. av starka maskuliner *-r* 8 ggr och har *-r* blott 4 ggr. Övervikten av sådana nominativer som *doma*, *rætti* har framkallats därav, att de äldre nom. *domar*, *rættir* med svagt uttalat *-r* förlorat detta genom påvärkan av ack. pl. *doma*, *rætti*. På enahanda sätt saknas i nom. pl. av svaga maskuliner *-r* 14 gånger och finnes 2 ggr, hvilket förklaras av påvärkan från ack. pl. *anda* på nom. pl. *anda(r)*. Detta bekräftas genom en jämförelse med motsvarande feminina substantiv och med nom. pl. på *-ir* av adjektiven. Nom. och ack. pl. av svaga femininer hava *-r* 16 ggr och sakna *-r* blott 2 ggr; nom. och ack. pl. av starka femininer hava *-r* 20 ggr, sakna det 12 ggr; nom. pl. mask. obest. form av adjektiven har *-r* 26 ggr, saknar *-r* 13 ggr. Nominativer sådana som de fem. *eghur*, *sakar*, *gærþir* bibehöllo i regeln *-r* (i motsats till nomina-

tiverna *anda*, *doma*, *rætti*), emedan deras ackusativ-former voro lika med nominativ-formerna, och former utan *-r* alltså icke kunde intränga i nominativen från ackusativen. I motsats till nom. pl. *rætti* av subst. *ræter* bibehöll nom. pl. *goþir* av adj. *goþer* merendels *-r*, emedan motsvarande ack.-form *goþa* med *-a* icke eller föga påvärkade nom. pl. *goþir*, under det att ack. pl. *rætti* med *-i* kunde med sig likdana nom. pl. *rættir*.

Det stämmer också väl med min regel, att (såsom det vill synas) nom. och ack. pl. fem. av adjektiv hava *-r* 4 ggr, sakna det 1 gång (*goþar*): då ack. liksom nom. hade *-r*, bibehölls detta merendels i båda kasus. När i fsv. skrifter *-r* oftare saknas i sådana nominativer som *skoghar* (av en mask. *a*-stam) än i sådana nom. som *rættir* (av en mask. *i*-stam; jmf. Söderwall: De svenska kasusformerna s. 5), så beror detta av liknande omständigheter. Som bekant har språket flera feminina *i*-stammar än *a*-stammar, men omvänt flera maskulina *a*-stammar än *i*-stammar, så att nom. sådana som *gærþir* (fem.) äro talrikare än nom. av typen *sakar* (fem.), men nom. av typen *skoghar* (mask.) allmännare än nom. av typen *rættir* (mask.). Genom påvärkan av nom. pl. fem. *gærþir* etc. på nom. pl. mask. *rættir* etc. kunde formen *rættir* därför relativt väl skyddas ifrån att likdanas med ack. *rætti*, under det att de mindre talrika nom. pl. fem. *sakar* etc. icke nämnvärt kunde skydda de talrika nom. pl. mask. *skoghar* etc. från att likdanas med ack. pl. *skogha* etc.

„Vokaliskt slutande stammar“ utelemna tidigt *-r* i nom. sg. mask., t. ex. subst. *kæpsi(r)*, *sio(r)*, adj. *bla(r)* (Söderwall: anf. skrift s. 2). Förlusten av *-r* i subst. *kæpsi(r)*, *sio(r)* etc. beror på formens anslutning till ack. sg. *kæpsi*, *sio*. Nom. sg. mask. *bla(r)* har förlorat *-r* dels genom påvärkan från nom. sg. fem. *bla*, dels, och kanske väsentligen, genom inflytande från andra vokaliskt slutande stammar med *r* i roten: *grar*, *rar* rå, *þrar* (det sammansatta *firispar*?), *frir*, *tror*, *fror*, *frör*. I dessa förlorades nämligen *-r* ljudlagsenligt genom dissimilation (se nedan), och fornspråket synes hava egt lika många eller ungefär lika många vokaliskt slutande adjektiv-stammar med *r* i roten som dylika utan *r* i roten (jmf. de i Rydqvist II 416 ff. anförda orden). När

t. ex. ack. *skogh* ej utövat samma inflytande på nom. *skogher* som *sio* på *sior*, och när t. ex. nom. sg. fem. *goþ* ej med sig likdanat nom. sg. mask. *goþer*, så beror det naturligtvis därpå, att likheten mellan *sio-sior*, *bla-blar* var betydligt ligt större än mellan *skogh-skogher* eller mellan *goþ-goþer*. *Sior* var nämligen enstavigt liksom *sio* och hade ett endast svagt uttalat *r*-ljud; *blar* enstavigt liksom *bla* och hade samma svaga *-r*. Däremot hade *shogher*, *goþer* fullt tydligt uttalat *r*-ljud, och dessa ord voro (redan på denna tid) tvåstaviga, under det att *skogh*, *goþ* voro enstaviga. Men såsom en allmän sats gäller, att ju större likheten mellan två former är, desto lättare sammanfalla de genom analogi-invärkan.

Nu förstår man ock, hvarför presensformer sådana som *ælskar* och *gömir* i Västmanna-lagen I merendels bevarat *-r*: inga tillräckligt närstående former utan *-r* funnos, med hvilka *ælskar* och *gömir* kunde likdanas.

Härmed äro alla de böjningsformer granskade, för hvilkas bruk av *-r* Brate (Äldre Vestm.-lagens ljudlära 94 f.) lemnar statistik, utom gen. sg. av starka fem., hvilken form saknar *-r* 6 ggr och har *-r* blott 2 ggr. Detta stämmer väl överens med den av Söderwall anf. skrift s. 10 meddelade uppgiften, att *r* i gen. sg. *-ar* ofta utelemnas. Två faktorer synas hava samvärkat till att göra sådana gen. som *saka* (fem.), *boka* (fem.), *rætta* (mask.) vanligare än *sakar*, *bokar*, *rættar*. Dels har väl gen. sg. *sakar*, *rættar* etc. med svagt uttalat *-r* likdanats med motsvarande plurala genitivformer *saka*, *rætta*; dels har *rættar* etc. påvärkats av den i sådana juxtapositioner som *rætta dagher* ingående gen. sg. *rætta*, ty åtminstone i äldre Västm.-lagen förlorar ju det genitiva *-ar* i regeln sitt *-r* i juxtaposition framför konsonant, och en påvärkan från *rætta* i *rætta dagher* etc. på gen. *rættar* möjliggjordes så väl därav, att juxtapositioner voro i fsv. (liksom i nysv.) mycket vanliga, som ock därav, att gränsen mellan en genitiv juxtaposition och två fristående ord, av hvilka det förra var en genitiv, var i fornspråket ännu mera flytande än i våra dagar.

Men även en annan omständighet än analogi-påvärkan från närstående former har föranlett fullkomlig förlust av det (urnord. -*ʀ* motsvarande) slutljudande -*r*. Följande ljudlag har nämligen gjort sig gällande: slutljudande -*r*, som motsvarar urnord. -*ʀ*, har förlorats, när i samma ord fanns även ett annat *r*-ljud[1]). Dock har av lätt begripliga skäl mycket ofta denna ljudlag till följe av systemtvånget icke kunnat tillämpas. När t. ex. i nom. pl. *burur* 'hål' -*r* ljudlagsenligt skulle förloras, har det bibehållits under inflytande från de talrika feminina *ōn*-stammar, som ljudlagsenligt bevarade -*r* (*kunur*, *vikur*, *flughur* etc.).

Genom denna ljudlag förklaras följande ord i nysv. och fsv. riksspråket.

a) Ehuru (enligt Rydqvist II 452) adverbet *mer* aldrig förlorar -*r*, saknas detta ofta i de sammansatta *optarme*, *ofterme* (se t. ex. glossaret till MELL.), *nærme* (ib. och nedan vid redogörelsen för Add. till yngre VGL.; *nærmi* även i en gammal variant till Uppl.-l. enligt Rydqvist II 444), *fiærme* (på det enda ställe, där ordet möter i VGL. I enligt Rydqvist II 443, ehuru -*r* i denna skrift annars sällan förloras).

b) *Rör* (isl. *reyrr*, got. *raus*) har redan i fsv. differentierats i *rö* och *rör*. Det slutljudande -*r* i *rö(r)* bortföll; i former av *rör* med *r* i midljud bibehölls däremot detta ljud. Se Rydqvist II 82 om växlande genus för *rör* och *rö*.

c) *Fyri* (*firi*) användes genomgående i st. f. *fyrir* (*firir*) i flera urkunder såsom Add. till VGL. II (jmf. nedan), Västm.-lagen I (enligt Brate), hvilka annars merendels eller ofta bibehålla -*r*. I överensstämmelse härmed hava vi i nysv. *före*, ehuru *över*, *under*, *efter* bevarat -*r*[2]).

---

[1]) Måhända borde regeln så formuleras, att, när ett annat *r* finnes i samma ord, -*r* förloras, oberoende av huruvida det varit urnord. -*ʀ* eller -*r*, men jag kan icke (åtminstone för närvarande) anföra exempel på dylik förlust av -*r* (= urnord. -*r*).

[2]) Obs. dock, att även isl. har *fyri*, *furi* jämte *fyrir*, *furir*.

d) På detta sätt förklaras väl bäst den olika behandlingen av fsv. pl. *domarar* etc. och *andar* etc. Orden på *-arar* hava i nysv. *-are*, fastän *-r* bibehållits i andra maskulina substantiv: nysv. *dommare* etc. men *andar* etc. Jmf. nedan om det redan i Uppl.-lagen mötande *domæræ* (nom. pl.).

Härigenom sprides väl även ljus över de nysv. bestämda formerna nom. pl. *tungorna*, *andarne* etc. utan *-r*, hvilka här kunna anföras såsom i viss mån utgörande en, om ock från en annan språkperiod hämtad, parallel till ovan behandlade ord. I fsv. hette det *tungonar* eller *tungoña*, *andanir* eller *andane*. När man i den äldre nysv. från de obest. formerna *tungor*, *andar* införde *r* i de bestämda formerna, valde man artikelformerna utan *-r* (alltså *-na*, *-ne*; icke *-nar*, *-nir*) för att undvika de två efter hvarandra följande *r* i **tungornar* etc., och detta ehuru nysv. i andra substantiva böjningsformer antog det *-r*, som i fsv. var vacklande (*andar*, *tungor* etc.).

För dissimilations-frågans utredning har jag genomgått Additamenta till yngre Västgötalagen (Collins och Schlyters upplaga s. 222—253).

Dessa Additamenta tillhöra den grupp av fsv. urkunder, som i r e g e l n bibehålla slutljudande *-r*. Så finner man här t. ex. *festar* (nom. pl. fem.), *lösir* (presens), *æptir*, *skiptir*, *gifnir*, *iorþær* (gen.), *allir*, *vt komnir* etc. etc. En m ä n g d exempel på hvarje sida. Däri överensstämmer skriften emellertid med t. ex. äldre Västm.-lagen, att *-r* rätt ofta förloras i genitiva juxtapositionsleder, som omedelbart efterföljas av en annan på konsonant början juxtapositionsled, t. ex. *manæþæ dagh* (11, 5 bis, 11, 6 etc.) *nempdæman* (1), *þiænistæ man* (1). Liksom i andra skrifter inträffar det även här, att det slutljudande *-r* (= urnord. *-ʀ*) u n d a n t a g s v i s, fastän i denna skrift m y c k e t s ä l l a n, förloras, utan att någon direkt orsak därtill synes finnas. Denna förlust sammanhänger emellertid troligen med det svaga uttal, som *-r* (= urnord. *-ʀ*) över huvud hade[1]).

---

[1]) Blott i följande ord har jag antecknat förlust av *-r*, utan att en särskild orsak kan angivas: *sumi* (nom. pl. mask. 11, 12), *vuini* (nom.

Men det anmärkningsvärda är, att detta *-r* konsekvent eller relativt ofta saknas i följande former, som innehålla även ett annat *-r*:

a) Best. formen pl. av *bot*: *bötrenæ* (7, 8; 7, 10 bis), *ater bötrænæ* (11, 17; enligt utgivarna i st. f. *æterbötrænæ*), *manbötrænæ* (11, 19), *manbötrenæ* (ib.). Någon form *bötrenær* 'böterna' med bevarat *-r* finnes icke; ej häller någon sådan form av något annat ord med samma böjning som *bot*.

b) Prep. *firi*, *fyri*, *föri* (11, 3; 11, 4; 11, 5 etc. ytterst ofta). Något exempel med bevarat *-r* i detta ord finnes icke. Däremot hava prepositionerna *iuir* (7, 25; 10 etc.), *vndir* (7, 25 etc.) alltid kvar *r*-ljudet.

c) Nom. pl. av *örir* heter *öræ* (12, 2 bis), *lösöræ* (11, 11), *wærþhöræ* (ib.). Någon plural form *örær* torde icke finnas. Däremot t. ex. *eþær* (nom. pl. 13, 1), *allir tolf mannæ eþer* (nom. pl.; ib.).

d) Det heter *nærme* (ej *nærmer*) på det enda ställe (11, 16), ordet möter, och även e) *fyri* (13 pr.; räkneordet 'fyra') på det enda ställe, detta ord anträffats.

Samma omständighet har framkallat förlust av *-r* i *luctræ* (gen. sg. fem. för *luktrar*; 3 pr.; 5 pr.); och från andra delar av VGL. II kunna såsom exempel på samma form utan *-r* anföras *enlöpræ* (G. B. 11), *annoghre* (för *annöþghrær* ib., jmf. Rydqvist II 387).

Dissimilation har kanske vållat förlusten av *-r* även i *læghræ* (pres.; 12, 2), *æptir rættæ ræfsingær* (5 pr.), *ærfþe* (pl. av subst. *ærfþ*; 12, 2) och (?) *þre* (fem. 'tre' 2, 13; 5, 2; 6 pr.; 6, 4). Men däremot *ærfþir* (t. ex. 11, 4), *æruær* ('arvingar' 11, 5). Det slutljudande *-r* har här naturligtvis bevarats genom påvärkan av andra feminina *i*-stammar och mask. *an*-stammar.

Dessutom saknas *-r* 1) i gen. sing. fem. av bestämda artikeln: *nempdinnæ* (2, 9), *fiærþungs nempdinnæ* (3 pr.; 3, 4; 3, 6; 3, 7), *hæraz nempdinnæ* (5 pr.), *hæraznempdinnæ*

---

pl. 7, 15), *til hiælpæ* (7, 2), *tiuiþæ* (gen. 12, 1), *borhaþe* (nom. pl. fem. 12, 2; för *borghaþar*; dissimilation?), *foreþæ* (nom. pl. 13 pr.), *biltughi* (nom. pl. mask. 7, 22).

(7, 26), samt av pron. *sin: til sculð sinnæ* (2, 10), *dottor sinnæ* (8) — 2) ofta i *þe, þee* (nom. pl. mask. 7, 11; 7, 17; 8; 9, 1; 13, 1 etc.; men även *þeer* 11, 1 etc.) och 11, 16; 13, 1 i *twee, twe* (nom. pl. mask. 'två'; men *tuer* 2 pr.; *tuar* nom. pl. fem. 2, 13).

Ehuru jag icke noggrannt studerat Upplandslagens behandling av *-r*, så förtjenar i detta sammanhang nämnas, att denna skrift, som mera sällan låter slutljudande *-r* förloras, dock har i nom. pl. mask. *þe* t. ex. M. 12, 7 bis, och att den enligt Schlyters glossar brukar nom. pl. mask. *tve* jämte *tver*. Här anträffas även gen. sg. fem. best. form utan *-r*, t. ex. *husfrunnæ* (p. 8, 1), *konunnæ* (ib.); dock möter i gen. sg. även annars stundom *-æ* i st. f. *-ær*, och detta ej blott i juxtapositioner.

För att i Add. till VGL II förklara förlusten av *-r* i gen. sing. fem. av best. artikeln *-innæ* i st. f. *-innær* och i *sinnæ* i st. f. *sinnær* (av poss. pron. *sin*) skulle man kunna tänka sig, att *-r* förlorats genom dissimilation redan på den tiden, då orden hade formerna **enʀaʀ*, **sinʀaʀ*. Jag är dock mindre böjd att antaga detta, då Add. hava *hænnær*, *hennær* (8; gen. sg. av *hon*), och man i så fall väntat även *hænnæ* (dock möter gen.-formen *hennæ* i VGL II A. etc., enligt Collins och Schlyters glossar). Man skulle ock kunna antaga en dissimilation i den något äldre (— isl.) formen *nempdarinnar*. Men då denna förklaring ej lämpar sig för gen. *sinnæ*, så (även om de antydda förklaringarna äro möjliga för vissa urkunder) tror jag, att de från Add. antecknade gen. *-innæ*, *sinnæ* snarast böra förklaras genom anslutning av gen. sg. *hinnar* (*innar*), *sinnar* till gen. pl. mask.. fem. och neutr. *hinna* (*inna*), *sinna*. Det gemensamma för *hinna* och *hinnar*, *sinna* och *sinnar* är icke blott, att de äro genitiver, utan ock att de hava långt *n* samt i ultima ett *a*-ljud.

Då nom. pl. mask. av adj., som bekant, på analogisk väg från substantiven erhållit *-r*, så kunde man antaga att *þe*, *tve* direkte motsvara de got. *þai*, *twai*, och att alltså *-r* i dessa ord dialektiskt först sent (eller icke alls) antogs. Orsaken härtill åter kunde vara den, att orden såsom en-

staviga mindre påvärkades av de merendels tvåstaviga substantivformer, från hvilka *-r* skulle införas. Emellertid kan *þe* jämte *þeer* också förklaras därav, att formen *þe* ursprungligen uppkom i proklitisk ställning framför konsonant [jmf. nedan om *vi(r)*, *i(r)*], och så kunna måhända även de pronominella nom. pl. fem. *þa* (11, 19 och [?] 12 pr.) samt nom. pl. mask. *þessi* (2, 9) förklaras. Det kan därför vara mera tillfälligt, att just formen *tve* ett par ggr anträffas utan *-r*, och jag vågar ej lägga någon vikt därpå.

För att ytterligare bestyrka mitt antagande av dissimilatorisk förlust av *-r* efter *r* vill jag nämna följande.

Upplandslagen, där förlust av *-r* icke är vanlig, använder enligt glossaret såsom pl. av *ra* 'råmärke' *ra* (ej *rar*), *þreæ* (fem. pl.) i st. f. *þreær*; och i Æ. 1, 1 bis, V. 1 pr. står *fiuri* nom. pl. (men V. 1 pr. även *fiurir*); Þ. 8 pr. *domæræ* (nom. pl.) i st. f. *domæræ r*.

Av Brates statistik för Västm.-lagen I kan man erfara, att nom., ack. pl. fem. av adjektiv (*goþar* etc.) i denna lag 4 ggr hava, 1 gång sakna *-r*. Men i samma lag saknar nom., ack. pl. fem. *þria*, *þrea* (av *tre*) *-r* 112 ggr och har *-r* blott 2 ggr. I samma lag saknar (såsom nämnt) prepositionen *fyri*, *firi* (*föri*) alltid *-r*, ehuru detta stundom finnes, stundom saknas i prepositionerna: *undi(r)*, *yvi(r)*, *æpti(r)*.

Hvarken i de hittills utkomna häftena av Söderwalls ordbok eller i Rydqvist II har jag anträffat bestämd form på *-enar* (*-inar*), *-enir* (*-inir*) av sådana ord som *hænder*, *fæþer* etc. utan blott *hændrina*, *bötrina*, *getrena*, *döttrina*, *systrena*, *fædhrene*, *fötrene*, *frændrini* etc. utan *-r*. Även om former med *-r* finnas någonstädes (hvilket är möjligt), så torde de vara mycket sällsynta.

Hos Rydqvist II 604 heter det: „Mycket sällsynta äro bevisställen för ett ostympadt *-rar* i adj., part. preter. och pron., såsom Run-Urk. 871 *koþrar* (för *goþrar*) och det här s. 576 anförda *annarrar* ur äldre VGL. Antingen plägar inträffa, att det sista *r* uppoffras, t. ex. *enlöpræ*, *halfra*, *annöþughra*, *þylikra*, *siælfra*, eller att, hvilket någon gång

händer. det första *r* undertryckes t. ex. *fullær*;" [beläggställen anföras].

Det är obehövligt att från besläktade språk anföra paralleler till den här påvisade dissimilatoriska förmågan hos -*r*, ty denna är allbekant. Däremot förtjenar det antecknas. att ursprungligt *r* i midljud genom dissimilation förlorats i fsv. *bröþunger* m. 'syskon-barn på fädernet', *bröþunge* m., *bröþunga* f., jämförda med isl. *bræþrungr*, *bræþrunga*, fsv. *bröþrunger*, *bröþrunge*. Att en dissimilation här inträtt, inses särskilt därav, att jämte fsv. *systrunger*, *systrunge*, *systrunga* icke några **systunger* etc. påvisats. Däremot är det icke sannolikt, att fsv. *miærþre:* fsv. *miærþe*, nysv. *mjärde* är att uppfatta såsom dissimilation, eftersom även finskan (hvarifrån ordet kanske lånats; se Thomsen: Den got. sprogklasses indflydelse på den finske 134) har *merta*, och isl. har *mærþ*. Men när nysv. av de två fsv. formerna *miærþre*, *miærþe* valt den senare, så sammanhänger det med strävan efter att undvika ljudförbindelsen -*rdr*-. Jmf. omvänt den bekanta nysv. dissimilationen *fordra* > *fodra*. Att man vid dissimilationen fick *fodra* (ej *forda*) sammanhänger väl därmed, att språket redan egde ett verb *fodra*.

Avgör nu denna fsv. dissimilation, vid hvilken tid de urnord. ʀ- och *r*-ljuden sammanföllo? Då slutljudande -*r* (= urnord. -ʀ) förloras icke blott efter urnord. -ʀ (i gen. sg. *luktræ[r]* etc.) utan även efter urnord. *r* (i *fyri[r]*, *rö[r]* etc.), så visar detta, att vid tiden för dissimilationen de två *r*-ljuden stodo hvarandra åtminstone mycket nära. Det är emellertid möjligt, att de redan från gammalt voro hvarandra så lika, att det ena kunde dissimilatoriskt påvärka det andra (jmf. ? Einang-stenens *runo[ʀ]*), och i så fall kan språket hava bibehållit de två på olika sätt bildade ljuden ännu efter dissimilationens inträdande. Men det är även möjligt, att de två *r*-ljuden till sitt bildningssätt alldeles sammanfallit vid tiden för dissimilationen, och då bör man väl antaga, att, ehuru bildningssättet blivit detsamma, de ännu voro hvarandra (såsom slutljud) olika i uttalsstyrka, hvilken omständighet föranledde deras olika behandling i fsv. (*þær* 'där' men *þæ(r)* 'åt dig' etc.). Man

torde därför åtminstone tills vidare böra inskränka sig till det uttalandet, att, då ljuden synas till sitt bildningssätt hava sammanfallit i fgutn. omkring år 1300 (Wimmer: Døbefonten i Åkirkeby kirke 74), det är troligt, att detta sammanfallande egde rum i (de flästa bygder av) det landfasta Sverge något så när vid samma tid.

Efter ovan gjorda utredning framställer sig den frågan, huruvida förlusten av *-r* (— urnord. *-ʀ*) bestämts uteslutande av analogi-inflytande från närstående former (nom. pl. *skogha(r)* efter ack. pl. *skogha* etc.) samt av dissimilatoriskt inflytande från föregående *r* (*þrea* av *þrear* etc.), och om således Brates mening, att ordets ställning i satsen härvid skulle varit avgörande, över huvud är oantaglig.

Vid statistiska beräkningar för denna frågas undersökning måste man, så vitt jag förstår, i väsentlig mån taga hänsyn till, huru ofta *-r* förloras och bevaras i en och samma böjningsform, om man vill komma till någorlunda pålitliga resultat — en undersökningsmetod, som Brate väl delvis men icke tillräckligt tillämpat, för att man skulle vara berättigad att draga något säkert resultat av slutsiffrorna i hans statistik.

Jag skall anföra ett exempel. Enligt Brates åsikt skall *-r* förloras i satssammanhanget framför konsonant. Då han nu nämner, att detta också är fallet i VML. I 229 ggr, under det *-r* i dylik ställning är bevarat endast 118 ggr, så stämmer detta ju något så när med regeln. Men besinnar man, att i de 229 exemplen, som bekräfta regeln, ordet *þrea* (i st. f. *þrear*; ack. pl. fem.) så ofta ingår, att om detta ord undantages, fallen (såsom Brate själv nämner) utgöra endast 120, så ställer sig frågan på ett helt annat sätt. I *þrea* har *-r* förlorats av en särskild grund oberoende av ordets ställning i satsen, nämligen genom dissimilation. *þrea* kan alltså icke komma med i räkningen vid den nu diskuterade frågans bedömmande. Men då tala 120

fall för, 118 fall emot Brates regel; eller med andra ord: texten, på detta sätt granskad, avgör alldeles ingenting. Ännu ogynnsammare ställer sig saken, om man betraktar *h-* såsom konsonant och tar de 10 ggr, då *-r* kvarstår framför *h-* med i räkningen, ty i så fall tala bland här diskuterade ord blott 120 fall för men 128 emot Brates regel.

Emellertid har han även meddelat statistiska uppgifter beträffande den frågan, i hvilken mån flera olika böjningsformers bruk av *-r* talar för eller emot hans regler, fastän han själv synes lägga mindre vikt på dessa uppgifter, eftersom han icke kan förklara, hvarför vissa böjningsformer strida emot reglerna.

Jag skall tillåta mig att än en gång begagna Brates statistik. Själv finner han de ifrågavarande sifferuppgifterna endast ofullkomligt stämma med regeln, och detta är också fallet, när man så uppfattar frågan, som han gör. Jag skall emellertid söka visa, att de i själva värket rätt bra stämma med regeln för förlusten av *-r* i satssammanhanget, om man nämligen gör följande ej oväsentliga modifikation: man må begagna sifferuppgifterna endast till att förklara det oregelbundna bruket (resp. den oregelbundna förlusten) av *-r*.

Så hava nom. och ack. pl. av starka fem. merendels *-r* i överensstämmelse med min ovan (s. 170 f.) uppställda regel (*sakar*). Det är alltså blott den oregelbundna förlusten av *-r* i dessa former, som behöver förklaras. Då dessa oregelbundna former utan *-r* förekomma 11 ggr med, men blott 1 gång mot regeln för bruket av *-r* i satssammanhanget[1]), så stämmer detta ju förträffligt. — Nom. pl. mask. av adj. hava merendels *-r* (*goþir*) i överensstämmelse med min regel (s. 171). Mera sällan saknas *-r*, men detta eger rum 9 ggr med, blott 4 ggr mot sandhi-regeln. — Nom., ack. pl. av svaga fem. hava i överensstämmelse med min regel alltid *-r* utom 2 ggr: 1 gång med, 1 gång mot sandhiregeln. — Tredje pers. sing. av sådana presensformer som *ælskar* hava i enlighet med min regel merendels *-r*, men

[1]) Kallas nedan „sandhi-regeln“.

när det undantagsvis saknas, inträffar det 8 ggr med, blott 1 gång mot sandhi-regeln. — Presensformer sådana som *gömir* hava merendels *-r* enligt min regel, men när det någon gång saknas, inträffar det blott i överensstämmelse med sandhi-regeln (4 ggr). — Nom. pl. av starka mask. (*skoghar*, *rættir*) saknar oftast *-r* enligt min regel. Här är det alltså bevarandet av *-r*, som behöver förklaras, och det mera sällsynta kvarståendet av *-r* eger rum 3 ggr med, blott 1 gång mot sandhi-regeln. — Nom. pl. av svaga mask. (*andar*) saknar merendels *-r* överensstämmande med min regel; formen har dock *-r* 1 gång med, 1 gång mot sandhi-regeln. — Gen. sg. av starka subst. (*bokar*) saknar oftast *-r*; 2 ggr har formen dock *-r* och båda gångerna mot sandhi-regeln, men talet (2) är så lågt, att det har föga betydelse.

De anförda siffrornas korrekthet minskas dock i någon (men väl icke väsentlig) mån därigenom, att Brate vid uppställande av sandhi-regeln menat, att *-r* borde förloras även in pausa, hvilket emellertid torde vara mycket tvivelaktigt (se ovan s. 166), ävensom möjligen därigenom, att jag begagnat Brates siffror, utan att taga hänsyn till, huruvida *-r* möjligen stundom förlorats genom differentiering. Kanske skulle talen stämma ännu bättre, om man toge hänsyn till dessa omständigheter.

Men då i alla händelser de bekräftande talen för de olika böjningsformerna äro tämligen låga, tror jag, att man bör tillmäta dem blott en relativ bevisningskraft, så att man blott kan påstå det vara sannolikt 1) att, när sådana böjningsformer, som merendels bibehålla *-r*, undantagsvis förlora det, sådant företrädesvis inträffar framför konsonant i satssammanhanget 2) att, när böjningsformer, som merendels förlora *-r*, undantagsvis bibehålla det, sådant företrädesvis inträffar framför vokal i satssammanhanget.

Här förtjenar ett yttrande av Rydqvist (IV, 429 noten) anföras. Enligt honom „har Gustaf I:s Bibel 1 Mos. 24: 7 *vthu*, Carl XII:s *vtu* för *utur*; och så i allmänhet framför konso-

nant. Jmf. Lat. *a*, *ab*." Härmed vill Rydqvist väl säga, att enligt hans iakttagelse dessa bibelvärk företrädesvis bruka *vt(h)u* framför konsonant, *vt(h)ur* framför vokal. Är iakttagelsen riktig [1]), så sprider den ljus över det faktum, att vi av fsv. *vir*, *ir*, hvilka pronomina redan tidigt ofta förlorade *-r*, i nysv. fått *vi*, *I*, ehuru de flästa ord, som i fsv. dels hava, dels sakna *r*, i nysv. ega former med *-r*. *Vir*, *ir* brukades liksom *utur* ofta i proklisis (jmf. de nysv. *vĭ köpa*, *ŭtŭr ståden* etc.), men *vi köpa* etc. uttalas såsom ett ord. Förhållandet var naturligtvis enahanda med fsv. *vir köpom* etc., och följden härav blev, att *-r* i *vir*, *ir*, *utur* behandlades liksom *-r* (= urnordiskt *ʀ*) inne i ord, dvs. att det avnöttes framför konsonant, liksom *r* förlorades framför artikelns *n* i *andanir*, *tungonar* etc. Då nu språket har obetingat flera verb, som börja på konsonant, än sådana som börja på vokal (jmf. t. ex. listorna på verb i Wimmers Formlära), så förstår man, hvarför formerna *vi*, *i* blevo de segrande. På enahanda sätt är väl även det nysv. *de* av fsv. *þer* (men redan tidigt *þe*; jmf. ovan s. 176) att tyda. Härigenom förklaras ock, hvarför prepositionerna *yvir*, *undir*, *æptir* relativt ofta sakna *-r* i fsv., fastän ingen närstående form utan *-r* kunde påvärka dem. Av dessa ord hava dock formerna med *-r* segrat i nysv. [2]).

Slutligen skall jag med ett par ord beröra den frågan, huruvida förlusten och bevarandet av *-r* i någon mån sammanhänger med akcentueringen. Efter att i Svensk akcent II 427 ff. hava diskuterat, hvad som syntes mig tala för, och hvad som syntes mig tala emot ett dylikt antagande, lemnade jag frågan för övrigt obesvarad och stannade vid

[1]) Regeln tillämpas dock icke konsekvent.

[2]) Det må nämnas, att Serenii Sv.-engelska ordbok (1741) under artikeln *ifrån* brukar *ifrån* såsom adverb (*hvar ifrån*, *härifrån*, *till och från*, *utan ifrån*, *utifrån*) men *ifrå* såsom preposition före konsonant (*ifrå sig* 3 ggr; *ifrå mig*, *ifrå den dagen*); något ex. på prep. *ifrå(n)* med följande vokal anföres icke där.

följande reserverade sats: „Frånvaron af levis synes hafva bidragit till förlusten af *-r* åtminstone i nysv. pl. på *-are* (*dommare* etc.)“. Brate opponerar sig (s. 84) mot mitt resonnemang och stödjer sin opposition i väsentlig mån på en omständighet, som jag också själv framhållit såsom talande emot min sats, nämligen frånvaron av levis i danskan. Sedan har det, efter hvad jag tror, lyckats mig visa (Arkiv för nordisk filologi, ny följd, I, 66 ff.), att fornjutskan egt en motsvarighet till den fsv. akcenten levis, och att förhållandet sannolikt en gång varit detsamma i den övriga forndanskan. Från detta håll möter väl därför numera intet direkt hinder för det antagandet, att levis havt inflytande på bevarandet av fsv. *-r*. Då det emellertid ovan av mig visats, att förlusten av *-r* i nysv. *före*, *dommare* etc., (*tungorna* etc.) kan förklaras genom dissimilation, och då denna förklaring torde vara den enda möjliga i fsv. *rör: rö* (med fortis), fsv. *optarme* av *optarmer* etc. (med semifortis på ultima), så är jag mäst böjd att antaga, att det är dissimilation, som föranlett förlusten av *-r* också i prep. *fyri* nysv. *före*; *domara* nysv. *dommare* etc. (nysv. *tungorna* etc.). Förlusten av *-r* i nom. pl. av adj. mask. *blodoge*, *gode*, fem. *blodoga*, *goda* (jmf. Svensk Akcent anf. st.) kan däremot ej förklaras på detta sätt, men av denna form ensam vågar jag ej draga den slutsatsen, att levis spelat någon roll vid bevarandet av *-r*, eftersom *blodoge*, *gode* väl också kunna tydas på annat sätt än genom akcentueringens invärkan på *-r* (jmf. Svensk Akcent anf. st.).

Förlusten av *-r* i prep. *utu(r)*, de pronominella *vi(r)*, *i(r)*, *þe(r)* sammanhänger med ordens proklitiska natur, men, såsom det vill synas (se ovan s. 182), är det åtminstone företrädesvis den sidan hos procliticæ, att de utan minsta paus omedelbart ansluta sig till följande ord (och icke den andra egenskapen hos procliticæ: att sakna fortis), som framkallat förlusten av *-r*. I och för sig är det emellertid mycket sannolikt, att ett över huvud svagt uttalat *r*-ljud alldeles förstummades i språkets svagast akcentuerade stavelser, och åtminstone tills vidare är det därför en öppen fråga, om förlusten av *-r* i de delvis under olika perioder mötande

fsv. *æ(r)*, nysv. *ä* 'est', nysv. *va* för *var* 'erat', 1600-talets *plä* för *plär*, *ha* [1]) för *har*, fsv. *mæ(r)*, *þæ(r)*, *sæ(r)* 'åt mig, dig, sig' etc. framkallats av ordens akcentlöshet (oberoende av deras ställning i satsen för övrigt), eller om *-r* i dem ursprungligen förlorats endast framför konsonant i satssammanhanget.

Min uppfattning av fornsvenskans *r*-ljud är alltså följande.

Språket egde ett vokaliskt *r*-ljud såsom slutljud efter konsonant, t. ex. *skogher* (nom. sg.). Detta *r*-ljud kvarstår alltid, och det omedelbart före *r* stående vokaltecknet angiver den vokalklang, hvarmed *r*-ljudet uttalades (vanligen *skogher*, stundom *skoghær*, *skoghir*; i en och annan skrift *skoghar*).

Språket hade konsonantiskt *r*-ljud i övriga ställningar. När det konsonantiska *r* motsvarar urnordiskt *r*, kvarstår det, t. ex. *faþir*, *þær* 'där'. När det konsonantiska *r* motsvarar urnordiskt *ʀ*, kan det förloras. Detta inträffar

a) alltid i midljud framför artikelns *n*, t. ex. *andanir*; ofta — kanske ljudlagsenligt — i midljud framför följande med konsonant började juxtaposition, t. ex. *manaþa dagher*.

b) i slutljud. Bortfall kan inträffa i hvilken böjningsform som hälst, hvilket väl tyder på ett svagt uttal av detta *-r*. I flertalet former bevaras emellertid merendels *r*. Förlusten bestämmes nämligen väsentligen efter följande normer:

I) När i samma ord ett annat *r*-ljud finnes, bortfaller *-r*, ifall bortfallandet ej hindras genom systemtvånget. Så förklaras t. ex. 1) fsv. *mer* men *optar-*, *nær-*, *fiær-me* 2) differentieringen fsv. *rör : rö* 3) fsv. *fyri[r]*, nysv. *före* men *under*, *över*, *efter* 4) *domarar* > *dommare* etc. 5) fsv. *bötrena[r]* etc. 6) fsv. gen. fem. *luktra[r]* etc. [7) nysv. *andarne* etc.].

---

[1]) Denna form brukades såsom hjälpverb men ej såsom „meningens hufvudverb" ännu under förra hälften av detta århundrade (se svenska Ak:s språklära s. 73), och den brukas kanske ännu såsom hjälpverb.

II) Slutljudande *-r* bortkastas genom analogi-påvärkan ytterst ofta i sådana former, som vid sin sida hade närstående och för övrigt likalydande former utan *-r*, t. ex. i nom. pl. *doma* (i st. f. *domar*; efter ack. *doma*), nom. pl. *rætti* (subst.; i st. f. *rættir*; efter ack. *rætti*), *anda* (i st. f. *andar*; efter ack. *anda*), nom. sg. *sio* (i st. f. *sior*; efter ack. *sio*), under det att slutljudande *-r* annars i regeln bibehålles, t. ex. nom., ack. pl. *sakar*, *gærþir*, *tungor*, nom. pl. av adj. *goþir*, *goþar*; pres. sg. *ælskar*, *gömir*.

I Äldre Västmanna-lagen synes ordets ställning i satsen så till vida hava utövat ett inflytande, som 1) när böjningsformer, som merendels bibehålla *-r* (nom. pl. *sakar* etc.), undantagsvis förlora det, detta inträffar företrädesvis i satssammanhanget före konsonant — 2) när böjningsformer, som merendels förlora *-r* (nom. pl. mask. *doma(r)* etc.) undantagsvis behålla det, detta inträffar företrädesvis i satssammanhanget före vokal.

Den fullständiga förlusten av *-r* i fsv. *utur*, *vir*, *ir*, *þer* (äldre nysv. *vtu*, nysv. *vi*, *I*, *de*) torde hava försiggått i ordens proklitiska ställning före konsonant.

Lund, maj 1888.

Bemærkninger til nogle Steder i Horats's Breve.

Af F. C. C. Birch.

II.

II, 1, 9 fg.:

> Ploravere suis non respondere favorem
> Speratum meritis.

Lambin, den eneste af de mig bekjendte Fortolkere, der har givet en sproglig Tydning af dette Sted, omskriver det til „questi sunt, eum favorem, quem a populo sperabant, non esse suis in eum meritis parem“ og henviser til det aldeles lignende Sted i Satirerne II, 8, 66: Responsura tuo numquam est par fama labori. Men er respondere i dette sidst anførte Vers synonymt med parem esse, indeholder Verset jo en utaalelig Tautologi, og, hvad vort foreliggende Sted angaar, skulde der da ifølge simpel Logik istedenfor speratum have staaet comparatum e. l. En ganske anden, efter hvad der er sagt mig, fra en mundtlig Meddelelse af Madvig stammende Forklaring af Stedet er given i Goldschmidts Ordbog under respondeo, idet dette Verbum her tages i den Betydning, hvori det fortrinsvis bruges i Retssproget og om Soldaterudskrivning, „kommer tilstede, indfinder mig“, og suis meritis henføres som Ablativ til speratum, „som de havde ventet for (ɔ: formedelst) deres Fortjenester“. Efter Madvigs egen Bemærkning i hans latinske Sproglære, 3die Udg. § 257 A. 2, finder jeg det imidlertid betænkeligt i meritis som Ablativ at lægge Betydningen „formedelst“. Jeg mener, at respondere baade her og i det ovenfor anførte Parallelsted af Satirerne

betyder „gjengjælde, lønne“, jfr. Cic. ep. ad Att. IV, 3 extr.: Quinti fratris liberalitati subsidiis amicorum respondemus; ad fam. XV, 21, 3: cui quidem ego amori . . . . . . amore certe respondebo; de senect. 9: quæ magnitudo observantiæ tot beneficiis respondere poterit?; Ov. fast. IV, 641: fructu non respondente labori. Stedet bliver derefter med passiv Omskrivning at oversætte saaledes: „(de) beklagede sig over, at deres Fortjenester ikke lønnedes med den Anerkjendelse, de havde gjort Regning paa“.

II, 1, 53 fg.:

Nævius in manibus non est et mentibus hæret
Pæne recens?

Spørgsmaalstegnet efter recens istedenfor det tidligere Punctum er først sat af Bentley, men derefter af alle følgende Udgivere med Undtagelse af Fea og nu nylig Ritter. Da jeg anser denne Interpunction for rigtig og nødvendig, skulde jeg ikke have berørt Stedet, naar det ikke var for at berigtige Fortolkernes mindre correcte Tydning af non, som de her tillægge samme Betydning som nonne. Efter Madvig til Cic. de fin. II, 10 og lat. Sprogl. 3. Udg. § 351 c Anm. betegner et Spørgsmaal med nonne en Forvisning om, at Noget er saa, et Spørgsmaal med non en Forundring over, at Noget ikke er saa (ikke sker) og en Tvivl om Muligheden af denne Nægtelse, hvortil han dog føjer den Bemærkning, at nonne ogsaa findes, hvor man skulde vente blot non. Derimod bemærker han, vistnok med god Grund, Intet om, at ogsaa omvendt non findes for nonne. De Bevissteder, der dels i Commentarerne til det her omhandlede Sted af Horats dels i de almindelige Lexika anføres for en saadan Sprogbrug, indeholde i Virkeligheden ingen Undtagelse fra Madvigs Regel. Cic. p. Roscio com. 2, 5: non amentia est? betyder: er det Andet end Galskab eller: vil Du nægte, at det er Galskab? Havde der staaet nonne, vilde Meningen være: er Du ikke enig med mig i, at det er Galskab? eller: ikke sandt, det er Galskab? Hor. carm. III, 20, 1: Non vides . . . .? betyder: Ser Du da ikke? eller:

Er Du blind for? Nonne vides ....? vilde betyde: Ser Du ikke nok? Paa det her foreliggende Sted betyder Nævius in manibus non est ....? Er N. maaske ikke i Publicums Hænder ....? eller: Er N. maaske ude af Publicums Hænder ....? Havde der staaet nonne, vilde det betyde: Forholder det sig ikke saa, at N. er i Publicums Hænder....? eller: Ikke sandt, N. er i Publicums Hænder....? Zumpt har i Ciceros Verriner V, 32, 84 „si .... Cleomenes iussus est imperare, non omnis honos ab isto .... sublatus est?“ støttende sig paa et eneste af de bedre Haandskrifter og med Henvisning til Verr. II, 59, 145 og III, 52, 121, hvor der overensstemmende med Haandskrifterne bør læses nonne, ogsaa her forandret non til nonne i den fejlagtige Tro, at non ikke skulde kunne indlede et Spørgsmaal, der udgjorde Eftersætningen til en Aarsags- eller Betingelsessætning; de senere Udgivere, Jordan og Halm, have med Rette gjenoptaget non. — Med Hensyn til Indholdet skal jeg endnu bemærke, at, hvad her er sagt om Nævius, alene har Hensyn til hans Digt om den første puniske Krig, ligesom der ovenfor ved Charakteriseringen af Ennius kun er sigtet til hans Annales. Med Ordene adeo sanctum est vetus omne poema afslutter Horats Omtalen af disse Roms to ældste episke Digtere. Først med V. 55 tager han Dramatikerne for, om hvem der saa i V. 60 fg. siges: Hos ediscit et hos arto stipata theatro spectat Roma potens cet.

II, 1, 134:

Poscit opem chorus et præsentia numina sentit.

Præsentia numina sentit forstaas i Almindelighed om Chorets og Digternes, særlig Hymnedigternes, Begejstring, der lader dem føle, stundom endog skue, den anraabte Guddom som aabenbarende sig for dem og personlig nærværende. Saaledes carm. II, 19, 1 fg.: Bacchum in remotis carmina rupibus vidi docentem og Ov. fast. VI, 7: Fas mihi præcipue voltus vidisse deorum, vel quia sum vates, vel quia sacra cano. Da imidlertid de omhandlede Ord høre med til Begrundelsen af den i V. 124 Digteren tillagte For-

tjeneste, at han nemlig er utilis urbi — hvad der nærmere paavises i V. 126 paa det physiske, V. 127 paa det intellectuelle, V. 128—31 paa det moralske, V. 132—38 paa det religieuse Omraade, men ikke kan sluttes af Begejstringen i og for sig — maa præsentia her hellere tages i den ikke mindre almindelige Betydning af propitia, saa at Meningen bliver: Choret anraaber om Hjælp og fornemmer, at Guderne naadigt høre dets Bøn (til Byens Bedste).

II, 1, 169 fgg.:

habet comoedia tanto
Plus oneris, quanto veniæ minus. Adspice, Plautus
Quo pacto partes tutetur amantis ephebi,
Ut patris attenti, lenonis ut indisiosi;
Quantus sit Dossennus edacibus in parasitis,
Quam non adstricto percurrat pulpita socco;
Gestit enim nummum in loculos demittere, post hoc
Securus, cadat an recto stet fabula talo.

Trods de mange, tildels hinanden modsatte Tydninger, der foreligge af dette Sted, navnlig af Ordene quo pacto tutetur i V. 171 og Quantus sit Dossennus i V. 173, er det endnu ikke lykkedes nogen af Fortolkerne, allermindst de nyere, at give en tilfredsstillende Forklaring af Stykket i dets Helhed. Efter min Opfatning er Tankegangen denne: Det er svært at skrive en god Komedie. Se blot, hvilken Umage Plautus gjør sig for at gjennemføre sine bekjendte Charakterer, og omvendt, hvor højt Dossennus vel rækker i sin Skildring af de forslugne Snyltegjæster, hvor skjødesløs hans Stil er; thi det er ham kun om at gjøre at tjene Penge; forresten er det ham ligegyldigt, om hans Stykke gjør Lykke eller ej. Fjernest fra denne Opfatning er vistnok Ribbeck, der henfører Alt, hvad der siges i Versene 171—76, til Plautus og uddrager følgende Mening deraf: „Um Kunst und Ehre ist es Plautus nicht zu thun, nur um eine volle Kasse“. Men ogsaa hos de øvrige Fortolkere

møder os et mærkeligt Fejlsyn paa Betydningen af de to Exempler Horats anfører til Bekræftelse af det foregaaende almindelige Udsagn om Komedieskrivningens Vanskelighed. Saaledes mener H. Schütz, at begge Exempler væsenlig skulle tjene til at belyse, hvad der V. 165 fg. er sagt som Ros og i den følgende Linie som Dadel om Romernes naturlige Kald til Tragedieskrivning, hvilket ogsaa skal gjælde om dem for Komedieskrivningens Vedkommende, og at derfor det, der siges baade i V. 171 fg. om Plautus og i V. 173 om Dossennus er at forstaa som Ros, medens Dadlen først kommer i V. 174 og vel nærmest er rettet mod Dossennus, men dog ogsaa tildels skal ramme Plautus. Alle de andre nyere Fortolkere og, saavidt jeg kan se, ogsaa de fleste af de ældre mene derimod, at Sætningen habet comoedia tanto plus oneris etc. gjør det til en logisk Nødvendighed at opfatte, hvad der umiddelbart derefter siges om Plautus, som en Dadel og forklare derfor quo pacto i V. 171 som — quam male, idet de forøvrigt angaaende Horats's Dom over Plautus henvise til a. p. 270. hvor han tillægger Forfædrene, der beundrede og anpriste Plautus's Versbygning og Vittighed (numeros et sales), altfor stor Overbærenhed, for ikke at sige ligefrem Dumhed. Men hvor stræng denne Dom end lyder, berettiger den jo ingenlunde til af den at slutte, at han ogsaa skulde bryde Staven over hans Charaktertegning, som det i sig selv er usandsynligt, at Horats, naar han endelig her vil dadle Plautus, skulde rette sin Dadel netop mod den Side af hans Digtning, hvor hans Mesterskab var allerubestrideligst. Wieland har dog forsøgt, men med ringe Held, at afslaa denne Indvending, idet han bemærker, at Horats kun dadler Plautus's Tilbøjelighed til at overdrive og carikere og overensstemmende dermed oversætter Stedet saaledes: „Man sehe nur, mit welchem groben Pinsel Plautus einen jungen Verliebten . . . . sudelt". Noget nærmere det Rigtige er Lambin kommen, naar han mener, at Horats mulig har villet betegne, „Plautum esse putidum et usque ad fastidium diligentem in describendo iuvene amante" etc. Sagen er, at tutetur, eg. værner om, som Intensivform her ikke be-

tegner Charakterernes Gjennemførelse som fuldbyrdet Handling, men kun den ihærdige Bestræbelse, Omhuen og Møjen, som Charakterernes Gjennemførelse har krævet. Quo pacto partes tutetur, hvorledes han stræber at gjennemføre Charaktererne, er altsaa hverken = quam male eller quam bene p. t., men derimod — qua cura eller quam laboriose p. t. ɔ: hvilken Umage han gjør sig for at gjennemføre Charakterne. Heri ligger vel nærmest en Ros; men dette er en Smagssag; det Væsenlige er, at Exemplet saaledes forstaaet netop beviser, hvad det skal bevise, nemlig at det er svært at skrive en god Komedie. — Om den i V. 173 nævnte Dossennus vide vi Intet med Sikkerhed andenstedsfra. Om der i Atellanerne ved Siden af de andre staaende Charaktermasker, Bucco, Maccus, Pappus, ogsaa har været en burlesk Figur af dette Navn, være sig en Aretalogos, en gammelklog, pukkelrygget Mand, et Slags Caricatur af Æsop, eller efter Andres Mening en Spasmager, „ein pfiffiger Beutelschneider", som Teuffel i sin Litteraturhistorie kalder ham, anser jeg med Schütz for tvivlsomt. I intet Tilfælde synes her at kunne være Tale om en saadan blandt Snyltegjæsterne optrædende Person hos Plautus, mod hvem desuden efter det Foregaaende Dadlen i dette og de næstfølgende Vers slet ikke er rettet. Ligesaa usandsynlig er enkelte nyere Fortolkeres Antagelse, at Dossennus her skulde være brugt som et Appellativum og være at opfatte som Prædicatsord i Sætningen, saa at Meningen blev enten, som Krüger vil, at Plautus i sin Skildring af Snyltegjæsterne viser sig som en Dossennus ɔ: Harlekin, eller, som Ritter omskriver det: „quam callidus sit Plautus in describenda parasitorum edacitate". Navnet Dossennus forekommer nu hos Seneca ep. 89, 6, hvor han, efter at have bemærket, at Romerne stundom brugte det græske Udtryk σοφία i Stedet for det latinske sapientia, tilføjer: „quod et togatæ tibi antiquæ probabunt et inscriptus Dossenni monumento titulus: Hospes resiste et sophian Dossenni lege". Men heraf tør dog neppe uddrages nogen Slutning om, at denne Dossennus selv har været Forfatter af fabulæ togatæ, endnu mindre om, at han er den samme, som Horats omtaler. Derimod

anfører Plinins nat. hist. XIV, 92 to Vers, hvori der er Tale om at blande Vin med Myrrha, af en Fabius Dossennus, om hvem altsaa saa meget er vist, at han var Digter, men heller ikke mere. Men selve det foreliggende Sted og dets Sammenhæng med det Foregaaende lader mig ikke i Tvivl om, at den her nævnte Dossennus har været en paa Horats's Tid om just ikke levende, dog bekjendt, men, i alt Fald efter hans Dom, temmelig maadelig Lystspildigter. Quantus er som paa enkelte andre Steder ambigue dictum, saa at der uden væsenlig Forskjel i Meningen ligesaa godt kunde have staaet quantulus. Jfr. Plaut. Rud. I, 2, 66: homunculi quanti estis! Cic. or. 130: quæ qualiacunque in me sunt (me enim ipsum poenitet, quanta sint) etc. Lucan. Phars. IV, 378: discite, quam parvo liceat producere vitam et quantum natura petat.

II, 2, 81 fgg.:

Ingenium, sibi quod vacuas desumpsit Athenas,
Et studiis septem dedit annos insenuitque
Libris et curis, statua taciturnius exit
Plerumque et risu populum quatit; hic ego rerum
Fluctibus in mediis et tempestatibus urbis
Verba lyræ motura sonum connectere digner?

Meningen af dette paa forskjellige Maader mistydede Sted opfatter jeg saaledes:

Naar en begavet Musedyrker, der til Opholdssted har kaaret sig det stille Athen — hvor i Modsætning til Forholdene i Rom netop gunstige Betingelser ere tilstede for en productiv Aandsvirksomhed — og som der har ofret syv Aar til lærde Studier og er graanet af Læsning og Hovedbrud, — i Stedet for, som man skulde vente, at lægge sin Lærdom og Veltalenhed offentligt for Dagen — som oftest, naar han kommer ud iblandt Folk, ikke engang aabner Munden til almindelig Samtale eller blot et høfligt Goddag, men vandrer omkring i dybe Tanker, tausere end en Billedstøtte, saa at han faar Mængden til at briste i Latter, hvor

meget mindre kan da jeg — der som Digter i endnu højere Grad end Videnskabsmanden behøver Stemning og Inspiration for at producere — her i Midtpunktet af det bølgende Verdensliv og Kæmpebyens Stormbulder føle Lyst til kunstmæssigt at knytte Ord sammen, der skulle fremlokke Lyrens Klang?

Stykket har sin Plads i den humoristiske Opregning af de mangehaande Grunde og Betragtninger, der afholde Horats fra at efterkomme sin fraværende Ven Florus's Bøn om at sende ham et og andet lyrisk Digt. Det indeholder en mere skjemtefuld end alvorlig ment og derfor just heller ikke slaaende Bevisførelse gjennem en treleddet Antithese: i n g e n i u m — e g o i V. 84, Athen — Rom, Stumhed — lyrisk Digtning. Naar nu Orelli uden nogen Modbemærkning af de senere Bearbejdere af hans mindre Udgave og ligesaa Döderlein ved ingenium have tænkt sig en Digtertype, den førstnævnte bestemtere en ung romersk Digter, der efter et fleraarigt Ophold i Athen er vendt tilbage til Rom, hvor han „sibi displicens ac meticulosus“ ved sin Taushed og sit sære Væsen kun er til Spot for Folk, have de vistnok taget aldeles fejl af Horats's Mening. I Skildringen af ingenium findes ikke et eneste Træk, der tyder paa, at der med dette Udtryk skulde være ment en Digter, og den allerede fremhævede Modsætning mellem ingenium og ego leder i alt Fald nærmest Tanken hen paa en Ikke-Digter. Havde Horats med den her skildrede Personlighed ment en Digter, vilde Skildringen ogsaa være i en mærkelig Strid med, hvad der foran i V. 77 fg. var sagt om Digterne i Almindelighed (scriptorum chorus omnis): de sky Byerne, denne har valgt sig Athen (rigtignok vacuas) til Opholdssted; de elske den fri Natur (nemus), denne stænger sig inde i sit Studerekammer; de finde efter deres Skytsgud Bacchus's Forbillede mest Behag i il dolce farniente, denne dyrker sine Studier med en til Overmaal anstrængt Flid. Saavel efter den hele Charakteristik selv som efter dens Sammenhæng med det Foregaaende og Efterfølgende (hvilken sidste Schütz med Urette finder uklar) kan der næppe være Tvivl om, at der her som Modsætning paa den ene Side til Digterne i Al-

mindelighed, der elske Skoven og nihil agere, paa den andeu Side til Horats, der færdes i det travle, larmende Rom, er skildret en homo umbratilis, en Stuelærd, der i det menneskeTomme Athen i (de normerede) syv Aar[1]) og med ihærdig Flid har studeret artes liberales, fortrinsvis vel Philosophi og Rhetorik, men ikke har tænkt paa selv at optræde som Digter. At de lærde Studier i Athen og navnlig Studiet baade der og i Rom af Veltalenhedens Theori med dets indtil Smaalighed strænge Methodik ikke saa sjældent førte til Resultater, der lignede det her beskrevne, mangler der ikke Vidnesbyrd om. I Theæt. p. 174 c lader Plato saaledes Sokrates sige: ὁ τοιοῦτος (Philosophen) .... ὅταν ἐν δικαστηρίῳ ἤ που ἄλλοθι ἀναγκασθῇ περὶ τῶν παρὰ πόδας καὶ τῶν ἐν ὀφθαλμοῖς διαλέγεσθαι, γέλωτα παρέχει οὐ μόνον Θρᾴτταις ἀλλὰ καὶ τῷ ἄλλῳ ὄχλῳ, ... καὶ ἡ ἀσχημοσύνη δεινή, δόξαν ἀβελτερίας παρεχομένη, og som et ikke usædvanligt Tilfælde ved den senere Tids rhetoriske Øvelser anfører Quinctilian (X, 3, 12): Accidit ingeniosis adolescentibus frequenter, ut labore consumantur et in silentium usque descendant. Medens det saaledes turde være klart, at den af Horats skildrede Person er en i sig selv concentreret, med Hensyn til det virkelige Liv og dets Krav upraktisk og indtil Stumhed uproductiv Stuelærd, bliver det derefter et Spørgsmaal, hvorvidt han desuagtet er at opfatte som en Mand med grundig og omfattende Lærdom, maaske endog en dybsindig Tænker eller tvertimod som „homo ineptus et hebes“, en blot og bar Pedant og aandelig Krøbling. Med Undtagelse af Wieland, der ved et underligt Feilsyn er kommen til at betragte den hele Skildring som en Satire, dog hverken rettet mod Digterne eller

[1]) Den almindelige Forklaring af Ordene septem annos i V. 82, hvorefter de ligesom nonum prematur in annum skulle opfattes som et hyperbolisk Udtryk for en lang Tid, tilfredsstiller mig ikke ganske. Kan man end ikke med Dousa (comment. in Hor. cap. XI, p. 668), til hvem Th. Schmid slutter sig, fra Stedet her hente noget fuldgyldigt Bevis for, at et fuldstændigt Studiecursus i Athen omfattede syv Aar, er jeg dog tilbøjelig til i Udtrykket at se en Hentydning til de syv artes liberales, der udgjorde det almindelige enkykliske Dannelsescursus, saaledes at et Aar maa tænkes anvendt paa hvert Fag.

de Stuelærde, men mod det banausiske Publicum, have Fortolkerne paa Grund dels af Udtrykket insenuit dels af den Personen tillagte Stumhed hyldet den sidst anførte Opfatning. Men hverken senium eller taciturnitas har hos Horats nogen for Alvor særdeles nedsættende Betydning; hverken det ene eller det andet udelukker Begavelse, ja ikke engang Talent (jfr. I, 18, 47: inhumanæ senium Camenæ). I insenuit libris et curis ligger unægtelig den Betydning, at han har tilsat sin ungdommelige Friskhed og Livslyst, er forlæst eller forstuderet, men ikke at han er fordummet. Heller ikke kunde det vel let være faldet Horats ind til Undskyldning for sin Ulyst til at digte at paaberaabe sig en enfoldig og aandsfattig atheniensisk Students let forklarlige Taushed. Vanskeligere lader det sig afgjøre, om han, som Cruqius mener, skal henføres til den Klasse Lærde, „qui ceteros (homines) veluti e sublimi despiciunt“, eller — hvad der dog forekommer mig rimeligere — hans Taushed kun har sin Grund i, at han er upraktisk og folkesky. I sidste Fald vil han ikke være ulig den Type paa Stuelærde, som Poul Møller har havt for Øje, da han i sin Hilsen til Henrik Steffens skrev:

En Mester i Tankernes Riger
Hel tidt er paa Jorden forsagt,
En Spot for de dejlige Piger
Og dristige Svendes Foragt;
Thi bleg som en Skygge fra Graven
Med Øjet han blinker for Sol:
Naturen har lukket ham Haven,
Og kroget han sidder paa Stol.

Om exit i V. 88 er brugt i egentlig Betydning = foras it, eller om det er = evadit, ender med at blive, bliver til Slut, er heller ikke let at afgjøre. Dog er jeg tilbøjelig til at foretrække den først anførte Opfatning, dels fordi der for Betydningen evadit næppe kan anføres andet Parallelsted end a. p. 22 currente rota cur urceus exit?, hvor der altsaa er Tale om en kunst- eller maskinmæssig Frem-

bringelse, medens det er tvivlsomt, om her i Analogi dermed kan underforstaas e studiis, dels ogsaa fordi den følgende Sætning „risu populum quatit“ forekommer mig at vinde i Anskuelighed, naar der i Forvejen er sagt, hvad der ellers maa underforstaas: „naar han kommer ud iblandt Folk“. Men hvilken af de to Betydninger man end foretrækker, maa der paa Grund af Modsætningen til det følgende hic nødvendigvis forudsættes et efter de syv Aars Forløb om end kun for kort Tid fortsat Ophold i Athen.

II, 2, 87 fgg.:

Frater erat Romæ consulti rhetor, ut alter
Alterius sermone meros audiret honores,
Gracchus ut hic illi, foret huic ut Mucius ille.
Qui minus argutos vexat furor iste poetas?
Carmina compono, hic elegos. Mirabile visu
Cælatumque novem Musis opus! Adspice primum,
Quanto cum fastu, quanto molimine circumspectemus vacuam Romanis vatibus ædem;
Mox etiam, si forte vacas, sequere et procul audi,
Quid ferat et quare sibi nectat uterque coronam.
Cædimur et totidem plagis consumimus hostem
Lento Samnites ad lumina prima duello.

Baade af ældre og nyere Fortolkere har dette Sted paa flere Punkter faaet en dels mindre nøjagtig dels ligefrem urigtig Tydning. Mirabile visu . . . . . . opus forstaar Orelli og flere andre saaledes, at Horats og den anden Digter, saasnart de faa Øje paa hinanden, udraabe disse Ord, den Ene om den Andens Arbejde. Men Intet tyder endnu her paa et Ordskifte mellem de to Digtere; Beskrivelsen af deres Møde begynder først med Adspice primum. Efter at have sagt, at Digterne ere ligesaa ufornuftige som hine to Brødre, der ifølge indbyrdes Overenskomst altid lovpriste hinanden, anfører han som Exempel sig selv, der skriver

lyriske Digte, og en anden Digter, der skriver Elegier, hvilke han med det Samme ironiserende anpriser som et uforligneligt Mesterværk. Det forekommer mig nu ikke usandsynligt, at Horats ved det pompeuse Sprog har villet hykle en respectfuld Anerkjendelse af Elegien som en højere Kunstform end hans carmina, Viser. I ethvert Fald kan Enkelttalsformen opus med de tilføjede Bestemmelser ikke, som Schütz mener, paa en Gang være at forstaa om Oderne og Elegierne, hvad der ogsaa vilde være i Strid med V. 87 fg., hvor enhver af de to Brødre vel siges at rose den anden, men ikke sig selv. Derimod maa jeg lade det uafgjort, om Ordene skulle opfattes som et ironisk Beundringsudraab eller — idet Punctum efter elegos forandres til Komma og Udraabstegnet efter opus til Punctum — simpelt hen som Appositum til elegos. — Ved vacuam Romanis vatibus ædem bemærker Krüger kun i ubestemt Almindelighed, at dermed menes et Tempel, der staar aabent for de romerske Digtere til Benyttelse ved deres Forelæsninger. Efter Indholdet af det forudskikkede quanto cum fastu &c. er der dog for mig ingen Tvivl om, at Ordene ere at forstaa om det bekjendte Apollotempel paa Palatinerbjerget med det dertil hørende, af August stiftede Bibliothek, der tillige er bleven benyttet som Auditorium. At Romanis vatibus ikke, som nogle Fortolkere antage, er Ablativ, men Dativ, kan med Rimelighed sluttes af Sammenhænget her, men end mere af I, 3, 17: scripta, Palatinus quæcunque recepit Apollo. Det foran staaende circumspectemus betyder „betragte fra alle Sider" og ikke, som det i Almindelighed forklares, „se os længselsfuldt om efter", hvad der ikke ret vel forliges med quanto cum fastu, og hvori derhos synes at ligge, at de gaa forbi Templet. Men sequere i V. 95 betyder næppe, som Schütz formoder, „følg os videre fort" nl. til det andensteds beliggende Forelæsningslocale, men „følg med" nl. enten ind i Templet — dog ikke til den Del af samme, hvor de to Digtere toge Plads, og hvor Forhandlingerne førtes, hvad der maaske ikke engang var tilladt — eller blot til Indgangen, i ethvert Fald til et Sted, hvor han i nogen Afstand (procul)

dog som rolig og udenfor Væddekampen staaende Iagttager kunde høre, hvad der foregik. Ganske anderledes har rigtignok Lambin forstaaet procul, naar han bemærker: procul dixit, quia (Florus) longe ab eo aberat, nl. i Pannonien eller Dalmatien i Tiberius Neros Følge. Men havde procul denne Betydning, maatte det vel allerede være føjet til adspice i V. 92; ved den ene som ved den anden Opfordring, har Horats uden videre forudsat, at Florus under Læsningen af hans Brev vilde i Tanken hensætte sig paa Skuepladsen for de skildrede Forhold; ved at minde ham om, at han i Virkeligheden var langt borte fra den, vilde han kun have forstyrret Illusionen. — Om ferat i næste Linie er = proferat recitando eller adferat ad recitandum, er vanskeligt at afgjøre; dog foretrækker jeg den sidstnævnte Opfatning som den nærmestliggende. — Endel Fortolkere, blandt dem Wieland, Th. Schmid, Orelli og Döderlein, have antaget, at i den næstfølgende Sætning sibi er brugt i reciprok Betydning, saa at sibi uterque skulde være = alteri alter, som i Græsk undertiden ἑαυτοῖς ved en Incurie forekommer for ἀλλήλοις. En saadan Brug af det reflexive Pronomen er imidlertid uden Exempel og uantagelig ved et Subject, ἑκάτερος eller uterque, i Enkelttal. Quare betyder her ikke „hvorfor“, som Ove Kjær oversætter det, men „hvorved, ved hvilket Middel, paa hvad Grundlag“, saa at Sætningen bliver at oversætte saaledes: „hvorved hver især af os knytter sig Krandsen“ eller noget friere: „hvorpaa hver især af os grunder sin Adkomst til Krandsen“. Denne Betydning af quare er vel ikke almindelig, men forekommer dog selv hos de bedste Forfattere: Cæsar b. Gall. V, 31, 5: Omnia excogitantur, quare nec sine periculo maneatur et languore militum et vigiliis periculum augeatur („man udtænker alt muligt, der maatte have til Følge, at . . .“); Cic. p. Roscio Am. 33, 94: permulta sunt, quæ dici possunt, quare intelligatur . . .; Plancus i Cic. ad fam. X, 21, 1: omnia feci, quare minore sollicitudine vestra perditis resisterem; Nep. Cat. 2, 3: multas res novas in edictum addidit, quare luxuria reprimeretur. — Den følgende Linie „Cædimur“ &c. „Jeg faar Knubs og overdænger min

Modstander med ligesaa mange Knubs" have de fleste Fortolkere — sagtens i den Tro, at Horats ogsaa her har villet fastholde Ligheden med de to Brødre, der sige hinanden meros honores — forstaaet om en enkomiastisk Væddekamp, i hvilken de to Digtere overbyde hinanden i gjensidig Lovprisning; „certamus in mutuis laudibus proferendis" siger Orelli, og ligesaa Krüger: „Die gegenseitigen Lobhudeleien, wo es gilt Lob und Lob einander zu spenden, werden verglichen mit dem Gefechte von Gladiatoren". En anden, men ikke heldigere Forklaring giver Schütz (i Tilslutning til Lambin): „Der Kampf ist der rivalisirende Vortrag selbst; die Wunden . . . die Langeweile, die sie dabei auszustehen haben". Verset er utvivlsomt at forstaa ikke om Foredragene, men om det efter dem følgende Ordskifte, i hvilket de Kæmpende skrømtvis gik løs paa hinanden; om Lovprisningen er der først Tale i V. 99 fgg. Den hele Act er selvfølgelig Humbug; den endelige Sejr synes saa meget ærefuldere for begge Digterne, naar en haardnakket Tvekamp (lentum duellum) er gaaet forud.

II, 2, 102 fgg.

Multa fero, ut placem genus irritabile vatum,
Quum scribo et supplex populi suffragia capto;
Idem finitis studiis et mente recepta
Obturem patulas impune legentibus aures.

„Jeg finder mig i Meget for at have Fred med det pirrelige Digterfolk, naar jeg skriver paa Noget og ydmygt bejler til Publicums Gunst; men, naar mit Forfatterskab er til Ende og jeg atter er kommen til Besindelse, lukker jeg gjerne mine lydhøre Øren for Forelæserne (nl. ved at holde mig borte fra deres Sammenkomster), der saaledes slippe for Straffen af min Kritik".

Döderlein og Keller slutte — trods Lambins Advarsel — Stykket med Spørgsmaalstegn efter aures, hvorved Meningen bliver lige den modsatte af den nys angivne, nemlig at Horats, ogsaa naar han ikke længer producerer og hans

furor poeticus er ophørt, vil høre de andre Digteres Oplæsninger. Begge motivere deres Tegnsætning med den Paastand, at Conjunctiven obturem kun i en Spørgesætning kan have potential Betydning; i Analogi med prætulerim i V. 126 skulde det, mene de, ellers have heddet obturaverim. Tanken selv er imidlertid i den Grad stridende mod Horats's baade her og andensteds udtalte Modbydelighed for det æsthetiske Cliquevæsen, at det paa ingen Maade gaar an at tillægge ham den. Dersom altsaa obturem her ifølge Sprogbrugen ikke kan forstaas potentialt som „beskedent Udtryk for, hvad Forfatteren under de givne Omstændigheder vil være tilbøjelig til“, vil ingen anden Udvej staa aaben end at forklare det som styret af det foregaaende ut. Hvad Horats kan have havt in petto og trøstet sig med i Situationens Pinagtighed, vil derved mindre correct blive udsagt, som om det allerede fra først af hørte med til hans Hensigt: „jeg finder mig i Meget for at stemme de andre Digtere gunstigt for mit Arbejde, saalænge jeg har det for, men for saa ogsaa (idem), naar jeg er færdig dermed, at forskaane mine Øren for længer at høre paa dem“. Nødvendigheden af denne vistnok ikke ret tilfredsstillende Fortolkning er dog næppe virkelig tilstede, da Döderleins og Kellers Paastand sikkert lader sig paavise som uholdbar endog for den ciceronianske Sprogbrugs Vedkommende. Madvig (lat. Sprogl. 3. Udg. § 350 b) bemærker om den potentiale Conjunctiv ved bestemte Subjecter kun, at den er hyppigst i første Person, og at her i Activ mest bruges Futurum exactum. I potential Betydning forekommer Præs. Conj. 1ste Person i Udtrykket haud sciam an Cic. de orat. I, 255; II, 18—72—209; Tusc. III, 55 (hvor rigtignok Prof. Whitte — opusc. philol. ad J. N. Madvigium a discipulis missa p. 88 — vil læse haud scio an, hvad der vistnok med Rette misbilliges af H. J. Müller i Zeitschr. f. d. Gymnasialwesen XXXI, 12 S. 731 fg.); de amic. 51; Liv. IX, 15, 10; i andre nægtende Sætninger Cic. ep. ad Att. IX, 10, 5: Ego quidem tibi non sim auctor, si Pompeius Italiam relinquit, te quoque profugere; Liv. XXI, 18, 6: Ego autem non . . . . quærendum censeam; i bekræftende Sætninger (for-

uden velim. nolim, malim) Cic. de off. I, 8: Perfectum officium rectum opinor vocemus (hvor det tilføjede opinor viser, at vocemus ikke er at forstaa om en gjensidig Opmuntring); Ov. Met. XV, 106 fg.: primaque e cæde ferarum incaluisse putem maculatum sanguine ferrum (hvor den nu almindelige Læsemaade putem rigtignok skyldes Heinsius og kun støtter sig paa tre af ham ikke nævnte Haandskrifter). — Obturem aures tage Fortolkerne, forsaavidt de udtale sig om dette Udtryks Betydning, i mer eller mindre egentlig Forstand, idet de opfatte Handlingen som betinget af, at Horats ogsaa finitis studiis besøgte de andre Digteres Forelæsninger. „Sie (ɔ: die anderen Dichter) würden also", siger Fr. Jacobs (lect. Ven. S. 207), „wenn er sich ferner bei ihnen einfände und die Last der Langeweile ertrüge, impune legentes sein", og med Hensyn til Forstaaelsen af det her omhandlede Udtryk ligesaa Schütz: „ich würde (in dem gegebenen Falle, wenn man eine Vorlesung hält) mir ungestraft die Ohren verstopfen". Men Horats's fortsatte Tilstedeværelse ved Forelæsningerne ligger selv som en tænkt Mulighed fjernt fra hans Tanke. Obturare aures betyder her ligesom claudere og obserare aures (ofte ogsaa de tilsvarende Udtryk i andre Sprog) simpelt hen „ikke ville høre" (jfr. Cic. de am. 24, 90: cuius aures clausæ veritati sunt og Hor. epod. 17, 53: Quid obseratis auribus fundis preces?), saa at Meningen bliver: „naar jeg har ophørt at digte, vil jeg ikke længer høre Forelæserne, men holde mig borte fra deres Møder". — Endnu staar det Spørgsmaal tilbage, om impune, som Lambin og efter ham de fleste ældre Fortolkere have ment, er at forbinde med obturem, eller, hvad Jacobs og flere yngre foretrække, med legentibus. Mod den første Opfatning taler Cæsuren og Ordstillingen, hvorhos Orelli ikke uden Grund bemærker: „Verbum legentibus sine epitheto incredibiliter languet". Men skjøndt jeg derfor mener, at det helst maa forbindes med legentibus, vil jeg dog ikke med Jacobs og af de yngre Fortolkere Krüger og Lembcke her som i Begyndelsen af Juvenals første Satire „Semper ego auditor tantum, nunquamne reponam? . . . . . Impune ergo mihi recitaverit ille

togatas, Hic elegos?" tage det i Betydningen „uden at jeg gjør Gjengjæld ved at forelæse mine Digte", men hellere overensstemmende med V. 97 „cædimur" &c. forstaa impune legentibus om „Forelæserne, der ved min Fraværelse slippe for Straffen af min Kritik".

II, 2, 158 fgg.:

Si proprium est, quod quis libra mercatus et ære est,
Quædam, si credis consultis, mancipat usus,
Qui te pascit ager, tuus est, et villicus Orbi,
Cum segetes occat tibi mox frumenta daturas,
Te dominum sentit. Das nummos, accipis uvam,
Pullos, ova, cadum temeti: nempe modo isto
Paullatim mercaris agrum, fortasse trecentis
Aut etiam supra nummorum milibus emptum:
Quid refert, vivas numerato nuper an olim?
Emptor Aricini quondam Veientis et arvi
Emptum coenat olus, quamvis aliter putat; emptis
Sub noctem gelidam lignis calefactat aënum;
Sed vocat usque suum, qua populus adsita certis
Limitibus vicina refugit iurgia; tanquam
Sit proprium quidquam, puncto quod mobilis horæ
Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc morte suprema
Permutet dominos et cedat in altera iura.

Tankegangen i dette paa flere Punkter urigtigt tydede Stykke er denne: „Dersom Ejendom virkelig erhverves enten, som almindeligt antages, ved lovformeligt Kjøb eller ogsaa efter Juristernes Lære ved længere Tids Brug (Hævd), saa er jo den Mark, der føder Dig, din. For dine Penge faar Du hver Dag dine Fødemidler og tilforhandler Dig saaledes lidt efter lidt det Stykke Jord, som Ejeren maaske har betalt i dyre Domme. Naar Du kun har, hvad Du behøver

for at leve, er det jo en ligegyldig Sag. om Du har betalt Pengene derfor nylig eller for mange Tider siden. Den store Godsejer har, skjøndt han selv ikke mener det, lige saa vel som Du kjøbt den Kaal, han spiser, det Brændsel, hvormed han opheder sin Kjedel, men desuagtet kalder han stadig sit, hvad der ligger indenfor den Grændse, hvor Poplerne, der bleve plantede ved de fastsatte Skjel, flyede (ɔ: søgte at undgaa) Stridigheder med Naboerne, som om man kan eje Noget, der hvert Øjeblik snart som Følge af Bønner snart for Betaling snart ved Vold snart ved Døden, der ender Alt, kan skifte Herre og gaa over i fremmede Hænder." I Modsætning til den almindelige Definition af proprium som det, quod quis libra mercatus et ære est, siges der altsaa nu fra Philosophiens Synspunkt, at Intet er proprium, puncto quod mobilis horæ . . . . . cedat in altera iura, og med Hensyn til de Retslærdes Sætning quædam mancipat usus med den deraf uddragne Slutning „qui te pascit ager, tuus est" bemærkes strax efter i V. 175 fg.: perpetuus usus nulli datur. Rigdom er altsaa kun et indbildt Gode.

I V. 158 skreves tidligere i Almindelighed og er i Lembckes sidste Udgave endnu skrevet mercatur et ære. De fleste andre nyere Udgivere læse ifølge det ældste Blandinske og enkelte andre Haandskrifters Autoritet, som ovenfor er skrevet, mercatus et ære est, hvad der vel er at foretrække i Betragtning af, at Perfectformen her som mere correct bedre passer til den juridiske Terminologi. — Af noget større Betydning er Spørgsmaalet om Læsemaaden og Forklaringen af et Par Ord i V. 160 fg., hvor Haandskrifterne dele sig temmelig ligeligt mellem den almindelige Læsemaade daturas og daturus, hvilket sidste Dacier, Fea, Bach og senest Keller foretrække som formentlig bedre motiverende det følgende te dominum sentit. Men ogsaa naar der skrives daturas, er derved tydelig nok betegnet, hvad der her skal siges, at nemlig den tiltalte Person (tibi ɔ: Horats i Modsætning til Orbi) faar — rigtignok ikke udelukkende — Udbyttet af Sædemarken og forsaavidt er Bruger, altsaa i Medfør af quædam mancipat usus efter-

haanden bliver Ejer af den. Desuden er det vel tvivlsomt, hvorvidt dare, der, som strax efter i das nummos, egentlig siges om Kjøberen, ligesaa passende kan siges om Sælgeren; endelig var det jo ikke villicus men Ejeren selv, Orbius, der solgte Afgrøden. I Forbindelse med det ommeldte ugrundede Savn af tilstrækkelig Motivering staar det uden Tvivl, naar i V. 162 i Stedet for sentit et Pariserhaandskrift (Kellers λ) har sentis, hvilket Haberfeldt optog, eller naar Merkel og J. H. Voss ville læse senti. Sagen er, at man urigtigt har taget sentit i den intellectuelle Betydning „erkjender“ — Orelli: agnoscit — og ikke gjort sig klart, at det her er at forstaa i den mere sandselige Betydning „faar at føle, føler Virkningen, især den skadelige Virkning, af Noget“. Jfr. Od. II, 7, 9: Philippos et celerem fugam sensi, Liv. 45, 28, 6: quæ quisque Persei bello privatim aut publice sensisset (havde gjennemgaaet, selv havde oplevet); med to Accusativer som her: Od. IV, 6, 1 fgg.: quam proles Niobæa magnæ vindicem linguæ .... sensit; Val. Max. 5, 3 extr.: eo usque (eam) sensit inimicam. Hyppigst forekommer denne Betydning i de forbigangne Tider (s. Madv. lat. Sprogl. 2. Udg. § 450 b Anm.), dog ogsaa i de andre: Phædr. V, 2, 5—6: Jam curabo, sentiat, quos attentarit; Cic. Cat. 2, 12 extr.: qui in urbe se commoverit, sentiet, in hac urbe esse consules cet. Stedet her er altsaa at forstaa saaledes: naar Orbius's Avlskarl harver den Mark, der bagefter skal forsyne Dig med Fødemidler, fornemmer han i Gjerningen Dig som sin Herre ɔ: hvad det vil sige at arbejde i din Tjeneste.

Numerato i V. 166 oversætter Goldschmidt (lat.-dansk Ordb. under numero) ved (om Du lever) „af Noget, der er betalt“ og betegner denne Brug af numerare (med Tingen, man kjøber, som Object), paa hvilken han imidlertid ikke anfører noget andet Exempel, som poetisk. Men numerare kan i Betydningen betale ɔ: udbetale ogsaa hos Digterne kun have det, man udbetaler (pecuniam, stipendium, mercedem), aldrig derimod det, man ved Betalingen tilkjøber sig, til Object. Lembcke har undgaaet Fejlen, idet han forklarer numerato som upersonlig Ablat. abs. („efterat Ud-

betaling er sket"); men vivas lades derved altfor ubestemt. Jeg vil derfor hellere forstaa Sætningen saaledes: „Hvad gjør det til Sagen, om Pengene, hvoraf Du lever (ɔ: for hvilke Du har kjøbt det, hvoraf Du lever), ere betalte for nylig eller for længe siden?"

I V. 170 fg. henfører man i Almindelighed certis limitibus som Abl. instr. til refugit, idet Grændseskjellene opfattes som tjenende Poplerne til Redskaber; adsita forklarer man saa enten som Lambin = viti maritata eller som Krüger og Schütz med noget større Rimelighed = adsita ad fines agri. Jeg foretrækker imidlertid med Lembcke at forbinde Ordene som Dativ med adsita. Naar Schütz forkaster denne Forklaring, fordi limites efter hans Mening først ved Træplantningen ere blevne certi, da er denne Antagelse i Strid med den baade naturlige og virkelige Fremgangsmaade. Ved Træplantningen blive Grændseskjellene vel, som Varro de r. r. I, 15 siger, tutiores, men afmaalte og afsatte, altsaa certi, maa de aabenbart have været forinden. — Refugit har i dobbelt Henseende givet Anstød, først ved Perfectformen i Stedet for Præsens, dernæst fordi man har ment, at refugere kun kan siges om Ejerne, men ikke om Mærketræerne. Bentley synes at være den eneste af Fortolkerne, der har forstaaet denne alle de bedre Haandskrifters Læsemaade rigtigt, naar han bemærker: refugit sic intellige, tanquam ea olim causa manu sata esset populus, ut litem de finibus inter vicinos ortam sedaret; men desto mere undrer det mig, at han desuagtet erklærer ikke at kunne forsone sig med Perfectet og i Texten har optaget et Par mindre gode Haandskrifters Læsemaade refigit. Af de øvrige tilhobe overflødige Rettelsesforsøg skal jeg kun nævne Ribbecks (efter Sigende ogsaa Madvigs) refutat som det unægtelig mest tiltalende. De nyere Udgivere have nu efter min Mening gjort rigtigt i at beholde refugit, men forklare det urigtigt som Aorist; „sie hat abgewehrt und wehrt noch ab", er Krügers Gjengivelse. Schütz, der henviser til de to Intet bevisende Steder: Virg. Æn. 2, 12 („animus meminisse horret luctuque refugit") og 10, 804 („præcipitant . . . diffugit arator"), erklærer sig endog fristet til at

antage, at Versemaalets Fornødenhed nu og da kan have medvirket til, at Perfectformerne af fugere og dets Composita ere brugte saaledes i Stedet for Præsens. Men Betydningen af det aoristiske Perfectum, der undertiden forekommer hos Digterne om, hvad der er sket mange Gange og plejer at ske (i enkeltvis forekommende Tilfælde, s. Madv. lat. Sprogl. 3. Udg. § 335 Anm. 3, jfr. gr. Ordfnl. § 111 Anm. a), passer, saavidt jeg skjønner, slet ikke her, hvor Horats taler om al Ejendoms usikkre Varighed og frakjender den, der engang i forrige Tider har kjøbt et Stykke Agerland (emptor quondam arvi), Ret til fremdeles at kalde det sit. Jeg opfatter refugit simpelt hen som historisk Perfectum, „flyede ɔ: søgte at undgaa". Refugere betyder nemlig hverken „undgaa" (evitare) eller „afværge", men „søge at undgaa" (vitare, Cic. ad fam. 10, 31: periculum refugere), og det er saaledes aldeles correct, naar Hensigten med Træplantningen er udsagt i Fortid, altsaa som samtidig med Kjøbets Afslutning (emptor quondam) og Arealets Afgrændsning, medens i Modsætning dertil den efterfølgende Tid er betegnet med u s q u e, „stadig" eller „fremdeles" (ikke at forstaa om Rummet „ligetil", der ligger i q u a). Heller ikke den anden Indvending mod refugit, der lød paa, at det vel kunde siges om Ejeren, men ikke om Træerne, kan jeg tillægge nogen Betydning. En lignende Overførelse af Handlingen eller Hensigten fra Personen til Tingen, der tjener ham til Redskab, findes hos Varro l. c.: ne . . . limites ex litibus indicem quærant, hvor endog Grændseskjellene ere personificerede; Verg. Æn. XII, 898: saxum . . . limes agro positus, litem ut dirimeret arvis; Prop. IV (V), 4. 6: fistula poturas ire iubebat oves.

II, 2, 183 fgg.

C u r a l t e r f r a t r u m c e s s a r e e t l u d e r e e t u n g u i
P r æ f e r a t H e r o d i s p a l m e t i s p i n g u i b u s, a l t e r
D i v e s e t i m p o r t u n u s a d u m b r a m l u c i s a b o r t u
S i l v e s t r e m f l a m m i s e t f e r r o m i t i g e t a g r u m,
S c i t G e n i u s, n a t a l e c o m e s q u i t e m p e r a t a s t r u m,

Naturæ deus humanæ, mortalis in unumquodque caput, vultu mutabilis, albus et ater.

Meningen er: „Om Grunden til at selv to Brødre kunne have stik modsatte Tilbøjeligheder med Hensyn til Maaden at tage Livet paa, kunne vi kun sige, at den ligger i begges forudbestemte og medfødte Personlighed, eller, udtrykt i Folketroens Sprog: den kjendes kun af hin Genius, der er tilstede ved ethvert Menneskes Fødsel og bestemmer dets Charakter og fremtidige Skjæbner, den dødelige Menneskenaturs Gud, der iører sig lige saa mange forskjellige Skikkelser, som der gives enkelte Mennesker“.

Fortolkerne betegne med Rette dette Stykke som et Hovedsted om Genietroen hos Romerne. Saaledes som Indholdet i Almindelighed er blevet opfattet, faar imidlertid Charakteristiken af Genius for en væsenlig Del Udseende af temmelig vilkaarligt at være anbragt her og omtrent lige saa godt at have kunnet faa Plads paa ethvert andet Sted, hvor der var Tale om denne Guddom; saa løs og tildels uforklarlig bliver Sammenhængen mellem det, der i de to første Linier siges om de to Brødre, og Adskilligt af hvad der ifølge denne Opfattelse siges om Genius. Misforstaaelsen viser sig maaske tydeligst i den almindelige Opfatning af de sidste Ord, vultu mutabilis, albus et ater, som de allerfleste Fortolkere — af de nyere blandt andre Orelli og Lembcke (s. Registeret under Genius), som det synes, ogsaa Krüger, og ligesaa Forfatterne paa den romerske Mythologis Omraade, Hartung (Rel. d. Römer I S. 35), Preller (Röm. Myth. S. 568), Schoemann (de dis manibus &c., opusc. acad. I pag. 371) — forstaa saaledes, som om Genius's Udseende rettede sig efter Indehaverens omskiftelige, snart lykkelige snart ulykkelige, Skjæbner og aandelige Tilstande. Men de to Brødres Naturel og Aandsliv er netop ikke betegnet som omskifteligt; den ene tager gjennemgaaende Livet let, den anden gjør sig det stadig surt; Genius's proteusagtige Skikkelse beror alene paa de Personligheders Forskjellighed, i hvilke han individualiserer

sig; for det ene Menneske er han uforanderlig lys (albus), for det andet lige saa uforanderlig mørk (ater). Her kan altsaa ikke, som Fortolkerne i Almindelighed have forstaaet Ordet, ved Genius være ment den individuelle Genius, det enkelte Menneskes særlige Guddom, der selvfølgelig ikke kan identificere sig med andre Mennesker. Wieland gjengiver rigtignok i V. 187 Navnet ved „der Genius von Beiden“; men i denne Betydning burde der uden Tvivl have været tilføjet uterque eller utriusque, ligesom der strax efter maatte have staaet utrumque caput i Stedet for unumquodque c. Om den enkelte Genius vilde neppe heller i s. V. kunne siges: natale temperat astrum. Det var saa langt fra, at det enkelte Menneskes Genius bestemte dets Horoscop, at Forholdet, som Schütz ogsaa erkjender, meget mere var det omvendte (Pers. VI, 18 fg.: Geminos, horoscope, varo producis genio). Den enkelte Genius fødes nemlig samtidigt med Mennesket (una genitur, siger Laberius hos Non. Marc. c. 2 § 392; quodammodo cum homine gignitur, Apul. de deo Socr. 15 p. 151) og kan altsaa ikke bestemme hans Constellation, hvad der forudsætter hans Tilværelse forud for Menneskets Fødsel. Genius maa derfor her, som Düntzer rigtigt har set, efter den hele Sammenhæng opfattes i mere universel Betydning og forstaas om den Gud, der, som Varro (hos August. de civ. dei VII, 18) siger, præpositus est ac vim habet omnium rerum gignendarum, altsaa om Avlekraftens og Frembringelsens Gud i Almindelighed. Særlig sørger han for Menneskeslægtens Forplantning og Bevarelse, hvorfor han af Grammatikeren Aufustius, Ciceros Samtidige, (hos Paul. diac. p. 94) kaldes deorum filius et parens hominum, ex quo homines gignuntur, af Laberius (Non. Marc. p. 119) generis nostri parens og her af Horats i samme Betydning naturæ deus humanæ. Som den Gud, der bestemmer ethvert Menneskes Fødselsstund og Fødselsstjerne, ved han (scit i V. 187) selvfølgelig ogsaa — hvad der derimod, som foran bemærket, maa antages at ligge udenfor Grændsen af den enkelte Genius's Viden — hvoraf det kommer, at de

menneskelige Natureller ere saa forskjellige. Kun i Udtrykkene vultu mutabilis, albus et ater møde vi Forestillingen om den universelle Genius's Individualisation som Enkeltgenier i de forskjellige Mennesker[1]).

Tilbage staar det vanskelige Spørgsmaal om Ordene mortalis in unumquodque caput, der af samtlige Fortolkere, forsaavidt de anse Haandskrifternes Læsemaade mortalis og Skilletegnet efter caput for rigtige, henføres til deus. Men efter de foreliggende Vidnesbyrd[2]) tænktes genius, selv den individuelle, ikke anderledes end som udødelig, og allermindst vilde han betegnes som dødelig med det Samme det betones, at han er Gud, hvad der for Romerne sikkert vilde være en contradictio in adjecto. Jeg mener derfor — hvad en ikke philologisk Bekjendt af mig først har bragt mig paa Tanke om — med den gamle Udgiver og Commentator Badius Ascensius, at mortalis er som Genitiv at henføre til naturæ humanæ, men tillige, afvigende fra ham, at in unumquodque caput bør forbindes med vultu mutabilis, hvortil disse Ord saaledes føje en ingenlunde overflødig nærmere Bestemmelse, — altsaa, at der intet Skilletegn sættes efter humanæ og caput, derimod Komma efter mortalis. Tilføjelsen af flere Adjectiver uden Forbindelsespartikel til samme Substantiv er ikke sjelden, især hvor det ene, sædvanlig som her det nærmeststaaende, udgjør et Fælledsbegreb med Substantivet,

[1]) Den universelle Genius synes ogsaa at være ment hos Tibul IV, 5, hvor V. 9 den elskende Kvinde anraaber Genius med Udtrykket Magne Geni og derefter V. 19 fg. med Ordene: At tu, Natalis (ɔ: Geni), quoniam deus omnia sentis, Adnue (Talen er om den elskede Ynglings hemmelige Tanker, som hendes egen særlige Genius vel neppe kan antages at kjende eller raade over).

[2]) Apul. de deo Socr. c. 15 p. 151: is deus, qui est animus suus cuique, quamquam sit immortalis, tamen quodammodo cum homine gignitur og August. de civ. dei VII, 6, hvor han udtrykkelig siger, at Varro henregnede Genierne til de udødelige Aander (hvilket Sted Preller, röm. Myth. S. 74, forresten maa have læst underligt, naar han har faaet den modsatte Mening ud deraf).

s. Drakenborch til Liv. I, 14, 7: Et tum quidem ab nocturno iuvenili ludo in castra redeunt, og Ramshorns lat. Gr. § 152, 2, a. Schoemanns (opusc. I S. 380 Not.) forresten tiltalende Rettelse af mortalis til mortalium anser jeg derefter for unødvendig.

I Januar 1889.

Adnotationes Thucydideae.

Scripsit **Carolus Hude.**

Lib. V cap. 9 § 2. ἵνα μή τῳ τὸ κατ' ὀλίγον καὶ μὴ ἅπαντας κινδυνεύειν κτλ.] Offendor in verbis κατ' ὀλίγον, quae semper alibi Thucydides significatione adverbii paulatim posuit (cf. I, 61, 5; 69, 3; V, 82, 2; VI, 34, 4); nam locum q. e. IV, 10, 4, ubi substantivum πλῆθος praecessit, excipio. Suspicor κατ' ὀλίγους (cf. III, 78, 1; 111, 1) scriptum fuisse, id quod scholiastes totum locum interpretans (διὰ τὸ κατ' ὀλίγους ὑμᾶς μέλλειν ἐξιέναι τῆς πόλεως κτλ.) posuit; idem mendum VIII, 38, 3 correxit Dobreeus.

C. 10 § 7. τῷ ἀδοκήτῳ καὶ ἐξαπίνης] Stahlius codd. duos deteriores secutus Kruegero praeeunte particulam καὶ expunxit, quod dure adverbium ἐξαπίνης post adiectivum ἀδοκήτῳ positum esset; sed ad ea quae sequuntur relatum haud sane placet. Fortasse igitur adiectivum glossa verborum τῷ ἐξαπίνης est, ut verba ἀδ. καὶ delenda sint; cf. adverbium παραχρῆμα I, 22, 4 et VI, 56, 3 similiter positum.

C. 18 § 5. βουλομένας ταύτας ἐξέστω ξυμμάχους ποιεῖσθαι αὐτοὺς Ἀθηναίοις] In hac scriptura pronomen αὐτοὺς nullam explicationem habet. Kruegerus satis audacter αὐτονόμους coniecit, Stahlius verba βουλομένας ταύτας spuria esse sibi, non mihi persuasit. Equidem duas emendandi vias video, ut aut αὐτοῖς Ἀθηναίους (de verbo ἔξεστι cum sententia infinita coniuncto cf. § 4, de pronomine αὐτοῖς sine necessitate posito cf. Krueg. gr. § 52, 10 adn. 10) scribatur aut dativo αὐτοῖς reposito verbum Ἀθηναίοις removeatur; quarum prior ut lenior mihi quidem magis placet.

C. 20 § 2. σκοπείτω δέ τις κατὰ τοὺς χρόνους καὶ μὴ τῶν κτλ.] Arnoldium verba τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν ὀνομάτων post σημαινόντων recte transposuisse certum habeo; necdum tamen locus sanatus est. Dure enim accusativus τὴν ἀπαρίθμησιν ad praepositionem κατὰ refertur et nimis libere participium πιστεύσας postpositum est. Qua re intellecta Schuetzius τῇ ἀπαριθμήσει scriptum voluit; sed cum scholiastes in loco enarrando μὴ ἐξαριθμείσθω μήτε τοὺς ἄρχοντας κτλ. posuerit, eum ποιήσας, non πιστεύσας in libro suo invenisse veri simile est. De usu periphrastico verbi ποιεῖν cff. I, 144, 2; VI, 60, 4.

C. 34 § 1. ἤδη ἡκόντων αὐτοῖς τῶν ἀπὸ Θράκης μετὰ Βρασίδου ἐξελθόντων στρατιωτῶν] Hanc codicum scripturam sanam esse ut credam vix adducor; nam traiectio illa usitatissima, qua significatio loci substantivo, non verbo (h. l. ἡκόντων) applicatur, hoc loco verbis μετὰ Βρασίδου ἐξελθόντων additis obscurior iusto esset. Inepte ad praepositionem excusandam locum q. e. III, 5, 1 (οἱ ἐκ τῶν Ἀθηνῶν πρέσβεις ἦλθον) confert Stahlius (an iam Poppo?), quae verba pro οἱ ἐς τὰς Ἀθήνας πρέσβεις ἦλθον dicta esse vult; immo valent: οἱ πρέσβεις ἐκ τῶν Ἀθηνῶν ἦλθον. Loci corruptelae articulo τῶν post Θράκης addito medebatur Kruegerus; equidem praepositionem ἐπὶ reponendam esse potius crediderim (de verbis ἐπὶ Θράκης cff. I, 60, 3; VIII, 79, 4: καταπλεύσαντες ἐπὶ τῆς Μυκάλης).

C. 36 § 1. — παραινοῦντες ὅτι μάλιστα ταὐτά (codd. ταῦτά) τε γιγνώσκειν καὶ πειρᾶσθαι Βοιωτούς κτλ.] Hic locus inconcinnitate summa laborat, cum accusativum Βοιωτούς pro subiecto verbi πειρᾶσθαι haberi necesse sit, quae constructio apud verbum παραινεῖν et per se ipsa insolita et, cum ταὐτά τε γιγνώσκειν praecesserit, durissima est. Quam difficultatem violentissime ita Stahlius removit, ut αὖθις μετὰ (τούτων) [Βοιωτῶν Ἀργείους] Λακεδαιμονίοις ποιῆσαι [ξυμμάχους] scriberet; neque enim Argivos cum Boeotis, sed cum Argivis Boeotos Lacedaemoniorum socios fieri. Verum id ipsum maxime agebant Cleobulus et Xenares, ut Argivi socii Lacedaemoniorum fierent, id quod ita facilius, si Argivi non soli, sed Boeotis adscitis cum illis egissent, fore putabant (cf. c. 37, 2: νομίζειν γὰρ ἂν κτλ.). Itaque verba μετὰ Βοιωτῶν Ἀργείους sanissima sunt, sed post πειρᾶσθαι verbum πείθειν, opinor, excidit; nomine autem

Βοιωτῶν pro *σφῶν* posito significatur, quantam vim Boeoti Argivis se applicantes ad societatem horum et Lacedaemoniorum efficiendam habituri fuerint.

C. 38 § 3 inutiliter idem Stahlius *μετ' αὐτῶν* pro *μετὰ τῶν* scripsit; nec enim hoc loco de eo agitur, ut in Argivorum societatem recepti Boeoti cum his Lacedaemoniorum socii fiant, id quod ille vult, sed ut Boeoti, cum Argivis et Corinthiis se applicaverint, societatem cum Lacedaemoniis faciant, ac non his adversentur (cf. verba: *δεδιότες μὴ ἐναντία Λακεδαιμονίοις ποιήσωσι τοῖς ἐκείνων ἀφεστῶσι Κορινθίοις ξυνομνύντες*). Quod autem Stahlius nos de diversis partibus, quam tamen notionem locutioni *μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων γίγνεσθαι* inesse non necesse est (cf. Plat. apol. p. 32 c), cogitare vetat, monendum est, iam illo tempore bonam gratiam Lacedaemoniorum et Atheniensium imminutam fuisse (cff. cc. 35 et 36, in primis c. 36, 1 verba *ἑλέσθαι γὰρ* (*ἂν*) *Λακεδαιμονίους πρὸ τῆς Ἀθηναίων ἔχθρας καὶ διαλύσεως τῶν σπονδῶν κτλ.*, quae quamvis dura sint sana iudico [cf. supra vv. *διαλῦσαι τὰς σπονδάς*]).

C. 59 § 3. *ἵπποι δὲ αὐτοῖς οὐ παρῆσαν· οὐ γάρ πω οἱ Ἀθηναῖοι μόνοι τῶν ξυμμάχων ἦκον.*] In hac scriptura verba *μόνοι τῶν ξυμμάχων* prorsus abundant; contra mentio equitatus Atheniensium requiritur. Nam eo, quod c. 50, 3 duobus annis ante mille Atheniensium equites Olympiae adfuisse dicuntur, noster locus non magis perspicuus fit. Suspicor Thucydidem scripsisse: *οὐ γάρ πω οἱ Ἀθηναῖοι,* (*οἳ*) *μόνοι τῶν ξυμμάχων* (*εἶχον*), *ἦκον*; nam verbo *εἶχον* propter similem terminationem verbi *ἦκον* omisso ut relativum removeretur proximum fuit. De collocatione cf. VII, 43, 4: — *ἦσαν, ἔφραζον.*

C. 66 § 2. *μάλιστα δὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐς ὃ ἐμέμνηντο ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ ἐξεπλάγησαν· διὰ βραχείας γὰρ κτλ.*] Hunc locum multifariam temptatum (*Λακεδαιμονίους* Madvigius, *ἐξεφάνησαν* Meinekius, alia alii coniecerunt), nisi quod e coniectura Stahlii iuncturae sententiarum restituendae causa *μάλιστα δὲ* scribendum est, sanum esse mihi persuasum est. Nam Lacedaemonios si minus formidine, at tamen admiratione perculsos esse, ex iis quae praecedunt satis apparet (*ὁρῶσι δι' ὀλίγου κτλ.*), et verbis *διὰ βραχείας γὰρ μελλήσεως ἡ παρασκευὴ αὐτοῖς ἐγίγνετο* non significatur, eos cum exigua cunctatione

apparatum proelii fecisse, sed eos hoc necesse esse vidisse, quae sententia Latine oratione obliqua proferretur: cum exigua cunctatione apparatum sibi fore. De imperfecto sic posito cff. VI, 99, 1: ᾗπερ βραχύτατον ἐγίγνετο αὐτοῖς κτλ.; Demosth. LIII, 24; Tac. Hist. IV, 6 (sternebatur). — In § 4 nescio an participio χωροῦσαι (codd. χωροῦσι) corrupto particula καὶ addita sit. Verba πλὴν ὀλίγου ut glossam Badhamium ante me delevisse video.

C. 97. — ἄλλως τε καὶ νησιῶται ναυκρατόρων καὶ ἀσθενέστεροι ἑτέρων ὄντες εἰ μὴ περιγένοισθε.] „praesertim si insulani iique aliis infirmiores maris dominos non sustineatis.“ Sic satis apte locum vertit Stahlius nec tamen plane enarravit. Nam Athenienses ita maxime, si civitas insulana impetum non reppulerit, sibi securitatem paratum iri dicere in conspicuo est; cui rei minime convenit, quod Melii aliis infirmiores esse dicuntur, quae res ad famam eorum augendam pertinere non potest. Itaque Kruegerus se ἀσφαλέστεροι pro ἀσθενέστεροι malle dixit, Badhamius vero ναυκράτορες οὐκ ἀσθενέστεροι scribendum esse censuit, quorum utrumque a veritate rerum abhorret. Sed leniore medela locus sanabitur, si commatis ante verba καὶ et εἰ positis (sic iam in vulgata est) verba καὶ ἀσθ. ἑτ. ὄντες hoc modo vertemus: quanquam aliis infirmiores; ea scilicet re quod Melii insulani erant, infirmitas eorum quodam modo Atheniensibus compensabatur. De particula καὶ pro καίπερ posita cff. c. 7, 2; VIII, 93, 1.

Lib. VI cap. 6 § 2. εἰ Συρακόσιοι — σχήσουσι] διαφθείραντες (διαφθείροντες codd.) scriptum fuisse veri simile est; nam sociis Atheniensium perditis demum Syracusani imperium totius Siciliae habituri erant.

C. 7 § 1. — σῖτον ἀνεκομίσαντό τινα —] Nescio an pro ἀνεκ. (reportarunt) ἀπεκομίσαντό (asportarunt) scribendum sit; necdum enim Lacedaemonii redierunt. Infra (§ 2) scriptura Laurentiani τοὺς μὲν ἐν Ὀρνεαῖς restituenda est; particulae μὲν respondet δὲ quod proxime sequitur.

C. 8 § 2. ἦν τι περιγίγνηται αὐτοῖς τοῦ πολέμου] sive verbum περιγίγνεσθαι hoc loco prospere cedere sive reliquum esse significat, quarum notionum haec mihi quidem aptior esse videtur, post ἦν partic. τὶ inserenda est; nam bellum

ipsum duces Athenienses non solum cum Selinuntiis, sed etiam Leontinorum restituendorum causa cum Syracusanis gesturi fuerunt; quod si feliciter gestum alias res agendi tempus iis reliquisset, cetera quoque e commodo Atheniensium administrare iubebantur.

C. 9 § 1. *σκέψασθαι, εἰ ἄμεινόν ἐστιν*] Sic codd. praeter Laurentianum, qui *σκέψ. καὶ ἄμ.* exhibet (post *καὶ* manus sec. *εἰ* addidit). Fortasse Thucydides *εἰ καὶ* (num re vera) *ἄμ.* scripsit. — § 2. *ἄλλα ἢ ἃ ἂν γιγνώσκω βέλτιστα*] sic haud dubie recte Madvigius (adv. crit. I p. 400) scripturam codicum (*ἀλλὰ ἢ ἂν*) correxit, nisi quod pro *ἃ ἂν* fortasse *ἃν* per crasin scriptum fuit.

C. 11 § 7. *ὅπως πόλιν δι᾽ ὀλιγαρχίας ἐπιβουλεύουσαν ὀξέως φυλαξόμεθα* (de indic. cff. mei comm. crit., p. 30)] Verba *δι᾽ ὀλιγαρχίας* sana esse ut credam adduci non possum. Quae enim in capp. 10 et 11 Thucydides Niciam disserentem fecit, ea omnia eo spectant, ut Athenienses Lacedaemonios in pace aggrediendi occasionem captantes cavere iubeat; sed paucorum potentiae, qua hostes utebantur, nec ullo verbo mentionem fecit nec per se ipsa mentio hoc loco satis convenit. Vix enim fieri potest, ut his verbis solis occulta insidiandi ratio Lacedaemoniorum significetur, quod nimis obscurum est. Itaque crediderim, verbum *ὀλιγαρχίας* sicut VIII, 90, 1 ex *ὁμολογίας* corruptum esse et Thucydidem verba *δι᾽ ὁμολ.* pro *ἐν σπονδαῖς* (cff. II, 5, 5; VII, 18, 2) posuisse; nam verbum *ὁμολογία* (cf. VI, 10, 3) sicut verbum *σπονδαί* in notionem pacis transire potuisse, vix quisquam negabit. De praep. *διά* sic posita cff. VIII, 40, 3 (*διὰ πολλοῦ θορύβου*) et Krueg. gramm. § 68, 22 adn. 2.

C. 12 § 1. *αὐτῶν* (de suo) *λόγους μόνον παρασχομένους*] Sic vulgo e correctura Bekkeri (codd. ABF: *αὐτῶν*) scribitur; ego quidem e codd. CEM potius *αὐτούς*, quod non minus apte verbis *τῷ τοῦ πέλας κινδύνῳ* opponitur, scripserim, nisi forte Thucydides *αὑτῶν αὐτοὺς* (ipsos de suo nihil praeter verba praebentes) scripsit.

C. 13 § 2. *ξυνῆψαν πρὸς Σ. τὸ πρῶτον πόλεμον*] sic recte Valla a principio interpretatus coniecit (codd. *τὸν πρῶτον*);

sed dubito an post πρῶτον artic. τὸν interciderit, qui apte de bello quod eo ipso tempore gerebatur poni potuit.

C. 14. τὸ μὲν λύειν — αἰτίαν σχεῖν] subiectum verbi σχεῖν praesidem comitiorum esse, eo veri simile fit, quod idem subiectum verbi γενέσθαι quod sequitur est; quam in partem etiam reliquus locutionis αἰτίαν ἔχειν usus Thucydideus fert (cf. lex. Betantii). In conspicuo autem est, multo aptius dici, praesidem legum solutarum reum fieri non posse, quam hoc ipsum legum solvendarum facinus crimini non fore. Sed offendor articulo τὸ apposito, qui vix satis ea re quod infinitivus praepositus est excusatur; quam ob rem τοῦ μὲν λύειν scribendum esse opinor (cf. II, 60, 7: τοῦ ἀδικεῖν αἰτίαν φέρεσθαι).

C. 17 § 2 coniectura Stahlii πολιτῶν (vulg. -τειῶν) testimonio Palatini, codicis haud spernendi, comprobatur; qui idem I, 73, 2 ὠφέλει, quod comm. crit. p. 104 rescribendum censueram, exhibet. Obiter commemorare libet, mihi VIII, 106, 1 coniecturam ταύτης (cf. l. l. p. 83) ab manu secunda codicis Laurentiani praereptam esse, id quod nescio quo modo dum scripturam manus primae satis perspicuam examino neglexi. — § 5. μέγιστον δὴ αὐτοὺς (i. e. τοὺς ὁπλίτας) ἐψευσμένη ἡ Ἑλλὰς κτλ.] χρήματα ψεύδεσθαι dici licet, cf. Xen. Anab. V, 7, 35 (laudavit Stahlius), ὁπλίτας ementiri vix licet. Rescribas αὐτοῦ i. e. in ea re (computanda decepta); cf. IV, 108, 4: ἐψευσμένοις μὲν τῆς Ἀθηναίων δυνάμεως.

C. 17 § 3. — ὅτι δὲ ἕκαστος ἢ ἐκ τοῦ λέγων πείθειν οἴεται ἢ στασιάζων ἀπὸ τοῦ κοινοῦ λαβὼν ἄλλην γῆν, μὴ κατορθώσας, οἰκήσειν, ταῦτα ἑτοιμάζεται.] Haec verba Stahlius Usenerum (mus. Rhen. XXV p. 587) secutus sic interpretatur, ut ὅτι coniunctionem et verba ἀπὸ τοῦ κοινοῦ λαβὼν et μὴ κατορθώσας de peculatu qui improspere successerit dicta esse velit; pronomen ταῦτα igitur ad verba ἄλλην γῆν οἰκήσειν refert (Classenius pro hoc τοῦτο positum mavult). In hac tamen interpretatione haud pauca offendunt. Primum obiecto participii λαβὼν difficulter caremus, difficilius quidem quam loco q. e. II, 97, 4, quem ille affert; quam ipsam ob rem fieri vix potest quin verbum ὅτι antepositum pro pronomine, non

coniunctione accipiamus. Deinde satis ridicule omnes urbium Sicularum incolae peculatum facere ab Alcibiade insimulantur, et quae praecedunt verba impediunt, ne verba ὅτι — ἑτοιμάζεται de principibus (cf. schol.: τῶν δημαγωγῶν ἕκαστος) solis dicta esse putemus. Pronomen denique ταῦτα satis dure ad infinitivum refertur. Itaque ad enarrationem Baueri, quocum scholiastes facere videtur, ὅτι pro pronomine et obiecto participii λαβὼν accipientis refugiendum censeo, cui numerum pluralem pronominis ταῦτα non obstare Stahlius quoque concedit. Sed offensionem maximam duae res movent, unum, quod verbum οἴεται mire inculcatum est, alterum quod verba ἀπὸ τοῦ κοινοῦ nullum sanum sensum habent, cum incolas urbium omnia quae emigrantes secum portaturi fuerint de publico sumpsisse veri minime simile sit. Equidem putaverim, verbo οἰκήσει in οἰκήσειν corrupto verba ἀπὸ τοῦ κοινοῦ· οἴεται ad locum explicandum addita in contextum irrepsisse, totumque locum sic verterim: sed quae quisque vel oratione ad persuadendum composita vel per seditionem nactus aliam terram, si res non prospere cesserit, habitet, ea comparat.

C. 18 § 2. ἐπεί, εἴγε ἡσυχάζοιεν πάντες ἢ φυλοκρινοῖεν οἷς χρεὼν βοηθεῖν, — κινδυνεύοιμεν·] Mutationem personarum hic factam ineptam esse recte videns Wexius κινδυνεύοιεν coniecit; sed verba αὐτῇ περὶ αὐτῆς ἂν ταύτης de imperio Atheniensium agi (cf. paragraphi initium) satis declarant. Scripsit, opinor, Thucydides πάντως, quo adverbio corrupto verba primae personae ἡσυχάζοιμεν et φυλοκρινοῖμεν in tertiam facillime transierunt. Paulo infra nescio an rectius ὅπως μὴ (codd. μὴ ὅπως, Haackius μή πως) scribatur.

C. 31 § 1. ὅμως δὲ τῇ παρούσῃ ῥώμῃ διὰ τὸ πλῆθος ἑκάστων ἐν ἑώρων τῇ ὄψει ἀνεθάρσουν.] Valde displicent duo dativi, cui rei ut mederetur Stahlius, verbis διὰ — ἑώρων deletis, Vallam loci sententiam solam (aspectu praesentis potentiae) reddentem secutus genetivum τῆς παρούσης ῥώμης dativo substituit; sed verba quae delevit interpretamenti similitudinem fere nullam habent. Mihi quidem veri similius est, ante vv. τῇ ὄψει in codd. praepos. ἐν intercidisse et verba ἐν τ. ὄ. cum vb. ἀνεθάρσουν iungenda esse. Eadem praeposi-

tione etiam c. 49, 2 ante τῇ ὄψει vix caremus, ubi tamen mutatione leviore, κἂν scribentes (cf. v. c. c. 60, 5: κἂν τούτῳ), restituere possumus.

C. 34 § 5. οἱ δὲ μετ' ὀλίγων ἐφοδίων ὡς ἐπὶ ναυμαχίᾳ περαιωθέντες κτλ.] Nonne ναυμαχίᾳ (μιᾷ) scripsit Thucydides?

C. 38 § 5. ἀλλὰ δὴ μὴ μετὰ πολλῶν ἰσονομεῖσθαι;] Ante πολλῶν artic. τῶν intercidisse videtur; nam qui sequuntur οἱ αὐτοὶ (homines eiusdem generis), ii ipsi οἱ πολλοὶ sunt, cf. § 4: τοὺς πολλούς. Sic etiam scholiastes (ἰσότιμοι εἶναι μετὰ τῶν πολλῶν) legisse videtur.

C. 40 § 1. Madvigius (adv. crit. I p. 326) verba ἢ ἀμαθέστατοί ἐστε optimo iure seclusit, sed aliud vitium eum reliquisse arbitror; verba enim ὧν ἐγὼ οἶδα Ἑλλήνων, quae suum locum post ὦ πάντων ἀξυνετώτατοι habent, illo interpretamento inculcato transposita esse videntur. — Infra (§ 2) verba καὶ εἰ (ἔρχονται Ἀθηναῖοι) nullum sanum sensum habent; scribendum est: εἰ καὶ (si re vera) ἔ. Ἀ.

C. 40 § 2. αὐτὴ δ' ἐφ' αὑτῆς σκοποῦσα τούς τε λόγους ἀφ' ὑμῶν ὡς ἔργα δυναμένους κρινεῖ κτλ.] Laurentianus codicum solus, quantum scio, ὡς ἔργα βουλομένους exhibet, quae scriptura cum neque errore neque correctura facile oriri potuerit haud dubie genuina est; δυναμένους autem interpretamentum verbi βούλεσθαι hac significatione rarius positi (cff. lexica) habemus. Similis huius verbi usus loco q. e. V, 65, 2 (δηλῶν τῆς ἐξ Ἄργους ἐπαιτίου ἀναχωρήσεως τὴν παροῦσαν ἄκαιρον προθυμίαν ἀνάληψιν βουλομένην εἶναι) inest, ubi editores hodie male scripturam a Plutarcho hunc locum afferente (mor. p. 797 c) praebitam βουλόμενον praetulerunt; nempe feminino parum intellecto masculinum ad Agidem ipsum relatum substitutum est. Hac sola forma participii sententiam verborum διανοεῖται κακὸν κακῷ ἰᾶσθαι explicari posse Classenius contendit, non demonstravit.

C. 41 § 1 e Laurentiano τοιαῦτα δὲ rescribendum est, cf. adn. Stahlii ad I, 44, 1. Eundem omnium codicum errorem c. 19 § 1 correxit Bekkerus.

C. 51 § 1. πυλίδα τινὰ ἐνῳκοδομημένην κακῶς] Fortasse Thucydides ἀνῳκοδομημένην (restitutam) scripsit; nam semper alibi verbo ἐνοικοδομεῖν significationem alicubi aedifi-

candi dat. — Infra (§ 2) ὡς εἶδον τὸ στράτευμα ἔνδον (ὄν) scribendum esse censeo.

C. 53 § 1. ἐπί τε Ἀλκιβιάδην — καὶ ἐπ' ἄλλους τινὰς τῶν στρατιωτῶν τῶν μετ' αὐτοῦ μεμηνυμένων κτλ.] Stahlius Classenium partic. μεμην. pro genetivo absoluto ad τινὰς relato accipientem recte refellit ille quidem, sed temere ipse ad remedium delendi (τῶν στρατιωτῶν) refugit. Facilius mea quidem sententia locus sanabitur, si scribemus: τῶν στρ., τῶν (μὲν) μετ' αὐτοῦ κτλ., cum alii simul cum eo — delati essent, alii vero de Hermis. Cff. loci c. 61 § 1: τὰ μυστικά, ὧν ἐπαίτιος ἦν (ὁ Ἀλκιβιάδης), et § 6: οἱ ξυνδιαβεβλημένοι.

C. 54 § 5. οὐδὲ γὰρ τὴν ἄλλην ἀρχὴν ἐπαχθὴς ἦν — κατεστήσατο· καὶ ἐπετήδευσαν ἐπὶ πλεῖστον δὴ τύραννοι οὗτοι κτλ.] Mirum est, huius laudis priorem partem de Hipparcho solo Thucydidem protulisse, quippe qui id ipsum agat, ut Hippiam, non Hipparchum imperium exercuisse demonstret (cff. c. 54, 2 et c. 55, 1); mihi igitur quamvis a mutatione gravi abhorrenti suspicio quaedam restat, ἐπαχθεῖς ἦσαν — κατεστήσαντο scriptum fuisse, quod certe iis quae sequuntur melius convenit.

C. 55 § 3. ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πρότερον ξύνηθες κτλ.] Particulam καὶ, quae nec apte cum vv. καὶ οὐχ — ἠπόρησεν coniungitur (Krueg.) nec melius ad vv. πολλῷ τῷ π. τοῦ ἀσφαλοῦς refertur (sic Stahlius, adeo vertens), cum Laurentiano potius omiserim.

C. 60 § 4. — δεινὸν ποιούμενοι πρότερον, εἰ τοὺς ἐπιβουλεύοντας σφῶν τῷ πλήθει μὴ εἴσονται] Verbum εἴσονται prorsus languere apparet; τείσονται scriptum fuisse suspicor (cf. Meisterh. gr. inscr. Att.$_1$ § 43, 25).

C. 62 § 4. καὶ τἆλλα χρηματίσας καὶ λαβὼν κτλ.] Scribendum est τά τ' ἄλλα; nam vv. τὰ ἄλλα iis ipsis quae sequuntur definiuntur.

C. 65 § 3 fortasse ἀποτραπόμενοι scribendum est, cf. I, 51, 2, ubi in aliquot codd. (A, F) ἀποτραπόμενοι in ἀποτρεπόμενοι mutatum est.

C. 67 § 2 post vv. τοὺς μὲν ὁπλίτας Laurentianus solus, quantum scio, πάντας exhibet, quod verbum cum ob ho-

moeoteleuton facillime excidere potuerit restituendum est; sententiae quidem loci aptissimum est.

C. 68 § 1. — οἳ πάρεσμεν ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἀγῶνα;] Verba τὸν αὐτὸν nec per se facile intelleguntur nec iis quae sequuntur explicantur; Thucydides haud dubie τοιοῦτον scripsit, cf. § 2: μετὰ τοιῶνδε καὶ τοσῶνδε ξυμμάχων.

C. 77 § 2. — τοῖς δὲ ὡς ἑκάστοις τι προσηνὲς λέγοντες δύνανται κακουργεῖν;] Dativus τοῖς δὲ ad partic. λέγοντες referri vix potest et duobus membris orationis quae praecedunt (τοὺς μὲν — διιστάναι, τοὺς δὲ — ἐκπολεμοῦν) convenienter tertium formatum esse veri simile est; itaque suspicor, τοὺς δὲ scriptum fuisse, quod cur in dativum transiret dativus ἑκάστοις causa esse potuit. Ceterum terminationes -οις et -ους saepissime inter se commutatas esse satis constat; velut Palatinus c. 24, 3, quanquam τοῖς μὲν praecessit, τοὺς δ' exhibet.

C. 80 § 3. δεόμεθα δὲ καὶ μαρτυρόμεθα ἅμα, εἰ μὴ πείσομεν] πείθομεν scribendum esse videtur; neque enim legati Syracusanorum testaturi erant, sed eo ipso tempore testabantur. Contrarium vitium nescio an c. 86, 1 (καὶ ὅτῳ ταῦτα μὴ δοκεῖ, αὐτὸ τὸ ἔργον ἐλέγχει) lateat, ubi Thucydidem ἐλέγξει scripsisse suspicor; nam verba αὐτὸ τὸ ἔργον non de iis quae sequuntur, quibus non res gestae, sed orationes Siceliotarum continentur, intellegi possunt, sed ad ea quae proxime praecedunt, quae temporis futuri sunt (οὐθ' οἵδ' ἀσθενεῖς ἂν — εἶεν i. e. ἔσονται), referenda sunt.

C. 82 § 3. — αὐτοὶ δὲ τῶν ὑπὸ βασιλεῖ πρότερον ὄντων ἡγεμόνες καταστάντες οἰκοῦμεν] Verbum οἰκοῦμεν sic nude positum ferri non posse Classenius et Stahlius iure consentiunt; sed quae ipsi ad locum sanandum coniecerunt (ἰσχύομεν vel ἡρκοῦμεν ille, hic οἰκειούμεθα), nec mihi nec aliis, opinor, placent. Ego quidem verbum οἰκοῦμεν sanum, sed pro αὐτοὶ adiectivum αὐτόνομοι (cf. III, 39, 2: αὐτόνομοί τε οἰκοῦντες) scribendum esse existimo; quo restituto notiones αὐτόνομοι et ἡγεμόνες aptissime τῇ Λακεδαιμονίων ἀρχῇ καὶ ἡγεμονίᾳ (cf. paragraphi initium) opponuntur.

C. 88 § 5. φρουρούς τε πεμπόντων καὶ βοηθούντων] in Laur. scribitur φρ. ἐσπεμπόντων, satis bene; sed τε particula per se

ipsa haud minus apta est. Fortasse Thucydides φρουροὺς τ' ἐσπεμπόντων scripsit; nam litterae στ in σ et σπ in π (sicut ππ in σπ, cf. VIII, 13, ubi in codd. A E M μενίσπου pro μενίππου scriptum est) facile transire potuerunt.

C. 89 § 4. ἅμα δὲ καὶ (sic Laur.; similiter III, 112, 4 et V, 33, 1 in deterioribus quibusdam codd. καὶ intercidit) τῆς πόλεως δημοκρατουμένης τὰ πολλὰ ἀνάγκη ἦν τοῖς παροῦσιν ἕπεσθαι.] An in plerisque rebus tantummodo res publica Atheniensium arbitrio populi illo tempore administrabatur? immo in omnibus fere, opinor. Vide igitur, ne δημοκρ. [τὰ] πολλὴ ἀνάγκη scribendum sit, quae verba, nisi memoria me fallit, Plato in apologia Socratis posuit. Paulo infra (§ 5) verba ἐς τὰ πολιτικὰ glossematis speciem prae se ferunt; ab Alcibiade quidem dicta irrisionem tacitam audientium vel potius legentium provocant (cf. c. 15 §§ 3 et 4).

C. 89 § 6. ἐπεὶ δημοκρατίαν γε καὶ ἐγιγνώσκομεν οἱ φρονοῦντές τι, καὶ αὐτὸς οὐδενὸς ἂν χεῖρον, ὅσῳ καὶ λοιδορήσαιμι] Hunc locum plerique editores sic enarrare conati sunt, ut eum mutilatum haberent, scholiastam secuti, qui καὶ αὐτὸς ἂν ἐγὼ οὐδενὸς ἧττον λοιδορήσαιμι αὐτήν, ὅσω καὶ μέγιστα ὑπ' αὐτῆς ἠδίκημαι adnotavit; velut Herwerdenus ante λοιδορήσαιμι verba μέγιστα ἐγκλήματα ἔχω supplet. Verum nescio an ille locum iam antiquitus corruptum et ad intellegendum difficiliorem de suo reparaverit; prima certe eius verba scholii similitudinem nullam habent. Ego quidem pro eo, q. e. δημοκρατίαν γε καὶ ἐγιγνώσκομεν, δημοκρατίας γε κατεγιγνώσκομεν vel καταγιγνώσκομεν (de errore cff. comm. crit. ad Thucyd. p. 109, not. 2) scriptum fuisse crediderim, quo verbo restituto reliqua facillime intellegentur: nam populare quidem imperium contemnebamus (cf. c. 34, 8) qui sapimus, et ego ipse non minus quam alius quisquam contemnam (sc. καταγιγνώσκοιμι, cf. Krüg. gr. § 69, 7 adn. 2), ut qui (cf. c. 92, 5) etiam obiurgem (cf. Madv. synt. ed. germ.$_2$ § 139). Dubito tamen an Thucydides κἂν pro καὶ scripserit.

C. 93 § 2. — καὶ τὸ παραυτίκα καὶ τοῖς ἐν τῇ Σικελίᾳ πέμπειν τινὰ τιμωρίαν.] Infinitivus locutioni τὸν νοῦν προσέχειν additus defendi fortasse potest; praestiterit tamen, cum dativus τῇ ἐπιτειχίσει praecedat, τῷ παρ. vel τῷ τὸ παρ. scribere.

C. 98 § 4. *καὶ τῶν Ἀθηναίων φυλὴ μία τῶν ὁπλιτῶν καὶ οἱ ἱππῆς μετ' αὐτῶν πάντες ἐτρέψαντο τοὺς τῶν Συρακοσίων ἱππέας προσβαλόντες* —] Nescio an *προσβαλόντας* Thucydides scripserit; nam Athenienses munientes nisi a Syracusanis lacessitos quievisse veri simile est.

C. 103 § 4. *οἷα δὲ εἰκὸς ἀνθρώπων ἀπορούντων καὶ μᾶλλον ἢ πρὶν πολιορκουμένων*,. —] nescio an recte Laurentianus solus, quod sciam, adverbium *πρὶν* omittat; hoc enim tempore Syracusani non solum obsidebantur, sed paene inclusi erant cff. § 1; VII, 1, 1; 2, 4.

Mecherne i Assam og deres Sprog.

Af et Brev fra **L. O. Skrefsrud.**

[Mecherne (jf. Cust, A sketch of the modern languages of the East Indies, 1878, s. 98; Damant, Notes on the locality and population of the tribes dwelling between the Brahmaputra and Ningthi rivers, Journ. of the Asiat. Soc. of Gr. Britain and Ireland, 1880, s. 233) høre til Kachāri-Koch-gruppen af den tibeto-barmanske sprogfamilie, der atter er et led af den store østasiatiske æt, som man, efter en ejendommelighed, der næppe er oprindelig og i ethvert tilfælde ikke tilhører alle de enkelte sprog, almindelig betegner som „enstavelsessprogene". Om dette folk og andre, der stå det nær, jf. for øvrigt foruden de ovennævnte arbejder Hodgson, On the Aborigines of North-Eastern India, i Journ. of the As. Soc. of Bengal 1849, I, s. 351 ff., og samme, On the origin of the Kocch, Bodo [= Mech] and Dhimal, smst. 1849, III, s. 702 ff. (hertil støtter Max Müller sig i Letter to Chev. Bunsen on the classification of the Turanian languages s. 111 ff., 230 ff.). Nogle ordfortegnelser ere meddelte i den förste af disse afhandlinger af Hodgson s. 456 ff. (Bodo), i Hunter's Comparative Dictionary of the Languages of India and High Asia, London 1868, og hos Damant anf. st. s. 254. Om sprogets grammatiske bygning og nöjagtige lydforhold er der derimod hidtil kun fremkommet yderst tarvelige oplysninger (nogle lidet tilgængelige, i Indien udkomne grammatiske arbejder om beslægtede sprog anføres i Techmers Internat. Ztschr. f. allg. Sprachwiss. II, s. 81), og nedenstående skildring får af denne grund en så meget större interesse. — De förste sider af dette til professor Fausbøll adresserede brev have tidligere været trykte i tidskriftet „Dahkwala" 1888, nr. 5, s. 106 ff.; redaktionen har imidlertid ikke taget i betænkning at optage det hele her i sammenhæng, så meget mere som de to tidskrifters læsekredse for störste delen turde være temmelig forskellige. V. Th.].

Ifølge den Engelske Regjerings sidste Census tæller Indiens Urbefolkning omkring 75 Millioner Mennesker. Disse ere delte i omkring 200 Stammer og tale næsten

lige saa mange forskjellige Sprog, naar man regner temmelig afvigende Dialekter som Sprog.

En Del af disse Stammer har mere eller mindre været udsatte for arisk Paavirkning og har ogsaa delvis antaget Hindu-Sæder, medens andre derimod med Held have bevaret deres Eiendommelighed, og selv deres Sprog har holdt sig temmelig frit for arisk Paavirkning. Til disse sidste høre unægtelig Kharwarerne, d. e. Cole-Stammerne og Santhalerne.

Disse Stammer vil jeg imidlertid gaa forbi idag, for siden at beskrive dem nöiere, og begynde med det næsten ukjendte Mech-folk. Denne Folkestamme tæller omkring 1 Million Sjæle og bor i Assam, fra Jalpaiguri ved Khochbehar i Vest, næsten op til Debrugar imod Øst, fra Brahmaputra mod Syd til Himalayarne mod Nord.

Dette Folks Physiognomi er dels mongolsk dels kaukasisk. Grunden til denne Forskjellighed i Physiognomien kjender Mech-folket selv ikke; men den Kjendsgjerning, at Folket er inddelt i flere Stammer, giver os maaske de fornødne Oplysninger. Mecherne ere nemlig inddelte i 7 forskjellige Stammer, og det er sandsynligt, at Folket i forhistoriske Tider, medens de endnu boede paa Nordsiden af Himalayarne, dannedes til en Nation, ved at flere forskjelligartede Stammer slog sig sammen til eet Folk. Mecherne sige nemlig selv, at de engang levede paa Nordostsiden af Himalayabjerget og der dannedes til eet Folk.

Med deres egentlige Historie maa jeg vente, indtil jeg kjender den nöiere, og kun indskrænke mig til Folket, som det nu er, og til deres Sprog.

Mechfolkets Forfatning er patriarkalsk, og den øverste Ledelse ligger i Stammehoveders Hænder, som kaldes *Gọrak'*. De leve i Landsbyer, som have flere baade Langgader og Tværgader. De ernære sig ved Agerbrug, som de kjende udmærket godt og hvori de endog overtræffe Hinduerne; deres Vandingssystem er fortræffeligt. De ere for det meste velstaaende, og mange iblandt dem endog, efter indiske Forhold, rige. Kvinderne forfærdige alle deres Klæder, ogsaa Silketøjer, og det er forunderligt, hvor smagfuldt

de lave dem. Mændene ere delvis höie og delvis temmelig smaa. Kvinderne ere plumpe, sunde og kraftige. Mecherne ere oprigtige, humoristiske og derhos meget fredsommelige. De have egentlig kun een stor Feil: Drukkenskab.

Deres Gudsdyrkelse er meget enkelt. Den bestaar i at give Svin og Höns til visse usynlige Bjergaander, mest til en, som de anse for deres Skytsgud, som de kalde Shijudev og som sandsynligvis er identisk med Ariernes Shib eller Mohadev. De andre Guder anses som Shijudevs Tjenere og staa under hans Befaling. I Nødens Tid paakalder man ikke saa meget Shijudev som den indiske Gudinde, Mohadevs Kone, Kali.

Som Verdens Skaber og Opholder kjende Mecherne til Navnet *Thakur*, som ogsaa er det Navn, der paa Santhali betegner den eneste sande Gud. Dog offre de ikke til Thakur, da de anse ham for god, hvorfor man ikke behøver at frygte noget ondt fra ham. Mærkværdigt er det, at Santhalerne heller ikke offre til Thakur længere, uagtet deres Traditioner melde, at Santhalernes Forfædre i den graa Urtid tjente ham alene.

Naar et Barn er født, komme Mecherne af Landsbyen sammen og give det Navn, men der staar ellers ingen religiøs Ceremoni i Forbindelse dermed.

Naar en ung Mand ønsker sig en Kone, gaar han først omkring fra Landsby til Landsby for at udsøge sig en. Naar han har fundet en, som behager ham, tager han med sig en 20—30 Mænd og gaar til Landsbyen, hvor Pigen er, og simpelthen røver hende. Det hænder da ikke sjælden, at Pigens Forældre, hvis de ikke kunne lide den unge Mand, samle en stor Mængde sammen, give ham med hans Ledsagere en god Dragt Prygl og jage dem ud af Landsbyen. Hvis derimod den unge Mands Parti er det stærkeste, tage de Pigen med Magt ved høi lys Dag og føre hende hjem. Hans Forældre sammenkalde da Venner og Naboer til et Festmaaltid. Pigens Forældre blive ogsaa indbudne. Naar Spisen er færdig, sættes de to lykkelige ligeoverfor hinanden, og Bruden rækker derpaa Brudgommen hans Ris. Dette udgjør Vielsen.

Pigens Forældre have allerede før Giftermaalet modtaget Störsteparten af Kjøbeprisen, som varierer fra 60 til 300 Rupis, alt efter som den unge Mand er rig eller fattig. Ofte faar han ogsaa Pigen for intet. Ikke sjælden dog maa han, hvis han ikke kan betale for sig, tjene hos sin Svigerfader i 7 Aar. Hvis Svigerfaderen ingen Drengebørn har og han lider sin Svigersøn, giver han ham hele sin Formue, naar han bliver gammel. I modsat Tilfælde tilfalder Arven Svigerfaderens Slægtninge.

Mecherne elske Drik, Musik og Dans. De tilberede selv deres Brændevin af Ris. Deres Dans er mangeartet, men den fornemste Dans, de have, er en Efterligning af Paafuglene, naar de parres. De have ikke faa deilige Melodier, ikke blot i Moll, men ogsaa i Dur, som er meget sjældent blandt disse vilde Stammer. Deres fornemste musikalske Instrumenter ere en Art af en lang Tromme, Fløite og Violin. Disse lave de selv. Deres Violin har 4 Strænge, hvoraf Kvinten er høit e, Bassen lavt E, og Mellemstrængene staa begge i a. Deres Fløite begynder i D. Derfra 8va g, a, h og c. Fløiten har kun 5 Hul, 3 for den venstre og 2 for den höire Haand. De spille udmærket baade paa Fløite og Violin.

Mændene ere, lig Hinduerne, klædte i *Dhuti* og *Chador*. Det første af disse er et Stykke Tøi bundet om Livet og Benene til en Art af Benklæder, medens deres Chador kastes over Skuldrene til en Art af Toga. Kvinderne klæde sig i *Saris*, et Stykke Tøi, som de binde om Livet under Armene, hvorved de have Hænderne frie.

Kvinderne ere store Yndere af Smykker, saasom Armbaand, Fingerringe, Ørenringe, Næseringe og Halsbaand. Selv Mændene pryde sig med lignende Smykker, med Undtagelse af Næseringe, som de udelukkende overlade til Kvinderne. Mech-Kvinderne ere ikke skredne saa langt frem i Civilisation, at de lig Santhal-Kvinden bære Chignon i Haaret!

Naar en Mech dør, bliver han enten begravet eller kastet i Floden eller brændt. Ligbrænding er dog en Skik,

de have lært af Hinduerne, og det oprindelige var Begravelse.

Mech-Sproget hører til det agglutinerende Stadium og har 29 Lyd, af hvilke 8 ere Vocaler og 21 Consonanter. Der er flere af disse, som ere eiendommelige for Mechsproget, og tre Lyd, som hidindtil troedes at være eiendommelige for Kharwarsprogene.

Vocaler:

a, *æ*, *e*, *i*, *å*, *o*, *ọ*, *u*.

Med Undtagelse af *ọ* ere de andre Vocaler lig vore Skandinaviske. Dette *ọ* er et neutralt *o*, paa samme Maade som det sidste *e* i gjöre er et neutralt *e*. Denne Lyd er mere *o*-lig end det Engelske *o* i nation, idet Læberne bringes nærmere hinanden, end Tilfældet er ved Udtalen af den Engelske Lyd.

Consonanter:

Gutturaler *h; kh*, *g*, *ṅ*, *ṅ'*, *k'*;
Palatal *j*;
Dentaler *t'*, *n*, *n'*; *l*, *r*, *r'*;
Cerebraler *ṭh*, *ḍ*;
Labialer *p'*, *ph*, *b*, *m*, *m'*;
Sibilant *sh*.

Ved Gutturalerne *h*, *kh* og *g* er intet at bemærke, da Lydene ere lig vore; *ṅ* er vort ng i Seng; *ṅ'* er lig den foregaaende Lyd, med Undtagelse af at Lyden bliver afbrudt hurtigt ved Udtalelsen af sidste Halvdel, idet Aanden drages indad; *k'* er et halvt *k* med samme korte Afbrydelse i Udtalen, som er Tilfældet ved *ṅ'*. Naar man hører Beduinerne udtale Arabisk, hører man en lignende kort Afbrydelse i Udtalen, og jeg tror at have bemærket noget lignende hos de jydske Bønder.

Det palatale *j* er som det Sankritiske rene j ज.

Mechsproget har intet dentalt *t*, med Undtagelse af det halve *t'*, som ogsaa har den Eiendommelighed, at Udtalen i Enden afbrydes kort. Dette er ogsaa Tilfældet med *r'*, som ellers er et rent dentalt *r* med Undtagelse af den korte Afbrydelse i Enden.

Det cerebrale *ṭh* er ligt det Sankritiske ट eller det norske *t* i „gjort", udtalt som paa Østlandet i Norge ɔ: *jöṭ*; *ḍ* er ligt det Sanskritiske ड eller *d* i det Norske „gjorde" ɔ: *joḍḍe*.

Det labiale *p'* er et halvt *p*, med den samme korte Afbrydelse i Udtalen ved Enden, ogsaa *m'* har den samme korte Afbrydelse i Udtalen.

Sibilanten *sh* er som det Engelske *sh* eller vort norske *skj* i skjönt eller det tydske *sch*.

Substantivet.

Substantivet i Mechsproget kan siges at have 12 Casus, nemlig 1. Nominativ; 2. Genitiv; 3. Possessiv; 4. Dativ; 5. Accusativ; 6. Ablativ; 7. Instrumentalis; 8. Locativ; 9. Relativ; 10. Inclusiv; 11. Locativ-Genitiv; 12. Vocativ.

Singularis.

Nom.	*hinjao-ak'*	Kvinden
Gen.	*hinjao-ni*	Kvindens
Poss.	*hinjao-hok'*	Kvindens (hun har)
Dat.	*hinjao-nọk'*	til Kvinden
Acc.	*hinjao-khọu*	Kvinden
Abl.	*hinjao-niphraik'*	fra Kvinden
Instr.	*hinjao-jọn'*	ved, med, gjennem Kvinden
Loc.	*hinjao-niaok'*	i, paa, til Kvinden
Rel.	*hinjao-ọik'*	i Henseende til Kvinden
Incl.	*hinjao-ọinọ*	med, saavelsom Kvinden
Loc.-Gen.	*hinjao-niaoni*	indeni Kvinden
Voc.	*ọ hinjao!*	o Kvinde!

Pluralis

dannes ved at tilföie *phọr*, altsaa:

hinjao-phọr-ak' Kvinderne o. s. v.

Nominativ er som vor Casus af samme Benævnelse. Genitiv bliver brugt baade til at betegne Ophav (Verdens Skaber) og Besiddelse (Mandens Hus). Possessiv bruges til at betegne, at man har noget, som det latinske Est mihi og det hebraiske לִי. Dativ har ren dativisk Betydning (jeg bringer ham Hesten; jeg bragte hende Kaaben). Accusativ bruges som vor. Ablativ bruges kun i Betydning af Separation (han kommer fra Byen), ikke tillige som Instrumentalcasus. Instrumentalis bruges, foruden til at betegne Middel (med, ved, gjennem), ogsaa som Associativ (sammen med). Locativ betegner baade en Hvilen paa et Sted og en Bevægelse mod noget, og endelig har den Bibetydningen af ved (han er i Huset, han gaar til Byen, ved Guds Naade er jeg vel). Relativ-Casus betegner en Forbindelse med eller et Hensyn paa noget (han blev døbt i Guds Navn, jeg sendte noget i hans Navn; man siger saa og saa paa Mechsproget). Inclusiv-Casus betegner, at noget includeres, bliver indbefattet i (han bragte Træet tilligemed Grenene; han kjøbte Ageren tilligemed Grøden). Locativ-Genitiv betegner, at noget er indeni noget andet, men ikke nødvendig hører dertil: *no-ao-ni*[1]) *manshi-phọr-ak'* ɔ: Hus-i-ets Folk, Hus-indrets Folk, d. e. Folket i Huset. Vocativ behøver ingen Forklaring.

Adjectiverne.

Disse declineres almindeligvis ikke. De sættes undertiden foran, undertiden efter Substantivet, og i sidste Tilfælde har Substantivet ikke Casusendelsen, men Adjectivet. *Manshi* er Mand, Menneske, *gaham* er godt, god, og *nu* er at se: *Aṅ manshi gaham-khọu nu-baik'* ɔ: jeg saa en god Mand. I første Tilfælde hedder det saa: *Gaham manshi-khọu nu-baik' aṅ* ɔ: jeg saa et godt Menneske, eller det gode Menneske.

Adjectivernes Comparation sker paa følgende Maade: *shari* eller *khuri*, der betyder saa meget som „end", sættes efter Substantivet, som staar i Dativ, og *shin*, som betyder „mere", sættes efter Adjectivet: *aṅ-nọk'-khuri biọ gaham-shin*

[1]) [Således i mskr.]

ɔ: mig-end han god-mere (er), han er bedre end jeg. For at betegne Superlativ sætter man *bọi*, ɔ: alle, foran *khuri*: *Biọ bọi-nọk'-khuri gaham-shin* ɔ: han er bedre end alle, bedst.

Numeralierne

gaa op til 8, siden bruges Bengali-formerne. 1. *shi*, 2. *nai*, 3. *ṭham*, 4. *bri*, 5. *ba*. 6. *dok'*, 7. *shini*, 8. *khån'*. Disse sættes efter Ordet.

Pronominerne.

		Sing.	Plur.
1	Pers.	*aṅ* jeg	*jọṅ* vi
2	—	*nọṅ* du	*nọṅ-shọr* I
2	—	*nọṅ-ṭhaṅ* De	*nọṅ-ṭham-phọr* I
3	—	*bi* han, hun	*bi-shọr* de
3	—	*bi* det	*bi-phọr* de (Ting).

Et *ọ* sættes ofte efter hvert af disse Pronominer: *aṅọ*, *nọṅọ* o. s. v. Om dette kun er for Vellydens Skyld, eller om det danner et forlænget Pronomen, ved jeg ikke.

Relative Pronominer.

Saavidt jeg kan skjønne, har Mechsproget egentlig ingen relative Pronominer. Vistnok bruges nu *je* og *jae* som saadanne; men disse ere kun laant Gods. Mecherne bruge Participier for at udtrykke det relative Forhold: *Dinọik' phọi-nai manshi-ak' aṅ-ni khuṭhum* ɔ: (Den) idag kommende Mand (er) min Slægtning.

Iuterrogative Pronominer.

Shọr hvo?
ma hvad?
båbe hvilken?

Disse declineres som Substantiver.

Demonstrative Pronominer.

Be denne, dette;
bọi hin, hint;
bi den, det.

Disse declineres ikke.

Mechsproget har som andre Sprog en Mængde adjectiviske Pronominer.

Verbet.

Indefinit Præsens	*biọ ṭhaṅ-ọ* han gaar.
Definit Præsens	*biọ ṭhaṅ-ḍọṅ* han gaar nu, er gaaende.
Decisivt Præsens	*biọ ṭhaṅ-nọk'* han vil (er bestemt paa at) gaa.
Consecutivt Præsens	*biọ ṭhaṅ-naik'* han gaar ellers.
Conditionalt Præsens	*biọ ṭhaṅ-gọu* han vil, vilde gaa (i det Tilfælde).
Impendent Præsens	*biọ ṭhaṅ-nọ shọi* han er i Begreb med at gaa.
1. Aorist	*biọ ṭhaṅ-baik'* han gik, har gaaet.
2. Aorist	*biọ ṭhaṅ-ak'* han gik, havde gaaet.
Futurum	*biọ ṭhaṅ-gọn'* han skal, vil gaa.
Indefinit Præteritum	*biọ ṭhaṅ-ọ mọn'* han gik, pleiede at gaa.
Imperfectum	*biọ ṭhaṅ-ḍọṅ mọn'* han gik da, var gaaende.
Decisivt Præteritum	*biọ ṭhaṅ-nọ mọn'* han vilde, bestemte sig til at gaa.
Frequentativt Præteritum	*biọ ṭhaṅ-nai mọn'* han pleiede at gaa.
Conditionalt Præteritum	*biọ ṭhaṅ-gọu mọn'* han vilde have gaaet.
Impendent Præteritum	*biọ ṭhaṅ-nọ shọi mọn'* han var i Begreb med at gaa.
1. Plusquamperfectum	*biọ ṭhaṅ-bai mọn'* han havde gaaet.
2. Plusquamperfectum	*biọ ṭhaṅ-a mọn'* han havde gaaet.
Infinitiv	*ṭhaṅ-nọk'* at gaa.
Partic. aoristi	*ṭhaṅ-nanọik'* havende gaaet.
Conditionalt Participium	*ṭhaṅ-bla* i Tilfælde af at gaa eller have gaaet.
Adverb. Participium	*ṭhaṅ-ọik' ṭhaṅ-ọik'* gaaende gaaende.
Supinum	*nai-ọik' ṭhaṅ!* gaa for at se (*nai* at se).
Gerundium og Partic.	*ṭhaṅ-naik'* gaaende, Gaaendet.

Imperativ	*ṭhaṅ-ni* lad mig gaa!
	ṭhaṅ gaa (du)!
	ṭhaṅ-ṭhoṅ lad ham gaa!
Præliminært Imperativ	*ṭhaṅ-ṭho-ni* lad mig först gaa!
	ṭhaṅ-ṭhok' gaa (du) först!
	ṭhaṅ-ṭho-ṭhoṅ lad ham först gaa!

Indefinit Præsens bruges i ganske almindelige Udsagn, saasom: Mechfolket spiser Kjød, de drikke Brændevin, de skyde Vildt.

Definit Præsens betegner, at noget gaar for sig, medens man udtaler samme om det, saasom: Manden er nu gaaende, har allerede begyndt at gaa og holder paa dermed, medens man taler derom.

Decisivt Præsens betegner, at man har bestemt sig til, vil gjöre noget, saasom: Jeg bliver ikke her, jeg vil gaa hjem, det er en afgjort Sag.

Consecutivt Præsens betegner, at noget vil følge paa en anden Gjerning, hvis man gjör den, og bruges efter at man har formanet en til ikke at gjöre den Gjerning, saasom: Spis ikke deraf, du dør ellers; rör ikke derved, ellers gaar det itu, ellers faar du Skjænd.

Conditionalt Præsens bruges i den anden eller sidste Del af et conditionalt Udsagn, saasom: Hvis du kom til ham, vilde du blive meget venligt modtagen. Det bruges ogsaa som Optativ: Ich möchte gern Ihre Tochter für meinen Sohn bekommen (sml. til Kone). Det bruges ogsaa paa en meget eiendommelig Maade, som ikke synes at staa i nogensomhelst Forbindelse med dets conditionale Betydning. Hvis to af os følges ad, men den ene bliver lidt tilbage paa Veien, og jeg ankommer alene, spörger Manden i Huset: Hvor er din Ven? Dertil svarer jeg: *Biọ phọi-gọu* han kommer (strax), vil være her i et Øieblik. Det bruges ogsaa i Forbindelse med visse Verber istedetfor indefinit Præsens: *Miṭhi-gọu aṅ* jeg ved; *phọi-nọk' ha-gọu aṅ* jeg kan komme.

Impendent Præsens betegner, hvad man i visse Sprog kalder inchoativt Præsens, i andre derimod Paulo-post-futurum, nemlig at man er i Begreb med at gjöre noget.

1. Aorist er et simpelt Præteritum, et Punkt i Tiden og bruges baade som Passé og Perfectum.

2. Aorist. Ordet Aorist for denne Tid i Mechsproget er utilfredsstillende, da denne Benævnelse ikke giver En noget korrekt Begreb om, hvorledes denne Tid bruges. Det Franske Passé antérieur kommer Betydningen nærmere, idet man, naar man paa Mechsproget benytter denne Form, betegner, at det, som gjordes, er ophævet igjen. Siger man nemlig: *Bio̧ ṭhaṅ-ak'*, saa betyder det vel „han gik", men man forstaar tillige, at han er kommen tilbage. Denne Form bruges ogsaa, naar man vil betegne, at noget fandt Sted for længere Tid tilbage og har tabt sin Interesse, er ikke længere af nogen Vigtighed: Forfædrene sagde.

Futurum bruges som vort.

Indefinit Præteritum er dannet, som man ser, af Indefinit Præsens og betyder det i Datiden, som Præsens betyder i Nutiden, hvorfor det betegner, at noget fandt Sted paa en indefinit Maade. Det bruges ogsaa som Frequentativ, men i mere ubestemt Betydning end det egentlige Frequentativ.

Imperfectum betegner en Linie i Tiden, at noget gik for sig i Datiden, medens noget andet indtraf: Han holdt paa at skrive, var skrivende, da jeg kom.

Decisivt Præteritum betegner Villiens Bestemmelse, at man ikke blot tænkte paa at gjöre noget, men at det var afgjort, at man bestemte sig til, vilde gjöre det. Denne Form betegner intet conditionelt, men noget, man bestemte sig til: Jeg vilde gaa til Byen, men min Kone blev syg, derfor kunde jeg ikke gaa.

Frequentativt Præteritum. Det er noget vanskeligt at forstaa, hvorledes den frequentative Betydning i Datiden udvindes af den consecutive Betydning i Præsens, men saaledes forholder det sig. Denne Form bruges hyppigst, naar man vil udtrykke, at man pleiede at gjöre noget.

Conditionalt Præteritum betegner, at noget vilde have fundet Sted under visse Forudsætninger: Havde du gjort dit Arbeide ordentligt, saa vilde jeg have givet dig din fulde Betaling.

Impendent Præteritum betegner, at noget allerede var i Begreb med at ske, naar noget andet indtraf: Jeg var i Begreb med at gaa til Byen, da du kom.

1. Plusquamperfectum betegner, at noget allerede forud var sket, da noget andet indtraf, og at det ikke var blevet forandret: Han havde lagt sig, da jeg kom, og han var liggende.

2. Plusquamperfectum betegner, at noget havde fundet Sted, da noget andet indtraf, men at det var blevet forandret igjen, førend det andet indtraf: Han havde lagt sig, førend jeg kom, men af en eller anden Aarsag var han staaet op igjen, saa at jeg fandt ham oppe, da jeg kom.

Infinitiv bruges omtrent paa samme Maade som paa Norsk.

Participium Aoristi bruges som paa Græsk.

Conditionalt Participium benyttes istedetfor det finite Verbum i det förste Led af conditionale Udsagn: *Nọṅ ṭhaṅ-bla aṅbọ ṭhaṅ-gọu* ɔ: hvis du gik, gik jeg ogsaa.

Adverbialt Participium er en Fordobling af Supinum og betegner Maaden, hvorpaa man ter sig, medens man gjör noget: Hun gik grædende, han kom løende, han vandrer syngende, idet han synger.

Supinum betegner Hensigten „for at“ og staar i Forbindelse med Verber, som betegne Bevægelse: Han gaar for at bade, han kommer for at se.

Imperativ behøver ingen Forklaring.

Præliminært Imperativ betegner, at man skal gjöre noget forud for noget andet: Spis först og gaa da til dit Arbeide!

Passiv dannes ved at sætte *ja* „blive“ efter Roden af Verbet og saa föie Tidsendelserne til: *aṅ nu-baik'* jeg saa; *aṅ nu-ja-baik'* jeg blev seet.

Reflexiv findes ikke under en særegen Form paa Mechsproget; man betjener sig af Ordet *gao* „selv“ for at udtrykke samme: *Biọ gao-khọu nai-ḍọṅ* han ser sig selv.

Reciprocal udtrykkes ved at sætte *jọlai* mellem Verbets Rod og Tidstegnet: *Aṅ bi-jọṅ' bu-jọlai-baik'* jeg sloges med ham; *bi-jọṅ' bi-jọṅ' rai-jọlai-baik'* de to samtalede,

talte med hinanden; *rai* er at tale, *rai-jọlai* er at conversere.

Causativ udtrykkes paa to Maader, en Maade, hvor Causativtegnet sættes efter Verbets Rod, foruden Infinitivmærke, og den anden Maade, hvor Infinitivmærket sættes til Verbets Rod og derpaa Causativtegnet. I første Tilfælde betyder det at formaa, foraarsage til at gjøre noget og i andet Tilfælde at tillade en at gjøre noget: *Saheb-ak' añ-khọu bu-họ-baik'* Herren foraarsagede mig til at slaa; *Saheb-ak' añ-khọu bu-nok' họ-baik'* Herren tillod mig at slaa. I Passiv lyder det saaledes: *Saheb-ak' añ-khọu bu-ja-họ-baik'* Herren foraarsagede mig at blive slaaet; *Saheb-ak' añ-khọu bu-ja-nok' họ-baik'* Herren tillod at jeg blev slaaet. Causativtegnet er *họ* at give.

Conjunctiv. Man danner Conjunctiv ved at sætte *gọn'* til de forskjellige Tider, f. Ex.: *Biọ ṭhañ-ọ-gọn'* det kan være, at han gaar nu og da; *Biọ ṭhañ-ḍọñ-gọn'* det er muligt, at han nu er gaaende; *Biọ ṭhañ-gọu gọn'* det er muligt han vilde gaa (under saadanne Omstændigheder); *Biọ ṭhañ-gọn'-gọn'* det kan hænde, han vil (skal) gaa (imorgen), o. s. v. Alle Tider have Conjunctiv.

Negativ.

Den negative Form er forskjellig fra den bejaende.

Indefinit Præsens	*Biọ ṭhañ-a* han gaar ikke (aldrig);
Definit Præsens	*Biọ ṭhañ-a-khọik';*
Decisivt Præsens	*Biọ ṭhañ-a;*
Consecutivt Præsens	*Biọ ṭhañ-nai-noña;*
Conditionalt Præsens	*Biọ ṭhañ-nai-noña;*
Impendent Præsens	*Biọ ṭhañ-a;*
1. Aorist	*Biọ ṭhañ-a-khọik';*
2. Aorist	*Biọ ṭhañ-a-khọik';*
Futurum	*Biọ ṭhañ-nai-noña;*
Indefinit Præteritum	*Biọ ṭhañ-a mọn';*
Imperfectum	*Biọ ṭhañ-a-khọi mọn';*
Decisivt Præteritum	*Biọ ṭhañ-a mọn';*
Frequentativt Præteritum	*Biọ ṭhañ-a mọn';*
Conditionalt Præteritum	*Biọ ṭhañ-nai-noña mọn';*

Impendent Præteritum	*Bio̧ thaṅ-a mo̧n'*;
1. Plusquamperfectum	*Bio̧ thaṅ-a-kho̧i mo̧n'*;
2. Plusquamperfectum	*Bio̧ thaṅ-a-kho̧i mo̧n'*;
Conditionalt Participium	*thaṅ-a-bla* i Tilfælde af ikke at gaa;
Gerundium	*thaṅ-o̧i* ikke gaaende.

Jeg forglemte at bemærke, at Mechsproget har en særegen Form i 1. Aorist ved Spørgsmaal: *Thaṅ-kho̧ na thaṅ dia?* Gik han eller gik han ikke?

1. Aorist har ogsaa en egen Form i Negativ, naar man foresatte sig at gjøre noget, men ikke gjorde det: *Bio̧ pho̧inọk' tho̧n-a-mo̧n', pho̧i-a-kho̧i-sho̧i* han havde sagt, at han vilde komme, han kom ikke.

Jeg maa nu ophøre for denne Gang. Jeg har bedt Dr. Heuman at skrive en indgaaende kort Fremstilling til Dem af det deilige Santhalsprog, og det har han lovet at gjöre. . . . .

Ebenezer 6. 4. 88.

Anmeldelser.

Otto Benndorf, Wiener Vorlegeblätter für archäologische Uebungen 1888, mit Unterstützung des k. k. Ministerium für Cultus und Unterricht herausg. Wien 1889. 12 Taf. fol.

Naar Archæologien i vore Dage har kunnet hæve sig til selvstændig videnskabelig Betydning, skyldes dette vel først og fremmest den overordentlige Forøgelse af Materialet, der er tilvejebragt ved omfattende og med den største Omhu og Nøjagtighed foretagne Udgravninger, men dernæst ogsaa den videnskabelige Behandling af Monumenterne, idet Kundskaben til dem stadig mere udbredes ved Gibsafstøbninger og troværdige Afbildninger, navnlig igjennem Fotografien og ætsede Lystryk. Man kan nu stille langt større Fordringer end tidligere til Afbildningernes Nøjagtighed, og Undervisningen kan drives methodisk og skolemæssig. Et fortrinligt Hjælpemiddel dertil er de ved de tyske Universiteter anvendte „Vorlegeblätter“. Ved disse øves Eleverne i at se de antike Billeder fuldstændig igjennem i alle Enkeltheder, at forstaa det Fremstillede og i det vedtagne og almenforstaaelige Sprog at gjøre rede for det.

Iblandt disse Samlinger indtager det sidst udkomne Hefte en overordentlig høj Rang. Det er ikke blot tidligere udgivne Afbildninger, der her ere gjentagne, men flere af dem gjengives efter nye Undersøgelser af Originalerne med alle de Rettelser, som blev en Følge deraf; det er en ny Kollation, der er foretaget, og en saadan har her ikke vist sig mindre nødvendig end ved gamle Forfatteres Texter.

Den første Afdeling af dette Hefte, Taf. I—VII, indeholder de ældste bekjendte Vaser med Kunstnernavne, først korinthiske Vaser af Timonidas, Chares og Milonidas, og bøotiske af Gamedes og Theozotos; dernæst de attiske, og først iblandt dem „de græske Vasers Konge“, François-Vasen, som i 1844 blev funden ved Chiusi og nu findes i Firenze. Den første Publication i Monumenti dell' Instituto IV pl. 54—57 er fortræffelig, men den trængte dog meget til Eftersyn i det Enkelte, ikke at tale om at et lille Stykke af samme Vase er blevet fundet senere. Nu foreligger den i en lidt formindsket men paa mange Steder rettet Udgave. Man faar ved at gjennemgaa denne

dobbelt Respekt for Tegnerens Dygtighed. Ved Siden af den gammeldags Stivhed og Ubehjælpelighed, der nødvendig maatte findes i et Arbejde, som sikkert ikke er yngre end det 6te Aarh. f. Chr., ser man ikke blot stor Flid, men ogsaa en sikker Haand og en stor Sans for Bevægelse og Charakteristik. Den nærmere Undersøgelse af dette Monument skyldes især W. Reichel, som har gjort rede for denne „neue Aufnahme der Françoisvase" i „Archäologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn Bd. XII". Idet jeg udtaler min store Paaskjønnelse af dette Arbejde, kan jeg dog ikke undlade at fremføre et Par smaa Udsættelser. I Beskrivelsen af Jagten paa det kalydoniske Vildsvin staar der S. 12: „Kastor und Polydeukes scheinen zusammen einen Speer zu handhaben". Dette er aldeles umuligt. Hvad der her antages for ét Spyd, danner ogsaa i Tegningen ikke en lige Linie, men der er en lille Brydning i Linien; det er to Spyd, saaledes som Sammenligningen med de følgende Kæmperpar tydelig viser. Naar det S. 18 ved Fontænebygningen paa Troilosbilledet hedder: „die mittlere Säule ist vor den anderen durch ein reicheres Kapitell ausgezeichnet", tør dette sikkert ikke antages for Forsæt, men kun for en Flygtighed i Tegningen; det var Personerne mere end Architekturen, hvorom det gjaldt. Endelig findes S. 20 en Misforstaaelse. „Die Rechte des Schwimmers fasst mit untergesetztem Daumen nach dem Ufer". Selv om her havde været en Strandbred, havde det været en lidet hensigtsmæssig Maade at gribe efter den paa. Nej, Manden svømmer i rum Sø, men han svømmer saaledes, som Russerne svømme nu til Dags, idet de kaste først den ene og saa den anden Arm lige ud foran sig.

François-Vasen bærer, som bekjendt, Navnene *Κλιτίας ἔγραφσεν*, *Ἐργότιμος ἐποίεσεν*. Efter den følger Taf. IV, 2 a—d en Skaal med Indskrift *Ερνότιμος ἐποίεσεν*. Om dette skal læses *Ἐργότιμος* eller mulig *(Η)ερμότιμος*, véd jeg ikke; men Tegningen er sikkert ikke udført af Klitias; den viser en meget ringere, flottere og formodentlig senere Arbejder. Jeg véd ikke, om det er i Erkjendelsen heraf, at Benndorf i den medfølgende „Verzeichniss der Tafeln" — anden Text findes ikke — har givet denne Skaal Nr. 3 i Stedet for Nr. 2; rigtigt er det i ethvert Fald, at den er bleven skilt fra François-Vasen; den burde maaske skilles ved flere Numre. — De følgende 3 Tavler indeholde de interessante Vaser med Exekias' Navn, blandt hvilke den vaticanske Amphora med Achilles og Aias, der spille Tærninger, særlig udmærker sig. Hermed ophører Rækken. De følgende Perioder, hvor Epiktetos og hans Samtidige malede Skaale med sorte Figurer indvendig og røde udvendig, og endnu mere den næste, hvor Kunsten kulminerer i Vaserne med udelukkende røde Figurer, have givet os en saa stor Mængde af Vaser med Kunstneres Navne paa, at det vilde være urimeligt at optage dem alle; men det vilde være højst ønskeligt, om Prof. Benndorf i

følgende Hefter af „Vorlegeblätter“ vilde give Udvalg af dem udførte med den samme Nøjagtighed som disse.

Tavlerne VIII og IX indeholde Bryllupsfremstillinger, den første tagen fra malede Vaser, den sidste fra romerske Sarkofager. Vaserne VIII Nr. 1 og 7, bekjendte fra Stackelberg, fremstille uden Tvivl Bryllupstog. Nr. 2, en høj, smal Amphora i Athen synes at fremstille Brudens Gang til Badet før Bryllupet, som det endnu er Skik i Ægypten. 3 og 4 have kun et almindeligt erotisk Indhold. Brudstykket 5, restaureret Nr. 6, er særlig interessant ved sin ejendommelige Form, hvoraf et Exemplar ogsaa kan sees i Antiksamlingen i Kjøbenhavn. Uagtet Benndorf endnu bestandig tvivler — han kalder det endnu her „ein räthselhaftes Geräth, angeblich Firstziegel“ — kan der dog næppe være nogen Tvivl om, og det er klart udviklet af Studniczka i den ogsaa af Benndorf citerede Artikel, at det virkelig er et Fronttegl. Det maa have været bestemt til at dække Gavlspidsen over et lille Trækapel til Ære for den Afdøde, et Heroon, saaledes som vi finde dem efterlignede i Marmorsteler. Nogle af disse — der existerer vel omtrent 20 Exemplarer — ere fundne i Grave, og have altsaa, i det Mindste i dette Tilfælde, ikke virkelig været brugte som Fronttegl, men nedlagte som en Antydning af det Heroon, der skyldtes den Afdøde.

Den sidste Afdeling, Taf. X—XII, samler de forskjellige Forsøg, man har gjort paa at restaurere Polygnots Maleri af Trojas Undergang i Leschen i Delphi og behandler saaledes et af de interessanteste Spørgsmaal i den ældre græske Kunsts Historie. Efter Caylus' smukke, men fuldstændig i den moderne Kunsts Aand udførte Restauration, følge Siebelis', Gebhards, Lloyds og Riepenhausens, der alle bestaa af isolerede Grupper, henkastede uden egentligt Sammenhæng; derefter Welckers, der tænker sig en pyramidal Opstilling, som i et Gavlfelt, hvilket selvfølgelig ikke passer til en Væg. K. F. Hermanns Anordning i Göttinger Winkelmannsprogram 1849 foreligger ikke i nogen udført Tegning, og kunde derfor ikke faa nogen Plads i Vorlegeblätter. Han tænker sig 3 Rækker over hinanden med 9 Billeder i hver; dette synes heller ikke at give nogen Helhed. Den sandsynligste Fremstilling giver uden Spørgsmaal Benndorfs egen af Kobberstikker Michalek optegnede Restauration. Det hele Rum er fyldt paa en meget sandsynlig Maade. Til Tegningerne er der gjennemgaaende benyttet Motiver fra antike Monumenter, navnlig græske Vaser. Kunstneren vil sagtens kalde dette et aandløst Mosaik; men Archæologen glæder sig over den virkelig antike Aand, der møder ham i disse vel bekjendte Figurer; at det skulde være den store Kunstner Polygnots egne Frembringelser, vil han naturligvis ikke paastaa. Indskrifterne, hvormed Billedet er forsynet, ere skrevne i det ejendommelige Alfabet, vi kjende fra Polygnots Fødeø Thasos; de ville derfor kun kunne læses af dem, der have studeret den oldgræske Epigraphik. Denne Nøjagtighed var formentlig

næppe nødvendig; i Delphi er det dog vel sandsynligt, at Polygnot har skrevet med det samme Alfabet, som ellers brugtes der og i det store civiliserede Hellas.

J. L. Ussing.

Chr. Larssen, Lære- og haandbog i det tyske forretningssprog, 2den del. Christiania, Cammermeyer, 1887. 338 S. 8.

Forf. har i denne Bog (1ste Del, der skal behandle Formlæren, er, saavidt vides, endnu ikke udkommen) nedlagt sine Erfaringer fra en mangeaarig Virksomhed som Lærer i tysk Sprog og Handelskorrespondance og leveret et aldeles originalt Forsøg paa at bygge Indøvelsen af tysk Syntax paa Sprogstof, hentet næsten udelukkende fra Forretningssproget. Hans Fremgangsmaade er den, at hvert Kapitel, som omfatter et bestemt Kapitel af Syntaxen (eller en Del af et saadant), begynder med en Samling korte Regler, holdte i et tydeligt og klart Sprog og — saavidt Anm. kan skjønne efter en Gjennemlæsning — i korrekt Form, ledsagede af korte tyske Exempler med norsk Oversættelse; derefter en større Exempelsamling med lige overfor staaende Oversættelse, saa en Samling norske Exempler til Oversættelse paa Tysk, og endelig Anmærkninger af blandet fraseologisk og grammatikalsk Indhold; længere frem i Bogen indskydes korte, formularagtige tyske Forretningsbreve med Oversættelse, efterhaanden længere og vanskeligere Breve. Efter at saaledes hele Syntaxen er indøvet ved Regler, Exempler og Oversættelse til Repetition af det lærte, meddeler Forf. S. 233—259 en Samling tyske Breve over de forskjellige i Forretningslivet forekommende Emner, formentlig bestemte til Indøvelse af den forskjellige Udtryksmaade i Norsk og Tysk, maaske ogsaa til Udenadslæren; derpaa S. 260—291 en Samling norske Forretningsbreve til Oversættelse paa Tysk, med tilhørende Anmærkninger; derefter en kort Samling Formularer til tyske Forretnings-Dokumenter, og endelig en alfabetisk Ordfortegnelse paa 38 Sider med skematiske Oversættelser og Henvisninger til de Steder i Texterne, hvor Ordet har været brugt og forklaret. —

Et Arbejde som dette kan naturligvis kun bedømmes rettelig ved fortsat Brug, og Anm. skal derfor indskrænke sig til den Bemærkning, at Bogen ved Gjennemlæsningen gjør et godt og paalideligt Indtryk; hvorvidt Forf. har løst den Opgave, han har sat sig, „at forene Theori og Praxis“, anderledes og bedre, end dette kan ske ved andre Stiløvelser, kan Anm. ikke bedømme, men derimod vel skjønne, at han her har skabt et fortræffeligt Læremiddel for det Institut, han forestaar. Bogen er, hvad Papir og typografisk Udstyrelse angaar, et Mønster paa en Lærebog.

C. A. Nissen.

Adnotationes Lucianeae

Scripsit N. Nilén.

I. De tribus Luciani codicibus ab Ioanne Rhoso scriptis.

Inter graecos illos, qui XV saeculo in codicibus describendis versabantur, nemo maiorem numerum librorum subscriptorum reliquit quam Ioannes Rhosus Cretensis[1]), quem a. 1447—1450 innumeros scripsisse codices testatur Gardthausen[2]). Ex his codicibus cum unum Venetiis ante duos annos inspexissem, nota mihi iam erat Rhosi manus, cum mense novembri a. 1888 Valentini Rose V. Cl. commendatione mihi permissum est liberaliter, ut bibliothecae Gorlicensis Milichianae codicem Lucianeum in bibliotheca regia Berolinensi examinarem. Collatis quae e codicibus Rhosianis optime repraesentaverunt Sabas, Wattenbach, Omont — Zanettianae autem tabulae praesto tum non erant in bibliotheca Berolinensi — mihi persuasi a Rhoso scriptum esse codicem illum, de eaque re dubitari non posse vidi, cum Venetiis Rhosi codices Marcianos iterum inspiciens ea contulissem, quae e Gorlicensi delineaveram. Membranarum genus plane idem est atque in codicibus Rhosi nomine subscriptis, iidem litterarum ductus, iidem colores rubricatorii,

[1]) Non sibi constat Rhosus in nomine scribendo; subscribit enim, ut haec adferam, in cod. Marc. Zan. gr. CCLXXX *χειρὶ .... ἰωάννου πρεσβυτέρου ῥώσου* (sic) *τοῦ κρητός*, in cod. Marc. Zan. gr. CCCLXXXIV *διὰ χειρὸς ἐμοῦ ἰωάννου ῥόσου* (sic) *τοῦ κρητός* — Maximam autem fuisse illis temporibus in personarum nominibus scribendis inconstantiam notum est.

[2]) Griech. Palaeographie, Leipz. 1879, p. 326 et 327, ubi codices a Rhoso scripti subscriptique enumerantur.

eadem constitutio indicis, eadem fere omnia quae eadem esse possunt.

Satis accurate descriptus est hic codex in maiore editione Iacobitzii[1]), qui cum codicem ipse contulisset totum[2]), descriptiones Schneideri atque Antonii breviter complexus est. Antonii autem libellum, ut qui exteriorem codicis descriptionem habeat plenam atque fere accuratam, ne post Iacobitzium quidem neglegere licet.

De aetate codicis A haec habet Schneider: ‚Manus a primo ad extremum omnia . . . . exaravit, litteris formae recentioris, qualis seculi 14 erat . . . .'; haec autem Geissleri verbis usus Anton: ‚Literarum forma plane eadem, quae in bibliotheca D. Marci a Zanetto, Specimine I. Sec XV ex cod. CCCLXXXIV delineata conspicitur'[3]).

Contuli ex A paucos tantummodo libros librorumque partes vidique bene eum esse a superioribus collatum. Itaque ea quae in singulis libris vel praetermissa ab illis vel perperam lecta inveni, in aliud tempus reservabo adferamque pauca quae in cod. A describendo non commemoraverunt superiores[4]).

In indice codicis numeri quidam XV vel XVI saeculo scripti sunt, quos ita recensebo, ut appareat, ad quos Luciani libros pertineant. Stichometrici non possunt esse

---

[1]) Lucianus ex rec. Caroli Iacobitz, Vol. I, Lips. 1836, Praef. p. VII—XII.

[2]) Codicem A — sic autem post Iacobitzium vulgo notant codicem Gorlicensem — contulerunt ante me: I. G. Geissler, C. E. Ch. Schneider, C. Th. Anton, E. Struve, C. Iacobitz, Franc. Fritzsche, Iul. Sommerbrodt et Antonio teste ‚antequam in nostra custodia esset, Leigh Prof. . . . ., deinde Heyne Gottingensis'.

[3]) Haec ab Antonio dici et Iacobitzium videtur fugisse et Fritzschium, quorum uterque Gorlicensi plurimum tribuit in textu constituendo. Codex autem ille Marcianus a Rhoso scriptus est. In eadem via atque me fuisse iam Geisslerum vidi post Gorlicensem examinatum Rhosique manum agnitam; nam Antonii librum primo non contuleram.

[4]) Fritzschii verba — Lucianus, Vol. I P. I, Rostochii 1860, Praef. p. III — eiusmodi sunt, ut veri simile sit Antonii librum ab eo inspectum non fuisse.

hi numeri[1]); ad nullum meorum codicum — sexaginta autem Luciani codices perlustravi — possunt pertinere; Paulus Vogt Cl. V., qui de multis ipse quoque codicibus Lucianeis disseruit, ne ex suis quidem ullum esse me docuit, qui tantum numerum paginarum haberet: at cum haud dubium esse videatur, quin ad alium quendam librorum ordinem pertineant, in conspectu eos posui, ut in ceteris quoque codicibus examinandis respici possent. Vides autem neque omnes libellos numeris instructos esse et a Vulg. VIII dialogo quodam orsum esse[2]), si ad quem codicem referuntur numeri illi.

In marginibus saepissime occurrunt singula, bina, terna puncta. Horum non exigua pars, quae ad leviores scribendi errores indicandos pertinebat, erroribus a Rhoso ipso correctis erasa est; qua re adducor, ut ea quoque puncta, quae adhuc in marginibus exstant, a Rhoso scripta esse credam. Eam autem manum, quae secunda appellatur et a Iacobitzio et a Fritzschio, saepius Rhosi ipsius esse mihi persuasi suspicorque nullam aliam manum in textu corrigendo versatam esse.

Mutilatus est in fine codex A neque ultimos libros continet ex iis, quos πίναξ ille indicat; tegumentum autem eius, quod XVI saeculi speciem prae se fert[3]), adeo apte codicem continet, ut non post eum hoc tegumento compactum ultimi illi libri abscindi potuerint.

Scholiis carere Gorlicensem Antonii verbis usus tradit Iacobitz[4]), suis Fritzsche[5]). Habet autem hic codex cum adnotationes paucas tum scholium ad Vulg. XXIX initium

---

1) Satis erit adferre quod in editionibus Aldinis o c t o paginas capit Vulg. XXVII, u n a m paginam et d i m i d i a m Vulg. LIII; horum autem libellorum 451 ille habet ascriptum in indice, hic 709.

2) Numeri autem 1, 2, 3, 4, 5 al. vetant de miscellaneo quodam codice cogitare, nisi statueris eiusmodi codicem aliquem a Luciani dialogis incepisse aliorumque scriptorum libros hic illic interiectos habuisse.

3) Simillimum est tegumentis codicum quorundam Miegianorum bibliothecae Upsaliensis, quos suo aere paratos a. 1648 Argentorato secum in Sueciam transportavit Ioannes Scheffer. Haec autem tegumenta XVI saeculi esse constat.

4) Lucianus, Vol. I, Lips. 1836, Praef, p. IX.

5) Lucianus, Vol. I P. I, Rostochii 1860, Praef. p. III.

pertinens *μελέτη—τόδε* quod recte ex eo in alio volumine adfert Iacobitz ipse[1]).

Conspectum numerorum hunc in modum ordinandum censui:[2])

Ordo librorum qui est in codice A	Numeri ascripti: rubrica	Numeri ascripti: atramento	Ordo librorum ad numeros ascriptos constitutus	Ordo librorum vulgatus
(3)	406		19	XXVI. Ver. hist. I
(4)	451		20	XXVII. Ver. hist. II
(5)	813		31	LXVI. Navigium
(8)	709		26	LIII. Hippias
(18)		879	33	LXX. Saturnalia c. 1—9
(19)		894	34	c. 10—12
(23)	903		35	c. 19—24
(24)	911		36	c. 25—30
(25)	914?		37	c. 31—35
(26)	923?		38	c. 36—39
(32)	530		22	XXXVII. Demonax
(33)	778?		29	LXII. Longaevi
(34)	500		21	XXXIV. Lexiphanes
(36)		334	18	XXV. Quom. hist. conscr.
(37)	801		30	LXIV. De dipsadibus
(42)	14		6	VIII,xx. Dear. iud.
(45)		100	17	XII. Charon
(51)	716		27	LVIII. Adv. Ind.
(55)	862		32	LXXIV. Deor. conc.
(56)	559		23	XLV. Gallus
(57)	619		24	XLVII. Bis acc.
(59)	672		25	LI. Rhet. praec.
(62)	749		28	LXI. De domo

[1]) Lucianus, Vol. IV, p. 134, Lips. 1841.

[2]) De iis numeris non mihi constat satis, quibus ? ascripsi.

Ordo librorum qui est in codice A		Numeri ascripti: rubrica	Numeri ascripti: atramento	Ordo librorum ad numeros ascriptos constitutus	Ordo librorum vulgatus	
(67)	(4)	30		7	VIII. Dial. deor	XXIV
	(7)	3		1		III
	(12)	4		2		IX
	(14)	6		3		X
	(18)	9		4		XIV
	(20)	11		5		XVI
(68)	(3)	55		12	X. Dial. mort.	III
	(4)	57		13		IV
	(6)	61		15		XXII
	(7)	60		14		XXI
	(8)	67		16		XVIII
(69)	(6)	42		8	IX. Dial. mar.	IX
	(9)	44		9		X
	(10)	46		10		XI
	(14)	48		11		XIV

In bibliotheca Medicea Laurentiana duo codices chartacei exstant Rhosi manu scripti, Pl. XXXII Cod. XLVIII et Pl. LVII Cod. XLVI. In his quoque adeo manifesta res est, ut qui Rhosi manum accuratius contulerit, dubitare non possit. Bandini, peritissimus ille codicum existimator, qui bibliothecae illius codices praeclare descripsit, haec habet de LVII,XLVI: 'Codex ... chartaceus Ms. in 8. Saec XV manu, ut videtur, Rhosi Cretensis exaratus'. Miscellaneus est XXXII,XLVIII. Foliis 1—39 continentur 'Theognidis Sententiae' ab alio librario scriptae; Rhosi manu scripta esse fol. 40—123, quae Lucianea continent, non animadvertit Bandini. Hos autem codices una cum aliis libris a me examinatis saepius tractare opus erit.

II. Recensentur lacunae quaedam in Luciani libris relictae.

Luciani codices editionesque si accuratius examinaveris, vacua quaedam spatia in textu relicta invenies satis saepe, ita tamen, ut non omnes libri eiusmodi lacunas habeant, pauci maiore lacunarum numero insignes sint. Quae res cum interdum ex apparatu critico Iacobitzii, Fritzschii, Sommerbrodtii — ut hos editores adferam, intellegitur, tamen a nullo, quod sciam, separatim tractata est, cuius rei causam in eo ponendam esse opinor, quod parvus numerus lacunarum adhuc fuit notus. Itaque utile duxi de his lacunis ita agere, ut in conspectu quodam positae melius possint atque facilius recenseri. Sequar autem ordinem librorum Lucianeorum vulgatum; lemmata e Iacobitzii editione Teubneriana repetam; lacunarum sedem nota lac. indicabo, quam notam ubi videris simpliciter positam, sic habeto e lemmate apposito posse colligi, quot fere litterarum lacuna sit relicta; ubi ad lemmatis litteras non quadrat lacuna, e verbis meis apparebit, quot litterarum esse mihi visa sit. Exitus atque initia foliorum, paginarum, columnarum ¦¦ nota, versuum nota ¦ designabo.

Vulg. I. Somnium.[1]) c. 7 *ἄπει ἐπὶ*] *ἄπει* lac. 1 litterae relicta *ἐπὶ Φ*.[2])

c. 18 *διαφθείρων ἐπιρρωσθήσεται*] *διαφθείρων*, lac. 3 fere litter. *ἐπιρρωσθήσεται* Q.

---

[1]) Vulg. I non habent BEH Laur. XXXII,XIII,XLVIII, LVII,XLVI Mut. Pal. LXXIII Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: AFQ (D?NRTUVYZΓ) edd., Fritzschii: iidem testes et ΦΨΩ(𝔄), Sommerbrodtii: AC𝔄ΓΦΨΩ Ups. — Semel moneam h. l. de testibus a me examinatis — qui sint hi testes, e conspectu codicum apparet — aliter a me tradi interdum atque a superioribus. Quod ubi fit vel simpliciter, mihi credere licet.

[2]) *ἄπει ἐπὶ* $Ω^2$ (post *ει* ex *η* corr. erasa est *ι* nota) *ἀπῆι* (de accentu non constat) *ἐπὶ* $Ω^1$ in Φ plene exscr. est *ει* in mg. cod. Φ *ἄπει* — (sic) scr. m. rec.

Vulg. II. Prometheus es in verbis.[1]) c. 3 ἀλλ' εἰ μὴ καὶ χάριν φαίνοιτο] ἀλλὰ μ lac. χαρίεντα φαίνοιτο Laur. LVII,XXVIII[2]).

c. 6 ἐποχουμένη τὰ πολλά, τοὺς τοῦ διαλόγου ἑταίρους] ἐποχουμένη, τὰ lac. διαλόγου ἑταίρους] Laur. Conv. Soppr. LXXXVIII Urb. CXVIII (τα sine acc. Urb.)[3]).

c. 7 μᾶλλον δὲ μὴ καὶ ἄλλο τι τοιοῦτος φανείην ἐξαπατῶν] μᾶλλον δὲ καὶ lac. ἐξαπατῶν ΓΦ𝔄. Lacuna 10 fere litter. est in Γ, 15 fere in Φ, 2 fere in 𝔄, ubi post lac. novus versus incipit[4]).

c. 7 συντεθεικώς· πλὴν ἀλλὰ] ΓΦ συντεθεικέναι lac. ἀλλὰ Ω (et Marc. CCCCXXXV?)[5]).

Vulg. III. Nigrinus.[6]) In hoc dialogo non paucis locis lacunas a prima manu relictas habet Palatinus CLXXIV, ubi

---

[1]) Vulg. II non habent ABFΨ Laur. XXXII,XIII,XLVIII, LVII,XLVI,LI Mut. Pal. LXXIII Ups. Vat. LXXVI; habent ΦΩ sed in partibus recentioribus. Apparatus Iacobitzii: DE(RTUVXYZ) edd., Fritzschii: iidem et Φ(M), Sommerbrodtii: EM𝔄ΓΩ.

[2]) Rubricatorio liquore a pr. ni f. m. supra lacunam ÷ scr. est et in mg. ÷ ἀλλ' εἰ μὲν χάριν φαίνοιτο καὶ πάλιν ἀλλ' εἰ μὴ χαρίεντα φαίνοιτο. In nullo alio codice inveni εἰ μὲν, sed καὶ omittunt non pauci. Hic autem locus, ut multi alii loci lacunosi, quos longum est tractare h. l., uberius describetur in codicum meorum lectionibus disponendis.

[3]) ἐποχουμένη sine lacuna om. Laur. LVII,XXVIII, in quo cod. ante τα πολλὰ a vsu transitur ad vsum. ἐποχουμένη, (sic) habet 𝔄.

[4]) μὴ—φανείην sine lacuna om. Laur. LVII,XXVIII, in rasura habet E a pr. m. scr., si Sommerbrodtii verba intellexi, sed τοιοῦτο habent et Ωa et Sommerbrodtio teste E (m. 2); forsitan liceat suspicari in E hoc quoque loco lacunam fuisse eamque a m. 2 expletam esse (cfr. Vulg. LXXII c. 7 et c. 25.)

[5]) De E silentium est. Ω autem in hoc libello adeo arte se applicat ad E, ut ex E ipso descriptus esse possit.

[6]) Vulg. III non habent AEFH Laur. LVII,XLVI Pal. LXXIII Ups. Apparatus Iacobitzii: BMQ(RTUVX?Y) edd. et Bourdeloti codex quidam Florentinus, Fritzschii: iidem et 𝔄ΓΦΩ(Ψ), Sommerbrodtii: MΓΩ (Mut. Ψ). Cfr Nilén, Luciani codex Mutinensis, Ups. 1888. In 𝔄 Nigrinus scr. est fol. 290—309 et initium Nigrini (c. 1 init. usque ad πυθοίμην) iterum ab eodem librario fol. 404v vs 4—1 ab imo; quod post 404 fuit folium — fuit autem, ut e quaternionis signo in scidula residua a pr. m. scripto apparet, quaternionis νά fol. VIII — abscissum est; fol. 404v inter finem Vulg. LIX et Nigrini initium lacuna relicta est inscriptioni; quattuor illos versus delendos esse significavit pr. ni f. m. ipsa. Fol. 405r incipit (a

quae deerant alio atramento suppleta sunt. Horum locorum — neque enim opus est adferre omnes — nonnullos exponam ita, ut ( ) ea includam, quae in lacunis relictis scripta sunt.

Epistula πρὸς τῶν] sic Urb. CXVIII πρὸς rasura 3 litter. ⁞ τῶν Mut.[1]).

c. 2 ἀπὸ γεωμετρί(ας σχη)μάτων]ἀπὸ γεωμετρι lac. σχημάτων Pal. CLXXIV.

c. 2 ὡς ἐδόκει πεποιημένη] sic Laur. XXXII,xiii, sed ὡς ἐδόκει lac. 4 litter. πεποιημένη Laur. LVII,li.

c. 3 πάντα (διη)γησάμην] Pal. CLXXIV.

c. 3 τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος] sic Laur. XXXII,xiii, sed τὴν ἐπὶ τῆς . . . . ἑλλάδος Laur. LVII,li. Puncta illa quattuor in lacuna 6 fere litter. a pr. ni f. m. ipsa scripta sunt.

c. 8 περιάγων. ΛΟΥΚ. Εὖ λέγεις]περιάγων (: εὖ) λέ(γει)ς. Pal. CLXXIV.

c. 12 τρέψομαι· ἡ μὲν ἀρχὴ] τρέψομαι· ⁞ lac. 3 vel 4 litter. ἡ μὲν ἀρχὴ 𝔄.

c. 20 ὅτι καίτοι μαρτυρομένης] ὅτι καὶ lac. μαρτυρουμένης Laur. XXXII,xlviii[2]).

c. 21 τὸ δὲ καινότατον] τὸ δὲ lac. 3 litter. rel. ⁞ καινότατον a[3]).

c. 21 κατα(φιλ)εῖν] Pal. CLXXIV.

c. 24 τὴν σκευὴν μεταλαμβάνουσι]τὴν lac. ⁞ σκευὴν μετα(βάλλ)ουσι Pal. CLXXIV.

c. 25 et 26 λημμάτων. ἀμέλει] λημμάτων lac. 9 fere litter. Ἀμέλει a[4]).

---

quaternione νβ′) Vulg. I, qui liber ut ceteri a. pr. m. ipsa rubricatorio liquore inscriptus est. Epistula autem neutro loco exstat in 𝔄. Codex Ψ Epistulam tantum habet, non ipsum Nigrinum.

[1]) Hanc autem Nigrini partem aut e Mutinensi ipso aut ex eius apographo quodam descriptam habet Urb. CXVIII, cuius descriptionem brevi editurus sum. De ceteris codicis Mut. in Nigrino rasuris cfr cod. Mut. descriptio.

[2]) καὶ enotavi, sed fieri potest, ut και vel καί scriptum exstet.

[3]) De huius editionis lacunis pauca dicentur infra.

[4]) Fritzsche: ‚certo supplemento edidi: τὴν σκευὴν τῶν κολάκων μεταλαμβάνουσι'. μεταβάλλουσι habet etiam Q.

Vulg. IV. Iudicium vocalium.[1]) c. 4 ἀρξαμένων παρανομεῖν, — ὑπὲρ γναφάλλων] ἀρξαμένων lac. κναφάλων Laur. XI,xiii.

c. 8 καὶ κάττυμα]καὶ κα lac. μα Vat. LXXVI, qui in marg. ττυ habet.

Vulg. V. Timon.[2]) c. 12 παραδοθησόμενος; ἐπ' ἐκείνους,] παραδοθησόμενος; lac. 3 fere litter. ⁞ ἐπ' ἐκείνους Ω.

c. 14 ἄδικα ταῦτα, πάλαι μὲν ἐκεῖνα αἰτιᾶσθαι] ἄδικα ταυ .... πάλαι μὲν ἐκεινᾶ αἰτιᾶ .... T (codex Poli) teste Fritzschio[3]).

c. 29 καί δυσκάτοχος καὶ διαφευτικός,] καὶ δυσκα lac. διαφευτικὸς Vat. LXXXVI[4]).

c. 34 οἰμώξεσθε ἤδη καίτοι]οἰμώξεσθε lac. καίτοι Vat. LXXXVI[5]).

c. 38 ἐπὶ κεφαλὴν ἐξωσθεὶς τῆς οἰκίας]ἐπὶ κεφαλὴν lac. τῆς οἰκίας Vat. LXXXVI[6]).

c. 39 τῇ δικέλλῃ ὑπακούσεται] De hoc loco Iacobitz: ‚δικέλλῃ] post hanc vocem sequuntur in A septem puncta'.

---

[1]) Vulg. IV non habent BE Laur. XXXII,xlviii, LVII,xiii,xlvi C. S. LXXXVIII Pal. LXXIII. Apparatus Iacobitzii: AFM(TUVXYZ) edd., Sommerbrodtii: ACM𝔄ΨΩ Mut. Ups. — Hunc libellum a Fritzschio ante multos annos editum non contuli.

[2]) Vulg. V non habent BEFHΦ Laur. XXXII,xlviii, LVII,xlvi,li C. S. LXXXVIII Mut. Pal. LXXIII. Apparatus Iacobitzii: ALO (NRTUVXY ‚codex Fabri') edd., Fritzschii: iidem et ΨΩ, Sommerbrodtii: ACM𝔄ΓΨΩ Ups.

[3]) ἄδικον, πάλαι μέν σου ταῦτα αἰτιᾶσθαι ‚a et ceterae ante Schmiederum' teste Fritzschio, qui ibidem vera de c tradit. Ex a nihil adnotavi b ita habere vidi, c autem ἄδικα ταῦτα σου, πάλαι μὲν ἐκείνων αἰτιᾶσθαι (sic). Exemplar Marcianum (n:o 38578) ed. Aldinae b in mg. habet scriptum πῶς οὖν οὐκ ἄδικα ταῦτά σου πάλαι μὲν ἐκεῖνα αἰτιᾶσθαι sic, sed ἐκεῖνα ita scriptum est, ut ἐκείνων legere potuerit librarius in compendiis interpretandis rudis atque tiro. Similiter autem saepius erravisse credo editionis c typothetas; cfr quae de edd. bc exponentur infra. ἄδικον πάλαι μέν σου ταῦτ' ἐκεῖνα αἰτιᾶσθαι. sic Ω, nisi quod αἰ ex αι fortasse corr. Ω². ἄδικα ταῦτα σου πάλαι μὲν ἐκεῖνα αἰτιᾶσθαι sic Ψ (et qui ταῦτα σοῦ habet) Ups. et Fritzschio teste OVN Vat. LXXVI. Ups. ante ἄδικα ut ceteri testes habet πῶς μὲν οὐκ (sic).

[4]) Fritzsche, cuius in usum hic codex ab Ignatio Guidio collatus est, haec habet: ‚in R sic est: καὶ δυσ   διαφευτικὸς spatio vacuo'. δυσκάθεκτος Ω et v.

[5]) Haec lacuna a Guidio non observata est.

[6]) Codex O transponit teste Fritzschio ἐξωσθεὶς ἐπὶ κεφαλὴν (‚ita O').

Fritzsche: ‚inter τῇ δικέλλῃ et ὑπακούσεται vacuum est spatium lineis sex (non ‚septem') expletum in A'[1]).

c. 41 ὑπέρυθρον βαρὺ καὶ τὴν πρόσοψιν ὑπερήδιστον] ὑπέρυθρον lac. ὑπερήδιστον Vat. LXXXVI.

c. 44 ἀνδρικῶς ἐμμένωμεν] ἀνδρικῶς lac. 2 litter. μένωμεν Ω, sed num vacua iam esset haec lacuna, indicare praetermisi.

c. 48 ἡμεῖς δὲ οἱ πάλαι ξυνήθεις] Fritzsche: ‚undecim litteras οἱ πάλαι ξυνή om. R, sed habet spatium vacuum'[2]).

c. 50 οὐ μόνον καλὸς κἀγαθός,] οὐ μόνον ⁞ lac. ἀγαθὸς Vat. LXXXVI[3]).

c. 56 τῶν ἀλῶν ποτὸν δὲ ἡ ἐννεάκρουνος] τῶν ἄλλων lac. νεάκρωνος (ω ni f. non ου) Vat. LXXXVI.

c. 57 ὤγαθέ; τί; μῶν παρακέκρουσμαι] ὦ ἀγαθὲ lac. ⁞ αρακέκρουσμαι sic enotavi e Vat. LXXXVI (a vsu transitur ad vsum)[4]).

Vulg. VII. Prometheus.[5]) c. 10 et 11 ἐκείνῳ· περὶ] ἐκείνω· lac. 2 vel. 3 litter. περὶ Ω Mut.

Vulg. VIII. Dialogi deorum.[6]) V.[7]) Ex hoc dialogo paucos eorum locorum adferam, ubi codex Ω, ut saepe, versuum quorundam exitus umore deletos habet, ea autem quae

---

[1]) Pergit Fritzsche: ‚hoc spatium ejusque puncta sex in A docere debebant, vocem quandam sex fere literarum legi non potuisse eoque omissam esse. plane sic in cod. Vatic. R et in ipso quidem Timone locis septem modo una vox modo plures sunt omissae non sine spatio vacuo.'

[2]) Hanc lacunam non animadverteram, sed Guidio credendum est, ut qui Timonem ex hoc codice videatur contulisse totum. Post ξυνήθεισ Ψ om. καὶ sed suprascr. pr. m.

[3]) Fere idem habet Fritzsche, cuius editio non ad manus mihi erat hunc codicem examinanti.

[4]) Fritzsche: ‚ὦ γαθὲ ... R spatio vacuo'. Rectius haec a me descripta esse credo.

[5]) Vulg. VII non habent AEFHΨ Laur. XXXII,XLVIII, LVII,XLVI,LI C. S. LXXXVIII Pal. LXXIII. Apparatus Iacobitzii: B(ILMRTUVXY) edd., Fritzschii: iidem et 𝔄ΦΩ, Sommerbrodtii: MΓΦΩ.

[6]) Vulg. VIII non habent EΦ Laur. LVII,XIII C. S. LXXXVIII Mut. Pal. CLXXIV. Multi codices non omnes dialogos habent, id quod etiam de Vulg. IX et X dialogis valet. Hanc autem rem h. l. in singulis dialogis recensere longum est.

[7]) Apparatus Iacobitzii: ABCFLM(INTUVΔ) edd., Fritzschii: iidem et 𝔄ΨΩ, Sommerbrodtii: AΓΨΩ.

in Ω evanuerunt in cod. Marc. CCCCXXXV lacunis relictis omissa sunt. Haec in ( ) ponam:

c. 2 ἀπολ(ιπὼν ἐμὲ τὴν νό) ⁞ μῳ] c. 2 ταῦρος (γενόμενος.) ⁞ πλὴν] c. 2 ἐπὶ κ(εφα)⁞λήν μοι] c. 2 σὺ δὲ (καὶ τὴν)⁞ κύλικα]. Plura h. l. adferre non opus est ad rem illustrandam.

XVII [1]) c. 2 ὦ Ἄπολλον; ἰδέ] ὦ ἄπολλον; lac. 4 fere litter. ἴδε Ψ [2]).

XVIII [3]) c. 1 νεβρόν. ὁρᾷς] νεβρὸν: lac. 3 fere litter. ὁρᾷς Ψ.

XXV [4]) c. 1 ΖΕΥΣ. Οἷα — χρήσαιτο αὐτοῖς] i. e. totum caput 1) ‚pro his lacuna est in M' teste Fritzschio.

c. 2 οἶμαι δεδιὼς μὴ ἐκπέσῃ αὐτός,] οἶμαι δεδιὼς μὴ . . . ἐκπέσῃ αὐτὸς A Fritzschio teste (de οἶμαι δεδιὼς et de αὐτὸς Fritzschii silentio videtur credi posse). ‚profecto verba nonnulla excidisse certo indicio sunt ista οἶμαι et αὐτός, quae nunc (ut unus optime Hemsterhusius) ‚sententiam onerant" (sic Fritzsche) [5]).

XXVI [6]) c. 1 ὀνόματι. ἀτὰρ] ὀννόματι ⁞ lac. 3 fere litter ἀτὰρ Ψ.

c. 2 μάλιστα· πῶς] μάλιστα lac. 2 fere litter. πῶς Ups.

c. 2 ὤν; πλὴν ἀλλ'] ὤν. lac. ἀλλὰ Ups.

c. 2 χρησίμην, οὗτοι] χρησίμην lac. 3 fere litter. οὗτοι Ψ.

---

[1]) Apparatus Iacobitzii: AB(IΔ) edd., Fritzschii: iidem et 𝔄ΨΩ(C), Sommerbrodtii: AΨΩ.

[2]) Ante ἰδὲ in A signum esse testantur mutatae personae. ἴδε habet Ups. quoque.

[3]) Apparatus Iacobitzii: ABΔ(ITUVXY) edd., Fritzschii: iidem et C𝔄ΨΩ, Sommerbrodtii: AΨΩ Ups.

[4]) Apparatus Iacobitzii: AB(CMΔ) edd., Fritzschii: iidem et 𝔄ΨΩ, Sommerbrodtii: AΨΩ. Dialogi XXV et XXVI, qui aliam habent in aliis codicibus sedem, in edd. abc ante Vulg. LXXV collocati sunt. Γ in ultimae paginae versu ultimo inscriptionem habet tantum dialogi XXV.

[5]) ‚μὴ ἐκπέσῃ vulgo tacentibus qui 𝔄ΔΨΩM contulerunt'. Haec a Fritzschio dici non animadverteram, quo fit, ut non possim definite adfirmare nullas h. l. esse lacunas in B𝔄Ω Ambr. Laurentianis; Ψ Ups., ex quibus omnes dialogos contuli totos, lacunosi non sunt h. l.

[6]) Apparatus Iacobitzii: ABCMΔ edd., Fritzschii: iidem et 𝔄ΨΩ, Sommerbrodtii: AΨΩ.

Vulg. VIII,XX.[1]) Dearum iudicium. c. 3 *ἀγροῖκος δὲ καὶ δεινῶς ὄρειος, ἀλλ'*]*ἄγροικος δὲ καὶ* lac. *νῶς ὄρειος*. 2 vel 3 litter. lac. *ἀλλ'* Ups.

c. 4 *τί τοῦτο πολυπραγμονοῦσα;*] *τί*— lac. 5 fere litter. *πολυπραγμονοῦσα*: Ups.

c. 4 *πρὸς ταύτην ἰδίᾳ λαλεῖν μεμψιμοίρων γὰρ καὶ οὐκ Ἀφροδίτης τὰ τοιαῦτα. ΕΡΜ. Καὶ αὕτη σχεδὸν ταὐτά με ἤρετο· διὸ μὴ χαλεπῶς ἔχε μηδ' οἷον μειονεκτεῖν, εἴ τι*]*προ* lac., *ἰδία λαλεῖν μεμψίμοιρον γὰρ καὶ οὐκ ἀφροδίτης τὰ τοιαῦτα* lac. ┊ *διό, μὴ χαλεπῶς ἔχε μὴ δ'οἷου* lac. *εἴ τι* Ups.

c. 5 *ἀστέρων καὶ σχεδόν γε κατὰ*]*ἀστέρων* lac. *κατὰ* Ups.

c. 5 *καὶ τὸ γάργαρον ὅλον ἀκριβῶς*]*καὶ* lac. ┊ lac. *ἀκριβῶς* Ups.

c. 5 *ὑμῶν τὸν δικαστὴν τὸν Πάριν. ΠΡΑ. Ποῦ δέ ἐστιν;*] *ὑμῶν* lac. ┊ lac. *ὅπου δ'ἔστιν*. Ups.[2])

c. 5 *φαίνεται. ΕΡΜ. Ταύτῃ, ὦ Ἥρα, πρὸς τὰ λαιὰ περισκόπει*] *φαίνεται πάντως* lac. 6 fere litter. *περισκόπει* Ups.

c. 5 *παρὰ δὲ τὴν πλευράν, οὗ τὸ ἄντρον ἔνθα τὴν ἀγέλην ὁρᾷς. ΗΡΑ. Ἀλλ' οὐχ ὁρῶ τὴν ἀγέλην. ΕΡΜ. Πῶς φής; οὐχ ὁρᾷς βοίδια κατὰ τὸν ἐμὸν οὑτωσὶ δάκτυλον*]*παρὰ δὲ τὸν* lac. 14 fere litter. *καὶ τὴν ἀγέλην* ┊ *ὁρᾷς* lac. 50 fere litter. ┊ lac. 2 litter. *δάκτυλον* Ups.[3])

c. 5 *ΕΡΜ. Ἀλλ' ἐκεῖνος*]*ἑρμ* lac. *ἐκεῖνος* Ups.[4])

c. 7 *κελεύει δέ σε δικαστὴν γενέσθαι*]*κελεύει* lac. 2 litter. ┊ *δικαστὴν δὲ γενέσθαι* Ups.[5])

c. 7 *καλός τε αὐτὸς εἶ καὶ*]*καλός τε* lac. 2 litter. *καὶ* Ups.

c. 7 *ἐπιτρέπω, τοῦ δὲ ἀγῶνος τὸ ἆθλον εἴσῃ*] *ἐπιτρέπει* lac. 12 fere litter. *τὸν ἆθλον*: ┊ *εἴσῃ* Ups.

c. 7 *ἴδω τί καὶ βούλεται. Ἡ ΚΑΛΗ, φησί, ΛΑΒΕΤΩ. πῶς ἂν οὖν, ὦ δέσποτα Ἑρμῆ, δυνηθείην ἐγὼ θνητὸς αὐτὸς καὶ ἀγροῖκος ἂν*]

---

[1]) Vulg. VIII,XX non habent Ψ iique quos ad Vulg. VIII (adn. [6]) enumeravi, excepto Mut. — Apparatus Iacobitzii: ABCDMΔ(TUVY) edd., Fritzschii: iidem et 𝔄, Sommerbrodtii: ACΩ.

[2]) Post Iunonis personam *ὅπου δέ ἐστιν* (compendiose) Mut. et ni f. Ω.

[3]) *ἔνθα καὶ* (sic) *τὴν ἀγέλην ὁρᾷς* e. q. s. Mut. Ω (et Fritzschio teste Mv) *ὁρᾷς—τὴν ἀγέλην* (post *τὴν ἀγέλην*) om. BACΔ𝔄 Fritzschio teste. — Ceteras codicum varietates longum est exponere h. l.

[4]) *ἀλλ'* transponunt Fritzschio teste 𝔄ΔVU.

[5]) *δὲ* om. Δ; *δικαστὴν γενέσθαι* habet Mut., sed *δ* pr. m. ex *γ* corr.; fortasse suprascriptum erat *δικαστὴν* in codice illo, unde Mut. descriptus est.

ἴδω lac. 19 fere litter. ┆ lac. 17 fere litter. ἐγὼ θνητὸς αὐτὸς ὢν καὶ ἄγροικος Ups. ἴδω καὶ τί βούλεται· lac. 2 fere litter. ἡ καλή φησι λαβέτω· lac. 2 fere litter. πῶς ἂν οὖν ὦ δέσποτα ἑρμῆ δυνηθείην αὐτός· θνητὸς καὶ ἄγροικος ὢν Mut.[1])

c. 7 τὰ γὰρ τοιαῦτα κρίνειν τῶν ἁβρῶν μᾶλλον] τὰ γὰρ τοιαῦτα, ┆ lac. μᾶλλον Ups.

c. 9 τὰς δύο τὰς νενικημένας] sic B, sed hunc in modum scripta sunt: fol. 45ᵛ col. 2 exit τὰς δύο ‖ 46ʳ col. 1 vs 1 — in hoc autem codice 27 fere litteras capiunt singuli columnarum versus — vacuus rel. est; vs 2 incipit ┆ τὰς νενικημένας[2]).

Vulg. IX.[3]) Dialogi marini. II[4]) c. 2 ἀνέκαυσα ἐναυσάμενος ὃ ἔφερον δένδρον ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἐφάνησαν ἀποκρύπτειν αὐτοὺς πειρώμενοι· ἐγὼ δὲ συλλαβών τινας αὐτῶν, ὥσπερ] ἐπέκαιον ἐναυσάμενος lac. δένδρον ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἐφάνησαν lac. ┆ lac. αὐτοὺς πειρώμενοι· ἐγὼ δὲ συλλαβὼν τινὰς lac. ὥσπερ Ups.[5])

XV[6]) c. 3 παροχουμένην τὴν Ἀμφιτρίτην ἔχων] παροχουμένην τὴν lac. ἔχων Ups.[7])

---

[1]) Variant alii quoque testes non pauci. Codicum Mut. et Ups. lacunae non videntur artius inter se coniunctae esse. Illae enim eo consilio positae esse possunt, ut aut dictum illud eminentius fieret aut ut personarum vices quaedam significarentur, Upsaliensis codicis lacunae hoc quoque loco, ut saepe, nisi e codice aut lacunoso aut alia quadam clade adfecto ortae esse non possunt.

[2]) Fol. 46ʳ col. 1 vs. ultimus exit c. 10 τοῦ φο ‖ col. 2 vs 1 inc. βεροῦ e. q. s., ita ut inaequaliter scriptae sint huius paginae columnae.

[3]) Vulg. IX non habent EHΦ Laur. LVII,xiii C. S. LXXXVIII Mut. Pal. CLXXIV; dial. v et xv habet Ψ.

[4]) Apparatus Iacobitzii: ABCFM(TVΔ) edd., Fritzschii: iidem et 𝔄Ω, Sommerbrodtii: AΩ.

[5]) Has tantum varietates adferam: ₍ἀνέκαυσα] ἐπέκαυσα AΩF, ὑπέκαυσα 𝔄' ₍τινας αὐτῶν] AΩF, αὐτῶν τινας (B) 𝔄 et v' teste Fritzschio. E ceteris lacunis apparet dubium esse, num ultima illa lacuna transpositioni codicum (B)𝔄 conexa sit.

[6]) Apparatus Iacobitzii: BCF(TUVYΔ) edd., Fritzschii: iidem et 𝔄ΨΩ, Sommerbrodtii: ΨΩ.

[7]) τε καὶ ante τὴν addunt nonnulli testes, quod additamentum huic lacunae conexum esse vix crediderim.

Vulg. X. Dialogi mortuorum.[1]) III[2]) c. 2 *ἐστι; νῦν οὖν*] *ἐστι* lac. 2 fere litter. *νῦν οὖν* Ψ (*ἐστι* vel potius h. l. *ἐστιν* per comp. scr. est)[3]).

VII[4]) c. 2 *ὦ Ζηνόφαντε; καὶ*] *ὦ Ζηνόφαντε* lacuna ubi 5 vel 6 litterae erasae sunt *καὶ* Ψ.

IX[5]) c. 4 *ἐκεῖνος τοίνυν ἐκληρονόμησέ μου καὶ νῦν*] *ἐκεῖνος τοίνυν ἐκληρονόμησέ μου* lac. 6 fere litter. *καὶ νῦν* Ψ[6]).

XVI[7]) c. 1 *ἐστιν; οὐ μὲν οὖν*] sic. Ω *ἐστιν*, lac. 5 fere litter. *οὐ μὲν οὖν* Ψ (*ἐστιν* vel potius h. l. *ἐστι* per comp. scr. est).

c. 2 *αὐτὸς εἶναι. ὅρα γοῦν*] *αὐτὸς εἶναι·* lac. 6 fere litter. *ὅρα οὖν* Ψ[8]).

XX[9]) c. 2 *Κῦρός ἐστιν· οὗτος δὲ*] *κῦρός ἐστι* ——— *οὗτος*

---

1) Vulg. X non habent EH Laur. LVII,XIII C. S. LXXXVIII Mut. Pal. CLXXIV. Habet Φ in parte vetusta hos dialogos (fol. 253—260): XV—XXVII c. 9 *μειρακιεύη* et in parte recentiore (fol. 261—268) hos: XXVII c. 9 *πρὸς τὸ* usque ad finem, XXIX, XXX, XII, I, II, XXVIII, III, XIV, XIII, IV, V—XI (cfr Vitelli, Spicilegio Fiorentino, Museo Italiano di antichità classica Vol. I, Punt. I p. 29). Eundem plane ordinem qui nunc est in Φ observat Ambros. A CCXVIII Pte Inf., qui codex omnibus iis locis, quos ex eo ad Vulg. X contuli, cum Φ ita congruit, ut ex eo descriptus esse possit; contuli autem satis multos locos. Vides dubitari non posse, quin haec Ambrosiani pars e Φ post recentiorem huius codicis partem a Φ^b additam orta sit.

2) Apparatus Iacobitzii: ABCDMOΔ edd., Fritzschii: iidem et 𝔄ΦΨ, Sommerbrodtii: ΑΓΨΩ.

3) *ἐστιν*: parva lac., ut solet in personarum vicibus significandis, *νῦν οὖν* Ω; supra *νῦν* scr. est Menippi nomen. 𝔄 teste Fritzschio habet *ἐστι. ΜΕ. νῦν οὖν.*

4) Apparatus Iacobitzii: BO(MTVΔ) edd., Fritzschii: iidem et 𝔄ΦΨΩ, Sommerbrodtii: ΓΨΩ.

5) Apparatus Iacobitzii: BMO(TUVΓ) edd., Fritzschii: iidem et 𝔄ΦΨΩ, Sommerbrodtii: ΓΨΩ.

6) *ἐκεῖνος—μου*] haec om. 𝔄 teste Fritzschio.

7) Apparatus Iacobitzii: BDMO(TVΔ) edd., Fritzschii: iidem et 𝔄ΦΨΩ, Sommerbrodtii: ΓΦΨΩ.

8) *αὐτὸς εἶναι* BO𝔄Ψ, *αὐτὸς ἐκεῖνος εἶναι* ΦΩ et v' (sic Fritzsche, et recte ille quidem quod ad Ω attinet, sed Φ h. l. *ἐκεῖνος* habere neque in mea collatione adnotatum invenio neque apud Sommerbrodtium, cuius causa Φ iterum contulit Vitelli. *αὐτὸς εἶναι· ὅρα γοῦν* (sed *γ' οὖν*, ut solet, Ω) meae collationes codicum ΦΩ habent.

9) Apparatus Iacobitzii: BMO(NTVXΔ) edd., Fritzschii: iidem et 𝔄ΦΨΩ Sommerbrodtii: PΓΦΨΩ.

δὲ Ψ (linea illa in rasura 8 fere litter. a pr. ni f. m. ducta est)[1]).

XXVII[2]) c. 1 οὐδὲν δέον. ΚΡΑΤ. Ἔγωγ' οὖν καὶ διηγήσομαι ὑμῖν ἃ εἶδον ὁπότε κατῄειν κατὰ τὴν ὁδόν. ΔΙΟΓ. Διήγησαι, ὦ Κράτης·] οὐδὲν δέον: ⁞ parva lac. ad novam personam significandam relicta est; personae nomen quoddam prope evanidum in marg. a rubricatore scr. est; post lacunam pergit librarius ἐγὼ δὲ καὶ διηγήσομαι lac. ⁞ ὦ κράτης Laur. LVII,XXVIII[3]).

c. 2 et 3 φιάλας πέντε χρυσᾶς καὶ κυμβία τέτταρα μεθ' ἑαυτοῦ ἔχων. ὁ δὲ Ἀρσάκης] φιάλας τε χρυσᾶς καὶ κυμβία lac. 15 fere litter. ὁ δὲ ἀρσάκης Ψ[4]).

c. 3 καὶ νὴ Δί' οὐκ ἄσεμνος τὴν ὄψιν] καὶ lac. 9 fere litter. τὴν ὄψιν Ψ.

c. 4 ὑπὸ τὴν πυγήν. ὁρᾷς] ὑπὸ τὴν πυγὴν. lac. 6 fere litter. ὁρᾶς Ψ[5]).

c. 6 αὐτοὺς προςδραμὼν ἐπὶ τὸ πορθμεῖον] αὐτοὺς lac. πρὸς το πορθμεῖον Ψ (de εῖ non satis mihi constat)[6]).

c. 6 ὡς ἂν ἐπιτηδείως πλεύσαιμι· καὶ παρὰ] ὡς ἂν ἐπιτηδείως. lac. 7 fere litter. παρὰ Ψ (ὡς h. l. per compendium illud scr. est, quod in hoc codice solet ' significare).

c. 7 δανειστικὸς ὁ ἐκ Πίσης καὶ] δωρι lac. 4 ferelitter. καὶ Ψ.

c. 8 et 9 τοῦ βίου; τοῦτον οὖν] τοῦ βίου : lac. 7 fere litter. τοῦτον Ψ[7]).

---

1) Codicum varietates, quas longum est exponere h. l., alibi tractabo; hoc tantum monere liceat, codicem Ψ in hoc dialogo, ut saepe, a pr. m. ipsa multis ocis correctum esse.

2) Apparatus Iacobitzii: ABCFMO(RTUVΔ) edd., Fritzschii: iidem et 𝔄ΦΨΩ, Sommerbrodtii: AΓΦΨΩ. Aliquot lacunas codicis Ψ descripsit ante me Sommerbrodt.

3) ὑμῖν—διήγησαι om. Ψ et Fritzschio teste BO; in huius loci vicinia plurimae sunt codicum varietates; Ψ, ut hanc unam adferam, inter ὦ κράτης: et ἔοικας lacunam 5 fere litter. habet, ubi personae nomen quoddam videtur fuisse scriptum.

4) τε (vel τὲ) quod BO𝔄(Φ) quoque habent, ex ε corruptum esse probabiliter coniecit Fritzsche; vides autem e lacunae amplitudine non licere iudicare, qua ratione τέσσαρα illud scriptum fuerit in codicis Ψ exemplari. μεθ' ἑαυτοῦ τέτταρα O.

5) ‚nova persona post τὴν πυγὴν et iterum τὸ ἔργον in A' (sic Fritzsche).

6) προ(σ)δραμὼν in F omitti testantur.

7) οὖν in BOΦ omitti testantur.

c. 9 *ἀπὸ καλάμου καὶ ὁρμιᾶς εἶχον*] *ἀπὸ καλάμου* lac. *ἔχων*, Ψ.

c. 9 *ἄτεκνός τε καὶ προσέτι χωλὸς καὶ ἀμυδρὸν βλέπων. ΔΙΟΓ. Εἶτα τοιοῦτος ὢν ζῆν ἤθελες; ΠΤΩ. Ναί· ἡδὺ*] *ἄτεκνός γε* lac. 15 fere litter. *χωλὸς καὶ ἀμυδρὸν βλέπων*, lac. *ἡδὺ* Ψ[1]).

XXVIII[2]) c. 1 *εἰ οὐκέτι διαγνῶναι ῥᾴδιον*] *εἰ* lacuna ubi 5 vel 6 litt. erasae sunt *διαγνῶναι ῥᾴδιον* Ψ[3]).

c. 2 *τὸ ἀνδρεῖον ἀνέφυ καὶ πώγωνα ἐξήνεγκας, ἢ*] *τὸ ἀνδρεῖον* lac. *ἢ* Ψ.

Vulg. XI. Menippus.[4]) c. 3 et 4 *εἰ μὴ λυσιτελεῖν ὑπελάμβανον. ἐπεὶ δὲ*] *εἰ μὴ λυσιτελεῖν* lac. 5 fere litter. *ἐπεὶ δὲ* Vat. LXXVI.[5])

Vulg. XII. Charon.[6]) c. 3 et 4 *τὴν σκοπήν; ΧΑΡ. Καὶ*] *τὴν σκο* lac. *καὶ* Vat. LXXVI[7]).

c. 7 *ἀποθανόντα, πολλὰ ῥαψῳδοῦντος*] *ἀποθανόντα·* lac. 3 vel 4 litter. ⁞ *παραρραψωδοῦντος* Ω[8]).

c. 8 *ἔξοχος ἀνθρώπων κεφαλήν*] *ἔξοχος ἀ* lac. *κεφαλὴν* Vat. LXXVI.

c. 12 *εἰ κτήσαιτο σὺν τοῖς ἄλλοις*] *εἰ κτηίσαιτο* lac. *τοῖς ἄλλοις* Vat. LXXVI.[9])

---

1) *ἄτεκνός γε καὶ προσέτι* e BO adferuntur.

2) Apparatus Iacobitzii: BMO(TUVXYΔ) edd., Fritzschii: iidem et 𝔄ΦΩ, Sommerbrodtii: ΓΩΨ.

3) *εἰ οὐκέτι διαπορῶ. γνῶναι δὲ οὐ ῥᾴδιον* Fritzsche ex 𝔄 adfert, nisi quod de *εἰ* nihil testatur.

4) Vulg. XI non habent AEFΨ Laur. XXXII,XLVIII, LVII,XLVI C. S. LXXXVIII Mut. Pal. LXXIII Ups. Apparatus Iacobitzii: BGO [CLMNRTUVX?YZ (cod. Bourdeloti Flor.)] edd., Fritzschii: iidem et ΦΩ, Sommerbrodtii: C𝔄ΓΩ.

5) *ὑπελάμβανον* in BOG𝔄 omitti testantur.

6) Vulg. XII non habent E(F)HΦΨ Laur. XXXII,XLVIII, LVII,XLVI C. S. LXXXVIII Mut. Pal. LXXIII Ups. Apparatus Iacobitzii: ABC (LMNRSTUVY) edd., Fritzschii: 𝔄ΩΩ[2] (i. e. Marcianus CCCCXXXV), Sommerbrodtii: A𝔄ΩΩ[2] (ultima Sommerbrodtii ed. non in promptu mihi est).

7) In Ω Laur. XXXII,XIII, LVII,LI nullam h. l. esse varietatem testari possum.

8 *ἀποθανόντα, παραρραψωδοῦντος* sine lac. Laur. XXXII,XIII (Laur. LVII,LI uno fol. amisso haec non habet, Urb. CXVIII, quem lacunosum h. l. esse non adnotavi, iterum inspicere temporis causa non poteram).

9) *σὺν τοῖς*] *ἐν τοῖς* teste Fritzschio B𝔄 et v. *σὺν τοῖς* diserte Ω Laur LVII,LI (de ceteris nihil testatus sum).

c. 14 παρῳδεῖς ἤδη] παρ lac. 2 fere litter. δεις ἤδη Vat. LXXVI.

Vulg. XIII. De sacrificiis.[1]) c. 9 κἂν μὲν θύῃ τις, εὐωχοῦνται πάντες] καὶ ἐὰν θύῃ τίς 4 litterae (ταῖς ni f.) erasae sunt ⋮ 5 vel 6 litterae erasae sunt εὐωχοῦνται πάντες Ω[2]).

Vulg. XIV. Vitarum auctio.[3]) c. 19 λάμβανε· τὸ δεῖνα] λάμβανε lac. 3 litter. ⋮ τὸν δεῖνα sic Ψ[4]).

Vulg. XV. Piscator.[5]) c. 8 τὰ διάφορα διαλύεσθαι διδόντας λόγον] τὰ διάφορα λύεσθαι rasura 17 fere litter. ⋮ διδόντας λόγους Laur. LVII,LI. Litterarum erasarum 1ma videtur fuisse π, in 4ta vel 5ta accentus fuit ´, in 13ma vel 14ma accentus ´ vel spiritus ᾽ vel utrumque. In marg. inf. a m. rec. scr. est δίκη (om. δὲ) τὰ διάφορα λύεσθαι (reliqua abscissa sunt). Viginti fere litter. esse rasuram iudicat Vitelli, qui post λύεσθαι in t suo : interpungi testatur[6]).

---

[1]) Vulg. XIII non habent EHΦΨ Laur. XXXII,XLVIII, LVII,XLVI Pal. LXXIII Ups. Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: ABCF (MRSTUVY) edd.

[2]) κἂν μεθύῃ τίς, εὐωχοῦνται ⋮ πάντες in rasura scr. sunt a pr. m. in Mut. Laur. LVII,LI, qui in hoc libello mirum quantum codici A suffragatur, non variat nisi quod κἂν μὲν θύῃ τίς, habet. ,κἂν]καὶ ἐὰν FM. θύῃ]μεθύῃ A' teste Iacobitzio.

[3]) Vulg. XIV non habent BEFH Laur. LVII,XIII,XLVI C. S. LXXXVIII Mut. Pal. LXXIII Ups. Apparatus Iacobitzii: ACM(RTUVXY), edd., Fritzschii: iidem et ΦΨΩ — Adferam e Ψ hos locos, ubi pr. m. ipsa (Ψ[2]) alio fonte adhibito in rubricando atque in textu describendo — ita rem actam esse alio loco non paucis exemplis confirmabo — lineis rubricatis lacunas a Ψ[1] relictas explevit: c. 13 το παράπαν. τί ταῦτα] τοπαράπαν· —— τί ταῦτα c. 13 ἄπειρος. ὢ] ἄπειρος. —— ὢ c. 13 et 14 γελῶν; σὺ δὲ] γελῶν; —— σὺ δὲ c. 15 σύ. βίον] σὺ —— βίον c. 27 διὰ ταῦτα. πόσου] διὰ ταῦτα —— πόσου c. 27 λάμβανε. τί] λάμβανε —— τί His autem locis eo consilio relictas esse lacunas apparet, ut a rubricatore personarum nominibus explerentur; personarum nomina in lacunis relictis saepissime scripsit Ψ[2].

[4]) ,In A post λάμβανε mutatae personae signum'.

[5]) Vulg. XV non habent EFH Laur. XXXII,XLVIII, LVII XIII,XLVI C. S. LXXXVIII Mut. Pal. LXXIII Ups. Apparatus Iacobitzii: ABCM(DRTUV𝔄Γ) edd., Fritzschii: iidem et ΦΨ, Sommerbrodtii: AB𝔄ΓΨΩ Codd. Φ Laur. XXXII,XIII, LVII,LI ad Sommerbrodtii editionem contulit Vitelli (Museo Italiano di antichità classica Vol. I Punt. I p. 22—29).

[6]) Ad eos testes se applicat h. l. Laur. LVII,LI, qui codicem B sequuntur ducem.

c. 19 τί σοι τοὔνομα] τίς lac. 4 litter. ὄνομα Laur. LVII,LI (puncta .... esse in lacuna, ut Vitelli habet, non adnotavi)[1]).

c. 33 ἐκεῖνοι, ὅτι] ἐκεῖνοι 2 vel 3 litt. erasae sunt ὅτι B[2]).

c. 40 ἔχοντες· εἰ δέ] sic Laur. XXXII,XIII, sed ἔχοντες lac. 7 fere litter. εἰ δὲ Laur. LVII,LI.

Vulg. XVI. Cataplus.[3]) c. 2 et 3 βάδην μόλις ποτὲ κατέρχεται. ΚΛΩΘ. Μηκέτι] βάδην μόγις ποτὲ lac. 10 fere litter. μηκέτι Laur. LVII,XLIII.

c. 5 ὑμεῖς πάριτε] ὑμεῖς. πά rasura 2 fere litter. τε Mut. (sub rasura videtur latere ρη vel ρρι vel ριν)[4]).

c. 5 πάντες ἤδη] πόντες . . ἤδη Ups. Puncta illa in rasura scr. sunt. Cfr F. et A[4]).

c. 14 τὴν ἐπὶ τὸν Ἅιδην φέρουσαν ὁδόν· ἐπιστρέφονται γοῦν εἰς τοὐπίσω καὶ ὥσπερ οἱ δυσέρωτες] τὴν ὁδὸν τὴν ἐπὶ τὸν lac. 10 fere litter. ἐπιστρέφονται γοῦν εἰς τοὐπίσω ὥσπερ lac. ωτες Laur. LVII.XLIII[5]).

Vulg. XVII. De mercede conductis.[6]) c. 29 ἀλλ' ἀεί τι καὶ προσεπιμετροῦντες, ὡς μὴ νυστάζειν δοκοῖεν. δεῖ] ἀλλ' ε lac. 5 fere litter. προσεπιμετροῦντες ὡς μὴ νυστάζειν δοκοι lac. 6 fere litter. δεῖ Urb. CXX[7]).

---

[1]) Quidam codices h. l. habent τί σου τὸ ὄνομα (vel τοὔνομα).

[2]) ἐκεῖνοι διότι quidam testes, sed notae in B erasae potius possunt fuisse εἰ vel καθ' quam δι.

[3]) Vulg. XVI non habent BEHΨ Laur. XXXII,XLVIII LVII,XLVI,LI C. S. LXXXVIII Pal. LXXIII Apparatus Iacobitzii: ACF (DMNRTUVX) edd., Fritzschii: iidem et 𝔄ΦΩ (Mut., e quo codice collationem Sommerbrodtii libro suo adiunxit).

[4]) Multas rasuras atque lacunas in hoc libello e codicibus meis habeo enotatas; rasurae illae omnes eiusdemmodi sunt atque haec; lacunae autem sine rasuris relictae ad vices personarum videntur pertinere omnes praeter eas quae a me adferuntur.

[5]) τὴν ὁδὸν τὴν ἐπὶ τὸν ᾅδην φέρουσαν 𝔄' teste Fritzschio; idem testatur in 𝔄Φ et v καὶ ante ὥσπερ omitti. ἐπιστρέφονται γοῦν εἰς τοὐπίσω om. F (Iacobitzio et Fritzschio testibus). ἐπὶ τὸν Ἅιδην φέρουσαν sine lac. om. Ups. — Mut. et Ω non variant h. l.

[6]) Vulg. XVII non habent BFHΨ Laur. XXXII,XLVIII Pal. LXXIII Ups. Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: ACE(MRTUVYΓΔ) edd., Fritzschii: iidem et ΦΩ.

[7]) ἀλλ' ἀεὶ τὶ καὶ πρὸς ἐπιμετροῦντες Mut. (τὶ autem ita scr. est, ut τιον legi potuerit).

c. 30 *μονονουχὶ φευκτέος, ἦν δὲ*] *μονονουχί·* lac. 6 fere litter. *ἦν δὲ* Urb. CXX[1]).

Vulg. XIX. Pro lapsu inter salut.[2]) c. 16 ‚in F post *λογισμὸν* vacuum spatium'.

c. 18 et 19 *καὶ αὐτή. ἔοικα δ'*] *καὶ αὐτ* lac. 1 vel 2 litter. ·*ἔοικα δὲ* Laur. XXXII,XLVIII.

Vulg. XX. Hermotimus.[3]) c. 9 *παρὰ τὸν ἄρχοντα ἔναγχος*] *παρὰ τὸν αρ* lac. *ἔναγχος* Ω et Marc. CCCCXXXV.

c. 9 *εὖ ἴσθι ἐκεῖνος προσφὺς*] ‚*εὖ ἴσθι ἐκεῖνος* (iam sequitur vacuum spatium, in quo est litura) *προσφῦς* G' Iacobitzio teste[4]).

c. 10 *ὦ μακάριε, μέλει*] *ὦ μ* lac. *μέλει* Ω Marc. CCCCXXXV.

c. 33 *θηρία γέ τοι ὡς*] ‚pro *γέ τοι* in Ω lacuna' Sommerbrodtio teste.

c. 33 *κόρυθος λεύσσουσι μέτωπον*] *κόρυθος* lac. *μέτωπον* Ω.

c. 33 et 34 *μέρει ἕκαστος· ὁ Πλάτων*] *μέρει* lac. *ὁ πλάτων* Ω.

c. 34 *ἐπὶ πολὺ*] ‚*ἐπὶ τοῦ* (cum lacuna) Ω' Sommerbrodtio teste.

c. 46 *τοιοῦτον ἄνδρα*] ‚pro *ἄνδρα* est rasura in Ω' Sommerbrodtio teste.

c. 71 *κενὴν μακαρίαν*] ‚*κενὴν καὶ μακαρίαν* EGΩ. at recte *κενὴν μακαρίαν* v et sec. m. H, ubi *ὴν* est in rasura cum quattuor litterarum spatio, ut a p. m. item fuerit: *κενὴν καὶ μακαρίαν*' (sic Fritzsche).

Vulg. XXI. Herodotus.[5]) c. 5 *στέφανόν τινα ὀρέγει*] *στεφανόν τινα* lac. 2 fere litter. *γει* Laur. XXXII,XLVIII.

c. 5 *τὴν λόγχην αὐτοῦ*] *τὴν* lac. *αὐτοῦ* idem codex.

---

1) *φευκταῖος* Mut.

2) Vulg. XIX non habent BΨ Laur. LVII,XIII Ups. Vat. LXXVI. De E et Mut. cfr. Nilén, Luciani cod. Mutinensis, Ups. 1888. Apparatus Iacobitzii: AEF(CMTUVX) edd.

3) Vulg. XX non habent ABFΦΨ Laur. XXXII,XLVIII C. S. LXXXVIII Mut. Pal. LXXIII Ups. Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: CEG (MRTUV) edd., Fritzschii: iidem et HΩ. E codice Ω hunc libellum totum contulit Sommerbrodt, ego inspexi tantum in foliis describendis, quo factum est, ut tres me fugerent lacunae a Sommerbrodtio adnotatae.

4) ‚*ἐκεῖνος* statim sequitur: hinc ille error' (sic Fritzsche).

5) Vulg. XXI non habent BEFΨ Laur. XXXII,XIII LVII,XIII,LI Mut. Ups. Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: AC(MNU) edd. — Cod. Ω contulit Sommerbrodt.

Vulg. XXII. Zeuxis.[1]) c. 2 κατ' ἐμαυτὸν ἐγενόμην, ἐκεῖνα ἐνενόουν. οὐκοῦν] κατ' ἐμαυτὸν ἐνενόουν lac. 7 fere litter. οὐκοῦν Laur. XI,XIII[2]).

Vulg. XXIII. Harmonides.[3]) c. 1 εἴσονταί με] εἶρο lac. με Ω et Marc. CCCCXXXV.

c. 1 εὖ ποιῶν ἐδιδάξω] εὐποιῶν lac. δάξω iidem.

c. 1 τὸ ἀκριβὲς καὶ ἐμπνεῖν] τὸ ἀκριβὲς lac. ἐμπνεῖν iidem.

c. 1 ἐμμελὲς καὶ ὑποβάλλειν] ἐμμελὲς lac. ⋮ ὑποβάλλειν iidem (⋮ autem de Ω tantum valet).

c. 2 post τοῖς ἄμεινον κρῖναι ⋮ δυναμένοις reliqua usque ad libelli finem desunt in Ω, qui 63 fere versuum spatium vacuum reliquit; sunt autem singuli versus in hac codicis parte 55 fere litter. apparetque ad reliquam libelli partem capiendam sufficere hoc spatium. Marc. CCCCXXXV eadem omittit spatiumque sufficiens habet relictum[4]).

Vulg. XXIV. Scytha.[5]) In hoc libello magnus est numerus omissionum lacunarumque in Ω Marc. CCCCXXXV, in quibus describendis litteras omissas adferre satis erit plerumque, ad quarum numerum lacunae quadrent:

c. 1 σοφὸς μὲν om. μαθὴς τῶν ἀρίστων om. τῶν πιλο om. c. 2 ου. ἔστι δὲ οὐ om. c. 3 (τ?)ὲ ἰάσατο om. ἔζη om. ψοφοδε om. ευῇ om. ελεν om. οὖσα om. c. 8 ἐπιμελούμενος om. τεθνηκὼς om. ἑκὼν εἶναι om. ὁ Τόξαρις, ἐξ om. ἐν ἀκαρεῖ om.

---

1) Vulg. XXII non habent ABEFHΨ Laur. XXXII,XIII,XLVIII LVII,I,XIII,LI Mut. Ups. Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: M (RTUVY) edd., Fritzschii: iidem et ΠΦ (Π autem ‚Monacensem' codicem quendam notat Fritzsche).

2) ‚ἐκεῖνα accessit ex ΦM. om. Π ut videtur' (sic Fritzsche).

3) Vulg. XXIII non habent ABΨ Laur. XXXII,XIII.XLVIII LVII,XIII,LI Mut. Ups. Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: EF(MRTUVY) edd. Codicem Ω contulit Sommerbrodt.

4) Post hunc libellum EΩ Marc. CCCCXXXV habent Vulg. LXV. Codicis E folium 6, si catalogorum descriptionem recte interpretatus sum — Thompsonii autem catalogus non differt h. l. a catalogo a. 1808 edito — desinit in verbis τοῖς ἄμεινον κρῖναι δυναμένοις. Cfr quae ad Vulg. LXV exponam.

5) Vulg. XXIV non habent ABFΨ Laur. XXXII,XIII,XLVIII LVII,I,XIII,LI Mut. Ups. Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: EH(MU) edd.

δι' ἐκεῖνον· οὐ γὰρ μικρὸν] δι' ἐμαυτοῦ lac. μικρὸν καὶ ante τοῦτο om. ἐκεῖνος om. τὰ τελευταῖα om. δημοπο' om. στεύειν καὶ om. c. 9 βούλ om. τὸ τέλος, ὡς μὴ ἀκέφαλος] τὸ τέλος lac. ἔφαλος sic οὗτινός μοι εἵνεκα] οὗ lac. ἕνεκα ρις τὰ νῦν om. γέροντα om. μοιόν τι om. λιχῷ om. κἀκεῖνος om. τέρους εἶ om. c. 10 πῇ παροδεύσας om. κρύψομαι τάλη om. σ προσελθὼν om. συναγωνισταῖς χρῷτο πρὸς] συναγωνιστὰς lac. ἐς Ἀναχάρσιδι, καὶ οὗτος] α lac. οὗτος ὦ ξένε, πολ om. καὶ οὐ om. θούς, δύο δὲ om. δὲ καὶ λόγων] δὲ lac. ὧν παραβάλλοις ἄν· ἢ δὲ παρὰ] παραβάλοι lac. παρὰ ς αὐτούς om. ἐθέλουσι γὰρ om. ἄλλοις om. c. 11 ἐστόν, υἱὸς καὶ πατήρ, ὁ] ἐς τὸν υἱὸν lac. ὁ ἄξεταί σε, οὕτω] ἄξεται lac. οὕτω (paulo infra ante ἀπὸ sine lac. σε om.)

c. 3 Codicis Laur. LVII,XLVI fol. 119 Bandini testatur in verbis ἅτε γένους τοῦ δοκιμωτάτου desinere; relicta tamen esse 'folia quatuor ad defectum supplendum'. Hunc autem codicem quod ad lacunas attinet examinare nescio quo modo oblitus sum.

Vulg. XXVI. Ver. hist. I.[1]) c. 9 μετέωρον ἐξαπηρτημένην] μετέωρον —— εξηρτημένην Γ. Linea illa in rasura 3 fere litter. ducta est (a Γ^b ni f.); in marg. evanidae quaedam litterae a Γ^b scriptae cernuntur, quarum has tantum legere poteram: ⋮ ⋮ ⋮ μένην[2]).

Vulg. XXVIII. Tyrannicida.[3]) c. 18 μελλόντων ἐλπίδας χρόνων. ἐπ' αὐτὸν] μελλόντων lac. ἐπ' αὐτὸν Vat. LXXXVIII Laur. LVII,XIII a[4]).

Vulg. XXIX. Abdicatus.[5]) c. 1 κατ' ἐμοῦ δὲ τοῦ θεραπεύσαντος μόνον μαίνεται. τὸν μὲν οὖν μισθὸν] κατ' ἐμοῦ δὲ τοῦ θ lac.

---

[1]) Vulg. XXVI non habent BEHΨ Laur. XXXII,XIII,XLVIII LVII,XIII,XLVI,LI Pal. LXXIII Ups. Apparatus Iacobitzii: ACFM (RSTUVXYΦ) edd. Codicem Ω contulerunt I. Sommerbrodt et H. van Herwerden.

[2]) ἐξαπηρτημένην A. ἐξηρτημένην v.' Iacobitzio teste. ἐξηρτημένην ex Ω adfert Sommerbrodt.

[3]) Vulg. XXVIII non habent EHΦΨ Laur. XXXII,XIII,XLVIII LVII,XLVI,LI Mut. Ups. Vat LXXVI. Apparatus Iacobitzii: ABCF (MTUVXYΔ) edd.

[4]) ἐλπίδας χρόνων om. B teste Iacobitzio.

[5]) Vulg. XXIX ab iis libris abest, a quibus Vulg. XXVIII. Apparatus Iacobitzii idem est in utroque libello.

15 fere litter. τὸν μὲν οὖν μισθὸν Ω et Marc. CCCCXXXV. In lacuna illa angustiore alia quaedam manus Bessarionis manui non dissimilis θεραπεύσαντος μόνον μαίνεται compendiose scripsit in utroque codice.

c. 3 ἐπιπεσομένου τοῦ κακοῦ, μῖσος ἄλογον καὶ νόμον ἀπηνῆ καὶ βλασφημίας προχείρους καὶ δικαστήριον σκυθρωπὸν καὶ βοὴν καὶ ὀργὴν καὶ ὅλως χολῆς μεστὰ πάντα. διὸ δὴ] ἐπι lac. 6 fere litter. τοῦ κακοῦ μῖσος ἄλογον καὶ ἀπηνῆ καὶ βλασφημίας lac. 7 fere litter. δικαστήριον σκυθρωπὸν καὶ βοὴν καὶ ὀργὴν καὶ ὅλως lac. 9 fere litter. διὸ δὴ Ω. In Marc. CCCCXXXV, ubi eaedem lacunae fuisse mihi videntur, quae deerant supplevit sive manus illa, quam Bessarionis opinor esse, sive Cosmas librarius, ita ut iam scriptum exstet ἐπιπεσομένου e. q. s. ut in lemmate usque ad διὰ δὴ (sic), nisi quod νόμον suprascriptum est, quod, ut in Ω, omittitur in versu. De σκυθρωπὸν καὶ βοὴν καὶ ὀργὴν ex neutro codice satis mihi constat; haec enim enotare praetermiseram.

c. 7 ᾤετο γὰρ ἓν εἶναι μανίας εἶδος καὶ μίαν τὴν νόσον] ᾤετο γὰρ ἐνεῖναι μανίας εἶδος lac. τὴν νόσον 𝔄 [1]).

Vulg. XXXII. Alexander. [2]) c. 14 τύχῃ τῇ ἀγαθῇ ἐς τὴν πόλιν] τύχῃ τῇ ἀγαθῇ εἰ lac. τὴν πόλιν Ambr. A CCXVIII Pte Inf.

c. 22 παρ' αὐτῷ αἱ κνημῖδες, ἀκόπου τι ὄνομα] παρ' αὐτῷ lac. τί ὄνομα Vat. LXXVI [3]).

---

[1]) Forsitan suspicari liceat hanc lacunam emendandi cuidam studio tribuendam esse; vides autem μίαν eodem fere modo scribi posse atque μανίαν.

[2]) Vulg. XXXII non habent AE Laur. XXXII,XIII,XLVIII LVII, I,XIII,XLVI,LI C. S. LXXXVIII Mut. Pal. LXXIII Ups. Apparatus Iacobitzii: BCFH(MKTUVY) edd., Fritzschii: iidem et (𝔄Γ) ΦΨΩ Marc. DXVII (et CCCCXXXV). Marcianorum codicum collationes, ut semper, Sommerbrodtio debet Fritzsche, 𝔄Γ in hoc libro e Dindorfii ed. Lipsiensi cognitos habet. Codicis Ω lectiones supplevit H. van Herwerden (Plutarchea et Lucianea, Trai. ad Rh. 1877)

[3]) Fritzsche: ἀκόπου τι ὄνομα Ω Marc. DXVII, ΦMF et qui ἀκοπου B et v. ἄλλο πού τι ὄνομα Ψ. κοπτοῦ τί πέμμα Marc. CCCCXXXV. κοπτοῦ τι ὄνομα C. πέμμα, κοποῦ? τι πέμμα marg. B scriptura κοπτοῦ pro ἀκόπου mali correctoris est, qui ad aliud medicamentum, coptam aberrarat, quae et κοπτὴ et κοπτὸν dicitur'. Quae e cod. B adfert Fritzsche,

c. 25 *ὥσπερ ἐκ μέθης βαθείας ἀναφέροντες συνίσταντο ἐπ' αὐτὸν*] *ὥσπερ ἐκ μέθης βαθείας ἀναφέροντες* lac. *ἐπ' αὐτὸν* Pal. CLXXIV[1]).

c. 33 *ἔχοντος, ὅντινα προστήσεται τὸν διδάσκαλον*] *ἔχοντος* lac. *διδάσκαλον* Ψ.

c. 50 *ἐπὶ σοὶ δὴ φάρμακ'*] ‚*δὴ* om. B, at est lacuna' (sic recte Iacobitz ad cod. B fol. 24v col. 1 vs. 13).

c. 51 et 52 *Μόρφι ἐβάργουλις εἰς σκιὴν χνεγχικραγκ λείψει φάος. Ἄλλως*] *μορφεῦ. βαργου* lac. 20 fere litter. *ἄλλος* Vat. LXXVI[2]).

c. 53 *Σαβαρδαλάχου μάλαχ Ἄττις ἄλλος ἦν. καὶ πάλιν*] *σαβαρδάκου μάλα* lac. *καὶ πάλιν* Vat. LXXVI[3]).

c. 53 *πρὸς ὀδύνην πλευροῦ — Κυτμίδα χρίεσθαι κέλομαι δροσίην τε κέλητος*] *πρὸς ὀδύνην πλευροῦ* lac. *κέλομαι δροσίην τε καὶ λητοῦς:* Pal. CLXXIV[4]).

c. 55 *εἰσελθόντα με ἐς τὴν πόλιν*] ‚pro his lacuna in Ψ' Sommerbrodtio teste.

c. 55 *εἴην ὁ Λουκιανός — ἐπηγόμην*] ‚lacuna in Ψ' Sommerbrodtio teste.

c. 60 ‚*καὶ Παῖτος ἰατρὸς*] *καὶ* lac. 7 fere litter. *ἰατρὸς* Ambr. A CCXVIII Pte Inf.

Vulg. XXXIII. De saltatione.[5]) c. 2 *κυκλικῶν*] *κυκλίων* cum spatio ‚inter *ι* et *ω*' Γ Sommerbrodtio teste.

---

ea sic legi — scripta sunt in fol. 19v marg. inf. — *κο?πτου μ μα·* (vel *β?μα·*) et haec quidem adeo evanida est, vix ut legi possint; quae sequuntur *κοπτοῦ* (sic) *τι πέμμα* facilia sunt ad legendum. Haec autem adnotatio a scholiasta codicis B scripta est. Monendum est non pauca codicis B scholia scholiorumve reliquias a Iacobitzio omissa esse: quamquam non parvam fuisse in his rebus et Schubarti et Iacobitzii diligentiam confiteri oportet.

1) Fritzsche: ‚*ὥσπερ ἐκ μέθης*' 𝔄ΓBΦΨ Marc. DXVII. *ὥσπερ καὶ ἐκ μέθης* ΩFM et v'.

2) Ad codicem B h. l., ut fere semper, se applicat Vat. LXXVI ad illiusque codicis varietatem apta est lacuna. Codicum varietates longum est digerere; cfr. Fritzschii apparatus. Idem valet de ea lacuna quae ex eodem codice infra adfertur in c. 53.

3) Cfr. adn.[2]).

4) Fritzsche: ‚*τε κελητοῦς* Φ Marc DXVII. *τε κελητοῖς* Ω. sed *τί κε λητοῦς* (disjuncte) FM et v. *τε καὶ λητοῦς* BΨ'.

5) Vulg. XXXIII non habent BFΨ Laur. XXXII,XIII, XLVIII, LVII,I, XIII, XLVI, LI Mut. Ups. Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: ACE (MTUVYΓ) edd., Sommerbrodtii: A𝔄ΓΩ.

c. 47 καὶ ἡ Ἦλις ἀφορμὰς] καὶ ἡ lac. 5 fere litter. σ ἀφορμὰς A, sed in ἡ ἦλι—σ corr. pallidiore atramento fortasse pr. m. ipsa; in mg. + pr. ni f. m. suo atramento [1]).

Vulg. XXXIV. Lexiphanes. [2]) c. 8 ἀναρριχησάμενος ἐπιφόρημα] ἀναρριχησάμενος lac. ἐπιφόρημα ΓΕΩ Urb. CXVIII Marc. CCCCXXXV a. Lacuna 8 fere litter. est in Urb. et in a, 10 fere in Γ, 12 fere in Marciano utroque, 25 fere in A. ἀναριχησάμενος habet Γ ἀναρριχισάμενος Urb.

c. 12 βλιμάζοντα, ἤν τινα] βλιμάζοντα lac. 3 fere litter. ἤν τινα a.

Vulg. XXXVI. De astrologia. [3]) c. 6 κινεομένοισι, καὶ οἰκεῖα ζῷα] κινεομένοισι καὶ οἰκεῖα lac. ζῶα ΓΩ² (vel Ω²?) Urb. CXVIII Marc. CCCCXXXV Vat. LXXXVIII a κινεομένοισι· καὶ lac. 9 fere litter. lac. 6 fere litter. ζῶα Laur. LVII, LI κινεομένοισι lac. 14 fere litter. lac. 5 fere litter. ζῶα Laur. LVII, I. Lacuna 9 fere litter. est in ΓΩ Urb. Marc. CCCCXXXV a, 14 fere in Vat. LXXXVIII. οικια et ζῶα habet Γ οἰκία et ζῶα Ω¹ οὐκ εἶα et ζῶα Vat. LXXXVIII ex quo de κινεομένοισι nihil enotavi [4]).

c. 10 καὶ ἄνθρωπος καὶ ταῦρος καὶ λέων καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον] καὶ ἄνθρωπος · καὶ λέων. lac. 6 fere litter. καὶ τῶν ἕκαστον Vat. LXXXVIII [5]).

---

[1]) Sommerbrodt in suis codicibus ita scr. esse testatur ante ἀφορμὰς: in ΓΩ καὶ ἡδεῖς (sic a quoque teste Iacobitzio), in 𝔄 ἡδεῖς, (om. καὶ ἡ' (sic Sommerbrodt). Iacobitz, qui codicis A lacunam animadvertit, de suis — A autem omitto h. l. — haec refert: (καὶ ἦλις ἀφορμὰς EV. καὶ ἡδεῖς ἀφορμὰς a. ἀφορμὰς καὶ Ἦλις reliquae et T'.

[2]) Vulg. XXXIV non habent BFΨ Laur. XXXII. XIII, XLVIII, LVII I, XLVI, LI, C. S. LXXXVIII Mut. Pal. LXXIII Ups. Vat. LXXVI Apparatus Iacobitzii: AE(SUY) edd.

[3]) Vulg. XXXVI non habent ABFΨ Laur. XXXII, XLVIII, LVII, XLVI, C. S. LXXXVIII Mut. Ups. Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: CE(RTUVX) edd.

[4]) κινεομένοισι καὶ οἰκία ζῶα sine lacuna habent 𝔄Pal. LXXIII, quorum ille · ante καὶ interpungit, hic post οἰκία a versu transit ad versum, κινεομένοισι καὶ ζῶα sine lacuna Laur. XXXII, XIII. De E silentium est, nisi quod οἰκία ibi legi testantur.

[5]) καὶ ταῦρος ante καὶ λέων om. vides, qui scribendi error, ut in causa videtur fuisse lacunae relinquendae, ita fortasse non fuit in Vaticani exemplari.

c. 25 μηδαμὰ μηδὲ ἐς πόλεμον][1]) μηδαμᾶ lac. μὴ δὲ ἐς πόλεμον Γ Vat. LXXXVIII Pal. LXXIII Laur. LVII, XXVIII, qui μὴ δ'ἐς habet. Lacuna 9 fere litter. est in Vaticano utroque, 12 fere in Laurentiano, 3 vel 4 in Palatino, qui — — — a pr. ni f. m. in lac. scripta habet.

Vulg. XXXVII. Demonax.[2]) c. 6 τοὺς προσομιλήσαντας] τοὺς προσ . . . . ομιλήσαντας (cum rasura) Φ teste de Furia (ap. Fritzschium).

c. 9 ταραττομένοις ἐμμελῶς διελέχθη καὶ] ταραττομένοις ἐμβριθῶς lac. 10 fere litter. καὶ Ups.

c. 10 τὸ μέγιστον τῶν] τὰ μέγ . . . τῶν K.

c. 12 ἐκ παιδιᾶς] ἐκ παι διᾶς (cum spatio) F' teste Fritzschio.

c. 15 τῆς ἀμφιβολίας σκώμματι καὶ] τῆς ἀμφιβολίας lac. καὶ Ups.

c. 29 Ἀγαθοκλέους δὲ τοῦ Περιπατητικοῦ μέγα φρονοῦντος ὅτι μόνος αὐτός ἐστι καὶ πρῶτος τῶν διαλεκτικῶν, ἔφη] ἀγαθοκλέους δέ ποτε τοῦ περιπατητικοῦ lac. ὅτι μόνος αὐτός ἐστι καὶ πρῶτος τῶν lac. 7 fere litter. ἔφη Ups. Post τῶν unius litterae notam scribere orsus erat librarius — fortasse καὶ compendium — quam ipse in ἐπ vel simile aliquid mutatam voluit.

c. 52 ἐσθίοι, Οἴει οὖν, ἔφη] ἐσθίοι, lac. ἔφη Vat. LXXVI.

c. 54 Ῥουφῖνον τὸν Κύπριον — λέγω] ῥουφῖνον lac. λέγω Ups.

c. 54 ἰδὼν ἐπὶ πολὺ τοῖς περιπάτοις] ἰδὼν lac. τοῖς περιπάτοις Ups.

Vulg. XXXVIII. Amores.[3]) c. 2 πρὶν ἢ λῆξαι τοὺς προτέρους] πριν lac. 5 fere litter. ξαι τὸν ἕτερον Urb. CXVIII.

---

1) Sic sine lacuna 𝔄a Laur. LVII, LI, nisi quod μηδαμᾶ μηδὲ habent.

2) Vulg. XXXVII non habent EHΨ Laur. XXXII, XLVIII, LVII, XIII, XLVII, LI, Pal. LXXIII, habent Pal. CLXXIV Vat. LXXVI et in partibus vetustis ΦΩ. Apparatus Iacobitzii: ABCFK(TUVY) edd., Fritzschii: iidem et (ΓR)Φ, ex quibus omnibus eae tantum lacunae adferuntur, quas ad c. 6, c. 10, c. 12 exposui.

3) Vulg. XXXVIII non habent ABHΦΨ Laur. XXXII, XLVIII. LVII, XIII Mut. Ups. Vat. LXXVI, habet Ω, sed in parte recentiore. Apparatus Iacobitzii: DEF(MTUVYΓΔ𝔄) edd.

Vulg. XXXIX. Imagines.[1]) c. 7 κατὰ τὴν Παπάτην μάλιστα] κατὰ τὴν lac. μάλιστα Ambr. A CCXVIII Pte Inf.

Vulg. XL. Pro imaginibus.[2]) c. 15 ἐν ἀντιδίκοις] ‚particulam ἐν, quae in libris nostris exciderat, omnino restituendam duxi. abscissa haec erant cum margine in E.' Sic Solanus Iacobitzio teste.

c. 19 οὐδὲ τοῦτο] sic a diserte, sed ‚ante has voces in A vacuum spatium et litura' (sic Iacobitz).

c. 26 οὐ μόνον δὲ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς θεοῖς ἀπεικάζει, ἀλλὰ καὶ τὴν Εὐφόρβου κόμην] a diserte, sed οὐ μόνον δὲ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς lac. 10 fere litter. ⋮ ευφόρβου κόμην Γ οὐ μόνον δὲ τοὺς αὐτοὺς lac. 14 fere litter. εὐφόρβου κόμην sic, si recte descripsi, Urb. CXVIII; sed de κόμην nihil adnotavi ex Urb., de οὐ μόνον δὲ nihil e Γ[3]).

Vulg. XLI. Toxaris.[4]) c. 28 καὶ τὰ φώρια ἐξέφερον] καὶ τὰ φ lac. ἔφερον Ambr. A CCXVIII Pte Inf. (fortasse ἒ scr. est, enotavi autem ἐ)[5]).

c. 43 ἀποθνήσκων τὸ γοῦν τοσοῦτον ἔφθη] ἀποθνήσκων lac. ⋮ ἔφθη Pal. CLXXIV.

Vulg. XLII. Asinus.[6]) c. 7 τὰ μὲν οὕτω γυμνὰ] ‚οὕτω om. F, at est lacuna' (sic Iacobitz).

---

[1]) Vulg. XXXIX non habent EFΨ Laur. XXXII. XIII, XLVIII. LVII, I, XIII, XLVI, LI C. S. LXXXVIII Mut. Pal. LXXIII. Ups. Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: ABC(MRTUVYΔ) edd.

[2]) Vulg. XL non habent BH𝔄Ψ Laur. XXXII, XIII, XLVIII, LVII, I, XIII, LI, C. S. LXXXVIII Mut. Ups. Vat. LXXVI. Habent ΩF in recentioribus partibus (de F teste utor Vogtio meo). Apparatus Iacobitzii: ACEF(MTUVYΔ) edd.

[3]) Iacobitz: ‚θεοῖς ἀπεικάζει om. AC. in F desunt verba: ἀπεικάζει ἀλλὰ καὶ τὴν, at est lacuna et in mrg. reperiuntur. θεοῖς ἀπεικάζειν Δ. — ἀλλὰ καὶ] ἀλλὰ δὴ καὶ AC'. De ἀνθρώπους αὐτοὺς θεοῖς in F scriptis num e silentio Iacobitzii concludere liceat, dubium est.

[4]) Vulg. XLI non habent EFΨ Laur. XXXII, XIII, XLVIII, LVII, I, XIII, LI, C. S LXXXVIII Mut. Ups. Vat. LXXVI. Habet Ω sed in recentiore parte. Apparatus Iacobitzii: ABCM(TUVYΔX) edd.

[5]) φόρεια habet B teste Iacobitzio.

[6]) Vulg. XLII non habent BE (Ψ autem c. 44 in verbis παστάσας ἐμοὶ ἤλαυνον ἐς πόλιν (sic) desinit) Laur. XXXII, XIII, XLVIII, LVII, I, XIII, XXVIII, XLVI, LI Mut. Pal. LXXIII Ups. Vat. LXXVI. Habent ΦΩ sed in recentioribus partibus. Codicem Ψ contulit Sommerbrodt. Apparatus Iacobitzii: ACFM (TUVYΓΔ) edd. et

c. 34 ἵπποις ****. ἐγὼ] ἵπποις lac. 4 litter. ἐγὼ a ἵπποις καὶ lac. 9 fere litter. ἄλλοις· ἐγὼ Pal. CLXXIV ἵπποις . . . . γησιν ἄλλοις. ἐγὼ sic fortasse codex Courierii ‚Marcianus', in cuius marg.: καὶ ἄγει σὺν ἄλλοις ἵπποις καὶ . . . . ασι ἄλλοις. ἐγὼ sic fortasse Δ ἵπποις ἄγει σὺν ¦ ἄλλοις · ἐγὼ Γ, sed ἄγει σὺν ex ὕγησιν ni f. corr. est ab alia manu (Γ^a); num quid in codicis Γ margine scriptum sit, non habeo adnotatum.

c. 38 ὅλη τῇ κώμῃ διέδωκαν] ὅλη τῇ πόλει τω διέδωκαν Ω, si recte enotavi: hunc locum cum denuo inspiciendum significavissem a. 1887, tamen casu praetermisi. In διέδωκαν de διε tantum mihi constat.

Vulg. XLIV. Iuppiter tragoedus.[1]) c. 15 Ἀντὶ πολλῶν ἄν, ὦ ἄνδρες θεοί,] ἀντὶ πολλῶν ὦ lac. 6 vel 7 litter. θεοὶ Vat. LXXVI[2]).

duo praeterea codices Courierii (quos 𝔄 et 𝔊 notat Iacobitz, A et Γ Courier). — Laurentianus C. S. LXXXVIII, quem alibi describam, valde conturbatus est in hoc libro. — Codex Γ (Vat. XC) post finem libri habet subscriptum a pr. m. ipsa λουκιανοῦ ἐπιτομὴ τῶν λουκίου μεταμορφώσεων: — eandem ex ‚A' suo subscriptionem adfert Courier, qua re ductus recte fortasse suspicatur M. Rothstein (Quaest. Lucianeae p. 42) ‚A' Courierii eundem esse posse atque Γ. Haec autem quaestio difficillima est, cum non satis accurate distinctae videantur esse singulorum codicum notae apud Courierium. Quod in libelli inscriptione Iacobitz adfert codicem quendam Courierii pro ΛΟΥΚΙΟΣ habere ΛΟΥΚΙΣ, hanc inscriptionem et ad Ψ pertinere testari possum et ad Γ Urb. CXVIII; in Γ λοῦκις in λούκιος aut a pr. m. ipsa aut ab Alexandro emendatore correctum est; in Urbinatis indice ab eadem manu confecto, quae codicis partem vetustiorem scripsit, λοῦκις scr. fuit, sed λ adrasum est, ο autem erasum; initium libelli a manu recentiore suppletum est; de subscriptione ex Urb. nihil me testatum esse vidi sero. Ψ autem non potest esse ‚Marcianus' Courierii, Ψ enim et signo caret Bibliothecae Nationalis Parisiensis, et a Morelli, ut Venetiis relictus, signo V notatur; de Ω vix potest cogitari, qui subscriptione illa careat; e ceteris codicibus Marcianis, quos Parisiis inspicere potuerit Courier, nullus est qui Vulg. XLII habeat. Cum in Vaticanorum Γ et 𝔄 marginibus numeri capitum stilo plumbagineo per totum hunc librum satis recenti manu scripti sint, fieri potest, ut ad Courierii collationem referendi sint hi numeri. Courier autem de 𝔄 mentionem fecisse non videtur.

[1]) Vulg. XLIV non habent BEHΦΨ Laur. XXXII, XLVIII, LVII, XLVI, LI, Pal. LXXIII Ups. Apparatus Iacobitzii: ACDF (MTUVYΔ) edd.

[2]) ἂν om. A teste Iacobitzio.

c. 36 *ἀλόγῳ φορᾷ; ΔΑΜ. Ναί. ΤΙΜ. Εἶτ' ἄνθρωποι*] *ἀλόγῳ φορᾷ; ναὶ* · lac. 3 vel 4 litter. *θρωποι* Vat. LXXVI [1]).

Vulg. XLV. Gallus. [2]) c. 3 *μοιχεύσων ὁ Ἄρης*] *ὁ ἄρης μοιχ* lac. *σων* Laur. XXXII, XLVIII.

c. 4 ni f. *τὸν ἄνθρωπον, ὦ ἀλεκτρυών. ΑΛΕΚ. Ἐκεῖνος*] *τὸν ἄνθρωπον* lac. 4 ni f. litter. *ἐκεῖνος* Laur. XXXII, XLVIII [3]).

Vulg. XLVIII. De parasito. [4]) c. 10 *ἐπαινεῖν τέλος, ἐδύνατο*] *ἐπαινεῖν* ⋮ lac. 8 fere litter. *ἐδύνατο* Ambr. A CCXVIII Pte Inf. [5]).

c. 49 *καὶ εὐθὺς ἅμα ἕῳ μάχεσθαι*] *καὶ εὐθὺς ἅμα* lac. 4 fere litter. *μάχεσθαι* Ambr. A CCXVII Pte Inf.

Vulg. XLIX. Anacharsis. [6]) c. 1 *ἐπικαταπεσὼν ἀνακύπτειν οὐκ ἐᾷ*] *ἐπικατα* rasura 15 litter. *οὐκ ἐᾷ* Φ^b fol. 156^v; altero autem loco fol. 159^r, ubi a *Φ* ipso hic locus scriptus est, neque lacunam cerni ullam memini neque rasuram.

c. 12 *αὐτὸς ἐν μέσοις*] *αὐτὸς* lac. 8 fere litter. *ἐν μέσοις* a.

c. 24 *συνοικειοῦντες αὐτὰ*] *συνοικει* lac. 3 fere litter. *τες αὐτὰ* Laur. XI, XIII (*συνοικεῖ* autem enotaveram, fortasse recte).

c. 28 et 29 *εὐκολώτερον φέροιεν. τὴν μέντοι κόνιν ἐπὶ τὸ ἐναντίον*] *εὐκολώτερον* lac. 10 vel 11 litter. *τὴν μέντοι κόνιν* lac. 10 fere litter. *τὸ ἐναντίον* Laur. XI, XIII.

---

1) *ἀλόγῳ φορᾷ* om. F teste Iacobitzio, qui haec addit: *Εἶτ' ἄνθρωποι*] *ἰὼ ἄνθρωποι Δ.* conf. Schol.

2) Vulg. XLV non habent BEFHΨ Laur. LVII, XLVI, LI. C. S. LXXXVIII Pal. LXXIII. Apparatus Iacobitzii: ACG (LMTUVYΔ) edd., Fritzschii: iidem et ΦΩ. — Sunt autem in Gallo aliae quoque Laurentiani XXXII, XLVIII lacunae; quas ideo non descripseram, quia ad personarum vices significandas pertinere mihi videbantur omnes; quod num recte iudicaverim, non satis scio.

3) De *τὸν* nihil adnotaveram ex hoc codice. *τὸν* om. Mut. et Sommerbrodtio teste *Ω τὸν ἄνθρωπον* om. Ups. et Iacobitzio Fritzschioque testibus A; eadem in *Φ* quoque omitti veri simile est, qui codex cum saepe tum in Gallo fere semper cum Ups. congruat quam artissime.

4) Vulg. XLVIII non habent BEH Laur. XXXII, XIII, XLVIII, LVII, XIII, XLVI, LI, C. S. LXXXVIII Mut. Pal. LXXIII Ups. (Vat. LXXVI fin. mutil. est.) Apparatus Iacobitzii: A(C)F(MTUVY) edd.

5) Cfr quod paulo infra ad *τοῦτο τέλος*] in F *τοῦτο* om. testatur Iacobitz.

6) Vulg. XLIX non habent ABFΨ Laur. XXXII, XLVIII, LVII, XIII, XLVI, C. S. LXXXVIII Mut. Pal. LXXIII Ups. Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: (G)E(UVY) edd.

c. 29 τὸν ῥύπον ἀποσμῷ καὶ] τὸν ῥῦπον ἀποσμᾶ lac. 3 vel 4 litter. καὶ Laur. XI, XIII, in quo paulo ante a novo folio alia manus incipit.

Vulg. L. De luctu.[1]) c. 10 ἀναπόμπιμοι] in Mut. inter -πι et -μοι spatium interced.; scripserat, ut videtur, ἀναπόμπιμοιμοι' (sic Bertolotto)[2]).

c. 16 τοῦ στομίου ὑπερκῦψαι] τοῦ στομίου π lac. κύψαι Vat. LXXVI περι ni f. orsus erat scribere librarius, sed π illud mox ipse delevit; in marg. a pr. ni f. m. ipsa ὑπὲρ scr. est.

c. 16 οἷος εἶ σύ, φαλακρὸς] οἷος συφ lac. 1 litterae φαλακρὸν (sic enotavi) Vat. LXXVI, sed οἷος συ litteris β et α suprascriptis transponenda esse indicavit pr. fortasse m. ipsa; in mrg. pr. ni f. m. εἶ συ scripsit. Fortasse quod φ legi εἶ fuit compendiose scriptum in exemplari illo, unde descriptus est hic codex, nam ' suprascriptum cernere mihi videbar; num φαλακρὸν minus recte enotavissem pro φαλακρὸς, examinare tempus non fuit post Iacobitzii editionem collatam.

c. 19 αὐτὸν ἐς ἡμῶν καὶ] αὐτὸν lac. 9 fere litter. καὶ Vat. LXXVI in mrg. pr. ni f. m. ἐς ἡμῶν, sed de notis ῶν non liquet propter compendium fere evanidum; ἐς ἡμᾶς autem scriptum non fuisse constat[3]).

Vulg. LI. Rhetorum praeceptor.[4]) c. 25 et 26 ἐπισπασάμενος. Εἶεν] ἐπισπασάμενος lac. 8 fere litter. εἶεν a ἐπισπασάμενος· lac. 5 fere litter. ⁝ εἶεν c (et, ut opinor, b, quam non inspexi h. l.)[5]).

Vulg. LII. Philopseudes.[6]) c. 6 ἀσθενικόν, ὁπότε] ἀσθε lac. ὁπότε Vat. LXXVI in mrg. pr. ni f. m. νικὸν.

---

[1]) Vulg. L non habent E Laur. XXXII, XLVIII, LVII, XIII, XLVI Ups. Apparatus Iacobitzii: ABCF(MPVY) edd.

[2]) ἀναπόμπιμοι] ἀναπέμπει μοι AC teste Iacobitzio.

[3]) αὐτὸν] αὐτὸ A teste Iacobitzio ἐς ἡμῶν] B ap. Iacobitzium πρὸς ἡμᾶς vulg. et Bertolotto teste Mut.

[4]) Vulg. LI non habent EF𝔄ΓΦ Laur. XXXII, XLVIII. LVII, XIII, XLVI. Apparatus Iacobitzii: A(B)CD(MUVY) edd., Sommerbrodtii: (B)ΨΩ.

[5]) ἐπισπασάμενος] ἐπισπασάμενος αὐτοῦ M Schol. (pro var. lect.) teste Iacobitzio.

[6]) Vulg. LII non habent ABEFΨ Laur. XXXII, XIII, XLVIII, LVII, I, XIII, XLVI, LI, C. S. LXXXVIII Mut. Pal. LXXIII Ups. Apparatus Iacobitzii: M(UVYΓ) edd., Fritzschii: iidem et Φ. Sommerbrodt cod. Ω contulit.

c. 7 *χαμόθεν τὸν ὀδόντα τῆς μυγαλῆς οὕτω*] *χαμόθεν ὀδόντα τῆς* lac. *οὕτω* Vat. LXXVI in mrg. pr. ni f. m. *υγαλης* (de accentu non mihi constat; quod ante *υ* scr. fuit abscissum est) [1]).

c. 8 *τῆς τέχνης οἴνου τε παραγγέλλων ἀπέχεσθαι*] *τῆς τέχνης καὶ παραγγέλλων* lac. 6 fere litter. *ἀπέχεσθαι* Pal. CLXXIV.

c. 8 *τὰ νοσήματα; Ἔμοιγε, ἦν δ' ἐγώ, εἰ μὴ πάνυ τὴν ῥῖνα κορύζης μεστὸς εἴην, ὡς πιστεύειν τὰ ἔξω καὶ μηδὲν κοινωνοῦντα τοῖς ἔνδοθεν ἐπεγείρουσι τὰ νοσήματα μετὰ ῥηματίων*] *τὰ νοσήματα* lac. 27 fere litter. *μετὰ ῥηματίων* Pal. CLXXIV [2]).

c. 16 *τὸν ἐπὶ τούτων σοφιστήν,*] ‚*τὸν ἐπὶ τού σοφιστήν* (sic) *Ω'* Sommerbrodtio teste [3]).

c. 25 *τεθνηξομένων*] ‚*τεθνη μένων* (sic) *Ω'* Sommerbrodtio teste.

c. 30 *Ἀπολελόγησθε, ἦν δ' ἐγώ,*] *ἀπολογει* lac. 3 vel 4 litter. *ἦν δ' ἐγὼ* Vat. LXXVI (utrum *ει* an *εῖ* scr. esset, testari praetermiseram) [4]).

c. 40 *οὐδὲν μὴ ταράξῃ*] *οὐδὲ* lac. 2 litter. *ταράξῃ* Vat. LXXVI [5]).

Vulg. LIII. Hippias. [6]) c. 1 *ὁπόσοι μὴ λόγους μόνον*] *ὁπόσοι* lac. 4 fere litter. *λόγοις μόνον* Laur. XXXII,XLVIII (*λόγοις* mihi videor enotavisse).

c. 4 *ἀλλὰ πάνυ προσάντης καὶ ὄρθιος*] *ἀλλὰ πάνυ α* lac. 5 fere litter. *καὶ ὄρθιος* Laur. XXXII,XLVIII.

---

1) ‚*τὸν ὀδόντα*] post *τὸν* fortassis adjectivum excidit' (sic Fritzsche).

2) Pro vulg. *ῥῖνα κορύζης μεστὸς Φ* habet *τὴν ῥῖνα κορύζης μεστὸς* teste Fritzschio — Haec autem codicis Pal. lacuna in homoeoteleuto posita est sine dubio exemplaris eius, unde Pal. descriptus est.

3) *ἐπὶ τούτων*] *ἐπὶ τούτῳ* Φa *ἐπὶ τούτων* et suprascr. *ἐπὶ τούτῳ* M *ἐπὶ τούτων* v (sic Fritzsche).

4) *ἀπολογήσομαι* coniecit Fritzsche. *ἀπολελόγησθε*] v *ἀπολογήσομαι* U *ἀπολελόγησθε ἢ ἀπολογήσομαι* YΦMa Iacobitzio Fritzschioque testibus.

5) *οὐδὲν μὴ ταράξῃ* Iacobitzii est coniectura a Fritzschio recepta. Fritzsche: ‚*μηδὲν μὴ ταράξῃ* ΦMa *οὐδὲν οὐ μὴ ταράξῃ* v, quod in Quaestt. p. 45 et 366 defendebam probante Bekkero, denique Cobetus V. L. p. 192 *οὐδὲν μὴ ταράξει* conjecit'.

6) Vulg. LIII non habent E Laur. XXXII,XIII, LVII,XLVI, LI (Mut.) Pal. LXXIII Ups. Apparatus Iacobitzii: ABF (LMNU) edd.

c. 7 τρεῖς καὶ οὗτος θερμὰς πυέλους παρέχεται. λουσαμένῳ δὲ ἔνεστί σοι μὴ] τρεῖς κ lac. 8 fere litter. πυέλους παρέχεται· λου σαμένω δὲ ἔνε lac. μὴ Laur. XXXII,XLVIII.

Vulg. LIV. Bacchus.[1] c. 1 τῶν ἐλεφάντων, εἰ] τῶν ἐλεφάντων lac. 1 vel 2 litter. εἰ Laur. XXXII,XLVIII (sic enotavi addidique hanc lacunam videri eo ortam esse, quod litteram ε in versus initio tortuose scripsisset Rhosus.

c. 2 ὑποστρατηγεῖν δὲ δύο, ἕνα] ὑποστρατηγεῖν lac. 7 vel 8 litter. ἕνα Laur. XXXII,XLVIII.

c. 2 τὰς κόμας, ὁπότε] τὰς κόμας lac. 1 litterae ὁπότε Laur. XXXII,XLVIII.

Vulg. LV. Hercules.[2] c. 1 ὀνομάζουσι φωνῇ] ἐπονομάζουσι lac. 1 vel 2 litter. φωνῇ Q, qui non interpungit h. l.; maiora autem interpuncta paulo supra versum solet ponere Q in 1 vel 2 litter. lacunis.

c. 4 τὴν ὄπα τὴν λειριόεσσαν ἀφιᾶσιν] τὴν ὀπατὴν λειριό lac. 5 vel 6 litter. ἀφιᾶσιν et in mrg. : Laur. XXXII,XLVIII.

c. 5 τὸ ἐμαυτοῦ. καὶ] τὸ ἐμαυτ lac. 1 fere litterae; καὶ Laur. XXXII,XLVIII[3]).

Vulg. LVII. Muscae encomium.[4]) c. 1 ὁπόταν ἐκπετάσασα] ὁπότ'ἂν lac. τάσασα Laur. XXXII,XLVIII (ἀ exscripsi addidique ʹ accentum saepius ita a Rhoso scribi, ut ʽ accentui similis sit).

c. 2 τῶν πτερῶν οὔτε κατὰ τὰς ἀκρίδας μετὰ πηδήματος οὐδὲ ὡς οἱ σφῆκες] τῶν πτε lac. 4 fere litter. οὐδὲ ὡς σφῆκες Laur. XXXII, XLVIII (num οὔτε — πηδήματος aliam sedem occupaverint, dicere non possum, quia has res examinanti non aderant mihi recentiorum editiones.

---

[1]) Vulg. LIV non habent EHΨ Laur. XXXII,XIII, LVII,XLVI, LI Pal. LXXIII, Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: ABCFQ(MUV) edd.

[2]) Vulg. LV non habent EH Laur. XXXII,XIII, LVII.XLVI, LI Pal. LXXIII Ups. Vat. LXXVI. — Ψ contulit Sommerbrodt. — Apparatus Iacobitzii: ABCFQ(V) edd.

[3]) Interrogandi notam post τὸ ἐμαυτοῦ habet Mut quoque.

[4]) Vulg. LVII non habent EH Laur. LVII,XLVI Ups. — Ψ contulit Sommerbrodt. — Apparatus Iacobitzii: ABFQ(UV) edd.

Vulg. LVIII. Adversus indoctum.[1]) In posteriore huius libelli parte lacunas quasdam in Ψ cerni adnotaveram ante duos annos easque ad fol. 37r (c. 21 εἴκασα κατὰ τοῦτο αὐτῶ — c. 25 καὶ μειρακίων τῶν ἐξώρων) maxime pertinere. Quae res cum me fugisset Marcianos codices nuper iterum examinantem, spero me amicorum opera de his lacunis brevi certiorem futurum, ut in codicis Ψ descriptione tractari possint.

Vulg. LIX. De cal. non tem. cred.[2]) c. 12 καὶ τοῦτο μόνον] καὶ τοῦτο rasura 5 fere litter. μόνον Ups.

Vulg. LX. Pseudologista.[3]) c. 4 προλόγων εἷς ὁ Ἔλεγχος.] προλόγων lac. 2 vel 3 litter. εις, ὁ ἔλεγχος, Ω, sed εἷς sine lacuna Marc. CCCCXXXV, ubi litterae ις in rasura scriptae sunt.

c. 6 ἡ ἀναισχυντία ** οὖσα ἐπήμυνε] ἡ ἀναισχυντία οὖ lac. 3 vel 4 litter. ἐπήμυνε Ω, sed οὖσα sine lac. Marc. CCCCXXXV[4]).

c. 20 ἀναδέρειν] ἀναδ . . . . A Iacobitzio teste; ego adnotavi post ἀναδ lacunam esse 7 fere litter. in A et in mrg. scr. esse ⊣⊢ ut non raro. αὐτὰ post lac. habet A.

Vulg. LXI. De domo.[5]) c. 4 ἐπεὶ ἐνίδυ αὐτὰ πειρώμενος] ἐπειδὴ ἐνίδυ lac. 5 vel 6 litter. πειρώμενος Vat. LXXVI. In lacuna ÷ nota scr. est; num quid in mrg. scr. sit, non habeo adnotatum[6]).

c. 13 et 14 κεκοσμημένους. Ἕτερος] κεκοσμημένοις lac. 3 vel 4 litter. ἕτερος Mut.

c. 19 βιαιότατόν τε ὄν] βιαιότατ rasura 2 litter. ὂν Mut. (fortasse ante rasuram βιαιότατο scr. est).

---

[1]) Vulg. LVIII non habent BEH Laur. XXXII,XLVIII, LVII,XIII, XLVI. LI Pal. LXXIII. — ΨΩ contulit Sommerbrodt. — Apparatus Iacobitzii: AF(CMUVY) edd.

[2]) Vulg. LIX non habent BEHΨ Laur. XXXII,XLVIII, LVII,XLVI Pal. LXXIII. Apparatus Iacobitzii: ACDFGMPQ(VY) edd.

[3]) Vulg. LX non habent B𝔛Ψ Laur. XXXII,XIII, XLVIII, LVII,I, LI C. S. LXXXVIII Mut. Ups. Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: ACEFM(VY) edd.

[4]) Iacobitz: ‚οὖσα] ante hanc vocem deesse aliquid videtur, quae est etiam Godofredi Hermanni sententia'.

[5]) Vulg. LXI non habent EΨ Laur. XXXII,XLVIII, LVII,XIII, XLVI, Pal. LXXIII Ups. Apparatus Iacobitzii: ABF(𝔛UVY) edd.

[6]) Iacobitz: ἐπεὶ] AB ἐπειδὴ v et F.

c. 25 ἐπὶ δὲ τούτοις ὁ Περσεὺς] ἐπὶ δὲ το lac. ὁ περσεὺς Ambr. A CCXVIII Pte Inf.

Vulg. LXIII. Patriae encomium.[1]) c. 1 ἡδονῆς, ὡς ὑπὸ τῆς ὑπερβολῆς τῶν] sic sine lac. Γ Marc. CCCCXXXV Ups. et ni f. Mut., sed in Ω inter ἡδονῆς ¦ et ὡς lacuna est vel rasura 20 fere litter.; in Ups. ὡς usque ad τῶν litteris solito grandioribus scr. sunt.

Vulg. LXIV. De dipsadibus.[2]) c. 6 ὀδύνην. καὶ Δαναοῖο κόρας τοῖον πίθον] ὀδύνην ¦ lac. 10 fere litter. τὸν πίθον Pal. CLXXIV.

Vulg. LXV. Hesiodus.[3]) c. 1 ἐξενήνοχας] νοχας (sic) incipere dicitur codicis E folium quoddam (folium 7r esse e catalogorum verbis concludi potest) superioribus usque ad ἐξενή aliorum foliorum interitu omissis; a νοχας incipit codicis Ω quoque fol. 331r vs 25; in Ω autem superiora usque ab initio dialogi 5 versibus coartata scriptura a pr. m. ipsa scripta sunt, quae, si non minus arte scripta essent quam cetera, plus 6 versuum spatium capere debebant. Apparet librarium primo spatium quoddam reliquisse, ubi Vulg. XXIII finis et Vulg. LXV initium scribi possent, tum ne nimis parvum Vulg. XXIII:o spatium relinqueretur. solito artius Vulg. LXV initium 5 illis versibus scripsisse. In Marc. CCCCXXXV totus hic dialogus aequabiliter scriptus est[4]).

Vulg. LXVI. Navigium.[5]) c. 4 τῶν βυρσῶν τὰς ἐπιβολὰς καὶ] τῶν βυρσῶν τὰς ἐπι lac. 8 fere litter. καὶ Laur. LVII,I[6]).

[1]) Vulg. LXIII non habent EFHΨ Laur. LVII, XLVI, LI Pal. LXXIII Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: AB(Y) edd.

[2]) Vulg. LXIV non habent BΨLaur. XXXII, XIII, XLVI, LVII, XIII, LI Mut. Ups. Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: AEFO(MUVY) edd. — καὶ Δαναοῖο κόρας τοῖον πίθον] τὰς τὸν πίθον AEFO Iacobitzio teste (sine lacuna, ut videtur).

[3]) Vulg. LXV non habent BΨ Laur. XXXII, XIII, LVII, I, XLVIII Mut. Ups. Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: AEF(UVY) edd.

[4]) Haec codicum Marcianorum quasi lacuna, ut supra exposui, cum lacuna ad Vulg. XXIII finem capiendum relicta cohaeret.

[5]) Vulg. LXVI non habent BEFΨLaur. XXXII, XIII, XLVIII, LVII, XLVI, LI Mut. Pal. LXXIII Ups. Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: AD(M𝔄UVXYΓΔ) edd., Fritzschii: iidem et codicum ΦΩ partes recentiores.

[6]) Fritzsche: τῶν βυρσῶν τὰς ἐπιβολὰς] Φ et v, sed τῶν βυρσῶν ἐπιβουλὰς (sic) AΩ, unde conjicio: τὰς τῶν βυρσῶν ἐπιβολάς.

c. 10 τὸν Στρομβίχου· δυεῖν] τὸν στροβίχου lac. 2 fere litter. δυοῖν Urb. CXVIII (p. rec.)[1]).

c. 22 παῖδας ὡραίους ὅσον δισχιλίους, ἐξ ἁπάσης ἡλικίας ὅ τι περ] παῖδας ὡραίους. ἐξ ἁπα lac. ἡλι lac. ὅτιπερ Laur. LVII,I.

c. 23 χυμοὺς ἔχοντες] χυμοὺς lac. 7 fere litter. ἔχοντες Pal. CLXXIV.

c. 24 Ἶροι δηλαδὴ] ἶροι καὶ lac. 8 fere litter. δηλαδὴ ΓΦ^b[2]).

c. 26 ἐκπεσόντας] ἐκ (cum lacuna) Ω Sommerbrodtio teste (ap. Fritzschium).

c. 31 et 32 αὐτοὶ συμπαρῶσι. προΐωμεν] αὐτοὶ συμπαρ lac. προσίωμεν ΓΦ^b. Lacunam 7 vel 9 litter. reliquit Γ, 15 fere Φ^b. Puncta in Φ nulla sunt in lacuna illa, ut Fritzsche opinatur[3]), ac ne rasura quidem ulla.

c. 45 συνεπιλαβεῖν. καίτοι ἑνὸς τοῦ ἀναγκαιοτάτου προσδεῖ, ὅς περιθέμενόν σε παύσει] συνεπιλαβεῖν ⋮ lac. unius versus ⋮ παύσει Laur. LVII,xxviii. Hic autem versus a ⋮ παύσει pertinet usque ad ὁ ἐλλέβορος ⋮ [4]).

Vulg. LXVIII. Peregrinus.[5]) c. 11 et 12 καὶ προστάτην ἐπέγραφον (τὸν μέγαν γοῦν ἐκεῖνον ἔτι σέβουσι τὸν ἄνθρωπον

---

[1]) Fritzsche: Στροβίχου edd. vett., στρομμίχου D, recte autem στρομβίχου ΑΩΦΔV cum Bastio Epist. Cr. p. 57. — Iacobitz et Fritzsche: δυεῖν] ΑΔa δυοῖν ΩΦv. ‚huic voci v. praefigitur ΔΥΚ., quod personae signum deest in A' (quod ‚male' omissum esse iudicat Fritzsche). — De ceteris codicibus silentio Iacobitzii et Fritzschii credere vix licet.

[2]) Fritzsche (de Furia): ‚καὶ δηλαδὴ (cum octo literarum lacuna) Φ' (om., ut videtur, ἶροι); quod cum sero animadverterim neque diserte testatus sim rectius me enotavisse e Φ, fieri sane potest, ut erraverim. ἶροι καὶ πτωχοὶ δηλαδὴ D ἶροι καὶ προσαίται (sic) δηλαδὴ v (testibus Iac. et Fr). — Si ex incerta quadam adnotatione mea concludere licet, legisse mihi videor in A ἶροι καὶ δηλαδη sine lacuna.

[3]) Fritzsche: ‚αὐτοὶ συμπαρεδρεύειν αὐτοῖς βούλωνταί τινας (τινας βούλονται D) D et v. adhuc incertum est, utrum Φ olim habuerit αὐτοὶ συμπαρῶσιν, anne potius vulgatam, quae sive mera interpolatio fuit sive pars scholii, nihil ea ne fingi quidem potest absurdius'. Hanc autem codicis Φ partem et lacuna illa multo recentiorem vides esse et cum Γ codice vetustissimo adeo arte consentire, ut de communi origine dubitari non possit. — ‚προσίωμεν ΑΩΦΥa'.

[4]) σε om. Ω Sommerbrodtii (‚solus' teste Fritzschio).

[5]) Vulg. LXVIII non habent A(B)EΦΨ Ambros. A CCXVIII Pte Inf. Laur. XXXII, xiii, xlviii, LVII, i, xiii, li, C. S. LXXXVIII Mut.

τὸν ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ἀνασκολοπισθέντα.) ὅτι (καινὴν ταύτην τελετὴν εἰσήγαγεν ἐς τὸν βίον·) τότε] erasa sunt in 𝔄 quae ( ) inclusi, sed non dubium est, quin editionis alicuius ope hodie quoque legi possint. (𝔄 ab Allatio videtur tractatus esse.)

c. 12 ἐκίνουν ἐξαρπάσαι πειρώμενοι αὐτόν·] ἐκίνουν πειρώμενοι lac. 5 vel 6 litter. αὐτόν Laur. XI,XIII.

c. 13 ἔπειτα δὲ (ὁ νομοθέτης ὁ πρῶτος ἔπεισεν αὐτοὺς ὡς) ἀδελφοὶ πάντες εἶεν ἀλλήλων, ἐπειδὰν ἅπαξ παραβάντες θεοὺς μὲν τοὺς Ἑλληνικοὺς ἀπαρνήσωνται, τὸν δὲ ἀνεσκολοπισμένον ἐκεῖνον σοφιστὴν αὐτῶν προσκυνῶσι καὶ κατὰ) τοὺς ἐκείνου νόμους βιῶσι.] in 𝔄 paulo plus 3 versuum est rasura, quam eadem atque in c. 11 et 12 ratione indicavi.

Vulg. LXX. Saturnalia.[1]) c. 10 ἐπιδείκνυνται, ἀλλὰ] ἐπιδεί- ⁝ κνυ lac. 5 fere litter. ·ἀλλὰ Ambr. A CCXVIII Pte Inf.[2]).

Ups. Vat. LXXVI. — Exstat hic. liber in ΓFΩ (pp. recc.) aliis. Apparatus Iacobitzii et Fritzschii: FMa (edd.). — Codicis Γ indicem ab ipso Allatio confectum esse probabile est, qui custos fuit Bibliothecae Vaticanae sub Alexandro VII, quem Luciani Peregrinum in atrum indicem relatum deleri iussisse monet Fritzsche. Non omnes, ut Fritzschio videntur, terras catholicas praeter unam Galliam Alexandro VII obsecutas esse, inde apparet, quod, ut ipse vidi, in codicibus editionibusque non paucis hodie quoque exstat Peregrinus. Ambrosianus ille Peregrinum neque saeculo XVII ineunte habuit, quo tempore in I. V. Pinelli manibus erat, qui alterum indicem eius confecit, neque habuit umquam, si de foliorum quaternionumque constitutione recte iudicavi.

[1]) Vulg. LXX non habent EΦΨ Laur. XXXII, XIII, LVII, LI C. S. LXXXVIII Mut. Ups. Vat. LXXVI. Quidam codices Epistulas tantum habent, ut Laur. XXXII, XLVIII, LVII, I Marcianus CCCCXXVII. Libelli Saturnales in nonnullis codicibus varie disturbati vel mutilati sunt: in codicis Ω parte recentiore (fol. 360r—363r) post c. 12 scripta sunt c. 19—39 (Epistulae Saturnales), c. 13—18 (Leges) inter Vulg. XXIX et LXXV (fol. 374) exstant; mutilum fuit ni f. vel alio quodam modo laesum exemplar illud, unde c. 1—12 a codicis Ω librario exscripta sunt; quo ordine libelli disponendi essent, indicavit in cod. Ω Bessarionis ni f. ipsius manus, eumque ordinem cum vulgato consentientem observat Cosmas codicis Marc. CCCCXXXV librarius. Codicis Γ folia in hac Luciani parte disturbata sunt, ita tamen, ut neque ullus libellus omittatur et. c. 13—18 suam teneant sedem. In B ad ordinem vulgatum omnia scripta sunt usque ad c. 20 ἀλλ' ἡ μὲν γῆ. ἄσπορος, in quibus verbis desinit huius cod. fol. ultimum. Apparatus Iacobitzii: AC(BF)M(UVX𝔄) edd.

[2]) ἐπιδείκνυνται] sic ‚2 m.' in A ἐπιδείκνυται A teste Iacobitzio.

c. 28 ὅπως ἂν ὁ τράγος κελεύῃ] ὅπως lac. 5 fere litter. κελεύοι Laur. LVII,1[1]).

Vulg. LXXI. Convivium.[2]) c. 18 μηδ' ἐκεῖνον ἀτερπῆ, τὸν καιρὸν εἶναι μηδὲ κενὸν ἐκέλευσε] μὴ δ'ἐκεῖνον ἀτερπῆ lac. 3 vel 4 litter. τὸν καιρὸν εἶναι lac. 4 fere litter. ἐκέλευσε Ω Urb. CXVIII. Supra hanc lacunam μηδε κενὸν litteris iam fere evanidis scripsit Ω[a] [3]).

Vulg. LXXII. De Syria dea.[4]) c. 7 ϑῶυμα. καὶ τοῦτο ἑκάστου ἔτεος γίγνεται, τὸ καὶ ἐμεῦ] ϑῶυμα (καὶ τοῦτο, ἑκαστου ἔτεος γίνεται· τὸ καὶ) ⁞ ἐμεῦ Γ (et Γ[a]) Quae ( ) inclusi, ea in lac. 24 vel 25 litter. a pr. m. relicta paulo minoribus litteris scripsit alia quaedam manus aut primae aequalis aut certe prima non multo recentior. καὶ τοῦτο ἑκάστου ἔτ. γίγνεται] ‚deerant in E, sed lacunae, quae aderat, inscripta'.

c. 17 τὸν νῦν ἐόντα μὴ ἔμμεναι τὸν τὴν ἀρχὴν γεγενημένον, ἀλλ'] τὸν νῦν ἐόντα lac. ἀλλ' ΓΕΩ Marc. CCCCXXXV. Lacuna 27 vel 29 litter. est in Γ, 35 fere in Ω, 25 fere in Marc. CCCCXXXV[5]).

c. 18 φϑόνον προξενέειν ἰητρικῇ.] φόνον lac. ἰητρική· ΓΩ Marc. CCCCXXXV et E (ex quo non adfertur varietas illa ἰητρική). Lacuna 14 fere litter. est in ΓΩ, 8 fere in Marc. CCCCXXXV.

c. 25 σεωυτὸν οὕτω ἀεικέλιον ἔργον μοῦνος ἀνδρῶν ἔπρηξας] σεωυτὸν (οὕτως ἀεκέλιον ἔργον μοῦνος ἀνδρῶν) ἔπρηξας Γ (et Γ[a]). Quae ( ) inclusi, ea in lac. 27 vel 29 litter. a pr. m. relicta scripsit manus quaedam recentior. De E haec traduntur: οὕτω] ‚hoc ad ἀνδρῶν usque aliena manus implevit in E, ubi lacuna erat'.

---

1) κελεύει] κελεύοι Marc. CCCCXXVII et fortasse alii.

2) Vulg. LXXI non habent BEFΦΨ Laur. XXXII, XLVIII, LVII, XLVI C. S. LXXXVIII Pal. LXXIII Ups. Apparatus Iacobitzii: AD(MUVYΔX) edd. et ‚unus codicum Vaticanorum' quem Γ esse opinatur Fritzsche; Fritzschii: iidem et Ω; Δ autem Fritzschii causa contulit Car. Schenkl, cuius collatione usus Fritzsche sigla X ‚in quinque dialogis' (Vulg. XLIV, XLV, XLVI, LIII, LXXI) deleri posse existimat reposita Δ pro ΔX.

3) μὴ δι' ἐκεῖνον sic κτλ sine lacuna habet Mut.

4) Vulg. LXXII non habent BF𝔄ΦΨ Ambros. A 218 Pte Inf. Laur. XXXII, XIII, XLVIII. LVII, I, XIII, XLVI, LI C. S. LXXXVIII Mut. Pal. LXXIII Ups. Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: E(MΓ) edd.

5) μὴ usque ad γεγενημένην diserte habent ac (et b?). ‚νῦν]πρὶν edd'. (in c ita scriptum esse testari possum).

c. 32 *φορέει, λυχνὶς*] *φορέει* lac. 5 vel 6 litter. *λυχνὶς Ω* et Marc. CCCCXXXV.

c. 39 *ἐν δεξιῇ τὸν νηὸν ἐπιδεικνύουσα*] *ἐν δεξιῇ το* lac. 10 vel 12 litter. *ηνὸν ἐπιδεικνύουσα* Pal. LXXIII *το* in *τὸν* corr. pr. ni f. m. ipsa suprascripta nota ˜ cum accentu.

c. 55 *ἐσαῦτις ὑπισχνέεται. τελέσας*] *ἐς αὖθις ὑπισχναίεται·* lac. 3 fere litter. *τελέσας* Pal. LXXIII. Supra *ναι* pr. ni f. m. ipsa *ε* scripsit.

Vulg. LXXIII. Demosthenis encomium.[1]) c. 19 *Ἰσμηνὸν ἢ χρυσαλάκατον*] *ἰσ* lac. 4 fere litter. *νὸν· ἢ χρυσηλάκατον* Pal. CLXXIV). (In v nota librarius dubitavit.)

c. 29 post *τὴν γὰρ ψυχὴν ὦ βασιλεῦ πρὸς βίαν αὐτοῦ κατέχειν ἀδύνατον* (sic) in Pal. CLXXIV sequitur lacuna plus 100 litter.,

---

[1]) Vulg. LXXIII non habent EΨ Laur. XXXII, XIII, XLVIII, LVII, I, XLVI, LI Mut. Ups. Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: ABFG (MUV) edd. — Codices plerique plane diversam in quibusdam textus dispositionem habent atque editiones recentiorum post Gesnerum; veteres autem editiones in universum codicum ordinem servant. Hunc autem in modum singulas huius libri partes disponunt:
codices: 1) c. 1 init — c. 29 *κατέχειν* (*ἀδύνατον*)
Gesner: 1) c. 1 init. — c. 29 *κατέχειν* (*ἀδύνατον*)
codices: 2) c. 33 *οὐ βοιωτίας οὐδ' ἔνθα τι μὴ* — c. 37 *καὶ δύναμιν συλλέγει*
Gesner: 3) c. 29 *τί δ' οὐ ζῶντα κατειλήφατε* — c. 33 *πόρους θρέμματα γῆν*
codices: 3) c. 29 *τί δ' οὐ ζῶντα κατειλήφατε* — c. 33 *πόρους θρέμματα γῆν*
Gesner: 2) c. 33 *οὐ βοιωτίας οὐδ' ἔνθα τι μὴ* — c. 37 *καὶ δύναμιν συλλέγει*
codices: 4) c. 37 *ἐπιμήκεις στόλους* — c. 50 fin.
Gesner: 4) c. 37 *ἐπιμήκεις στόλους* — c. 50 fin.

In parte 1) *ἀδύνατον* om. ABF et fortasse alii; in parte 2) *ἐπιεικῶς* pro *οὐ βοιωτίας* habet G, cfr pars 4) *ὀὐκ Βοιωτίας ὁ δ' ἔνθα τι* (om. *μὴ*) reponit Gesner; in parte 3) cum in multis variant AFBGa tum *συλλέγει* omittunt; in parte 4) pro *ἐπιμήκεις στόλους*] sic A *ἐπικειστόλους* habet B *ἐπιεικῶς στόλους* (*ει* supra *ω* scr. est in F) Fa ante *ἐπιμήκεις* (quod et ipsum in G omittitur) *ὁ δὲ* addunt edd. excepta a.

Iacobitzio in his rebus disponendis usus sum teste. Codices ABΓΩ ipse examinavi vidique recte de codicum AB ordine disputavisse Iacobitzium, in codicibus autem ΓΩ eundem atque in ABF ordinem servari. Probabile est etiam codices Φ Pal. CLXXIV eodem modo ordinatas habere singulas partes; ad quorum codicum ordinem lacunasque in hoc libro iterum accuratius examinandas redire nondum mihi licuit.

Gesneri transpositionem commendari Iacobitz monet suffragio codicis G, in quo sic legi testatur: *κατέχειν οὐ βοιωτίας. τί δ' ου κτέ.*

post quam scr. sunt c. 33 ὑμεῖς δὲ θᾶττον ἂν usque ad c. 34 τῶν ὅπλων βιαστῆς (sic, sed confinia tantum lacunarum descripseram, quo fit, ut dicere non possim, num in iis quae interiacent (inter ἂν et τῶν) ulla sit varietas) tum post 50 fere litter. lacunam pergit librarius c. 34 καὶ τὸ τῆς γνώμης e. q. s.[1]).

c. 33 et 37 πόρους θρέμματα γῆν] πόρους ⋮ τε· γῆν θρέμματα Φ; tum post lac. 5 fere litter. στόλους ἀποπέμπει] sic Φ, sed utrum ἐπιμήκεις plane omissum esset an alio quodam loco collocatum, non adnotavi. In mg. rec. m (ἐπ?)ικεισστόλους ἀποπέμπει: [1]).

Vulg. LXXV. Cynicus.[2]) c. 14 προσέθηκέ τινα οὑτωσὶ] sic c diserte, sed προσέθηκεν lac. 8 fere litter. οὑτωσὶ A𝔄[3]).

c. 16 ἀναιδέστατον τοῖς] ἀναιδέσταιον lac. 7 vel 8 litter. τοῖς a[4]).

Vulg. LXXVI. Soloecista.[5]) c. 7 ἑτέρου ἀφιστάνειν] sic c diserte, sed ἑτέρου lac. 2 vel 3 litter. ἀφιστάνειν a[6]).

c. 7 ἔφη, τὸ βαρύνειν] sic. c diserte, sed ἔφη lac. 10 fere litter. τὸ βαρύνειν Pal. CLXXIV[7]).

Vulgatum ordinem secutus librorum Lucianeorum plurimas lacunas in codicibus editionibusque inventas exposui supra. Multas autem lacunas consulto praeterii[8]), quarum primum genus est earum, quae lacunae vix dici

---

[1]) Cfr quae in superiore adnotatione exposui.

[2]) Vulg. LXXV non habent BEFHΦΨΩ Laur. XXXII, XIII, XLVIII, LVII, I, XLVI, LI C. S. LXXXVIII Mut. Pal. LXXIII Vat. LXXVI. Apparatus Iacobitzii: AG(UVY) edd.

[3]) καὶ κόσμου χάριν ante προσέθηκεν om. A teste Iacobitzio; habet c diserte; num eadem 𝔄 omittat, non examinavi. — τινα] τινόν ‚(sic) G'.

[4]) τοῖς] μᾶλλον τοῖς Iacobitzio teste (A) G. edd. excepta a.

[5]) Vulg. LXXVI non habent BEFΦ Laur. XXXII, XLVIII. LVII, XIII, (XXVIII), XLVI Pal. LXXIII. Apparatus Iacobitzii: A(UVY) edd.

[6]) ἄμφω post ἀφιστάνειν om. A Ups. a, habet c diserte.

[7]) ἔφη, τὸ] ἐπὶ τὸ Ups.

[8]) Quod lacunarum genera quaedam a me praeterita esse dico, non ita accipiendum est, quasi plane praeterierim; inveniuntur enim supra e quibusdam generibus pauca exempla allata, quae ad rem illustrandam apta esse iudicabam.

possint : nam interdum ob membranam chartamve non satis bene praeparatam atramentum ab altera folii parte penetravit, quo factum est, ut librarius in folio verso scribens spatia quaedam vacua relinqueret, ne litterae confunderentur[1]); similiter lacunae non raro relictae inveniuntur in foliis versis, ubi ab altera parte scriptum erat in rasura a prima manu ipsa; et has lacunas et illas, quarum paulo supra mentionem feci, in membranaceis codicibus satis raro occurrere, vix est quod moneam. Aliud lacunarum genus praeterii earum, quae in librorum atque dialogorum inscriptionibus eo consilio positae sunt, ut quasi membra quaedam inscriptionum distinguerentur[2]); cuius rei pauca exempla satis habeo adferre: 1) geminae inscriptiones parvo intervallo disiunguntur, ut ζεῦξις, ἢ ἀντίοχος: προλαλιά. ἢ ἡρακλῆς:[3]) 2) inter dialogorum personas saepius intercedunt intervalla, ut ἑρμῆς ἀπόλλων: λητώ καὶ ἥρα: μενίππου καί αἰακοῖ: 3) scriptoris nomen lacuna interiecta interdum ascribitur, ut λούκιος ἢ ὄνος λουκιανοῦ:[4]) — Has autem lacunarum varietates alio loco tractare atque componere melius erit[5]). — Tertium genus earum lacunarum non id egi, ut exponerem, quae ad personarum vices significandas positae originem suam prae

---

[1]) Hoc autem lacunarum genus cum in multis multorum scriptorum codicibus est frequentissimum tum quod ad Luciani codices attinet in Vat. LXXXIX.

[2]) Idem valet de subscriptionibus; in paucis autem codicibus omnes libri subscriptiones habent, in codicum parte multo maiore subscriptiones aut paucae inveniuntur aut nullae.

[3]) Haec autem lacunarum species in recentioribus codicibus est frequentissima, rarior in vetustioribus.

[4]) Ascribitur nomen scriptoris — et saepius quidem sine lacuna — non solum in miscellaneis codicibus sed interdum etiam in aliis.

[5]) Quod ad inscriptiones attinet, magna cautio cum saepe adhibenda est tum in iis codicibus aestimandis, qui inscriptiones in lacunis a pr. m. relictis additas habent a rubricatore; interdum enim rubricatoris manus primae manui ne aequalis quidem est neque in iis codicibus, ubi pr. m. ipsa rubricatoris munere functa est, nisi textus descriptionem codicumque varietates comparaveris, dici poterit, num ex eodem fonte inscriptiones ortae sint atque textus descriptio.

se ferant. Quae ut in cognationibus constituendis magni sunt momenti, ita non e veris lacunis ortae sunt; nam plurimi codices intervallis quibusdam relictis significant personarum vices, nomina autem personarum saepe supra versum addita sunt, saepe in marginibus, interdum, ubi lacunae relictae sunt, personarum nomina plane omittuntur[1]). — Quartum genus lacunarum in editionibus antiquissimis invenitur interdum; eas autem lacunas dico, quae in typis plagulisque disponendis ortae sunt neque in ullo codice inveniuntur; de eiusmodi lacunis pauca exponam infra, ubi de Florentina editione a agetur. Quamquam id egi, ut paucas tantum eiusmodi lacunas adferrem supra, tamen fieri potest, ut satis magna pars earum, quas ex a attuli, hoc in numero ponenda sit; utilius autem mihi videbatur eas quoque adiungi, de quarum origine non constabat[2]). — Quintum genus lacunarum ortum est, cum in lacunis rasura effectis nihil rescriberetur; ingens est in codicibus earum numerus satisque habui paucas adferre, cum neque fieri posset, ut omnes, quotquot enotavissem, h. l. adferrem neque omnino utile videretur omnes praeteriri. Harum autem

---

[1]) Personarum nomina in nonnullis codicibus addiderunt rubricatores vel scholiastae, ut in codice Ψ; sed in illis quoque codicibus nomina — sive ob alias quasdam causas sive quod in ipso versu scripta invenerunt — una cum textu interdum scripserunt librarii. Interdum in nominibus appingendis alios fontes adhibuerunt rubricatores atque librarii; ita saepius egit codicis Ψ rubricator, qui idem est atque librarius; quae res ita explicari poterit fortasse, si statuerimus, eos libros in codice illo, cuius textum describebat, aut nullis personarum nominibus aut paucis instructos fuisse; exstant autem eiusmodi codices Lucianei, quamquam nullum cognovi, qui totus sit eiusmodi.

[2]) Huic generi haud dissimilis est earum lacunarum species, quae in codicibus ortae sunt, cum a pagina transiens ad paginam ultimum primumve versum vacuum relinqueret librarius. Harum lacunarum, cum plura adferri possent, unum exemplum, attuli e cod. B (Vulg. VIII, XX, c. 9). Similem originem prae se ferunt omissiones, repetitiones, transpositiones a librariis saepe factae in transitu, quas et plurimas esse et ad textus historiam illustrandam gravissimas apparebit e codicum BΓΩΨ al. descriptionibus.

lacunarum plurimae correctoribus debentur saepiusque cum aliis correctionibus atque interpolationibus artissime coniunctae sunt. — Sextum genus ponere liceat earum, quae primae manui numquam tribui possint, cum ob codicum folia umore situque corrupta litterae quaedam legi non possint. Eiusmodi codicum clade orta est sine dubio pars satis magna lacunarum. In cod. Urb. CXVIII multae litterae umore adeo corruptae sunt, ut saepe ne aliorum quidem codicum ope legi possint; nondum autem constat e cod. Urb. lacunas ullas in aliis codicibus ortas esse, ideoque satis habebo exempla quaedam ex hoc codice infra adferre, si in quo codice iidem loci inveniantur lacunosi, ut sciri possit, unde lacunae ortae sint. De simili cod. Mutinensis clade pauca exposui superiore anno in eius codicis descriptione. Huc ea quoque pertinent, quae ex Ω attuli supra ad Vulg. VIII,v c. 2, ubi Marc. CCCCXXXV ex Ω descriptus lacunas habet.

Venio iam ad eos codices in conspectu ponendos breviterque recensendos, qui eo consilio a me examinati sunt, ut lacunae in textu[1]) Lucianeo relictae indagarentur. Stellulis notatos novem codices a me non examinatos adsumam, quos lacunosos esse ex aliorum collationibus apparet. Praeter ea lacunarum genera, quae supra exposui, lacunas in textu Lucianeo relictas me invenisse nullas scito, nisi eas, quae ad vulgatum librorum ordinem descriptae exstant supra. Vides autem in lacunosorum numero esse optimum fere quemque atque antiquissimum e codicibus adhuc examinatis. Quod ad eos codices attinet, e quibus nullae lacunae a me adferuntur, fieri sane potuit, ut una vel altera lacuna oculos meos superiorumque effugeret; nam eiusmodi laborem — quem et utilem esse et tandem aliquando suscipiendum facile mihi concesseris — neque facile

---

[1]) Scholia quoque non poteram non examinare plurima in codicibus inspiciendis atque conferendis. De scholiorum autem lacunis non agam, quod et longum est et ab alio V. D. fiet sine dubio, cum in scholiorum Lucianeorum editione paranda iam diu versetur G. Bertolotto. Accedit, quod neque id egi hac re cognita, ut scholiorum omnium plenam collationem instituerem, et alia est interdum scholiorum propago atque librorum ipsorum.

est ita absolvere, ut reliquias persequentibus nihil restet neque in his rebus — id quod significavi supra — dedita opera indagandis versati sunt priores, quo fit, ut prima haec sit eiusmodi lacunarum quasi recensio. Ne in iis quidem codicibus, quos lacunosos esse ostendi, omnes esse omnino lacunas deprehensas confirmare audeo.

Dolendum est, quod fere omnium codicum indices ita ordinati sunt adhuc, ut non facile eos possimus contueri. Quamquam non paucorum codicum conspectum brevi in doctorum manibus futurum esse habeo compertum. Vaticanorum codicum indices ad vulgatum librorum ordinem confecti exstant in catalogis manuscriptis; quos indices temporis causa describere non potui; feci autem quod fieri a me potuit, ut de codicibus et meis et editorum hac in re iudicari posset, nam ad lacunosos Vulgatae libros adnotavi supra, et a quibus eorum codicum, qui separatim enumerabuntur infra, quemque librum abesse scirem et qui apparatus esset Iacobitzii, Fritzschii, Sommerbrodtii.

Codicum conspectum ita instituam, ut in quoque codice primum nota nomenque[1]) ponatur, deinde significetur, cuius saeculi videatur esse, tum lacunae enumerentur. Eas autem lacunas a ceteris separatas ponam, in quibus consensus quidam codicum cernitur. Quibus rebus interdum addam, si quae vel ad codicum naturam illustrandam necessaria mihi visa sunt vel ad eam de qua agitur rem certius iudicandam.

Antequam ad codices recensendos veniam, non possum, quin omnibus iis agam gratias, quorum benevolentia atque beneficio factum est, ut horum studiorum labor mihi levaretur. Quorum in numero ante omnes ponendi sunt bibliothecarum praefecti eorumque collegae minores.

---

[1]) Notis codicum iis utor, quas Iacobitz eumque secuti Fritzsche aliique usi sunt. Monendum autem est 𝔄ΨΩ notas a Fritzschio positas esse. Ceterae notae a Fritzschio aliisque positae eiusmodi sunt, ut iis uti non potuerim, cum a Iacobitzio ad alios codices iam essent adhibiti (ut R Fritzschii, R Bertolotti, al.).

Quanta clarissimis illis viris a me debeatur gratia, satis intellegent qui experti sciunt, quantum valeat in his rebus eorum benevolentia.

Ambrosianus A CCXVIII Pte Inf., chartaceus saeculo XVI non recentior[1]). Vulg. XXXII c. 14, c. 60 (nomen proprium om.), XXXIX c. 7 (nomen proprium om.), XLI c. 28, XLVIII c. 10, c. 49, LXI c. 25, LXX c. 10. Cfr quae ad Vulg. X exposui supra.

Q = Augustanus tertius chartaceus, saec. XIV vix recentior[2]). Vulg. I c. 18 (et sic interdum), LV c. 1.

A = Gorlicensis, chartaceus saec. XV a Ioanne Rhoso scriptus[3]). Vulg. V c. 39, VIII,xxv c. 2, XXXIII c. 47, XL c. 19, LX c. 20. Consensus: Vulg. XXXIV c. 8, LXXV c. 14.

*F = Guelferbutanus primus, ‚seculo tertio decimo non recentior[4]), membranaceus praeter 74 folia, quae chartacea sunt' teste Iacobitzio, ‚saec. XIV^{ti}' teste Fritzschio. Vulg. XIX c. 16, XXXVII c. 12, XLII c. 7. Consensus: Vulg. XL c. 26.

*G = Guelferbutanus secundus, ‚recentissimus chartaceus' teste Iacobitzio. Vulg. XX c. 9.

---

1) Cfr quae ad Vulg. LXVIII adnotavi.

2) Q ante me contulerunt C. Iacobitz et L. Spengel, cuius collatione in Nigrino utitur Fritzsche. Hunc codicem ut in bibliotheca regia Berolinensi examinarem, liberaliter mihi permisit bibliothecae Monacensis praefectus.

3) Cfr harum adnotationum pars I.

4) Multis rebus adducor, ut saeculo XIII recentiorem F esse credam; quod ideo monendum est, quia huic codici multum saepe tribuitur a Iacobitzio atque Fritzschio, quos in codicis Gorlicensis aetate constituenda valde erravisse iam constet (cfr. harum adnotationum pars I). Quamquam non ita de eius aetate dubito, ut multo minoris eum aestimandum esse censeam, si vel XV saeculo scripta esse demonstrari potuerit pars eius quaedam.

*E — Harleianus 5964 ‚plut. LXIV B 18 membranaceus’ (‚Wittianus s. Marcianus’) ‚seculi 11mi’ teste Solano, ‚a Baane in Arethae usum circa annum 914’ exaratus teste Maassio (Mélanges Graux p. 759). Recte sine dubio iudicavisse Maassium mihi dixit Bruno Keil V. Cl., qui ipse quoque et E inspexit et Apologetarum codicem Parisinum a Baane subscriptum. — Exemplum scripturae e Vulg. XXXIV c. 1 et 2 sumptum edidit Thompson, ex quo exemplo apparet, singulos huius codicis versus totidem fere litteras capere atque spatia ea, quae in codicis Ω partibus quibusdam inter singularum lacunarum initia intercedunt (cfr Vulg. XXIII et XXIV); nam quod non plane aequales sunt spatia illa codicis Ω, ne versus quidem codicis E plane eandem habent omnes longitudinem, cum fines versuum lineam terminalem egrediantur interdum. Qua de re ut facilius iudicare possint legentes, adferam ex E aliquot versuum initia atque exitus: Vulg. XXXIV c. 2 *ὁ καλλικλῆς·* ¦ *εἶτα — ·νῦν δὲ.* ¦ *ἤδη — τὴν εἴ* ¦ *λην* (sic) — *ἤδη γε* ¦ et paulo infra *τρί* ¦ *παλαι — τὴν* ¦ *τράμιν — ὁ γὰρ* ¦ (h. l. non plane expletus est versus) ¦ *ἀστραβηλάτης.* His autem rebus adducor, ut maculis quibusdam vel plicis credam determinari in E litteras quasdam fere evanidas; nam quod lacunae nullae his locis adferuntur, editionum ope saepius legi posse vidi litteras in codicibus umore situque laesas; librarios autem aliorum codicum ope destitutos lacunas in tali codice describendo reliquisse non mirum est (cfr quae de Solani collatione dicentur infra). Ex iis autem quae ad Vulg. XXIII et LXV exposui supra veri simillimum vides esse ex E ipso descriptos esse libros quosdam eorum, quos in parte recentiore habet Ω; accedit quod cum lectionibus ex E allatis fere semper in his libris congruit codex Ω — nonnullas autem varietates a me ex Ω enotatas in E quoque esse oculosque conferentium fugisse probabile est. Quod si haec recte disputata sunt, iam saeculo XV ita mutilatus fuit E, ut nunc est in libris XXIII et LXV[1]).

---

[1]) De codicibus E Mut. componendis egi in Mutinensis descriptione (p. 14, 15; cfr adn. 3 ad p. 13 pertinens); post haec scripta e tabula Thompsoniana, quam in bibliotheca regia Berolinensi inspi-

— Lacunae autem ex hoc codice adferuntur hae, quas ad consensum codicum pertinere apparet omnes: Vulg. XXXIV c. 8, LXXII c. 7, c. 17, c. 18, c. 25. Quod ad Vulg. II c. 7,

---

cere mihi licuit, ab alia manu E scriptum esse comperi atque Mutinensem. Vides autem nihilo minus de iis componendis cogitari posse: codicis E folia, ut iam scio, 12 × 8¾ inches sunt; Mutinensis folia 295 × 235 mm. sunt et T. W. Allen auctore (Notes upon Greek manuscripts in Italian libraries, Classical Review 1889) 11½ × 9 inches. Dubium autem est, num aeque vetustus sit Mutinensis atque E. Licet suspicari (cfr. Maass l. l.) e codicis E parte amissa descriptum esse posse Mutinensem, vel totum vel Vulg. XVII excepto, qui liber in utroque codice exstat. Quas suspiciones ideo non retinendas duxi, ut in codice E iterum describendo conferendoque adnotentur non varietates solum librorumque ordo hodiernus sed etiam singulorum foliorum initia exitusque. Examinanda est ex hoc codice etiam constitutio quaternionum videndumque, num ab Aretha ipso scripti sint scriptive esse possint numeri illi, quos tradunt esse librorum quaternionumque. Nonnulli autem libri una cum foliis quibusdam versis exire apparet e ratione a me aliorum codicum auxilio instituta. E priorum descriptionibus videtur constare ordinem librorum hunc iam quidem esse: 1) Vulg. XIX (init. mutil.), incipit enim ‚fol. 1' a c. 8 (πρὸς) τὸ παράδοξον 2) Vulg. XVIII inc. ‚fol. 2' pertinetque, ut videtur, ad fol. 5ᵛ finem 3) Vulg. XXIII (fin. mutil.; cfr quae ad hanc codicis E partem exposui ad Vulg. XXIII et LXV) inc. ‚fol. 6' pertinet autem, ut videtur, ad fol. 6ᵛ vs. fere 21, ita ut 15 fere versus abscissi sint (cfr Solani verba l. l.) 4) reliquiae Vulg. LXV ‚fol. 7'; ‚folio nunc septimo quaternionis nota MH antiquitus subscripta est' teste Maassio, quod utrum ad fol. 7ʳ pertineat an ad fol. 7ᵛ, magni interest scire; hic autem Luciani liber ad fol. 8ʳ vs 33 vel 36 potest pertinere 5) Vulg. XXIV inc. ‚fol. 8ᵇ' potestque ad fol. 11ʳ finem pertinere 6) Vulg. XXV inc. ‚fol. 11ᵇ' pertinet, ut videtur, ad fol. 25ʳ finem atque 1000 fere versibus continetur (‚lineas singulis paginis trigenas senas' esse in cod. E testatur Maass, apparetque, ut ipse vidi in Lexiphane (e tabula Thompsoniana), de hac summa binos versus esse detrahendos in iis paginis, a quibus libri non mutilati incipiunt; fol. enim 73ʳ versus habet 34 inscriptionis spatio excepto). 7) Vulg. LXIV inc. ‚fol. 25ᵇ' potestque ad fol. 27ʳ vs fere 24 pertinere 8) Vulg. XVII inc. ‚fol. 27', fin., ut videtur, mutil., nam catalogus haec habet: ‚pauca hic juxta finem mutila', debebat autem fere ad fol. 39ʳ finem pertinere hic liber; ultima autem lectio ex E adfertur c. 42 λεληθυίας, quod in decimo a libri fine versu scriptum fuisse oportet. 9) Vulg. XLIX inc. ‚fol. 39ᵇ' 10) Vulg. LXXII inc. ‚fol. 50ᵇ' 11) Vulg. XXXIII inc. ‚fol. 60ᵇ' pertinetque, ut e tabula Thompsoniana

XXXVI c. 6, c. 25, XL c. 26 attinet, ubi Γ aliique codices lacunosi sunt, his locis videndum erit, num satis accurate investigata sit primae manus scriptura; Vulg. XXXIII c. 2 parva lacuna e Γ solo adfertur, de E silentium est. Vulg. LXXII c. 7, c. 25 lacunae codicis E — idem autem de Γ valet — expletae sunt, quod si hoc in E quoque, ut in Γ factum esse testari possum, ante saeculum XV factum est, non mirum esse apparet, si qui codices ex E oriundi nullas his locis habeant lacunas. In Ω Marc. CCCCXXXV neque has lacunas vidi neque eas, quas paulo supra attuli e Vulg. II et XL; loci autem e Vulg. XXXIII c. 2, XXXVI c. 25 allati ad vetustam codicis Ω partem pertinent[1]).

---

concludere licet, ad fol. 72ᵛ finem. 12) Vulg. XXXIV ‚fol. 73' (intellege fol. 73ʳ vs 1). 13) Vulg. XXXV ‚fol. 78'. 14) Vulg. XXXVI ‚fol. 80'. 15) Vulg. XXXVIII ‚fol. 83ᵇ'. 16) Vulg. XL ‚fol. 98'. 17) Vulg. LX ‚fol. 104'. 18) Vulg. XX ‚fol. 110ᵇ'. 19) Vulg. II ‚fol. 133'. Cfr quae de codicis Ω parte recentiore exponam.

[1]) Adferri oportet ea quae de codicum EΩ origine communi opinatus erat Fritzsche (Vol. I P. I, Rostochii 1860, Praef. p. XI): ‚Wittianus (E) . . . . . Egregius liber ex Italia avectus esse creditur et dici etiam „Marcianus" solet: qui si primum in numero fuit Venetorum, caetera ejusmodi est hic Wittianus, ut ex eo Sommerbrodtii Marcianus num. 434 videri possit fluxisse'. Ex iis autem libris, qui Fritzschii Vol. I P. I continentur, praeter Vulg. XXV Quom. hist. conscr. nullus exstat in utroque codice scriptus. Atqui hic ipse liber primus est eorum, quos cod. Ω pars recentior continet. Vides veri simile esse Fritzschii iudicium ex hoc ipso libro factum esse. Apparet autem e codicum lectionibus a Fritzschio ad Vulg. XXV allatis semper fere, ubi ei satis constet de utriusque codicis scriptura, eadem in utroque codice scripta esse eosque ita congruere, ut saepissime congruant soli. Codice Ω collato vidi interdum e Sommerbrodtii silentio falsa de Ω collegisse Fritzschium. — Vol. II P. II, Rostochii 1869, Praef. p. VIII haec habet Fritzsche: ‚Solanus ipse demonstravit se in Hermotimo' (Vulg. XX) ‚utpote festinantem ea tantum loca consuluisse, quae sibi negotium facessivissent neque hunc dialogum ab se conferri integrum potuisse. Quidnam Marciano codice (E) postea factum sit, nescitur: (est autem idem atque Harl. 5694) ‚hoc tantum scio, illum ab alio Marciano no 434 (Ω) qui etiamnum Venetiis est differre eique praestare.' Cfr et quae ad Vulg. XXIV al. de codicis Ω lacunis exposui et quae modo dixi maculis quibusdam E videri contaminatum esse interdum. Fortasse et his ipsis lacunis

Monendum est h. l. e Solani verbis a Iacobitzio ad Vulg. XXV c. 40 laudatis non satis apparere, num sine lacuna ὃς ante ἡδέως omiserit pr. m. codicis E.

Laurentianus, XI,xiii, chartaceus saec. XIV[1]). Vulg. IV c. 4, XXII c. 2, XLIX c. 24, c. 28 et 29 (bis), c. 29, LXVIII c. 12.

Laurentianus, XXXII,xlviii chartaceus saec. XV a Ioanne Rhoso scriptus. Vulg. III c. 20, XIX c. 18 et 19, XXI c. 5 (bis), XLV c. 3, c. 4, LIII c. 1, c. 4, c. 7 (bis), LIV c. 1, c. 2, c. 2, LV c. 4, c. 8, LVII, c. 1, c. 2.

Laurentianus LVII,i, chartaceus saec. XV[2]). Vulg. LXVI c. 4, c. 22, LXX c. 28. Consensus: Vulg. XXXVI c. 6.

Laurentianus LVII,xiii, membranaceus saec. XIII. Consensus: Vulg. XXVIII c. 18.

Laurentianus LVII,xxviii, chartaceus saec. XV[3]). Vulg. II c. 3, X,xxvii c. 1, LXVI c. 45. Consensus: XXXVI c. 25.

Laurentianus LVII,xliii, chartaceus saec. XVI. Vulg. XVI c. 2 et 3, c. 14 (bis).

---

et collatorum silentio deceptus est Fritzsche, nam semper fere ea ipsa in Ω quoque scripta sunt. quae ex E adferuntur, ut c. 3 ἱκανῶς EΩ c. 7 ῥίον : ἀλλὰ Ω et, ut videtur, E c. 8 εἶναι] ἢ E ἢ (non εἰ) Ω c. 17 ἀνὴρ om. EΩ c. 32 αὐτῷ; τὸ] αὐτῷ : τὸ (ut videtur) E ('In E duo puncta, quibus in hoc cod. personae solent designari'), Ω autem habet αὐτῶ parvam lac. (ad novam personam significandam) τὸ. Raro inter se dissentiunt, ut c. 10 αὐτοῦ E αὐτῶ Ω. Cfr quae de ordine librorum exponam infra.

[1]) Fol. 34—124 (vel 125?) scripti sunt Luciani libri non pauci. In iis quae fol. 1—33 continentur (est autem 'Philonis Iudaei De vita Moysis lib. I') lacunae quaedam in textu relictae sunt, quarum has enotare satis habebam: ⋮ οὐ πάνυ μακρὰν ἀφεστηκότα ἀσύντ lac. 10 fere litter. καὶ ῥαδίως εἰ προσ ⋮ πίνοι το νικήσειν ἄρας μετὰ τῆς οι lac. 12 fere litter. τος εὐπλοούνης e. q. s. — Peregrinum in hoc codice exstare adnotavi. Vulg. IV Bertolotto contulit e Laur. XI,xiii, quem R notat.

[2]) Hic codex in quibusdam partibus saepissime cum Laur. LVII,li congruit easdemque in Anacharsidis Phalaridis, aliorum epistulis atque ille habet lacunas; neque tamen totus ex eo descriptus potest esse; quam rem alio loco exponam.

[3]) Laur. LVII,xxviii libros ita dispositos voluit librarius, ut ante dialogos ponerentur οἱ μονοπρόσωποι λόγοι. — Vulg. LXXVI periit.

Laurentianus LVII,xLvi, chartaceus saec. XV a Ioanne Rhoso scriptus [1]). Vulg. XXIV c. 3 (cfr quae ad h. l. adnotavi).

Laurentianus LVII,li [2]) membranaceus saeculo XII non recentior, si ultima folia exceperis (fol. 277—279), ubi manus quaedam recentior (saec. ni f. XV) Vulg. XVII c. 33 πλουσία τινὶ — libelli finem, c. 42 αἰτία δὲ ἑλόμενος (sic) scripsit [3]). Vulg. III c. 2, c. 3, XV c. 8, c. 19, c. 40. Consensus: Vulg. XXXVI c. 6.

Φ = Laurentianus (di Badia) Conv. Soppr. LXXVII [4]) Hunc codicem descripsit Vitelli l. l. — 1) Pars vetusta membranacea, X ut videtur saec. scripta, quae saepe mutilata est. Vulg. I c. 7, XXXVII c. 6, LXXIII c. 33 et 37. 2) Pars recentior, duobus foliis exceptis chartacea, a duabus vel tribus manibus scripta ($Φ^a$ saec XIV, ut vid., $Φ^b$ saec. XIV vel XV, ut vid., $Φ^c$ manui $Φ^b$ fere aequalis, quae duo illa folia membranacea implevit). Vulg. XLIX c. 1 ($Φ^b$). Consensus: Vulg. II c. 7 ($Φ^b$), LXVI c. 24 ($Φ^b$), c. 31 et 32 ($Φ^b$).

Laurentianus C.(onv.) S.(oppr.) LXXXVIII [5]), membranaceus saec., ut mihi videtur, XV exeuntis; multae huius

---

1) Cfr harum adnotationum pars I.

2) E Laur. LVII,li Vulg. XV contulit Vitelli, qui L hunc cod. notat, Vulg. IV Bertolotto, qui eadem nota utitur.

Anacharsidis, Phalaridis, aliorum epistulas interiectas habet hic codex inter Vulg. XLIX et Vulg. L. Multae in his epistulis relictae sunt lacunae, de quibus in huius codicis descriptione agam. Cfr. quae ad cod. Laur. LVII,i adnotavi.

3) Ab ea, ut mihi videbantur, haec scripta sunt manu, quae codicis Laur. C. S. LXXXVIII partem principalem scripsit. Certe membranarum genus plane idem est atque illud, quo utuntur et codicum Gorlicensis (A) Laur. C. S. LXXXVIII librarii et is qui codicis Ω partem recentiorem scripsit.

4) Cfr quae ad Vulg. X et exposui. — Codices ‚monasteriorum suppressorum' non describuntur in Bandini catalogo, ut qui post eius tempora in bibliothecam Laurentianam transportati sint. Cfr etiam catalogus infra laud.

5) Cfr catalogus manuscriptus qui inscribitur ‚Supplementum alterum ad catalogum codicum graecorum latinorum etc. bibliothecae Mediceae Laurentianae, Tom. I, continens biblioth. Abbatiae Florentinae mss. codices' (p. 317—322) e quo haec adferam: ‚Saec.

codicis partes a manu fere aequali correctae, suppletae, variis lectionibus instructae sunt. Consensus: Vulg. II c. 6.

Ω = Marcianus CCCCXXXIV, quem ante me cum multi inspexerunt tum magna ex parte contulit Sommerbrodt. Vulg. VIII, IX, X, XXVI, XXVII, XXX, XXXI, XXXII, XXXV, XLIII—XLVI ante me contulit van Herwerden. — 1) Pars vetusta membranacea, saeculo XII non recentior, hos libros continet: Vulg. I, III, IV, V, VII—XVII, XXVI, XXVII, XXX—XXXVII, XLIII—LI, LIII—LIX, LXI—LXIII, LXXI, LXXVI. — Lacunae: Vulg. V c. 12, c. 44, VIII,v saepius, XII c. 7, XIII c. 9, LXIII c. 1. Consensus: Vulg. VII c. 10 et 11, XXXIV c. 8, XXXVI c. 6, LXXI c. 18. 2) Pars recentior ante a. 1471 scripta, quo anno Marc. CCCCXXXV ex ea descriptus est, reliquos Vulg. libros continet his exceptis, qui in neutra parte exstant: Vulg. VI, LXXVII, LXXIX, LXXXII; ex qua re videtur concludi posse, librarium in fontibus suis hos libros non invenisse. Vix dubium est, quin codice E fonte usus sit hic librarius, cuius manus agnosci poterit fortasse, si uberiora codicum exempla edita erunt. Ostendi supra numerorum notis 1)—19) usus, qui esset in codice E librorum ordo; iisdem notis utar ad eos libros significandos qui et in E exstant et in hac codicis Ω parte, ita tamen, ut is ordo observetur, quem librarius ipse observavit: 6), 7)[1]), 10)[1]), 15), 16), 17), 18), 19), 3), 4)[1]), 5), 1), 2)[1]). His autem rebus ea confirmari vides, quae de codicibus EΩ dixi supra. — Lacunae: Vulg. II c. 7, XX saepius, XXIII saepius, XXIV saepius, XXIX saepius, XLII c. 38, LII c. 16, c. 25, LX c. 4, c. 6, LXVI c. 26, LXXII c. 32. Consensus: Vulg. XXIII c. 2 usque ad finem, (LXV c. 1,) LXXII c. 17, c. 18

XV nitidissimus pereleganti atque emendata littera exaratus. Fuit olim inter Abbatiae Florentinae Codices num. 41 designatus eumque Montfauconius se vidisse testatur in Diario Italico pag. 368 lin. 5. Constat foliis scriptis 202'. (In codice ipso scr. est: ‚Inter Codices designatur No. 40'.) Cfr quae ad Vulg. XLII adnotavi.

[1]) Codicis E libri 8), 9), 11), 12), 13), 14) scripti iam exstabant in codicis Ω parte priore. Inter 5) et 1) scripti sunt in Ω fere 15½ libri Lucianei, post 2) fere 3½ (Vulg. LXXIV ψήφισμα, quod supra om. erat, ante ultimum codicis Ω librum intercalavit pr. m.). Nul-

Marcianus CCCCXXXV, membranaceus, Bessarionis iussu a Cosma (ex Ω) descriptus a. 1471. Lacunas interdum in hoc codice ex alio fonte expletas esse apparet e lacunarum descriptione.

ψ — Marcianus CCCCXXXVI chartaceus, saec., ut videtur, XIII, totus ab una manu scriptus[1]). Vulg.

---

lum librum habent communem codicis Ω pars rec. atque Mutinensis praeter Vulg. XIX, cuius libri initium exstat in Mut., reliqua pars fere tota in E. Num quo tempore Ω p. rec. est descripta, hos libros in E fuisse veri simile sit, nondum potest dici; quamquam probabile vides esse non plane eandem illo tempore fuisse in E foliorum 1—5, 6—(11?), (12?)—134 dispositionem.

[1]) Cfr quae ad Vulg. XIV et XLII dixi. Erraverat Sommerbrodt (Luciani codd. Marciann. lectiones, Berolini 1861), quod in codicis Ψ libris enumerandis haec dixerat: ‚Λούκιος (extrema pars huius libri et qui sequuntur omnes alia eaque minus diligenti manu exarati sunt)', quem errorem post a Cl. V. ipso animadversum esse probabile est, ut qui multos post id tempus libros e Ψ contulerit. Errorem autem erroribus correxit superiore anno M. Rothstein (Quaestt. Luciann. p. 62 et 63), qui haec habet: ‚Iis de quibus supra disputavi accedit Marcianus 436 (Ψ), de quo supra non accuratius egi quia ad quaestionem de ordine non magni momenti est. Codex etsi scriptus est totus eadem manu[2]) (nisi quod Asini partem extremam foliis a librario omissis recentior manus addidit), tamen e duobus fontibus compositus est, quorum prior, etsi ordine prorsus turbato et interpolationibus et erroribus haud raro depravatus, sumptus est tamen totus e codice classis prioris, in altera parte multo minore, quae ab Asino incipit, pleraque incerta sunt, Asinus ipse initio quidem e Vaticano fluxisse videtur, Timon et Somnium mixtorum generi adscribenda sunt'. In adnotatione haec habet: ‚[2]) Aliter iudicavit Sommerbrodtius, Codicum Marcianorum lectiones pag. IX, qui Lucianea quae codici insunt recte indicavit'. Vides haec eiusmodi esse verba, vix ut liceat dubitare, quin a Rothsteinio ipso accurate examinatus sit hic codex; quam rem in dubio ponere iustum esse duxissem ne ego quidem, nisi codicem Ψ saepe examinavissem atque magna ex parte contulissem (a. 1887). ψ autem ab uno librario scriptus est a primo folio ad extremum. Sommerbrodtium decepit quod post c. 40 τὸ μέγεθος δρόμῳ εἴσω (fol. 83r) usque ad c. 44 ἤλαυνεν ἐς πόλιν (fol. 84r vs 10 reliqua huius libelli pars lac. rel. est omissa) colore quasi robiginoso insigne est atramentum; eandem manum esse non effugisset Sommerbrodtium, sed e Vulg. XLII nihil contulerat nisi c. 1—10. Hoc quoque Sommerbrodtium effugerat, in codicis fol. 85r scriptum exstare Vulg. librum LVI, qui in ψ inscribitur ἠλέκτρου πέρι ἢ τῶν κύκνων.

VIII,xvii c. 2, xviii c. 1, xxvi c. 1, c. 2, X,iii c. 2, vii c. 2, ix c. 4, xvi c. 1, c. 2, xx c. 2, xxvii saepius, xxviii c. 1, c. 2, XIV c. 19, XXXII c. 33, c. 55 (bis), (LVIII?).

* (Marcianus?) A Courierii, 𝔄 Iacobitzii, ‚manuscrit de Venise, no 72, de la bibliothèque de St. Marc, collationé à Paris'. Consensus: Vulg. XLII c. 34.

Mutinensis CXCIII, membr., saec. XII non recentior, quem ante me examinaverunt Sommerbrodt et Bertolotto. Vulg. III Epistula, VIII,xx c. 7 (bis), XVI c. 5, L c. 10, LXI c. 13 et 14. Consensus: Vulg. VII c. 10 et 11.

Palatinus LXXIII, membranaceus, saec. XIII. Hunc codicem examinavit Rohde (Rhein. Mus. a. 1870), post Rohdium examinaverunt ante me A. M. Desrousseaux[1]) et M. Rothstein, qui Palatinum e Γ descriptum esse censet ‚alio tamen fonte adhibito'. — Vulg. LXXII c. 39, c. 55. Consensus: Vulg. XXXVI c. 25.

Palatinus CLXXIV, chartaceus, saec. XIV. Vulg. III saepius, XXXII c. 25, c. 53, XLI c. 43, LII c. 8 (bis), LXIV c. 6, LXVI c. 3, c. 23, LXXIII saepius, LXXVI c. 7. Consensus: Vulg. XLII c. 34. — Inter Vulg. XXXIII et II scriptus est fol. 240ᵛ—249ᵛ liber qui Libanii nomine fertur ‚Pro saltatoribus adversus Aristidem', cuius inscriptionem graecam non adnimadverteram; ex hoc libro has lacunas enotavi: fol. 241ʳ (Morelli, ed. p. 476, 477) *τείχη πιστεύειν ἀσφαλές* ⋮ lac. 1 versus ⋮ *τοῖς δ'εἶναι* (nihil om.) fol. 247ʳ (M. p. 502) *οἱ νέοι, παρὰ* ⋮ lac. 6 fere litter. *ἰόντες παρὰ λάμπρον* (*Κόννον* om.) fol. 247ᵛ (M. p. 505) *παραινεῖς* (sic) *τὸν πόδα* lac. 18 fere litter. ⋮ *καὶ* (nihil om.) fol. 247ᵛ (M. p. 505) *κατορύττειν· ὡς* lac. 5 fere litter. *αὐτοῦ* (*οὐδὲν* om.) fol. 249ʳ (M. p. 510) *πρὸς τὸν* (sic) lac. 7 fere litt. *ἐκ τῶν* (nihil om.) fol. 249ʳ (M. p. 510) *ὀξύς*, lac. 6 fere litter. *ἐν* (*οὐ ῥᾷστος* om.)[2]).

---

[1]) Luciani codices Romanos omnes, si recte verba eius intellexi, examinavit Desrousseaux. Cui V. Cl. gratias et habeo et ago maximas, quod ante hos duos annos de ordine atque dispositione Vulg. librorum I, VIII, IX. X e scidis suis non pauca mecum communicavit.

[2]) Hic liber in codicibus ΓΗ exstat, ibique *πρὸς ἀριστείδην περὶ τῶν ὀρχηστῶν* inscribitur. Alexander episcopus in scholio codicis Γ

*M — Parisinus 2954 ‚constat duobus libris mstis, quorum prior seculo 14, posterior seculo 13 tribuendus esse videtur' (ita Lossius). Ad hanc partem pertinere Vulg. VIII,xxv c. 1, ubi lacunosus est hic codex, Pauli Vogtii adnotationibus acceptum refero.

*Δ — Parisinus 2956. 1) Pars prior, saec. XV, ex qua parte nullae lacunae adferuntur 2) Pars altera, saec. XIV. Consensus: XLII c. 34.

Upsaliensis Cod. Gr. XIV, chartaceus, saec. XIII vel XIV[1]). Vulg. VIII,xx saepius, xxvi c. 2 (bis), IX,ii (bis), xv c. 3, XVI c. 5, XXXVII saepius, LIX c. 12. (Consensus quidam cernitur Vulg. LXIII c. 1.)

Urbinas CXVIII chartaceus, saec., ut mihi videbatur, XIV[2]); multi libri mutilati sunt; satis multa quaedam manus XVI ni f. saec. supplevit Huius codicis indicem non satis accuratum scripsit manus principalis, qui index hos libros non habet: Vulg. XXII, XXIV, (XLVII,) LII, (LXVIII,) LXXII, LXXV, LXXVII—LXXIX, LXXXI, LXXXII (Vulg. librorum XLVII et LXVIII reliquiae quaedam exstant in codice a manu principali scriptae). Vulg. II, VI, IX, XVIII—XXI, XXIII, XXXVII, LXIV, LXVI, LXX, LXXX, quos in codice fuisse testatur index, a manu recentiore renovati sunt. Vulg. XXII, LXXV, LXXIX, LXXXI eadem manus addidit, qui libri, si fides indici habenda est, olim non fuerunt in codice. Vulg. XIII et suo loco exstat a manu principali scriptus et in fine codicis repetitus a manu recentiore. Omnes Vulgatae libros hic codex ita resarcitus continet vel integros vel mutilatos praeter XXIV, LII, LXXII, LXXVII, LXXVIII,

---

marginali hunc libellum Luciani esse sibi videri non Libanii ostendit.

[1]) Hunc codicem a. 1877 inspexerat Charles Graux, contulit ante me Sommerbrodt a. 1882; XIII saec. eum esse iudicant et Graux et Sommerbrodt.

[2]) Urb. CXVIII primus, quod sciam, examinavit Desrousseaux, e cuius scidis haec adferam: ‚. . . . prima man. (sec. XIV aut XIII desin.) quam dico A' . . . . ‚secunda manus (s. XV) . . . . quam dico B.' . . . . ‚De hoc codice vide meam disquisitionem in Diario quod inscribitur ‚Mélanges de l'école française de Rome — 1886', cui additur collatio dialogorum mortuorum'.

LXXXII. Ad eum ordinem qui est in codicis Ω parte priore descripti sunt libri a manu principali, si haec exceperis: post Vulg. LXIII[1]) in Ω scripti sunt Vulg. LXII et XXVI. XXVII, Urbinatis librarius post LXIII orsus erat Vulg. XXVI scribere, ut est in Mut., quem codicem usque ad hunc locum videtur secutus esse, mox nescio qua causa deposito consilio versus iam descriptos ipse delevit atque inter Vulg. LXIII et XXVI interposuit Vulg. X, VIII (dial. xx excepto), IX, VIII,xx (sic)[2]), LXII. Vulg. XXVI usque ad XLIV (sunt autem novem libri) plane eodem ordine positi sunt in ΓΩ Urb. CXVIII Mut., in reliquis libris a ceterorum consensu deficit Mut. Tum duodecim librorum ordo idem est in ΓΩ Urb.[3]); rursus eorundem testium consensus est in tribus libris XVII, XLIX, XI; deficit Γ inter XI et L intercalans XLII, redeunt ad communem librorum seriem per tres libros L, LI, XXXII, nisi quod LI in Γ ‚periit libellus una cum fine praecedentis et initio sequentis'[4]). Inter Vulg. XXXII et XXXIII Γ a consensu deficiens libros XXXIX et LXXII habet scriptos; tum in quattuor libris XXXIII—

---

[1]) Eundem atque Ω ordinem servat Γ; Mutinensis autem Vulg. LXII plane omisso post LXIII ponit XXVI, XXVII. Usque ad Vulg. LXIII plane eundem ordinem servant ΓΩ (Mut.) Urb. CXVIII.

[2]) In nullo, quod sciam, alio codice VIII,xx post IX exstat, in Γ a ceteris Vulg. VIII:i dialogis separatus exstat inter Vulg. I, XLVIII, LII (sic) et Vulg. XVII. Vulg. X. IX, VIII (fin. mutil.) in fine codicis Γ scripti sunt praeter VIII,xx. Codicis Ω discriptio haec est: Vulg. I, XLVIII, X, IX, VIII. VIII,xx (sic), XVII, codicis Urb. haec: I, XLVIII, XVII, Mutinensis autem Vulg. libros I, XLVIII, LII, non habet, XVII inter LVIII et LI collocat, X, IX, VIII aut perierunt aut numquam fuerunt in Mut. scripti, si VIII,xx exceperis, cuius dialogi reliquiae quaedam sub codicis finem exstant; apparet autem, si una scriptos fuisse olim in Mut. Vulg. VIII—X statueris, quoquo modo eos discripseris, ultimum Vulg. VIII,xx:mo tribuendum esse locum.

[3]) Usque ad hunc locum 33 librorum series plane eadem est in ΓΩ: Vulg. XXX, XXXI, LIII—LVII, III, XXXVII, LXI, LXIII, LXII, XXVI, XXVII, LIX, IV, LXXI, LXXVI, XVI, XLIII—XLV, VII, XLVI, V, XII, XIV, XV, XLVII, XIII, LVIII, I, XLVIII. Post XLVIII Urb. ponit XVII. Inter Vulg. XLVIII et XVII, ut ex adn. 2) apparet, cod. Γ Vulg. LII et VIII,xx ponit, cod. Ω Vulg. X, IX, VIII, VIII,xx.

[4] Sic Rothstein, l. l. p. 7[1]). Perierunt, si recte computavi, 8 folia.

XXXVI vulgatum ordinem observant ΓΩ Urb. — Vulg. XXXVI ultimus iam est eorum, quos cod. Ω pars prior habet; casu tamen factum est sine dubio, ut Ω a consensu deficeret, nam fol. 268ᵛ vs. 18—31, post Vulg. XXXVI finem, erasum est libelli cuiusdam initium. Hunc autem libellum Vulg. XXXVIII fuisse et ex ordine Γ Urb. aliorum codicum licet concludere et e litterarum erasarum naufragiis quibusdam. — Ceteri Urbinatis libri ad principalem partem pertinentes interdum ita conglobantur ut in Γ[1]. — Lacunae hae sunt: 1) in parte principali: Vulg. XXXVIII c. 2. Consensus: Vulg. XXXIV c. 8, XXXVI c. 6, XL c. 26, LXXI c. 18. 2) in parte recentiore: Vulg. LXVI c. 10. Consensus: Vulg. II c. 6. — Multae versuum partes umore adeo depravatae sunt, ut ne aliorum quidem testium ope semper dici possit, quid scriptum fuerit, cuius rei pauca exempla adferam: Vulg. IV c. 9 *συγγνώμη, καὶ παρ' αὐτῷ φυτεύσαντι μου*] ita Ω et ni f. Urb. c. 10 *καὶ τῆς κεφαλῆς*] ita Ω et ni f. Urb. (Hanc autem Urbinatis partem ex Ω ortam esse alio loco demonstrabo.) Vulg. XLI c. 59 quae post *τῆς μάχης. ἐνταῦθα* in fol. 240ᵛ vsu ultimo scripta sunt, legere non poteram (neque in Vulg. XLI et XLII licebat editione ulla vel codice alio uti temporis causa) adnotavi autem *οσισιν κα* ⁞ (reliqua perierunt sed fol. 241ʳ (recent. man.) inc. *πηδήσας*). In Vulg. XLII cum multa vix legi possunt tum extrema c. 56 verba.

---

[1]) Non displicet coniectura Rothsteinii, qui cum multorum codicum seriem atque dispositionem sagaciter pervestigavit atque perspexit tum de huius codicis origine haec iudicavit: ‚Optimis . . . . fontibus usum esse librarium ipse librorum ordo docet, in quibus fuisse etiam Marcianum' (Ω) ‚probabile est, cum quo et in singulis paucis quas conferre mihi licebat lectionibus et in libellis Imaginibus (43) et De dea Syria (44) omittendis (quamquam in aliis ab eo discrepat) consentit. Quodsi igitur Asinum et Imagines eodem loco ponit quo sunt in Vaticano 89 et post Abdicatum (54) consentiens cum codice grammatici Bachmanniani inserit dialogos meretricios, fieri potest, ut haec quoque sumpta sint e Marciani volumine altero quod nunc periit. Cetera omitto, quoniam in codice adeo corrupto neque sine molestia explicari possunt neque multum ex iis discitur.' Quam similis Mutinensi codici sit Urbinas in Nigrini parte principali, alio loco demonstrabo. E codicis Ω parte vetusta multi libri, ut Vulg. LXXI al., orti sunt.

Urbinas CXX, chartaceus, recens (nihil praeterea de eius aetate adnotavi). Vulg. XVII c. 29 (bis), c. 30.

Vaticanus LXXVI (P Fritzschii), chartaceus, recens (XVI, ut mihi videbatur, saec.).[1] Vulg. IV c. 8, XI c. 3 et 4, XII saepius, XXXII saepius, XXXVII c. 52, XLIV c. 15, c. 36, L c. 16 (bis), c. 19, LII saepius, LXI c. 4.

Vaticanus LXXXVI (R Fritzschii), chartaceus, recens (nihil praeterea de eius aetate adnotavi). Vulg. V saepius.

𝔄 Fritzschii = Vaticanus LXXXVII, chartaceus[2]), ‚saeculo quarto decimo tribuitur codex a C. B. Hasio, recte fortasse, quamquam nescio an sit etiam recentior' (sic Rothstein l. l. p. 65). Chartae genus speciem mihi referebat codicis Marciani Zan. gr. CCCCLXIV (Hesiodus), qui a. 1315 a Demetrio Triclinio scriptus est. Wattenbachii autem tabulae ad manus mihi non erant, quo fit, ut dicere non possim, num chartae similitudine factum sit, ut litterarum ductus quosdam Triclinianis haud dissimiles esse existimarem; neque tamen Triclinii manui adeo similis mihi visa est huius librarii manus, ut eandem esse credam. Lacunas vidi has: Vulg. III c. 12, XXIX c. 7, LXVIII c. 11 et 12, c. 13. Consensus: Vulg. II c. 7, LXXV c. 14.

Vaticanus LXXXVIII, chartaceus, codicibus Ψ et Urb CXVIII fere aequalis; librarius, ubi quid inter scribendum eraserat, semper fere lacunam reliquit neque in rasura

---

[1]) Ex Vat. LXXVI Timon (Vulg. V) ab Ignatio Guidio collatus est in usum Fritzschii, cuius verba haec sunt: ‚no. 76 codex bombycinus saec. XIV, qui notae melioris est et cum optimis libris saepe consentit'. De hoc codice optime egit M. Rothstein (Quaestt. Lucian. p. 20—24 al. l.), qui eum ad cod. BA alios ‚prioris classis' testes accedere demonstravit. Lacunas autem neque ex hoc codice neque ex alio ullo commemoravit Rothstein. Quod chartaceum esse hunc codicem dixi, cum a Fritzschio bombycinus dictus sit, chartaceos eos quoque codices dixi, qui bombycini solent dici.

[2]) 𝔄 ante me examinaverunt F. I. Bast, C. Hase, E. Rohde, I. Sommerbrodt, M. Rothstein al. — ‚De huius codicis auctoritate quod ad Dial. mort. attinet vide Desrousseaux (Revue de Philologie, t. VIII, 1885).'

scripsit[1]). Vulg. XXXVI c. 10. Consensus: Vulg. XXVIII c. 18, XXXVI c. 6, c. 25.

Vaticanus LXXXIX, ‚chartaceus XIV saeculi,' ut et Rothsteinio videbatur et mihi. In foliis versis plurimae lacunae ideo relictae sunt, quod per chartam male praeparatam ab altera parte saepe penetraverat atramentum. Quales sint hae lacunae, ex his exemplis apparet: *διανα* lac. *στάντες*, *κα* lac. *θεῖσθαι*. Aliud genus lacunarum ex hoc codice nullum enotavi.

Γ = Vaticanus XC, membranaceus (praeter pauca folia XVI, ut videtur, saec. addita, ubi nullae sunt lacunae) saec. X, ut videtur[2]). — Vulg. XXVI c. 9, XXXIII c. 2. Consensus: Vulg. II c. 7, XXXIV c. 8, XXXVI c. 6, c. 25, XL c. 26, LXVI c. 24, c. 31 et 32, LXXII c. 7, c. 17, c. 18, c. 25.

---

[1]) Fol. 1—13 scriptae sunt Vulg. XVII reliquiae (c. 10 *εἰτά σοι πέπρακται τὸ πᾶν εὐμαρῶς* — ad libri finem *αἰτία δὲ ἑλομένοις* (sic)). Hunc excipit Vulg. XVIII *ἀπολογία πρὸς σαβῖνον σοφιστὴν, περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων*, cui libro a pr. m f. m rubricatorio liquore ascriptum est *θ* (sed ex corr., ita, ut non certo sciamus, num ante Vulg. XVII septem libri abscissi sint); ceteri quoque libri ab eadem manu numeris instructi sunt. Nullas cerni in Vulg. II lacunas adnotavi. Vulg. XXVIII pars quaedam foliis aliquot amissis periit atque ab alia manu suppleta est. Vulg. XXX inscribitur *φάλαρις ἢ τύραννος* (in mrg. scr. est *πρέσβεις φαλάριδος* neque ascribitur *τὰ πρόσωπα*) subscribitur *τέλος φάλαρις ἢ τύραννος*. Vulg. XXXI inscr. *φάλαρις δεύτερος. ὑπὲρ φαλάριδος ἀπολογία* (cfr Ambros. meus et Photii codex Lucianeus), subscr. *τέλος φάλαρις β´*. In hoc Vat. exstant *ἐπιστολαὶ σκυθικαί*, quas et in Vat. MCCCXXII vidi. Quae epistulae num plane eaedem essent atque illae, quas in Laur. LVII, I, LI scriptas esse dixi supra, temporis causa non licebat examinare. In his autem libris non ita inscriptae sunt ut in Vaticanis: recentior est MCCCXXII quam LXXXVIII. — Plane eandem atque e Vaticano LXXXVIII enotavi Vulg. XVIII inscriptionem video apud Fritzschium e cod. C (Paris. 3011) allatam, fere eandem (*περὶ κτλ.* omittuntur) ex H apud Iacobitzium (Vol. I Praef. p. XVI).

[2]) *Γ* examinaverunt ante me Bast, Hase, Rohde, Sommerbrodt, Nolhac, Desrousseaux, Rothstein, inspexit Vitelli. Mirum apparet esse in lacunis codicum *Γ*E consensum, sed ut cognationis quasi gradus quidam statuantur, alias quoque res tractare opus erit, quod brevi a me fieri posse spero. — Vulg. LI olim in *Γ* fuisse recte sine dubio coniecit Rothstein, ut admonui supra.

B — Vindobonensis Philos. Philol. CXXIII, membranaceus, saec., ut videtur, X, totus ab eadem manu scriptus[1]). Vulg. VIII,xx c. 9 (et similiter paucis locis), XV c. 33, XXXII c. 50, LIII c. 6.

*H — Vindobonensis Philos. Philol. CXIV chartaceus, saec. XV[2]). Vulg. XX c. 71.

*K — Vindobonensis Philos. Philol. CLXV chartaceus, de cuius aetate nihil tradit Iacobitz. Vulg. XXXVII c. 10.

*T = ‚Poli collatio'. Vulg. V c. 14 (bis).

a = Editio princeps, Florent. 1496[3]). Vulg. III c. 21, c. 25 et 26, XXXIV c. 12, XLIX c. 12, LXXV c. 16, LXXVI c. 7. Consensus: Vulg. XXVIII c. 18, XXXIV c. 8, XXXVI c. 6, XLIII c. 34, LI c. 25.

---

[1]) B ante me examinaverunt Schubart, Iacobitz, Fritzsche, Sommerbrodt, G. v. Tiefenau, Rothstein, al. — Codex B 160 folia habet, nisi quod fol. 3, quod Schubarti temporibus exstabat, ante a. 1877 abscissum est. In fol. 160^v margine inferiore a manu quadam XV ni f. saec. scriptum est 251, quae notae numerum fortasse indicant qui illis temporibus fuit foliorum. Certe aptus est foliorum numerus 91 ad eos fere Luciani libros capiendos quos codicis Vat. LXXVI indicia secutus in Vindobonensi olim fuisse coniecit Rothstein. — In codicis B descriptione eos Vulg. XI, XII, XXXII, XXXVII, L, LXI locos e B conferre potero, ubi codicem Vat. LXXVI lacunosum esse inveni post B iam relictum.

[2]) H contulerunt Schubart, Iacobitz, Eichenfeld, Vielhaber, inspexi ego neque potui temporis causa examinare.

[3]) Editionis a fol. 16^r a Vulg. VIII orditur (inscr. *ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ ΣΑΜΟΣΑΤΕΩΣ ΘΕΩΝ ΔΙΑΛΟΓΟΙ*); usque a fol. 16^r quaternionum signa in cuiusque quaternionis fol. I—IV suis, ut mihi videbatur, locis posita sunt: αI (αII αIII αIIII), fol. 16^r (17^r 18^r 19^r); βI (βII βIII βIIII), fol. 24^r (25^r 26^r 27^r) usque ad ωI (ωII ωIII ωIIII), fol. ni f. 185^r (— 188^r); post ω quaternionem numeri quaternionum adhibentur αα (I—IIII) — ηη (I—IIII), qui ad editionis finem pertinent. Editionis fol. 1—15 hunc in modum disposita sunt: *AI—AIII* (fol. 1^r—3^r), tum post folia nullis numeris instructa quattuor (fol. 4—7), quorum quartum (editionis fol. 7), ut mihi videbatur, folio 6 adglutinatum est (in bibliothecae Casanatensis exemplari fol. 7 non exstat); editionis fol. 8^r—11^r *BI—BIIII* notas habent, fol. 12—15 quaternionis *B* fol. V—VIII sunt. Vides veri simillimum esse et a quaternione *α* orsos esse typothetas in ed. a describenda et post exscripta esse fol. 1—15 (quaterniones *A* et *B*, Vulg. I—VII).

(b — Editio Aldina I, Venet. 1503[1]). Consensus: Vulg. LI c. 25?)

c — Editio Aldina II, Venet. 1522[1]). Consensus: Vulg. LI c. 25.

Nullas, ut mihi videbantur, lacunas habent relictas hi codices Lucianei[2]): Ambrosianus P

Quae res ideo magni est momenti, quod ita initium fit fortasse indagandi, quonam modo ortus sit ordo Vulgatae. — Non paucae editionis a lacunae, ubi nihil omissum est, arguunt codicis (vel codicum) folia unionesque in singulos typothetas divisa fuisse; plus unius typothetae opera hanc editionem descriptam esse ut credam aliis rebus adducor, quas alio loco tractabo. Priorum oculos fugit, nisi fallor, ea quam exposui quaternionum discriptio.

[1]) Editionem c aliquot locis exceptis ex ed. b exscriptam esse recte dixerat Fr. Schoell; h. l. satis sit monere eadem fere esse in bc foliorum initia atque exitus. De varietatibus iis, quae in editionis b exemplaribus Marcianis inveniuntur in marginibus scriptae, brevi agam ita, ut appareat, quam similes sint varietatibus illis, quae a Iacobitzio atque Fritzschio siglis VY notantur. Fieri etiam potest, ut alterum editionis b exemplar Marcianum ipsum sit ‚exemplar . . . manu illius' (Aldi) ‚castigatum', quod Franciscus Asalanus testatur a se adhibitum esse in altera editione Aldina c paranda.

[2]) Fieri autem potuisse indicavi supra, ut una vel altera lacuna oculos meos effugeret; neque enim in omnibus codicibus aeque magnam diligentiam adhibere potui atque in ΓΩ Laur. LVII,LI, ut hos potissimum adferam. In vetustioribus quos examinavi codicibus non facile me potuit gravior ulla lacuna effugere, nam e codd. BΓΨΩ Laur. LVII,LI aliis cum non parvas partes contuli totas tum cuiusque paginae initium atque exitum enotavi (eandem operam navavi in codicis B columnis; quae res adeo non ‚perversa atque supervacanea' est, id quod nuper dixit criticus quidam (Berliner Philol. Wochenschr. 1889 No. 49, in censura libelli mei qui inscr. Luciani codex Mutinensis), ut plane necessaria sit, si quidem interest vetustos codices eorumque naturam accurate cognoscere. Constat autem et multas codicum ΓΩ Mut. Laur. LVII,LI aliorum partes ita a me examinatas nondum ab alio ullo examinatas esse (quae Bast e cod. Γ contulit videntur periisse) et ita non parvam lectionum copiam comparari, cum facilius notabilia quaedam hac ratione enotari possint, si in qua pagina eiusmodi quid occurrit.

CXVI[1]), Laurentiani XXXII, XIII[2]), XXI, LVII, (VI?, XXIX?,) XLV, LIX, I[3]), LXXX, XVII, LXXXV, IX[3]), Marciani Zan. gr. CCCCXXVII, CCCCXXXVIII, CCCCXLV, CCCCLXVI[4]), DXVII, Mutinenses II, CXLIV, Ottobonianus CCCXXX, Palatinus CCXIII, Urbinas CXXI, Vallicellianus B XCIX, Vaticani LXXVIII, CXII, CCXXIV, DCXIV, CMXXXII, CMXLVII, CMXLVIII, CMXLIX, MCCCXXII, MCCCXXIII, MCCCXXIV, MCCCXXV.

De his codicibus — sunt autem numero 24 — ita egi in adnotationibus ad lacunosos Luciani libros pertinentibus, ut facile sciri possit, et in quibus exstet et a quibus absit quisque liber lacunosus[5]): ABEFH𝔄ΓΦΨΩ Ambros. A CCXVIII

Quod ideo monendum est, ne perversum critici illius iudicium silentio meo quasi comprobare videar.

1) ‚Codex non admodum antiquus; ex Insula Chio advectus 1606. Fuit ex libris Michaelis Sophiani' (sic in plagula lintea tegumento adglutinata scr. est). Miscellaneus est continetque scripta quaedam Boëtii, Luciani, Aristidis, Libanii. Lucianea habet haec (fol. 71r — 114r col. 2): Vulg. XVI, XLIII, XIV, XV, XLVII, V, XII, XLV, LVII, XXVIII, X, I, XXII, XVII, XXVIII, III, X. XI, VIII, XXI, XXIV, I, II, V, VI, IV, IX, VIII, X, VI—IX, XII, XXIV, XXV, XXVII, XI c. 1—c. 9 περαιωθέντας δὲ καὶ ταύτην ἀφικτοῦ (sic, sed καὶ supra vs. add est).

2) Ex hoc codice Vulg. XV contulit Vitelli (Museo Ital. l. l.), Vulg. IV Bertolotto (Il cod. Modenese di Luciano, Rivista di filologia 1886) qui t eum notant. Huius codicis partes quasdam Laur. LVII,LI cognatas esse alio loco demonstrabo.

3) E LIX,I descriptum esse opinor LXXXV,IX. In his codicibus, ut in Σ (Vindobonensi XXI, quem his Laurentianis recentiorem esse opinor), Platonicis libris tacite ascribitur Vulg. VI Halcyon.

4) ‚In 8 chartaceus, foliorum 207, saeculi circiter XIV' ut recte indicavit Zanetti. Fol. 8r — 17v vs 19 scripti sunt Luciani libri Vulg. XXVIII et XXIX. Pauca verba adeo evanida sunt, ut sine aliorum librorum auxilio legi non possint. Hoc codice Lucianea contineri effugerat Sommerbrodtium.

5) Cfr quae ad Vulg. VIII, IX, X adnotavi. — Addere liceat h. l. in editione W. Dindorfii Lipsiensi (a. 1858) ad Vulg. XXXIV, XXXVI, LXXII (et ad alios quosdam Luciani libros nullis codicum Γ𝔄 lacunis insignes) lectiones quasdam allatas esse codicum Γ𝔄 (quae ad Vulg. LXXII adferuntur, ea ad Γ pertinent, nam Vulg. LXXII, ut monet Dindorf, non habet 𝔄). Eas tantum codicis Γ lacunas animadvertit Dindorf, quas ad Vulg. XXXVI c. 6 et c. 25 descripsi, nisi quod c. 6 lacunam minus recte enotavit. Dindorfii editione

Pte Inf. Laur. XXXII, XIII, XLVIII, LVII, I, XIII, XXVIII, XLVI[1]), LI C. S. LXXXVIII Mut. CXCIII Pal. LXXIII, CLXXIV Ups. Vat. LXXVI.

Venio nunc ad graviores quasdam lacunas breviter tractandas. Ac prius quidem de iis agam, quae consensum codicum testantur. A codicis *Γ* lacunis proficiscar lacunasque eorum codicum, qui ad *Γ* se applicant[2]), componam; ne ceteras quidem lacunas codicum consentientium praetermittam. De iis autem lacunis, quae in singulis codicibus adhuc inventae sunt, nondum multa addi possunt ad ea quae supra exposui.

Codicis *Γ* lacunae ad consensum pertinentes occurrunt in Vulg. libris II, XXXIV, XXXVI, XL, LXVI, LXXII. Ex his autem libris nullus exstat in BΨ Vat. LXXVI F[3]) Laur. XXXII, XLVIII, Mut. Ups., quo fit, ut gravissimo horum codicum auxilio destituti simus in his lacunis iudicandis[4]),

---

non poteram uti in lacunis describendis; ita autem haec res a me examinata est, ut de fide mea dubitari non debeat.

[1]) Addendum est (ad Vulg. VIII,XX) ne in hoc quidem codice (Laur. LVII,XLVI) Dearum iudicium exstare.

[2]) Duas esse codicum Lucianeorum familias ante multos annos monuerunt editores; eandem rem tractaverunt Siemonsen, Rohde, Rothstein al. ita, ut in universum de hac re constet, in singulis plurima hodie quoque obscura sint. In codicibus examinandis mihi persuasi quosdam libros ita comparatos esse, ut separata quaedam codicum stirps statuenda sit, quae cum mediam se gerat interdum, tamen ad *Γ*, *Ω* alios eiusdem familiae codices propius accedat quam ad B eosque qui eum sequuntur ducem. Haec autem res non potest demonstrari solo lacunarum auxilio, quamquam lacunarum natura confirmantur quae de hac re statuenda esse alio loco multis exemplis ostendam. Pertinent autem ad separatam illam stirpem Laur. LVII,LI aliique.

[3]) De F cfr. quae ad Vulg. XL adnotavi.

[4]) Fortasse ad codicum originem historiamque textus Lucianei illustrandam maximi erit aliquando momenti, quod illi ipsi libri, ubi lacunosus est *Γ*, testis huius familiae locupletissimus idemque, si E excipimus, vetustissimus — E autem, ut admonui supra, iisdem locis atque *Γ* lacunosus est interdum fuitque fortasse gemello suo

singuli exstant in Φ et Laur. LVII, xlvi[1]), Laur. LVII, li et XXXII, xiii[2]), bini in Ω[3]), Pal. LXXIII[4]), Laur. C. S. LXXXVIII[5]), terni in Urb. CXVIII[6]), Laur LVII, i[7]), quaterni in 𝔄 et Laur. LVII, xiii[8]), A[9]), quini in E[10]), H[11]), Ambros. A CCXVIII Pte Inf.[12]).

Consentientium codicum conspectus:

1) De magno codicum ΓE inter se consensu uberius dixi supra.

a) Ad codicum ΓE consensum accedunt hi testes[13]):

---

olim etiam similior quam nunc est — vix igitur potest esse fortuitum, quod sex illi libri in tot codicibus aut perierunt aut numquam fuerunt scripti. Minoris momenti videtur esse, quod Vulg. XXVI et XXXIII, ubi Γ solus lacunosus est quodam modo, a multis ipsi quoque codicibus absunt.

1) Vulg. XL. — Partem codicis Φ principalem dico, nam ceteri libri, si Vulg. LXXII exceperis, qui liber a codice Φ plane abest, exstant a recentioribus manibus scripti.

2) Vulg. XXXVI.

3) Vulg. XXXIV et XXXVI. Partem codicis Ω principalem dico; cfr supra.

4) Vulg. XXXVI et XL.

5) Vulg. II et LXVI.

6) Vulg. XXXIV, XXXVI, XL. — Partem Urbinatis principalem dico, nam ceteros libros Vulg. LXXII excepto, qui liber ab Urb. plane abest, addidit rec. man.

7) Vulg. II, XXXVI, LXVI.

8) Vulg. II, XXXIV, XXXVI, LXVI.

9) Vulg. XXXIV, XL, LXVI, LXXII.

10) Vulg. II, XXXIV, XXXVI, XL, LXXII.

11) Vulg. II, XXXIV, XXXVI, LXVI, LXXII.

12) Vulg. II, XXXIV, XXXVI, XL, LXVI; eosdem libros habent codices Φ Urb. CXVIII, si horum codicum partes recentiores non exceperis.

13) Codicum Marcianorum Ω et CCCCXXXV consensum in hunc conspectum ideo non recepi, quia ex iis quae supra exposui illum ex Ω descriptum esse apparet. Monere liceat h. l. et hunc Marcianum et Urbinatis CXVIII partes quasdam magni esse momenti ad codicis Ω fata illustranda correctorumque aetatem definiendam. Ac quia de correctoribus mentio facta est, commemorare liceat in codicibus ΓΩ examinandis apparuisse hos codices ab eodem saec. XIII vel XIV correctore saepissime tractatos esse de eaque re et ex atramenti colore et e constanti eius in notis scribendis usu constare.

codicum Ω Urb. CXVIII partes principales A[1]) a Vulg. XXXIV c. 8;

b) Ω (pars rec.) Vulg. LXXII c. 17, c. 18[2]).

2) Cum codice Γ consentiunt hi testes ita:

a) codicum Ω Urb. CXVIII partes principales Vat. LXXXVIII a Laur. LVII, I, LI Vulg. XXXVI c. 6[3]);

b) Vat. LXXXVIII Laur. LVII, XXVIII Pal. LXXIII Vulg. XXXVI c. 25[4]);

c) Urb. CXVIII (pars principalis) (F pars rec.) Vulg. XL c. 26[5]);

d) Φ^b 𝔄 Vulg. II c. 7[6]);

e) Φ^b Vulg. LXVI c. 24, c. 31 et 32[7]).

3) De miro codicum FΩ (p. rec.) consensu uberius disputavi supra in his codicibus recensendis.

---

[1]) Accidit, ut in h. l. describendo codicis A nota semel omitteretur.

[2]) Quod Vulg. LXXII c. 7 et c. 25 lacunosi non sunt Ω Marc. CCCCXXXV non mirum esse ostendi de E agens. Idem de iis codicibus valere apparet, si qui e Γ oriundi lacunosi non sunt h. l. — Quod Vulg. LXXII c. 7 de E ita tradunt, quasi καὶ τὸ a p r. m. i p s a scriptum ibi exstet, hoc in conferentium errore positum esse opinor.

[3]) E quoque ad hunc consensum accedere crediderim. Laurentiani a ceteris ita differunt, ut ne ipsi quidem plane congruant inter se.

[4]) Vix me erravisse nulla h. l. ex Ω enotata lacuna confirmat Urb. CXVIII pars principalis lacuna carens et ipsa, cum in eiusdem libelli c. 6 cum Ω eiusque correctore congruat quam maxime. Vides autem neque Laurentianos LVII, I, LI neque a, qui testes eandem atque ΓΩ al. in c. 6 habent lacunam, in c. 25 esse lacunosos et novos testes, qui superiori consensui non aderant, iam accessisse ad Vaticanorum consensum ceterorum consensu in hoc Vulg. libro stabiliorem. — De alia Vat. LXXXVIII : i in hoc libro lacuna (c. 10) cfr. quae ad h. l. dixi. Cfr Cons. 7). — Quod ad Laur. LVII,XXVIII attinet, addere liceat codicum Γ𝔄Ω lectiones ad Vulg. II c. 3 pertinentes, quas minus recte omiseram supra: habent autem ἀλλὰ (sic diserte) εἰ μὴ χαρίεντα φαίνοιτο Γ𝔄Ω (p. rec.), et sic E quoque apud Sommerbrodtium, nisi quod ἀλλ' habet E.

[5]) Codicum Γ Urb. CXVIII consensus plenus potest dici h. l. Cfr quae de ΩF adnotavi ad h. l.

[6]) Hic commemorare liceat altero Vulg. II, 7 loco in Ω lacunoso codicem 𝔄 idem habere atque ΓΦ^b.

[7]) Cfr quae in his lacunis describendis adnotavi de ΓΦ^b.

4) Codicum Ω Urb. CXVIII partes principales consentiunt (soli, ut vid.,) Vulg. LXXI c. 18 (bis)[1]).
5) Ω (pars principalis) Mut. consentiunt Vulg. VII c. 10 et 11[2]).
6) Ω (pars principalis) Ups. consentiunt quodam modo Vulg. LXIII c. 1.
7) Vat. LXXXVIII Laur. LVII, XIII a consentiunt Vulg. XXVIII c. 18.
8) A𝔄 consentiunt Vulg. LXXV c. 14.
9) Pal. CLXXIV Δa ‚Marcianus' Courierii consentiunt Vulg. XLII c. 34[3]).
10) Urb. CXVIII (pars rec.) Laur. C. S. LXXXVIII consentiunt Vulg. II c. 6[4]).
11) a (b?) c consentiunt Vulg. LI c. 25 et fortasse alibi.

De iis lacunis impeditius est iudicium, quae ad singulos codices pertinent. Ea fere attuli supra, quae ad eas aestimandas adferri poterunt. Ex his quoque lacunis non paucae, si prius uberiores codicum collationes atque

---

[1]) Cfr Cons. 1) a), 2) a), c). — Cod. Urb. CXVIII (pars principalis) quod ad lectiones attinet in Vulg. LXXI al. semper cum Ω facit contra Mutinensem.

[2]) Gravem esse in magno consensu codicum Ω Mut. inter se dissensionem et ostendi in Nigrino (Luciani codex Mutinensis, Upsal. 1888) et ostendam in codicis Ω descriptione. Recte a me examinatum esse Mutinensem iam docet Nigrini ipsius pars quaedam ad principalem Urbinatis CXVIII partem pertinens, quae in unaquaque lectione cum Mut. eiusque correctore atque scholiasta congruit. Hae autem Nigrini reliquiae ad eam Mutinensis partem pertinent, quae lectu omnium difficillima est. Qua ex re apparet, quam temere de fide mea nuper dubitaverit criticus ille in censura supra allata. Accedit, quod idem criticus Urbinatem ipse inspexerat, de Mutinensi ita egerat (Rothstein Quaestt. Luciann. p. 10), ut dici non possit, num ipse inspexerit Mutinensem an fontes suos indicare praetermiserit. — Cfr adn. superior.

[3]) Qualis sit consensus, ex illius loci descriptione apparet.

[4]) Alium atque manus principalis in libris disponendis ordinem observat Urb. CXVIII manus recentior ita disponens: Vulg. XIX, XVIII, ut est in Γ al.; hunc autem ordinem significaverat in indice manus principalis: XVIII, XIX, ut Vulg. habet. Quae res adhiberi poterit fortasse, si quando digesta erit rerum silva ad Vulgatae originem illustrandam pertinens.

descriptiones comparatae erunt, magni momenti fient fortasse ad singulorum codicum originem indagandam. Quod num in Vat. LXXVI fieri posse existimandum sit, nondum potest dici[1]). Hic autem codex, ut ostendit M. Rothstein, codici B simillimus est in quibusdam libris. Multi huius codicis libri variis lectionibus plerumque, ut videtur, ex altera familia sumptis referti sunt, quas una cum textus lectionibus enotare et facile erit et ad familiarum discrepantiam declarandam utile. Collegi equidem ex aliquot partibus quaedam eiusmodi: dolendum est, quod temporis causa nisi pauca exscribere non poteram[2]).

Quaeritur, quo modo ortae sint lacunae in textu Lucianeo relictae[3]). Aliquot autem lacunarum genera disposui supra[4]). Veri simile est magnam lacunarum partem eodem fere modo ortam esse, quo in Marcianis et Upsaliensi[5]) plurimae lacunae ortae sunt. Non paucae lacunae emendandi cuidam studio videntur tribuendae esse[6]); nonnullae a librario relictae esse possunt, ut spatium ad scribendi errorem corri-

---

[1]) Cfr quae ad cod. B adnotavi supra.

[2]) Operae pretium faciet, si quis ad has lectiones exscribendas atque componendas accesserit. — Videndum erit, utrum e B ipso descriptus esse possit Vat. LXXVI an, id quod propter lacunas illas veri similius est, ex alio quodam codice, si quis aut e B oriundus sit aut codici B aliter cognatus. At cum recentissimus sit Vat. LXXVI, nondum pro certo statuendum est constare, eos libros qui in B non exstant eosdem esse ex eodemque fonte repetitos atque eos qui quondam fuerunt in B.

[3]) In aliorum quoque scriptorum codicibus eiusmodi lacunae occurrunt non raro. De Laur. XI,xiii et Pal. CLXXIV in Luciano lacunosis agens breviter commemoravi lacunas quasdam horum codicum ad Philonem et Libanium pertinentes.

[4]) Cfr quae post lacunas ad Vulg. ordinem descriptas dixi et ea quae ad Vulg. XIV et XLV adnotavi.

[5]) Cfr quae ad Vulg. VIII,v VIII,xx c. 7, LXVIII c. 11, c. 13 exposui et quae de codicibus E Urb. CXVIII agens dixi.

[6]) Cfr quod ad Vulg. XXIX c. 7 adnotavi et Vulg. XLIV c. 15 ὦ ἄνδρες θεοί,]ὦ lac. θεοὶ Vat. LXXVI. Saepe ea quae exscribenda erant non satis intellexisse ideoque lacunam reliquisse videntur librarii, quae res et ipsa interpolatio dici potest quodam modo; ita nomina propria interdum omittuntur in Ambrosiano et in Upsaliensi.

gendum sufficiens pateret[1]), quod si eiusmodi locus postea alio modo — ut in margine vel supra versum correctione facta — emendatus est, lacuna relicta inde potuit in codices recentiores ita migrare, ut neque quidquam omitteretur et lacuna tamen relinqueretur. Non paucis autem locis lacunae exstant, ubi iusta lacunae relinquendae causa nondum possit cerni ulla. In lacunarum vicinia saepe inveniuntur vel ipsius codicis lacunosi vel aliorum codicum additamenta, omissiones, transpositiones, aliae textus varietates, quae res interdum ita contextae sunt inter se atque confusae, ut dici non possit, utrum varietates illae lacunam pepererint an illas lacuna[2]). Nonnullae lacunae ob vicinum exitum initiumve versus, columnae, paginae positae esse possunt, ut Vulg. V c. 12. Variis scribendi notasque componendi casibus tribui debent fortasse quaedam lacunae, ut Vulg. LIV c. 1[3]).

Lacunarum aetas definitur quodam modo codicum ipsorum aetate, ita tamen, ut quae in codicibus cognatis exstent, qui sui iuris sint omnes, eas ex horum codicum archetypo repetendas esse appareat. Eiusmodi eae lacunae sunt, quae ad consensum codicum ΓE[4]), ΓEΩ (p. vet.) Lau-

———

[1]) Cfr quae ad Vulg. XXXVI c. 10, LII c. 8 adnotavi.

[2]) Quamquam non omnes eiusmodi varietates lacunis vicinis conexas esse probabile est, tamen semper videndum erit, ne eiusmodi ratio neglegatur.

[3]) Lacunas delendas esse ita significare vidi librarios, ut spatium lacunosum expleatur lineis vel punctis quibusdam; cfr Vulg. III c 3, V c. 39, IX,XX c. 2, Vulg. XIV (adn. 3), XXVI c. 9, XXXIII c. 47, XXXVI c. 25. Apparet igitur non bene a plurimis scriptorum editoribus atque collatoribus lacunarum omnium spatium ita indicari, ut quot litteras capere videatur quaeque lacuna, tot puncta ponantur in loco lacunoso.

[4]) Cfr quae de horum codicum cognatione adnotavi de codice Γ agens supra. Difficile est de hac re iudicium facere, cum nondum satis accurate collatus sit codex E. Si e Vulg. II solo liceret iudicare, in quo libello accuratiorem codicis E collationem paravit Sommerbrodt, quam ea est quae apud superiores editores exstat — quamquam ne Sommerbrodtii quidem collationem plenam esse e plena codicum ΓΩ al. collatione a me facta apparet — gemelli quidam dici debebant.

rentiani LVII, LI referuntur. Recentissimas atque adeo cum codice ipso natas esse eas lacunas apparet, quas ad Vulg. VIII, v attuli e Marciano CCCCXXXV.

Quod lacunis a me allatis ad Lucianum emendandum non usus sum, ideo totam hanc rem omisi, quia, ut alibi significavi[1]), nondum eo perventum est, ut ad emendationem res redeat atque coniecturas.

Lacunosos autem libros oportebit e vetustis codicibus omnibus, atque adeo quantum fieri poterit e recentioribus, diligenter examinare. E lacunosis libris cum fructu poterunt sine dubio proficisci disputationes ad codicum naturam originemque indagandam spectantes[2]).

---

[1]) Luciani codex Mutinensis, Upsal. 1888, p. 29. Non sine causa hoc a me iudicium factum esse et in eo ipso libello demonstravi et in Wochenschrift f. klass. Phil. 1887 N. 31 et 49, ubi satis aperte apparet non ita haec a me dicta esse, quasi ‚pro nihilo haberi oporteat quae hucusque manuscriptorum fide, Hemsterhusii, Cobeti, Madvigii, Fritzschii sagacitate reperta sunt'. Dixi enim *magni* aestimandas esse emendationes illas quidem, sed ante omnia id agendum esse, ut quid libri manuscripti gravissimi iidemque saepissime non satis accurate a superioribus examinati scriptum praebeant innotescat et ut quanti valeant ad emendationem codices ipsi accurate ostendatur. Quibus e rebus intellegitur me iudicare nondum edi posse *totius Luciani* recensionem ullam — id quod his ipsis verbis usus dixi in Wochenschr. No. 31 — emendatorum autem operam non modo ‚Hemsterhusii, Cobeti, Madvigii, Fritzschii' sed etiam Sommerbrodtii, Herwerdeni aliorum tantum abesse ut nihili aestimem, ut optime de Luciano meriti esse emendatores mihi videantur. Quod sic intellegi oportet — ac ne video quidem, qui possit aliter intellegi — ad emendationum atque coniecturarum auxilium tum demum rem debere redire in Luciano recensendo, cum de codicibus ita constabit, ut in locis haud dubie deperditis nihil prosit codicum auxilium. Hoc autem non est, ut Sommerbrodtio videtur (Lucianus I,II p. VI), ea pro nihilo habere quae codicum fide emendatorumque sagacitate reperta sunt.

[2]) Magni momenti erit quaestio de librorum in singulis codicibus ordine instituta. Qua in re illustranda egregie nuper versatus est M. *Rothstein* (Quaestiones Lucianeae Berolini a. 1888, qui certa in quibusdam partibus fundamenta iecit. Eadem in via fuit iam diu alius vir doctus Paul *Vogt*, quocum ea communicavi quae de codicum ΓΨΩ aliorum ordine deque numeris ad singulos libros pertinentibus in his codicibus constare inveneram.

νόσφι(ν) : *νῶτον, νῶτος*: lat. *nătis*, *nătes*.

Af P. Persson.

Att adv. prep. *νόσφι(ν)* [1]) afsides, afskildt, borta, bort från, afsides från o. s. v. etymologiskt sammanhänger med subst. *νῶτον*, *νῶτος* rygg [2]), lat. *nătis*, vanl. plur. *nătes* bak, tyckes vara ett allmänt antagande [3]). Men huru detta sammanhang närmare är att fatta, synes mig ej hafva blifvit på ett tillfredsställande sätt utredt. Curtii förklaring, enligt hvilken *νόσφι* skulle hafva uppstått ur en lokativiskt brukad kasusform **νοτι-φι* — im Rücken, rückwärts, ungefärligen motsvarande ett lat. *natibus*, torde ej längre kunna accepteras [4]). Ohållbar är ock — hvilket äfven här må an-

---

[1]) *νόσφι* framför konsonant, *νόσφιν* både framför vokal och konsonant, 1 gång hos Homerus *νόσφ'* (*Γ* 7).

[2]) Singularens genus kan hos Homerus ej bestämmas, såsom plur. brukas *νῶτα*, ofta med singularis' betydelse.

[3]) Jfr t. ex. Curtius Studien I, 2, 298, Grundzüge [5] 320, de Saussure Mémoire sur le système primitif etc. p. 46, för öfrigt Vaničeks, Ebelings, Seilers och Autenrieths ordböcker.

[4]) Enligt Curtius skulle det första *ι* uti **νοτιφι* hafva utfallit, liksom uti *νυκτ-* : lat. *nocti-*, skr. *nákti-*. Men *νυκτ-* är, som bekant, en ursprunglig konsonantstamm och ingalunda uppkommet ur *νυκτι-*.

Vidare skall enligt Curtius *τ* framför *φ* hafva utvecklat sig till *σ*, liksom uti *σφώ* „vom indogermanischen Stamme *tva*". Det är emellertid för längesedan ådagalagdt, att *σφώ* ingenting kan hafva att göra med '*tva*'.

Gr. *σφώ* etc. härledes väl enklast ur en ieu. stam **s(e)-bho-* = refl. st. *s(v)e-* + suff. *-bho-* (jfr Torp Beiträge zur Lehre von den geschlechtlosen Pronomen in den indogermanischen Sprachen,

märkas — sammanställningen af gr. νω- νο-, rotstafvelsen uti νῶτον och det förutsatta *νοτι, med skr. *nam-* böja, part. *na-tá-*, (Curtius l. c. — Fick Wörterb. I[3] 649)[1]). Skr. *na-tá-* står naturligen för *$*$nm̥-tó-*, liksom t. ex. *ga-tá-* gången för *$*$gm̥-tó-*.

Curtii förklaring har, mig veterligt, ej sedermera blifvit ersatt med någon ny: jag skall derför här nedan söka åstadkomma en sådan, vändande mig först till adv. νόσφι.

Så mycket är klart och obestridligt, att νόσφι är bildadt med suffixet -φι(-ν) — skr. *-bhi(-s)*. Men hvad är νοσ-? Enligt min mening gömmer sig deri ej en nominalstam, utan ett lokaladverb. Gr. νοσ- afsides (det vidhängda suffixet -φι kan endast oväsentligt hafva modifierat den i νοσ- sjelft liggande betydelsen) är en bildning likartad med ieu. **pos* — lat. *pos* (t. ex. inskr. *pos col(umnam)*, *pos Idus* etc.), *pōne* (sannolikt < **pos-ne*), *pos-t*, osk. *pos- (pos-mom)*, lit. *pàs*, *pas-kuĩ pãs-kui*, skr. *paç-cā́*, *paç-cā́d*, avest. *pas-ca*, fpers. *pasâ*, av. *pas-kâṭ*. Ieu. *pos* år, som bekant, att uppdela uti **po* (jfr. skr. *ápa*, gr. ἀπό, lat. *po-* uti *po-situs*. *po-lio*, osset. *fa-*, fornhögt. *fo-na*, lit. *pa-*, o. s. v.) + *s*; alltså är väl äfven νοσ- — νο- + σ. Med andra ord νοσ-, lika väl som *pos*, är bildadt med det (genetiviska?) *s*, som så ofta finnes vidfogadt partiklar, lokaladverb och prepositioner. Jfr de bekanta bildningarne: gr. ἐξ, ἄψ, ἐν-ς (εἰς), lat. *ex*, *ab-s*, **op-s* i *os-tendo* för **ops-tendo, su-s* för **sup-s* t. ex. i *susque deque*, *suscipio*, *sustineo*, *ci-s* o. s. v., osk. *az* d. ä. **ats* — lat. *ad*, skr. *adhás*, *avás*, *parás*, *purás*, av. *parē*, *parō*, gr. πάρος, πρόσ(-θε)[2]), av. *vi-sh'*, *paiti-sh'*, fpers. *pati-sh*, *abi-sh* o. s. v.

Christiania 1888, p. 48). Detta **se-bho-* torde återfinnas i skr. *sabhā́* stam, slägt, församling, församlad skara, församlingsort (såsom äfvenledes doc K. F. Johansson förmodat, se Torp l. c. p. 15), jfr got. *sibja*, fornht. *sippa*, nht. *Sippe*. Parallelt med **se-bho-* går **s(v)ē-dho-s-* : gr. ἦθος, ἔθος, ἔθ-ν-ος, got. *sidus* etc. Sammanhänger med *se-bho-* äfven got. *silba*, *selb*, *själf*, fornir. *selb* besittning (= *se-* + *l* + *bh*-suffix, jfr lat. *talis*, *qualis* etc.)?

[1]) Andra förklaringar af de ifrågavarande orden se hos Pott Etym. Forschungen[2] I, 575, Benfey Wurzell. I, 302; II, 183, samt för öfrigt uti Ebelings Lexicon Homericum under νόσφι och νῶτον.

[2]) Jfr Fick Bezz. Beitr. III, 162; förf. Stud. etym. p. 95.

Analysen för oss således ytterst till ett adv. νο- afsides, bort: det suffixala s-et kan väl endast hafva tjenat att förstärka den i νο- liggande betydelsen utaf aflägsnande, på samma sätt som uti ἐξ : ἐκ [1]).

Detta νο- afsides torde vara att inrangera bland den stora mängd af partiklar, adverb och prepositioner, som låta härleda sig ur en demonstrativ basis („Deutewurzel") '*ana*', resp. '*an-i*', '*an-u*' [2]). De till denna basis hörande partiklar sönderfalla ur betydelsens synpunkt i tvenne grupper, hvaraf den ena har betydelsen af närmande till, befintlighet vid, på etc.; den andra betydelsen utaf aflägsnande från, beröfvande etc. [3]). Till den förra gruppen höra t. ex.: av. *ana* på, scr. av. *na-* vid enligt Brugmann uti komp. skr. *nédīyas* — av. *nazdyô*, superl. skr. *nédiṣṭha-* — av. *nazdish'ta* af pos. *(a)na-zd-a- — ἑφίζων, προσήμενος [4]), skr. av. *an-u* efter, enligt o. s. v., gr. ἀνά, ἄνω, lat. osk. umbr. *an-* (*an-hēlāre* etc.), got. *ana* på, vid, till; fornb. *na* super, pr. *no*, *na* på, till, mot etc. Till den senare gruppen höra: gr. ἄν-ευ, ἄν-ευ-θε(ν) fjerran, afsides, utan, dor. ἄν-ις = ἄνευ, vidare väl fornisl. *ón*, *án*, forns. *âno*, fornhögt. *âno*, medelhögt. *âne*, *ân* — nht. *ohne*, got. *inu* utan (ehuru afljudsförhållandena erbjuda någon svårighet), de privativa och negativa partiklarne: skr. *an- a-*, *ná*, av. *ana- an- a-*, *na*, gr. ἀνα- ἀν- ἀ-, νη- = dor. νᾱ-, lat. *in- nē*, *nĕ-* o. s. v., slutligen lit. lett. *nů* från, bort från, formellt lika med fornb. *na*, men med motsatt betydelse. Till denna grupp af par-

---

[1]) Jfr Brugmann Ber. der Königl. Sächs. Gesellschaft der Wissenschaften 1883, p. 190.

[2]) Samma stamvexling framträder uti interrogat. indef. st. *qo-* (skr. *ka-*, gr. πο-, lat. *quo-* etc.): *qi-* (skr. *ci-*, *ki-*, gr. τι-, lat. *qui-* etc.): *qu-* (scr. *kú-ha*, *kú-tas*, *kū-cid* etc., av. *kū*, *ku-dā* etc., sannolikt äfven lat. *cū-r* samt ags. *hú* huru, *hú-lic*, fornsv. *hu-likin*, *hu-su*), vidare uti skr. *ama-* : *am-i-* : *am-u-*, förmodligen ock gr. -τε, -τα (αὖ-τε, ἄν-τα) : -*ti* (αὖ-τι-ς, ἀν-τί) : -*tu* (kanske uti ἄν-τυ-ξ), part. γέ, γά : -γυ uti μεσση-γύ(ς) etc.

[3]) Dylik betydelsevexling är på ifrågavarande gebit ingalunda sällsynt: jfr t. ex. lit. *pà-s* invid, -till, i den omedelbara närheten af etc.: scr. *ápa*, gr. ἀπό, lat. *po-* och se förf. Stud. etym. p. 18 ff.

[4]) Brugmann M. U. II, 156, III, 144.

tiklar är nu, som jag tror, äfven gr. *νο-* uti *νόσφι* att räkna[1]); närmast står det i form och betydelse lit. lett. *nů* = ieu. **nō*[2]). **nō* : *νο-*„ liksom t. ex. **prō* (lat. *prō*, jfr ved. *prā́*, *prā-tár* frühmorgens, av. *frā*, gr. *πρω-ί*, fornhögt. *fruo*) : **prŏ* (lat. *prŏ*, gr. *πρό*, skr. *prá* etc.), eller som **apō* (jfr. ved. *ápā*, av. *apā* [*apāca* vend. XV, 133], gr. *ἄπω-θεν, ἀπω-τέρω*) : *(a)pŏ* (scr. *ápa*, gr. *ἀπό*, lat. *po-* etc.). Serien **nō* : *νο-* : *νο-σ-* är att jämföra t. ex. med **prō* : **prŏ* : **pro-s-* (gr. *πρόσ-θε*), jfr ofvan.

Gr. *νοσ-* i *νόσφι* torde vidare stå i nära etymologiskt samband med pref. skr. *nis-* ut, bort, bort ifrån. Liksom *νοσ-* utgår från basen '*ana*', så *nis-* från basen '*an-i-*'; det uddljudande *a*-t står kvar uti gr. dor. *ἄνις* utan[3]). Förhållandet mellan *νοσ-* och *ἄνις*, skr. *nis-* torde vara likartadt med förhållandet mellan t. ex. ieu. **pos* efter, bakom och gr. *ὄπισ-θε(ν)* dets., eller mellan *-tos* uti gr. *ἐν-τός*, lat. *in-tus* etc. och *-tis* uti *αὖ-τις*; suff. *-bhos* = it. **-fos*, lat. *-bus*, gall. *-βο* (*matri-bus* = gall. *ματρε-βο*): *-bhis* = skr. *-bhis*, gr. *φις* (*ἀμ-φίς, λικρι-φίς*).

Hvad nu slutligen angår det uti *νόσφι(ν)* påhängda suffixet *-φι(ν)*, så har man närmast att jämföra: *ἀμ-φί*, lat. *am-b* etc., hom. *μέσ-φ(α)* ända till (: kret. *μέσ-τα* etc., *με-* torde vara identiskt med *με-* uti *με-τά, μέσσος* $<$ **με-θι̯ο-*).

Dermed hafva vi affärdat *νόσφι* och vända oss nu till *νῶτον* och *nătis*.

Förutsatt att den ofvan gifna förklaringen af *νόσφι* är riktig, så finnes knappast mer än en möjlighet att tyda dessa ord, försåvidt som de annars sammanhänga med *νόσφι*.

---

1) Jfr Et. M. 607, 15: *νόσφι σημαίνει χωρίς· παρὰ τὸ νο στερητικὸν καὶ τὸ ἕπω τὸ ἀκολουθῶ γίνεται νόσπι ἐπίῤῥημα καὶ συγκοπῇ καὶ τροπῇ καὶ πλεονασμῷ τοῦ σ γίνεται νόσφι, τὸ μὴ ἀκολουθῶν, ἀλλὰ πόῤῥωθεν καὶ χωρὶς ὑπάρχον.*

2) I lettiskan finnes enligt Bielenstein (Lett. Spr. II, 279, 328) äfven ett *nů-st*, hvilket kan begagnas såsom förstärkande *nů* t. ex. *nů kâjám nůst* „von (vor) den Füssen weg". Jfr gr. *ἀπὸ νόσφιν, νόσφιν ἀπό.* Om *s*-et i *nůst* är identiskt med det i *νοσ-*, vågar jag på grund af bristande insigt i lettiskan ej afgöra (*nů-st* en bildning som lat. *po-st*?).

3) Jfr ock el. *ἄνευ-ς* IA. 111 = Coll. 1157. Att gr. *ἄνις, ἄνε-υ* skulle uppstått genom ombildning af ett **νι*, **νε* = lat. *nĕ* 'icke' efter *ἀν-* pri-

νῶτον och nătis måste då betraktas som afledningar af tvenne lokaladverb eller partiklar: *nō och *na, jfr gr. ἄνω, lit. nù, gr. ἀνά [1]). Grundbetydelsen vore: det bortvända, aversa pars corporis [2]). Hvad som kan göra denna tydning i någon mån sannolik, är det förhållandet, att namn på kroppsdelar ej sällan befinnas stå i etymologiskt samband med lokaladverb och prepositioner. Jfr t. ex. skr. ánī-ka-, av. aini-ka- ansigte, eg. det till-, framåt-vända, adversa pars corporis: gr. ἐνί [3]); prátī-ka- ansigte: práti mot, till, gr. προτί etc.; fornisl. enni, fornhögt. andi, endi, fornir. étan panna, jfr lat. antiæ capilli demissi in frontem (Paul. Ep. 17), lit. añtis bröst: skr. ánti, gr. ἀντί, ἀντίος, lat. ante etc. Å andra sidan: lit. pakalà rygg, hvartill kanske (trots den oregelbundna ljudskridningen) fornisl. bak, ags. bæc, engl. back, forns. bak, fornht. bah [4]): *(a)pō̆ från, bort (skr. ápa, gr. ἀπό, lat. po- etc.), jfr k-afledningen: skr. ápāka- bakom liggande, aflägsen, isl. ǫfugr, fornhögt. abuh, abah, forns. abhuh frånvänd, förvänd, fornb. opako, opaky, opače retrorsum, contrarium, pače contra, paky iterum. Vidare: gr. πύννος (< *πυσνος) · ὁ πρωκτός (πουνιάζειν · παιδικοῖς χρῆσθαι) Hes., som man för längesedan sammanställt med det förutnämda pos efter, bakom. I fråga om vokalen torde πύννος närmast ansluta sig till ἀπύ, πυ- [5]).

---

vativum (J. Baunack Studien auf dem Gebiete des gr. und der ar. Spr. II, 271), förefaller högst osannolikt.

1) Redan Doederlein Hom. Gloss. 2480 fattar νῶτον som en „superl. af ἄνω".

2) Eller möjligen det 'upp-, fram-stående', jfr. skr. pṛṣṭhá- rygg: lågt. ndl. vorst, fhd. first, ags. first, fyrst (*pr-sto- *pr-sti-, *per-sti eg. = det framstående till stā- stå). Skulle möjligen äfven gr. πρωκτός sammanhänga med präp. prō̆ (jfr. skr. prā́k-tāt fram ifrån)?

3) Bréal Mém. de la Soc. de Lingu. I, 405, Osthoff M. U. IV, 222.

4) Se Bugge Paul och Braunes Beitr. XIII, p. 185 ff.

5) Lesb., ark, kypr., thess. ἀπύ, πυ- uti πύματος. jfr ock skr. pú-na-r åter, tillbaka, förhålla sig förmodligen till skr. ápa, gr. ἀπό, lat. po- = skr. av. ánu : av. ana, gr. ἀνά etc. (se ofvan p. 309 n. 2). Bugge (Bezz. Beitr. XIV, 68) vill återfinna ett *pu- bakom äfven i lat. puppes „för pūpes < *puqī" och i skr. púccha- svans (detta ord skulle enligt Bugges förmodan vara en sammansättning af *pu + ett ord motsvarande gr. ὄσχος kvist, telning; möjligen kunde

Skr. *ánū-ka-* ryggrad : *ánu* — *ánī-ka-* : gr. ἐνί. Grundbetydelsen torde dock här vara: efter (hvartannat) följande, series (vertebrarum). Skr. *sā́nu- snú-*, bland annat — rygg sammanhänger möjligtvis med lat. *sine*, skr. *sanu-tár*, *sanitúr* bort, afsides, gr. ἄτερ, got. *sun-drô*. Kanske också gr. πυ-γή bak med got. *ibu-ks* retrogradus, zurück, εἰς τὰ ὀπίσω, grundf. **(e)pu-go-* [1]). Slutligen må erinras om *After*, *der Hintere* o. d. uttryck.

Skulle den här förslagsvis framstälda förklaringen af νῶτον, lat. *nătis* träffa det rätta, så kunde dessa ord också sammanställas med skr. *án-ta-* ända, gräns (det yttersta), got. *andeis* ända, fornir. *ét* ända, spets. Denna sistnämda ordgrupp torde nämligen ej kunna skiljas från gr. ἄν-ευ-θε fjerran etc., lika litet som scr. *án-ta-* närhet, lok. *án-te* i närheten, *án-ti*, gr. ἀν-τί etc. från gr. ἀνά på, vid etc. I formellt hänseende erinrar förhållandet mellan skr. *án-ta-* och gr. νῶ-τον, lat. *nă-tis* (: den tvåstafviga basen '*ana*') om vexelformer sådana som t. ex. gr. ἀκ-τή spets, udde: skr. *çā-ta-çi-tá-*, lat. *că-tus* eg. hvass (bas. '*aka*'), eller som t. *Kind* < **gen-to-m* det födda: gr. γνω-τός blodsförvandt (bas. '*gene*'), eller lit. *án-tis* gås: gr. νῆσσα dor. νᾶσσα [2]) (: l. *ănă-s*) o. s. v.

---

också *púccha-* återgå på ett **pus-ko-* d. v. s. *pus* = gr. πυσ- uti πύννος + suff. *ko*; dock synes det på grund af betydelsen osäkert, om ordet öfverhufvud hör hit).

[1]) Möjligen sammanhänger **epu-* med gr. ἀπύ. Jfr ἐνί: ἀνά· etc. Ett afljud *ĕ: ă* torde man till sist ej kunna undgå att antaga.

[2]) Förklaras nu vanligen ur **n̥̄t-i̯a*. Men teorien om de långa sonantiska nasalerna och liquidæ är dock temligen osäker. Jfr senast Torp Beiträge etc. p. 42 n.

Upsala i April 1889.

Acredula og ὀλολυγών.

Af Valdemar Thoresen.

I Ciceros *de divin.* I. 8. 14 findes i et citat af hans *prognostica* følgende vers:

Saepe etiam pertriste canit de pectore carmen
et matutinis acredula vocibus instat,
vocibus instat et assiduas iacit ore querellas,
cum primum gelidos rores aurora remittit.

Det er det eneste sted, hvor vi finder ordet *acredula* i brug[1]). Ciceros *prognostica* er jo nu en oversættelse (eller rettere bearbejdelse) af Aratos's διοσημεῖα, og vi kunde da vente i originalen at finde forklaring på ordet. Her står (v. 216) ἢ τρύζει ὀρθρινὸν ἐρημαίη ὀλολυγών. Men hvad ὀλολυγών betyder, er yderst omtvistet; der gættes på forskellige dyrenavne lige fra frøen til nattergalen. Ordet τρύζει giver os ikke megen besked, da dette verbum findes brugt om svalers og fugleungers kvidren, om turtelduers kurren og cikaders sang m. m. (jf. τρίζειν, der betegner forskellige pibende og svirrende lyd, „stridulationslyd", f. e. den, der fremkommer, når man filer jærn). Etymologien af ὀλολυγών fører os til ὀλολύζειν, „råbe", „skrige" (ligesom τρυγών af τρύζειν). Dyret kaldes altså „skrigeren"; den oplysning er ikke stor.

---

[1]) Prof. Gertz meddeler mig velvilligt, at ordet også skal være brugt i *carmen de Philomela* om en „fugl, der synger om foråret", men at stedet ikke var til at finde hos Riese.

Heller ikke konteksten hos de to forfattere viser noget; det skulde da være det rent negative, at *acredula* og *ὀλολυγών* i k k e kan være identisk med de andre, jævnsides opførte dyr.

I Avienus's oversættelse af Aratos, der er 400 år yngre end Ciceros, er *ὀλολυγών* gengivet ved *ulula*; måské har han ladet sig lede af den etymologiske overensstemmelse mellem disse to ord. Går vi endelig helt ned i den tidlige middelalder til Isidorus, så finder vi (*orig.* XII. 7. 37) *acredula* forklaret som „nattergal“ [1]).

Så vidt nåede vi ved at betragte ordet *acredula* i belysning af Aratos og Cicero samt de senere Latinere. Vi kan foreløbig kun sige, at det betegner et dyr med en skrigende eller pibende stemme, hvilket dyr på Græsk hedder *ὀλολυγών* [2]).

Men *ὀλολυγών* findes flere steder i den Græske litteratur; det var jo muligt, at disse kunde kaste lys over betydningen.

Aristoteles (*περὶ ζώων ἱστορίας* IV. 9. 6) bruger *ὀλολυγών* om den lyd, hvormed hanfrøen i parringstiden kalder på hunfrøen (jf. Aelian *h. a.* IX. 13). Det kommer os ikke ved her.

Theofrast (*περὶ σημείων ὑδάτων κτλ.* 3. 5) siger: *καὶ ὀλολυγὼν ᾄδουσα μόνη ἀκρωρίας, χειμέριον*, giver altså nøjagtigt det samme som verset hos Aratos, og konteksten viser intet om, hvad slags dyr der menes: foran nævnes mus og hunde, bagefter regnorme. Vi får kun den nye oplysning (af tvivlsomt værd), at *ᾄδειν* kan bruges om dyrets stemme.

---

1) Om *agredulae* siger samme forf. (XII. 6. 59), at det er navnet på nogle småfrøer. Hvis det, som nogle mener, skulde hedde *acredulae*, turde det være rimeligt, at Isidorus's kilde har gjort følgende slutning: *ὀλολυγών* (hos Aratos) er = *acredula* (Cic.), *ὀλολυγών* betyder (hvad nogle har ment ved en gal fortolkning af forklaringer som Aelians og Hesykhios's) en frø, ergo er *acredula* en frø.

2) Selv dette sidste er ikke helt sikkert; således gengiver Cic. lige ovenfor Aratos's *ἐρωδιός*, en hejre, ikke ved *ardea*, men ved *fulix*, en blishøne. Hvad enten denne forandring er bevidst eller skyldes en fejltagelse, så må vi dog gå ud fra, at *acredula* og *ὀλολυγών* er ensbetydende. Ellers tabes al fast grund under fødderne

Aelian (*h. a.* VI. 19) bruger ordet om et eller andet vanddyr: τῶν δὲ ἐνύδρων ὀλολυγὼν οἱ σιωπᾷ. Han nævner det iblandt ὄρνιθες, et begreb, der hos ham er rummeligt nok til at medindbefatte cikader og græshopper. Når somme har ment at kunne tyde det som frøer, turde det dog være en vel livlig udvidelse af begrebet, og i hvert fald kan vi ikke bruge denne betydning, da Aratos har omtalt frøer lige ovenfor, og Cicero nævner dem lidt efter (*aquai dulcis alumnae*).

Hos Strabon omtales (p. 823 Cas.) nogle store snegle i Nilen, der har en stemme som ὀλολυγόνες.

Cassianus Bassus siger γεωπον. I. 3 (ifølge Davisius; jeg har ikke eftersét stedet): ὀλολυγὼν τρύζουσα ἑωθινὸν χειμῶνα δηλοῖ.

Hesykhios giver under ordet ὀλολυγών følgende forklaring: ζωύφιον γινόμενον ἐν ὕδασιν, ὅμοιον ἐντέρῳ. Vi bliver ikke klogere ved hans tilføjèlse: καὶ τοὺς εὐήθεις δὲ οὕτως ἔλεγον.

Af prosaforfatterne siger altså Aelian og Hesykhios, at ὀλολυγών er et vanddyr (hvilket, ser vi ikke), Theofrast, der særlig kunde interessere os som Aratos's kilde, giver ingen nye holdepunkter, Strabon og Cassianus lige så lidt, og Aristoteles bruger slet ikke ordet som dyrenavn.

Hos digterne træffer vi første gang ordet hos én af den „mellemste“ komedies repræsentanter. I et meget korrupt citat af Eubulos's στεφανοπώλιδες hos Athenaios (XV. 679 b) prises den kvinde lykkelig, der klynger sig fast til sin brudgom

κισσὸς ὅπως καλάμῳ περιφύεται
. . . . ὀλολυγόνος
ἔρωτι κατατετηκώς.

Og for straks at medtage et andet lidet oplysende forfattersted af langt yngre dato, så hedder det hos Parthenios (περὶ ἐρωτ. παθημ. c. 11), der her citerer Nikainetos, at da Kaunos, lidende under en ulykkelig kærlighed til sin søster Byblis, drog bort, længtes hun med smærte efter hans hjemkomst

. . . . . ὀλολυγόνος οἶτον ἔχουσα.

Det viser, at dette dyrs sang i Grækernes øren lød vemodigt (jf. Cic.s *pertriste carmen*).

Foreløbig tør man vel allerede have en mistanke om, at den betydning, Aelian og Hesykhios giver ordet, ikke er den samme, som digterne kender, og vi skal straks finde denne mistanke bestyrket, idet vi vender os til en digter af Aratos's samtidige. Hos ham må ordet sikkert have samme betydning som hos Aratos; selv om nemlig Grækerne har brugt det om to forskellige dyrearter, er det dog hævet over al tvivl, at to samtidige digtere ikke kunde bruge det med helt forskellig betydning; hvorledes skulde så læserne forstå, hvad der mentes?

Theokrit skildrer et sted i sin 7de idyl en varm sommermiddag med dens forskellige dyrestemmer og siger (v. 138 ff.):

τοὶ δὲ ποτὶ σκιαραῖς ὀροδαμνίσιν αἰθαλίωνες
τέττιγες λαλαγεῦντες ἔχον πόνον· ἁ δ' ὀλολυγὼν
τηλόθεν ἐν πυκιναῖσι βάτων τρύζεσκεν ἀκάνθαις.
ἄειδον κόρυδοι καὶ ἀκανθίδες. ἔστενε τρυγών,
πωτῶντο ξουθαὶ περὶ πίδακας ἀμφὶ μέλισσαι.
πάντ' ὦσδεν θέρεος μάλα πίονος, ὦσδε δ' ὀπώρας.

Skholiasten véd ikke, hvad ὀλολυγών betyder; han overlader læseren at vælge mellem svale, nattergal og „et dyr, der mest lever på dyndede steder". Men lad os betragte sammenhængen lidt nøjere. Det hedder, at ὀλολυγών synger i de tætte tjørne ved middagstid i hundedagene; dermed bortfalder nødvendigvis al tanke både om frøer og ugler. Cikadernes musik (λαλαγεῦντες) nævnes lige foran dette, forbundet dermed ved δέ; bagefter følger (asyndetisk) toplærkens og (καί) stillidsens sang (ἄειδον), så turtelduens kurren og biernes summen. Efter mit skøn bliver det nu i det hele taget usandsynligt, at der er tale om en fugl, idet cikade og ὀλολυγών, toplærke og stillids står parvis grupperede overfor hinanden.

Endelig findes ordet hos Agathias (*anthol. Gr.* V. 292) i ganske lignende omgivelser: fuglene kvidrer,

. . . . ἡ δ' ὀλολυγὼν
τρύζει τρηχαλέαις ἐνδιάουσα βάτοις.

Der betegnes også her en tiltalende, yndefuld musik; det fremgår til overflod af den følgende fra Homér lånte vending:

ἀλλὰ τί μοι τῶν ἦδος; . . . .

Mig forekommer det sandsynligt, at ὀλολυγών er navnet på et dyr af lignende art som τέττιξ, enten en anden slags cikade eller en græshoppeart. Man ser aldrig andet om dyret, end at det synger, ingen farveangivelse ell. lign. Det må da antages at være et lille og uanséligt dyr, men med en ørefaldende stemme, let at skelne fra andre dyrs; derom vidner den stadige brug af τρύζειν for at betegne lyden, og derom vidner også Strabons bemærkning. Cikadernes og græshoppernes sang omtales tit i oldtiden som en smuk, vemodig musik; Grækerne holdt jo endogså cikader og græshopper i bur (se *anth. Gr.* VII. 189 ff. en del epitymbier over sådanne dyr). Hvad der muligvis kan gøre min formodning troværdigere, er, — stadig forudsat, at *acredula* er = ὀλολυγών — at en græshoppe på Græsk hedder ἀκρίς (st. ἀκριδ-), og det turde da være antageligt, at *acredula* er beslægtet hermed. Næppe et låneord; afledningsendelsen er jo rent Latinsk (jf. *ficedula*, *monedula*, *nitedula*, *querquedula*). De Græske forfattersteder lader sig særdeles godt forstå med denne betydning; med Theokrits ord kan jævnføres *anthol.* VII. 198, hvor ἀκρίς kaldes ὀκανθοβάτις, med Aratos's ἐρημαίη jf. VII. 196 μοῦσαν ἐρημολάλον om cikadesangen[1]).

Vender vi os nu til vort oprindelige udgangspunkt, stedet hos Cicero, for at prøve, om den formodede betydning af *acredula* lader sig forlige med konteksten, så møder os straks *canit de pectore* og *iacit ore querellas*. Alle og en-

[1]) Helt utænkeligt var det måské ikke, at Aelian's og Hesykhios's ὀλολυγών kunde falde sammen med digternes; det måtte da være et sydlandsk insekt, der ligner en orm, snart opholder sig i (på?) vandet, snart på land, og som har en gennemtrængende, vemodig stemme. Men findes der noget sådant?

hver véd jo, at cikader og græshopper ikke bruger lungerne og munden til deres „sang". Det vidste man også godt i oldtiden (se f. e. Aristot. *π. ζώων ἱστ.* IV. 9. 2, *anth. Gr.* VII. 192 o. fl. st., Plin. *h. n.* XI. 112). Plinius nægter endogså (*l. l.*) efter Aristoteles (*l. l.*) insekterne *vox*; dog hvor det ikke kommer an på en særlig stringens, bruger han selvfølgelig dette ord (XI. 35 om græshoppen), ligesom Grækerne tit bruger ὄψ, αὐδή o. l. (Il. III. 152, Hes. ἀσπ. Ἡρ. 396 om cikadens sang o. s. fr.). Det er blot en mere udvidet digterfrihed, Cicero her tager sig, måské også tankeløshed; slige fraser flød ham vist i pennen uden stor omtanke.

Ifald man således tør gå ud fra, at ὀλολυγών og *acredula* betegner én eller anden „syngende" cikade- eller græshoppeart, kastes der mulig nyt lys over de sidste ord i citatet af Cicero:

> . . . . . *iacit ore querellas,*
> *cum primum gelidos rores aurora remittit.*

Vel kalder Vergil (*ge.* III. 328) cikaderne *querulae*, og lignende udtryk bruges tit om alskens vedholdende og ensformig (og derfor til vemod stemmende) musik, især dyrestemmer. Men der kunde dog tænkes en særlig grund til at lade *acredula* klage, når morgensolen bortslikker duggen (eller rimfrosten). Det var en almindelig tro i oldtiden, at cikaderne levede af dug (Hes. ἀσπ. Ἡρ. 395, Aristot. *π. ζώων ἱστ.* IV. 7. 7, Theokr. 4. 16; Verg. *ecl.* 5. 77, Plin. *h. n.* XI. 32, o. fl. st.). Muligvis tyder δροσερὰ ἄνθεα (*anth. Gr.* VII. 189) og δροσερὰς ψακάδας (VII. 195) på det samme for græshoppens vedkommende. Hvis altså *acredula* er et sådant dyr, så har det jo god grund til sin klage, når solen bringer dets næring til at fordampe. Dog dette er måské at lade Cicero fjærne sig for langt fra sin original og i hvert fald ikke nødvendigt sammenhængende med hovedhypothesen.

Denne har jeg nu udviklet. Det e r jo blot en hypothese; men én ting tror jeg at have godtgjort tilstrække-

ligt: at der ved ὀλολυγών (og *acredula*[1])) ikke kan tænkes på frøer eller ugler. Tilbage står da vel kun to slags dyr at tænke på: sangfugle og „syngende“ insekter. Ingen af betydningerne kan fastslås med beviser, der er kun tale om sandsynlighed, og for så vidt tør jeg måské håbe, at min formodning er bedst begrundet.

Til slutning skal jeg endnu bemærke, at der mulig er en måde tilbage, hvorpå man kunde komme til klarhed over spørgsmålet, nemlig ved at undersøge, hvilket dyr der således ved at synge om morgenen bebuder (antoges eller antages at bebude) uvejr. Men denne side af sagen har jeg måttet lade ligge, da jeg er ukendt med den herhen hørende litteratur.

---

[1]) Goerenz bemærker for resten om *acredula*, hvad der dog turde være usandsynligt for dette ords vedkommende, at *vox ista, haud dubie ex acri gula (!) composita, varii generis bestiolas designabat.*

Anmeldelser.

Lorenz Morsbach: Ueber den ursprung der neuenglischen schriftsprache. Heilbronn. Gebr. Henninger. 1888. 187 s.

Naar talen er om et af de moderne europæiske skriftsprogs oprindelse, nævnes i almindelighed en forfatter som dets „fader“, saaledes Dante, Luther, Kristiern Pedersen. Hvad der tænkes ved dette ord „skriftsprogets fader“, er vist i mange tilfælde höjst uklart; nogle vil maaske endogsaa tænke sig skriftsproget „skabt“ af vedkommende, som volapük er skabt af pastor Schleyer, medens andre, og vel flere, snarere tænker sig en virksomhed à la Aasen, der udaf flere ved siden af hinanden bestaaende almuesmaal som raastof dannede et „fælles“ landsmaal efter modent overlæg og med omhyggelig afvejen af de enkelte formers indbyrdes fortrin og sælde. Men rigtigere end disse to anskuelser, der tillægger bevidstheden en altfor stor rolle, er vel den, at litteratursprogenes fædre ligefrem har skrevet den form af talesproget, som de havde lært paa samme maade som mindre betydelige aander, og at deres sprogform har haft indflydelse paa hele landets sprog derved, at deres samtidige og deres efterfølgere har overført beundringen for deres aandsprodukter ogsaa paa disses form og derfor i deres sprog har stræbt at nærme sig deres udødelige mønstres. Se saaledes Joh. Storms artikel i Nord. tidskrift (Letterst.) 1878 s. 526 ff. om italiænsk, tysk og engelsk skriftsprog i modsætning til det norske maalstræv.

Som fader til det engelske skriftsprog nævnes snart Wyclif, snart Chaucer, om end de fleste — og med rette — tillægger den sidste större indflydelse end Wyclif, hvis sprog i flere punkter staar det nuværende skriftsprog fjærnere end Chaucers[1]). Men spörgsmaalet er traadt ind i en ny fase ved det værk, som her skal anmeldes. Dr. Morsbach har i længere tid for Early English Text Society forberedt en udgave af de ældste bevarede offentlige og private dokumenter, der er skrevne paa engelsk.

---

[1]) Se især indledningen til ten Brink: Chaucers Sprache und Verskunst, 1884.

og han har i den foreliggende bog offentliggjort sine undersøgelser om deres sprogform. Resultatet er, at der i dem findes tendenser til et rigssprog paa en tid, da Chaucer endnu umulig kan have haft nogen indflydelse, nemlig samtidig med hans hovedværkers tilblivelse, og at det er Londons dialekt, der bliver den sejrende og bestemmende; andre egnes dialektejendommeligheder findes nok af og til, men afvigelserne fra det nyeng. skriftsprog er i de ældste londonnerdokumenter færre end hos Chaucer og bliver med tiden sjældnere og sjældnere. „Chaucers virksomhed har været en gunstig omstændighed for udbredelsen af londonnersproget, men han har ikke præget det engelske skriftsprog eller sikret dets udbredelse . . . . Selv om Chaucer ikke havde skrevet sine udødelige værker, vilde dog udviklingen af det engelske skriftsprog være gaaet ganske den samme vej“ [1]).

Netop det, at Chaucer selv var londonner og at hans sprog derfor i de allerfleste punkter stemmer med det i dokumenterne fra London (afvigelserne omtales hos M. s. 153—159), gör det saa vanskeligt at afveje, hvor stor hans indflydelse har været paa det almindelige skriftsprog. Selv om M. nemlig har ret i, at dette vilde have været væsentlig det samme, selv om Chaucer ikke havde existeret, er det dog langtfra givet, at det i London uddannede forretningssprog vilde have kunnet sejre, hvis Chaucer, maaske støttet af en talrig række dygtige efterlignere, havde skrevet i udpræget skotsk dialekt. Især hvis ogsaa den religiøse litteratur hos Wyclif og hans medhjælpere havde faaet skotsk farve, er det meget muligt, at det sejrende sprog havde faaet et helt andet udseende, end det nu har. Dog det er tankeexperimenter, som det ikke lönner sig at forfølge, og som jeg blot har opstillet for at vise, hvor vanskeligt det er at bevise, at Chaucers indflydelse har været saa ringe som Morsbach antager. Men personlig, maa jeg tilstaa, hælder jeg til den antagelse, at man i almindelighed i saadanne spörgsmaal er tilböjelig til at tilskrive litteraturen og enkeltmænds virken altfor stor indflydelse, medens rent praktisk-sociale forhold i virkeligheden spiller en altovervejende rolle — her sammenströmningen til det store centrum for handelsliv og politik, der i sproglig henseende havde den fordel at høre til den mellemste del af landet [2]).

Der er imidlertid en anden side af sagen, som Morsbach slet ikke berörer, skönt den vel for de fleste, der holder paa

---

[1]) Derimod synes Morsbach i slutningen af sin bog at ville tilskrive Caxton (og bogtrykkerkunsten) större indflydelse paa skriftsproget uden dog nærmere at gaa ind paa enkeltheder.

[2]) Inde est quod Mercii sive Mediterranei Angli, tanquam participantes naturam extremorum, collaterales linguas arcticam et antarcticam melius intelligant quam adinvicem se intelligunt jam extremi. Higden, Polychronicon, i Morris & Skeat, Specimens of Early English II, 344, sml. ibid. s. 242 John of Trevisa's engelske oversættelse.

Chaucer som skriftsprogets skaber, har stor betydning. Selv om man ikke tillægger ham indvirkning paa, om den og den vokal har sat sig fast i den og den gruppe ord, eller paa en böjningsforms fortrængen af en anden, har han dog en uvisnelig fortjæneste af sprogets udvikling til æstetisk brug. Man behøver blot at sammenligne den hos M. s. 171 ff. aftrykte Petition from the folk of Mercerye (1386) med en hvilkensomhelst side i Chaucers værker for at beundre hofdigterens smagfulde og kunstfuldendte behandling af sproget i modsætning til de brave kræmmeres kluntede besværinger. Og der er altsaa intet i vejen for samtidig at slutte sig til Morsbachs almindelige resultat og dog med den störste Chaucer-forsker at sige[1]: „Die litterarische ausbildung dieses idioms . . . rührt ohne zweifel erst von Chaucer her.“ —

Det, hvorved M.s bog vil faa blivende værd for den engelske sproghistorie, er den omhyggeligt udarbejdede fremstilling af de undersøgte dokumenters lyd- og formlære, der optager störstedelen af værket (s. 16—152). Det er et fortræffeligt sidestykke til ten Brinks Chaucergrammatik, som det supplerer i flere henseender og hvis forklaringer det paa flere punkter berigtiger. Anordningen kunde maaske være overskueligere; det vilde f. ex. ha været naturligere ved pronominerne at tage hver form for sig og gennemgaa den i de tre klasser dokumenter (Londoner Urkunden, Staatsurkunden, Parlamentsurkunden) end at give först en vidtløftig fremstilling af alle personer og kasus i den ene klasse, saa en tilsvarende for den anden klasse, der jo væsentlig bliver en kortere gentagelse af de samme former, og endelig en for den tredje. En anden orden behøvede naturligvis ikke at blande de tre grupper sammen, men vilde tværtimod lette oversigten over deres forskelligheder. — Nogle enkeltheder maa jeg fæste opmærksomheden ved.

S. 19: den omtalte, helt moderne forlængelse af vokalen i *hand*, *strong*, *song* osv. har naturligvis ikke noget at göre med den middeleng. (tildels allerede oldeng.) forlængelse foran visse konsonantgrupper, hvad allerede vokalkvaliteten viser (sɔ.η, ikke so.uη). — S. 66 (og 37): *m* kan nok bevirke runding af en vokal (i > y), men ikke, som antaget i *muche*, forandring af tungestilling fra front til back; ne. *much* er ligesaa gaadefuldt som det altid har været. — S. 69, 101 antages i forbindelsen *iht* allerede i det 14de aarh. forstummelse af *h* („die zunächst stimmhaft gewordene spirans *h* ist vokalisiert“); dette modbevises bestemt af de af Ellis, *Early E. Pron.* 209 ff. nævnte

[1]) Ten Brink, *Geschichte der engl. litteratur*, II, 1889, s. 42. Sml. ogsaa hans udtryk i *Ch's Sprache* og i *Zeits. f. d. alt.* XIX, 222, 226, hvor hele tiden ord som litterarische sprache, litteratursprache bruges, ikke schriftsprache.

autoriteter, hvorefter det först forstummede i det 16—17de aarh., se nu ogsaa Sweet, *Hist. of E. Sounds* § 727, 890 ff. (Vokalen var rimeligvis forlænget, för konsonanten forstummede, og dette skete næppe med en stemt spirant som gennemgangsled[1]); ogsaa Chaucers rim viser uimodsigeligt, at *iht* ikke var = *īt*). Ogsaa paa et andet punkt vilde kendskab til Ellis's storslaaede arbejde have afholdt Morsbach fra at ansætte en lydovergang for tidlig, nemlig overgangen fra kort u til det nuværende [ʌ] (Morsb. s. 185, derimod Ellis 171 ff., Sweet, *H. E. S.* § 791 ff.). — Et par steder tillægger M. de gode middelalderlige skrivere for megen fonetisk sporsans, som naar (s. 105) den ganske enkelte steder forekommende skrivemaade *th* for *t* forklares ved, at „*h* bekanntlich [!] den nachfolgenden hauch bezeichnet", eller naar der i anledning af, at *ouur* to gange skrives for *our*, tales om „gleitlaut" (s. 126). Er det ikke meget simplere at antage ligefrem fejlskriven? — Uforstaaeligt er stykket s. 100 nederst om det uorganiske *h* og *y*, samt sætningen 105 om, at *d* foran konsonanter er stemmeløs. — Olde. *īfig* med langt *ī* (s. 181—2) ansættes ogsaa nu af andre forskere, se Sweet, *Oldest E. Texts* s. 628, *H. E. S.* s. 361, Kluge, *Angelsächs. lesebuch.* — Ne. *thursday* fortsætter ikke, som s. 109 anført, oldeng. *thunresdæg*, men oldn. *þórsdag(r)* (Sweet, *H. E. S.* § 578); *rr* i *shirref* (s. 109) kommer ikke af r + palatalt 3, men af *r* + 3 + *r*. — *England* er maaske ikke opstaaet af *Englaland* igennem den lange række mellemled, der opføres s. 109, men ved en overspringen fra *l(a)* til *l(a)*, ganske som i de af mig i Nord. tid. f. filol. VII s. 216 (= Techmers Zs. III, 195) nævnte tilfælde: *tragi(ko)komisk*, *nu(tri)trix* osv. — jeg kunde nu nævne en del flere exempler foruden de der anførte og vender maaske engang tilbage til dette og beslægtede fænomener; til disse regner jeg ogsaa *-ster* i engelske stednavne [lestə, wustə, glɔstə *eller* gloustə] *Leicester*, *Worcester*, *Gloucester*, hvor Morsb. s. 93—4 har en lang og usandsynlig forklaring ud fra normannisk udtale af englændernes skrifttegn *c*, hvorved det bl. a. ikke forklares, hvorfor da englænderne ikke her som ellers skrev *ch*, hvad de jo ogsaa faktisk tit nok gjorde i disse navne. Udviklingen er vel den, at tś-s blev assimileret til s-s (sml. chercher, śerśant), og at man saa sprang fra det ene s til det næste, saa meget mere som den mellemliggende vokal var svagt akcentueret. — I den interessante undersøgelse s. 161 ff. om forholdet mellem Henrik III's bekendte proklamation fra 1258 og den nylig fundne oxforderafskrift kunde man paa flere punkter være tilböjelig til at søge grunden til afvigelserne snarere i forskel i tid end i for-

[1]) Heller ikke udlydende *h* blev stemt (M. s. 102), som *enough* = [inʌf] osv. tilstrækkelig viser.

skel i sted; men ellers viser hele dette afsnit saavelsom de allerfleste andre saa stor ombu og saa store kundskaber, at man lægger bogen fra sig med en følelse af taknemlighed mod forf. for det værdifulde bidrag, han har ydet til det middelengelske sprogs historie.

København, d. 4. juli 1889.

Otto Jespersen.

Løseth, E., Tristanromanens gammelfranske prosahåndskrifter i Pariser-nationalbibliotheket. Kristiania. (A. Cammermeyer.) 1888. 78 s.

Denne lille bog, der indeholder en sammentrængt udsigt over de forskellige gammelfranske versioner af prosaromanen om Tristan og et forsøg på deres klassifikation, er en forløber for et større arbejde over samme æmne, der snart vil udkomme på fransk i Paris. Forf. synes, efter den foreliggende prøve at dømme, at have udført det sikkert meget besværlige arbejde med manuskripternes gennemgang og sammenligning med grundighed og flid. Som bekendt har franske og tydske lærde i den senere tid med iver arbejdet på at oplyse sagnene om Tristan og Isolde. måske middelalderens skønneste elskovssagn, men den franske prosaroman, hvis store betydning gentagne gange er påvist, — sidst på en så overbevisende måde af Golther — er endnu ikke blevet tilbørligt benyttet til disse studier, ingen har hidtil haft lyst til at give sig i lag med de voluminøse manuskripter; det er derfor en ligeså tidssvarende som interessant opgave, den unge norske romanist har sat sig, og vi venter os de bedste resultater af hans arbejde. Det fortjener at fremhæves, at en anden nordisk romanist Carl G. Estlander allerede i 1866 har haft sin opmærksomhed henvendt på prosaromanen om Tristan og Isolde og udgivet enkelte brudstykker af den.

Kr. N.

Neuer vollständiger Index zu Diez' Etymologischem Wörterbuche der romanischen Sprachen mit Berücksichtigung von Schelers Anhang zur fünften Ausgabe von **Johann Urban Jarník**. Heilbronn. Gebr. Henninger. 1889. X + 382 s.

Første udgave af Jarník's fortræffelige index udkom for 11 år siden (1878) og har allerede i nogen tid været udsolgt i bog-

handelen. Den nu foreliggende anden udgave er blevet udvidet på en særdeles heldig måde. Til den romanske index (s. 1—234) er der næmlig blevet føjet en „nichtromanischer Theil“ (s. 235—382), der giver en udsigt over alle stamordene til det af Diez behandlede ordstof; de alfabetisk ordnede grupper omfatter latin, græsk, germansk, keltisk, engelsk, baskisk, arabisk, slavisk og 38 smågrupper af fjærnere liggende sprog, der har afgivet mindre bidrag. Desuden gives der fortegnelse over de onomatopoietica og de egennavne, som Diez har opstillet som etyma.

Bogens brugbarhed er herved blevet forøget i høj grad; den er nu et vistnok enestående etymologisk repertorium og har foruden sin praktiske betydning tillige videnskabelig interesse. Den nye udgave vil derfor sikkert overalt blive modtaget med al den anerkendelse den fortjener; den er resultatet af et umådeligt tålmodighedsarbejde, som enhver romanist vil være forfatteren taknemlig for. Jeg skal tilføje, at Jarník's index er indrettet således, at den kan bruges til alle udgaverne af Diez's ordbog.

Kr. N.

Wissenschaftliche Grammatik der englischen Sprache; nach der 17. Auflage von **J. Foelsings** Lehrbuch neu bearbeitet von Dr. **John Koch**. Berlin. Goldschmidt. 1889. VII + 468 s.

Foelsings i Tyskland meget benyttede grammatik, hvorpaa den foreliggende grunder sig, kender jeg ikke, og det er mig derfor umuligt i det enkelte at se, hvad bearbejderen har fra sin forgænger og hvad der skyldes ham selv; men efter forordet at dömme har han paa saa mange punkter foretaget ændringer og tilföjelser for at tilvejebringe „etwas den gegenwärtigen philologischen ansprüchen entsprechendes“, at det vel maa være tilladt at behandle bogen ganske, som om den var et nyt selvstændigt arbejde.

Hvad bogens system angaar, har forf. efter forordet anset det for nødvendigt at gennemføre en strængere adskillelse mellem formlære og syntax. Jeg skal ikke komme ind paa spörgsmaalet, om en saadan adskillelse er heldig eller gennemførlig, hvad der særlig for et saadant sprog som engelsk vist er meget tvivlsomt, men blot paavise, at forf. aldeles ikke har kunnet gennemføre denne adskillelse paa en fornuftig maade. De fleste „pronominer“ vilde strængt taget slet ikke være at behandle i formlæren; men hvad fordel er der ved i forml. (§ 123) at give en side om forskellen mellem *some* og *any* og saa i synt. (§ 305) at tage det

samme op og give nogle nærmere bestemmelser? det ene er jo dog syntax saa godt som det andet. Og saaledes overalt, hvorved det naturligt sammenhørende rives fra hinanden og oversigt umuliggöres; de engelske ækvivalenter for pron. 'man' afhandles dels i formlæren under de ubestemte pron. (§ 119), dels i syntaxen i læren om, hvad der kan være subjekt (§ 160); i forml. (§ 137) staar, at passiv dannes ved *be* + ptc.; i synt. (§ 181) gives den samme regel med exempler og den tilföjelse, at *get* ogsaa kan bruges, osv. osv. — Ikke engang mindre af forf. selv opstillede inddelinger kan han gennemføre; saaledes inddeles læren om adverbierne (i forml.!) i A. Die bildung og B. Einteilung (i stedsadv., tidsadv. osv., altsaa efter betydning); men den sidste § under A hedder Bejahung und verneinung (*yes*, *yea*, *no* osv. med brugsanvisning[1])) og burde altsaa staa under B. Og ikke saa sjældent træffer man i exemplerne til en regel en sætning, der ikke har noget med den at göre, som naar § 180 *A decayed tooth* gives som ex. paa reglen om *be* forbundet med passivt ptc.

I det hele maa det siges, at de grammatiske synspunkter og forklaringer ikke altid er tilfredsstillende; der gribes for tit til skinforklaringer med underforstaaelser o. dsl., der hverken gör rede for fænomenernes historiske opstaaen eller den maade, de staar for sprogfølelsen paa; et typisk exempel er behandlingen af infinitiv § 482 ff.; en saa simpel sætning som *To do good is a duty* anbringes under læren om den sammensatte sætning, kap. IV „Verkürzung der nebensätze". Men hvad der især forvirrer betragtningen, er det stadig tilbagevendende oversættelsessynspunkt, hvordan det og det tyske udtryk skal gengives. Derfor faar vi § 217 en lang liste over verber, der styrer akkusativ istedenfor dativ, og det ikke blot saadanne, som *follow*, der paa oldeng. havde dativ ved sig, men ogsaa f. ex. *meet*, der altid har styret akk., blot fordi det paa tysk oversættes med *begegnen*; under læren om upersonlige sætninger træffer vi pludselig (§ 163) paa *I am hungry*, *I am thirsty*, der dog er temmelig personlige; § 226 læres der, at objektet i visse tilfælde skal udelades; blandt expl. staar saa *I could never find that we grew richer* og *I always loved to be at church*; her er jo ikke udeladt nogetsomhelst, hver sætning har sit objekt saa godt som nogen, og hvad kommer det engelsk grammatik ved, at tyskerne i saadanne tilfælde anvender *es*? Særligt forvirrende virker denne stadige hensyntagen til tysk ved læren om konjunktiv, hvor ukritisk alt det er blandet ind

---

[1]) Derunder ogsaa *no* ved komparativer [kun ved germanske, som forf. siger??], hvor det dog (nu!) maa opfattes, ikke som adv., men som pron., hvad man ser af den tilsvarende brug af *any: I won't stand it any longer* = *I'll stand it no longer;* men denne meget almindelige brug af *any* omtaler vor forf. slet ikke!

imellem hinanden, som englænderne bruger, hvor en tysker vilde bruge sin konjunktiv.

Et par exempler skal jeg anføre paa, at forf. ved opstillingen af regler viser, at han ikke ret har forstaaet et fænomens rækkevidde. § 114 omtales under *this* brugen af *this* for *these* i forbindelser som *this long twelve months*; det staar der som noget, der kun kunde findes ved *this*, medens det jo dog i det hele er meget udbredt sprogbrug at behandle saadan en antalsangivelse som en helhed, f. ex. *that half hour had been a cruel thirty minutes to her* (Aldrich, Stillw. Trag. 219); *I do not think I ever spent a more delightful three weeks* (Darwin, Life and Lett. I, 238, ligesaa *how idle a three weeks* ibd. II, 174); *for a quiet twenty minutes* (Frank Fairlegh I, 185); *it was usually performed a good two hours earlier* (Dick., 2 Cities I, 164); *that five pounds would have more than done it* (Jerrold, Caudle 2); sml. ogsaa *sixpence was offered him* (Darwin I, 141); *five shillings was not much* (Vice Versa 144); *three years is but short* (Sh., Love's L. I, 1, 181); *two is company, but three is none* osv. Altsaa fænomenet hører hen til et almindeligt kapitel om brugen af ental og flertal, som savnes hos J. Koch. — Paa lignende maade § 160 b): *mine is a strange fate* = *my fate is strange*; det ser hos K. ud, som om sligt kun fandtes ved possessivpronominer, medens man jo ogsaa siger *Mr. Brown's was a strange fate*, ja det er ikke engang ganske rigtigt at opføre det under læren om, hvad der kan være subjekt, som sætningen *You call to-night's an adventure* (Frank Fairlegh I, 355) beviser.

Lidt vanskeligere er det i § 458 omhandlede forhold. Her omhandles under et den hyppige foranstilling af en apposition — forf. taler om prædikatsnomen — med *as* (*Old as I am, he shall find I can sting him yet*), og tilfælde som *Soften it as they would, their hearts were lighter.* Hertil er nu först at bemærke, at det ikke alene er *as*, der kan bruges paa denne maade, sml. *Look how he can, he cannot choose but love* (Sh., Venus & Ad. 79); *do what one will, there is ever a cursed fraction* (Carlyle, Sartor 89); *come of it what might, I resolved to try* (ibd. 92); *go where he will, he is sure to find an Hôtel d'Angleterre* (John Bull and his Isl. 150); *doors were shut upon him, go where he would* (Dick., Chimes 149)[1]. Men dernæst, har forf. ret i at opfatte verbet som infinitiv? De fleste englændere vil maaske ud fra deres sprogfølelse give ham ret[2]; enkelte vil dog maaske tænke paa imperativ — saaledes kan i alt fald *And here she stands, touch her whoever dare* (Shakesp., Shrew III 2, 235) opfattes. Men dog er det utvivlsomt, at

[1]) Med et upersonligt verbum hos Chaucer (Minor Poems, ed. Skeat, V. 420): *[i] ever wol her serve, Do what her list, to do me live or sterve.*

[2]) Se ogsaa Bernh. Schmitz Gramm. s. 190.

historisk set har vi her med en konjunktiv at göre, se Mätzner Gr. III s. 499, især exemplerne: *Be he as he will, yet . . . will I embrace him* (Shakesp.); *Yet doe I what I could, I had above fiftie* (Kemp), og fra oldeng.: *Hycge swā hē wille, ne mæg wērigmōd wyrde wiðstondan.* Kluge anfører (PBB. VIII, 531) flere beslægtede sætninger fra oldengelsk: *āge lond se ðe hit āge* osv. Mærk ogsaa brugen af *let* (imper.) i: *let him work as he would, his expenses always exceeded his means* (Trollope, Duke's Ch. I, 70). — Det er et af de tilfælde, hvor man faar fornemmelsen af, at benævnelserne infinitiv, imperativ og konjunktiv egentlig ikke mere har gyldighed for moderne engelsk; det rigtigste er at slaa dem sammen til en „almenform", som jeg har gjort i min Eng. Grammatik, rigtignok uden endnu, saavidt jeg ved, at have fundet efterfølgere.

For at vende tilbage til J. Koch, undres man flere steder over hans grammatiske opfattelse, saaledes naar en simpel genstandssætning (§ 192) kaldes indirekte spörgesætning, eller naar der (§ 508) tales om præs. ptc. istedenfor verbalsubst. („gerundium") i *fishing-rods* og *sporting implements.* Ganske ejendommelig er læren om „das determinativpronomen" § 117, hvorunder indbefattes bl. a. *he who, that which, the one who, whoever, that(the) person who, such as*, ja selv *There are two archbishops, those of Canterbury and York,* idet *of* med subst. staar istedenfor relativ! Mærkeligt er det ogsaa, at *Sit ye down* og *I laid me down* (§ 236) anføres som expl. paa en gammel reflexiv dativ; skulde *ye* ikke være nominativ og *me* akkusativ? *Some dozen boys* betyder heller ikke „nogle dusin drenge", men „(omtrent) et dusin dr." og hører saaledes ikke til § 291 om manglende flertalsendelse, men til § 123, 3: *some* ved omtrentlige talangivelser.

Paa flere steder burde der være sondret skarpere mellem de forskellige perioder indenfor nyengelsk og være taget mere hensyn til moderne sprogbrug; en præpos. kan ikke mere staa imellem de to led af *one another* og *each other* (§ 128); *play cricket, cards* er nu almindeligere end *play at c.* (§ 239); *as long as* — 'naar blot' kunde være nævnt § 452, osv.

Paa et punkt er det mig en glæde at fremhæve, at forf. har brudt med gammel slendrian og givet noget godt isteden, nemlig hvad det lydlige angaar. Forf. har der i det hele, om end med nogen forsigtighed, fulgt de bedste nyere autoriteter, og de udsættelser, jeg kunde have at göre mod detailler, navnlig næsten hvert sted, hvor „tone" omtales, skal jeg afholde mig fra at fremsætte her. Min anmeldelse er jo allerede uden dem bleven temmelig lang; men jeg har ønsket at paapege bogens mangler i andre retninger saa skarpt, fordi der paa grund af dens forord og omfang, dens i flere henseender fortjænstfulde righoldige exempelsamlinger og alle de meget rosende udtalelser, forlæggeren kan aftrykke om J. Kochs bearbejdelser af Foelsings Elementarbuch og Mittelstufe, er al sandsynlighed for, at ogsaa

denne del bliver anprist som et mesterværk. I modsætning dertil maa jeg hævde, at en „til nutidens filologiske fordringer svarende“ udførlig nyengelsk grammatik ikke endnu foreligger i litteraturen og kun kan skrives af den, der uhildet undersøger, hvilke grammatiske udtryksformer sproget virkelig besidder og hvorledes det bruger dem.

Kbhvn., den 2. novbr. 1889.

Otto Jespersen.

Tidskriftets redaktion:

M. Cl. Gertz,
professor, dr. phil.
Kbhvn.

Vilh. Thomsen,
professor, dr. phil.,
Kbhvn.
Hovedredaktør.

Ludv. F. A. Wimmer,
professor, dr. phil.
Kbhvn.

S. Bugge,
professor,
Kristiania.

Chr. Cavallin,
professor,
Lund.

Medarbejdere i dette bind:

† Birch, F. C. C., etatsråd, dr. phil. København.
Gertz, M. Cl., professor, dr. phil. København.
Hude, Karl, dr. phil. København.
Jespersen, Otto, cand. mag. København.
Kock, Axel, docent, dr. phil. Lund.
Nilén, Nils, lektor, dr. phil. Skara.
Nissen, C. A., dr. phil. København.
Nyrop, Kr., docent, dr. phil. København.
Persson, P., docent, dr. phil. Upsala.
Skrefsrud, L. O., missionær. Ebenezer, Santhal Mission, Indien.
Thoresen, Valdemar, cand. mag., lærer ved latinskolen. Helsingør.
Ussing, J. L., professor, dr. phil. København.

INDHOLD.

Anmeldelser.

Alfabetisk fortegnelse

over

behandlede steder af forfattere og texter.

(Steder, der kun ere anførte som exempler i grammatiske, lexikalske, historiske eller antikvariske undersøgelser medtages ej.)

Trykfejl og rettelser.

P. 241 scr. est a. 1447—1450, scr. oportuit a. 1447—1500.

— 246 vs. 8 pro intellegitur repone intellegatur.

— 248 in adn. [4]) (quae ad c. 24 referenda est) repone *τὴν σκευὴν τῶν.*

— 249 adn. [2]) (post iidem et *ΨΩ*) add. Vat. LXXVI et LXXXVI.

— - adn. [3]) vs. 1 repone *μέν σου ταῦτα* et vs. 12, 13 *πᾶς οὖν* (sic) *οὐκ.*

— 254 adn. [8]) repone (pro sed—habent) (sic) Φ, sed *αὐτὸς ἐκεῖνος εἶναι ὥρα γ'οὖν* (sic diserte) 𝔄. adn. [9]) adde : Quod Vulg. X,XX c. 2 ‚*ἀλλὰ*] om. *ΓΩ*, lacuna in Ψ' refert Sommerbrodt, haec lacuna rasura est, sub qua latet *ἀλλὰ* a pr. m. scr. (' et ` adhuc restant).

— 257 adn. [3]) (inter Ups. et Apparatus) adde : Vat. LXXVI, in quo codice olim fuisse hunc libellum probabiliter opinatur Rothstein l. l. p. 22[2]).

— 260 et 261 (Vulg. XXIV) adde : c. 2 *πον.* (sic) *ἔστι δὲ οὐ* om. Marc. CCCCXXXV c. 2 *εἰς Ἀκαδημίαν ἀπιόντων*] *ἐς* (sic) *ἀκαδημίαν* lac. *ἰόντων* c. 2 *ἔστεπταί γε ἀεὶ*] *ὅταν* (sic) lac. 4 fere litter. *ἀεὶ* c. 10 *δὲ πάντες* om.

— 263 vs. 18 ab imo pro evanida est rep. evanida sunt.

— 265 adn. [2]) pro XLVII repone XLVI.

— 269 adn. [4]) pro 𝔄ΓΦ repone 𝔄(Γ)Φ, adde : (In B et in Vat. LXXVI huius libelli initium mutilatum est; B a c. 1 *εἶναι δόξεις* (sic) orditur, Vat. LXXVI a c. 20 *ἦν δὲ καὶ λέγουσι* (sic. ni f.)).

— 270 adde: Vulg. LIII c 6 *Νομάδι*] ‚in B lacuna, cui inscriptum ab alia manu *νομᾶ.*' Sic Iacobitz. *νομᾶ*] *Ω* et Iacobitzio teste AF. *Νομάδι λίθῳ*] *νομαλίθῳ* (sic diserte) *Γ* (novus vsus inc.).

— 279 vs. 17 pro *καί* repone *καὶ.*

— 282 adn. [1]) pro iis utor, quas rep. iis utor, quibus.

— 292 vs 27 pro resarcitus rep. resartus.

— 298 adn. [1]) pro Asalanus rep. Asulanus.

— 303 vs. 17 pro poterunt rep. poterant.

— — adn. [2]), vs. 10 ab imo pro num rep. utrum.